

Die eb en vloeï van binding en skeiding

Patti N. Smith

Tesis ingelewer ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes vir die graad van
Magister in die Lettere en Wysbegeerte (Sielkunde) aan die
Universiteit van Stellenbosch

Studieleier: Dr. L.-M. Kruger

Desember 2002

VERKLARING

Ek, die ondergetekende, verklaar hiermee dat die werk in hierdie tesis vervat, my eie oorspronklike werk is en dat ek dit nie vantevore in die geheel of gedeeltelik by enige universiteit ter verkryging van 'n graad voorgelê het nie.

OPSOMMING

Die studie belig patrone van binding en/of skeiding in die narratiewe van die respondent, 'n vroulike plaaswerker in die Wes-Kaap, Suid-Afrika. Dié kwalitatiewe gevallestudie is gerig op 'n ondersoek van die potensiele konstruksie, naasbestaan en interaksie van binding- en/of skeidingstemas soos wat die respondent dit beleef en verwoord. Deur die fundering van die navorsing in die sosiaal-konstruktivistiese tradisie, 'n benadering wat glo dat die realiteit in verhoudings via taal gekonstrueer word, is toegang tot die respondent se narratiewe konstruksie van haar realiteit, verhoudings en binding- en/of skeidingstemas verkry. In ooreenstemming met sosiaal-konstruktivistiese aannames, het die data-analise Narratiewe Analise en *Grounded Theory* metodiek behels. Met behulp van die ontleding het die twee sentrale konsepte, binding en skeiding, op twee vlakke gemanifesteer – eerstens op 'n inhoudsvlak (dit wat die respondent daaroor vertel) en tweedens op 'n prosesvlak (dit wat tussen die respondent en die onderhoudvoerder gebeur). Die resultate bied 'n voorlopige verstaan van die wyses waarop die respondent binding en/of skeiding konstrueer. Bevindings bevestig die naasbestaan van binding- en skeidingstemas en dui op 'n moontlike interaksie tussen dié twee konstrukte. Die studie verskaf ook 'n blik op die respondent se ervaring van die konstrukte in haar eie idioom.

ABSTRACT

This study explores patterns of separation and/or connection in the narratives of the respondent, a female farm worker living and working in the Western Cape, South Africa. The major objective of this qualitative case study is to examine the possible construction, co-existence and interaction of separation-connection themes in the reality of the respondent. Founded within the social constructivist tradition, an approach that assumes reality to be constructed through language and within relationships, a window on the respondent's narrative construction of her reality, relationships and separation-connection processes was obtained. To compliment the explorative nature and social constructionist approach of the study, Grounded Theory and Narrative Analysis were administrated. Through the analysis the two central themes, separation and connection, manifested on two different levels – firstly on a content level (what the participant has to say regarding the themes) and secondly on a process level (what is happening between participant and researcher). Findings provided a preliminary understanding of the techniques the respondent implores to construe a sense of separation and connection. Results confirmed the co-existence of separation-connection themes and indicated a possible interaction between the two constructs. Findings also provided a glimpse on the experiences and impact of the separation-connection process in the idiom of the respondent.

BEDANKINGS

My opregte dank en waardering gaan aan die volgende persone en instansies:

Dr. Lou-Marie Kruger,

wat as studieleier my begelei het en met haar betroubare raad 'n waardevolle bydrae tot die eindproduk gelewer het.

Die Nasionale Navorsingsraad (NRF),

vir sy finansiële bystand. Die opinies en gevolgtrekkings in hierdie tesis is dié van die outeur en kan nie toegeskryf word aan die NRF nie.

Die Universiteit van Stellenbosch,

vir die toekenning van 'n nagraadse merietebeurs.

Die Harry Crossley Stigting,

vir finansiële ondersteuning.

My ouers en ouma,

vir hul geloof in my, hul bystand, liefde en raad.

My Hemelse Vader,

sonder wie die tesis nie moontlik sou wees nie.

----- INHOUDSOPGAWE -----

Verklaring		i
Opsomming		ii
Abstract		iii
Bedankings		iv
Inhoudsopgawe		v
Analogie		ix
Voorwoord		x
Hoofstuk	1	INLEIDING
	1.1	Relevansie van die navorsing
	1.2	Oogmerke van die studie
Hoofstuk	2	PARADIGMATIESE GRONDSLAG
	2.1	Relevansie van 'n paradigmatische grondslag
	2.2	Toepaslikheid van die geselekteerde paradigmas
	2.3	Aannames van die geselekteerde paradigmas
Hoofstuk	3	LITERATUUROORSIG
	3.1	Terminologiese verheldering
	3.2	Teoretiese literatuuroorsig
	3.2.1	'n Eksplorاسie van digotomieë
	3.2.2	Die skeiding-binding digotomie : 'n postmoderne integrasie
	3.2.3	Die posisionering van die studie binne die teoretiese gesprek
	3.3	Empiriese literatuuroorsig
	3.3.1	Die identifikasie van tendense binne die empiriese gesprek

3.3.1.1	<i>Die empiriese ondersoek van die belang van binding en/of skeiding</i>	66
3.3.1.2	<i>Die ondersoek van geslagsverskille</i>	71
3.3.1.3	<i>Studies wat die impak van kultuur op bindings- en skeidingsprosesse navors</i>	74
3.3.2	Die relevansie en posisionering van die tesis binne die empiriese gesprek	77
Hoofstuk 4	METODIEK	83
4.1	Navorsingsvraag	83
4.2	Navorsingskonteks	84
4.2.1	Die oorkoepelende konteks	84
4.2.2	Die kwalitatiewe konteks	84
4.3	Deelnemers	86
4.4	Data-invordering	88
4.5	Data beheer	91
4.6	Data analise	91
4.7	Validering	97
4.8	Etiek	99
4.9	Kwessies rondom subjektiwiteit	101
Hoofstuk 5	RESULTATE EN BESPREKING:	107
	DIE KONSTRUK: <i>BINDING</i>	111
5.1	Strategieë om binding te konstrueer	111
5.1.1	Woordkeuse en naamgewing	112
5.1.2	Die deel van gemeenskaplikhede	118
5.1.3	Parallele inkleding	122
5.1.4	Gedeelde emosies	126
5.1.5	Die vertel en deel van 'n narratief	129
5.1.6	Gedeelde geheime	139
5.2	Motivering van die konstruksie van binding	141
5.2.1	Invloede vanuit die individu	141
5.2.2	Impak van die samelewing	145

	5.3	Die impak en beleving van binding	150
	5.3.1	Validering	151
	5.3.2	Beïnvloeding	157
	5.3.3	Hulp en vertroosting	160
	5.3.4	Sin	164
	5.3.5	Genot	166
	5.3.6	Verlange en seerkry	168
	5.3.7	Verlies van die self	170
Hoofstuk	6	RESULTATE EN BESPREKING:	172
		DIE KONSTRUK SKEIDING	172
	6.1	Strategieë om skeiding te bewerkstellig	172
	6.1.1	Blokkering van 'n nuwe onderwerp	174
	6.1.2	Weerhouding van inligting	175
	6.1.3	Die vertel van 'n analogie	177
	6.2	Motivering vir die konstruksie van skeiding	180
	6.2.1	Impak van lewensgebeure	181
	6.2.2	Impak van sosio-kulturele invloede	182
	6.2.3	Die samelewing se privilegiëring van binding of skeiding	184
	6.3	Die impak en beleving van skeiding	190
	6.3.1	Bemagtiging	190
	6.3.2	Ontmagtiging	192
	6.3.3	Seerkry en isolasie	193
	6.3.4	Plesier	197
	7	GEVOLGTREKKING:	200
		DIE EB EN VLOEI VAN BINDING EN SKEIDING	
Hoofstuk	7.1	Opsomming van vorige besprekingshoofstukke	201
	7.2	Tendense in die figurering van binding en skeiding	211
	7.3	Potensiële impak van die tendense	217
	7.4	Moontlike toekomstige navorsingsgeleentheid	221
	7.5	Gevolgtrekking en integrasie met die analogie	222

NAWOORD	225
VERWYSINGSLYS	226
ADDENDA	256
Addendum A Profiel van die respondent	256
Addendum B Oorwoë toestemmingsvorm	257
Addendum C Onderhoudskedule 1	260
Addendum D Onderhoudskedule 2	261
Addendum E Transkripsieriglyne	263
Addendum F Volledige transkripsie van onderhoude een en twee	264
Addendum G Koderingsvoorbeeld	312

ANALOGIE

Van skeiding en saamwees:

Lank lank gelede, toe die wêreld nog jonk was, was die aarde heeltemal leeg en dit was donker op die diep water. En na die skeiding van die hemel en die aarde het die see oral geloop en soek na iemand om mee saam te wees. Maar alles was stil. En toe dit aand word, het die see op sy rug gaan lê en opgekyk – en die maan gesien. Maar die maan was 'n reisiger. En so ook die see. En soms het die see sy golwe laat uitswel en ver uitgeloop op die sand. Soms diep in homself getrek. En in die gang van getye het 'n eb en vloeï gekom wat soms op stil nagte hoorbaar is, of gesien kan word aan die stand van die maan.

VOORWOORD

Tell me a story, my great-aunt,
so that I can sleep.
Tell me a story, Scheherazade,
so that you can live.
Tell me a story, my soul, ...
For the world's the beginning of being
if not the middle
or the end. (Le Guin, 1981, p.188)

Tydens die Voorwoord word die relevansie van die insluiting van analogieë en metafore in die teks verduidelik. Die relevansie word bespreek deur eerstens na die kompleksiteit van die navorsingsmateriaal te verwys en tweedens die insluiting van die analogie in verband met die teoretiese grondslag van die teks te bring.

Relevansie van die insluiting van metafore en analoë

Die studie behels die beligting van die komplekse ervaringswêreld van 'n individu en, op tematiese gebied, die ondersoek van oënskynlik teenstrydige konsepte. Volgens Kalsched (1996) vereis die studie van die mens 'n diep sensitiwiteit vir die kompleksiteit en misterie van die navorsingsonderwerp: "... a sense of the reality of

the psyche is extremely elusive and hard to maintain, even for the experienced psychotherapist, because it means staying open to the unknown, to a mystery at the center of our work..." (p.7). Volgens Jung, Von Franz, Henderson en Jaffé (1978) verleen metafore sodanige sensitiwiteit aangesien dit die rykheid van komplekse ervarings op 'n simboliese vlak konkretiseer.

Kristeva (1984) bepleit die insluiting van poëtiese taalgebruik in postmoderne skrywing. Vir Kristeva illustreer metaforiese taal die proses van betekenisgewing aangesien die betekenaar die betekenis nie voor-die-hand-liggend impliseer nie. Metafore deurbreek die suggestie van 'n direkte noodwendige band tussen betekenaar en betekenis. Aangesien die betekenis van die metafoor soms verskans is, word die aandag nie onmiddellik en eensydig gevestig op die betekenis nie, maar ook op betekenisgewing. Metafore ontrafel absolutisme en illustreer die postmoderne en sosiaal-konstruktivistiese waardes van betekenisgewing, ambivalensie, pluraliteit, moontlikhede en proses.

Metafore beskik oor 'n pluraliteit van betekenismoontlikhede, 'n ontwykende kwaliteit wat dit in staat stel om teenstrydighede byeen te bring. Die insluiting van die analogie is ook relevant met betrekking tot die postmoderne grondslag van die studie. Volgens Van der Merwe (1990) is die diskreditering van metaforiese taalgebruik en beklemtoning van letterlike taal kenmerkend van die positivistiese tradisie. As postmodernistiese teks word dié verabsoluttering gerelativeer en kan metafore en 'letterlike' taal naas mekaar staan ten einde die rykheid van die materiaal in die bespreking weer te gee.

Hoofstuk 1

INLEIDING

"...the ... traits that traditionally defined the 'goodness' of women ... (are) their care for and sensitivity to the needs of others" (Gilligan, 1993, p. 18).

"I'm a fighter

...Naw, you're a girl. Girls are always lovers. I don't want you fighting. I want you all soft and sugary, all peaches and cream for your Daddy" (Conroy, 1987, p.122).

Die dringende noodsaaklikheid van 'n ondersoek na vroue en hul binding- en/of skeidingverhoudings is vervat in die paradoks van bogenoemde aanhalings. Die ondersoek van binding- en skeidingspatrone, van self-ander verhoudings, word gekenmerk deur kompleksiteit. Implisiet aan die onderwerp vereis 'n verstaan van vroue en hul self-ander verhoudings dat daar na die individu sowel as na kulturele gegewens gekyk word. Die kompleksiteit van die onderwerp word geïntensiveer wanneer 'n definiëring van die self in terme van binding en/of skeiding weerklank in individualistiese en kollektiewe kulture vind.

Geposisioneer in 'n Westerse kultuur wat skeiding bo verhoudingsgerigtheid, manlikheid bo vroulikheid en individualiteit bo kollektiwiteit bevoordeel, word die ondersoek van vroue en hul binding- en/of skeidingsgerigtheid dringend en die blootlê van geprivilegieerde digotomieë en hul impak op die gesprek noodsaaklik.

1.1 Relevansie van die navorsing

Binne die parameters van die sielkunde, 'n tradisioneel modernistiese begrip, tree die tema van skeiding en/of binding dikwels na vore. Binding- en skeidingstendense word dikwels gebruik as verklaringsmodel van gedragsverskynsels, as diagnostiese kriteria en as medium om geslagte, kulture en individue beter te verstaan. So beskou Betz, Heesacker en Shuttleworth (1990) die binding-skeidingsproses as bydraend tot vroue se beroepsbesluitneming.

Ornish (1998) beklemtoon die belang van binding en intieme verhoudings deur te verklaar:

I am not aware of any other factor in medicine – not diet, not smoking, not exercise, not stress, not genetics, not drugs, not surgery – that has a greater impact on our quality of life, incidence of illness, and premature death from all causes. (p. 31)

Bindingverhoudings kan persoonlike welstand versterk (Brown, Harris, & Copeland, 1977) en beskerming teen patologie bied (Henderson, Byrne, Duncan-Jones, Scott, & Adcock, 1980). Vanuit 'n individuasie perspektief word skeiding as maatstaf van die ontwikkeling van 'n outonome self gesien (Bellah, Madsen, Sullivan, Swidler, & Tipton, 1985). Skeiding hou verband met lae depressie vlakke (Whitley, 1984), lae angsvlakke (Holahan & Spence, 1980), minder fisiologiese klagtes (Robbins, Spence, & Clark, 1991) en 'n goeie selfbeeld (Whitley, 1984). Volgens Sato (2001) kan 'n tekort aan binding of skeiding gevare vir fisiese en sielkundige gesondheid inhou. Tog suggereer verskillende teoretici dat tradisioneel sielkundige teorieë neig om skeiding ten koste van binding te bevoordeel (Gergen, 1985; Gilligan, 1993; Kagitcibasi, 1996; Sampson, 1985).

Verskillende teorieë in die literatuur oor psigopatologie berus op die tema van binding en skeiding. Beck (1983; 1987) se teorie van sosiotropie-outonomie, Blatt (1974; 1990) se sienings van binding en selfkritiek en Hewitt en Flett (1990) se onderskeid tussen self- en sosiaalgerigte perfeksionisme kan binne die sielkunde as diagnostiese kriteria gebruik word en berus op die binding/skeiding digotomie.

Beck (1983) se sosiotropie-outonomie formule word gebruik om 'n predisposisie vir depressie te identifiseer. Volgens Beck is persone met 'n sosiotropiese oriëntasie primêr gefokus op interpersoonlike verhoudings om hul gevoel van selfwaarde te handhaaf. Outonome individue herlei weer hul eiewaarde van hul eie prestasies (Beck). Beck hipotetiseer dat beide persone met 'n ekstreme sosiotropiese of intens outonome aanslag vatbaar is vir depressie. Onderliggend aan die teorie lê die aanname van 'n balans tussen binding en skeiding.

Soortgelyk aan die formule van Beck (1983) is Blatt (1990) se afhanklikheid- en selfkritiek skaal of Hewitt en Flett (1990) se self- en sosiaalgerigte perfeksionisme. Soos sosiotropiese individue is Blatt se afhanklike persone, of Hewitt en Flett se sosiaalgerigte perfeksioniste, gerig op ander persone vir behoefte bevrediging. Selfkritiek soos selfperfeksionisme verwys na individue se prestasiegerigtheid vir behoeftebevrediging. Die outeurs hipotetiseer dat afhanklike of sosiaalgerigte persone depressief sal raak indien hul nie voldoende sosiale ondersteuning bekom nie, terwyl selfkritiese of selfperfeksionistiese persone in tye van gebrekkige prestasie vatbaar vir depressie is (Blatt; Hewitt & Flett).

Soos Beck (1983) suggereer Blatt (1990), Hewitt en Flett (1990) en Blatt en Zuroff (1992) dat beide binding en skeiding essensieel mag wees in die handhawing van geestesgesondheid. Hoe groter die klem op die een waarde (byvoorbeeld binding) ten koste van die ander (byvoorbeeld skeiding), hoe meer ekstensief die patologie (Blatt en Zuroff).

As diagnostiese kriteria blyk die belangrikheid van die binding-skeidingstema ook uit die vierde weergawe van die Amerikaanse Psigiatrisse Assosiasie se *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-IV)* van 1994, waarin 'n beklemtoning van binding ten koste van skeiding of omgekeerd, in die patologiese terme van Persoonlikheidsteurings (As II-versteurings) beskryf word. Temas van 'n oormaat selfbetrokkenheid en 'n gebrekkige sensitiwiteit vir ander spruit uit die kategorieë van Anti-sosiale en Narsissistiese Persoonlikheidsteurings, terwyl 'n ooraksentuering van binding uit die Afhanklike Persoonlikheidsteuring blyk. Volgens Sato (2001) mag die Westerse beklemtoning van skeiding sydigheid in diagnostiese- en behandelingsprosedures veroorsaak : "(a)... bias... causing a person with a strong sense of relatedness, but lacking autonomy, to be considered as needing treatment more than a person with ...(the opposite tendencies)" (p.111).

Die potensiële impak van tradisioneel onbeligte gegewens soos geslagsrol-identiteit of kulturele waardes kompliseer die patologisering van binding en/of skeiding en het debatvoering binne die sielkunde gestimuleer. Patrone van binding en/of skeiding word dikwels gebruik om die geslagte en persone van kollektiewe en individualistiese kulture te omskryf. Kagitcibasi (1996) beskou skeiding as 'n "gekoesterde waarde" van die Westerse sielkunde (p.180). Die verabsoluttering van skeiding sou persone

van nie-Westerse kulture wat binding mag bevoordeel, kon patologiseer. Verskeie outeurs het die Westerse privilegering van skeiding en negering van binding as 'n gevaarlike sydigheid geïdentifiseer (Geertz, 1978; Gergen, 1991; Gergen & Gergen, 1988; Guisinger & Blatt, 1994; Markus & Kitayama, 1994; Moscovici, 1984; Sampson, 1985; Shweder & Bourne, 1984; Smith, 1994). Volgens Gilligan (1993) en Kagitcibasi word sielkundige literatuur, in pas met die Westerse privilegie-idioom, gekenmerk deur 'n beklemtoning van skeiding as belangrike maatstaf van gesonde persoonlike, kognitiewe en morele ontwikkeling en word skeiding selfs gelykgestel aan volwassenheid. Dit plaas vroue en hul self-ander verhoudings in 'n jukstaposisie: sou vroue hulself in verhoudings definieer, word hul ontwikkeling gepatologiseer, sou vroue hulself in terme van skeiding definieer, voldoen hul nie aan die vroulike geslagsrolstereotipe nie. Die vroulike geslagsrolstereotipe sinspeel op 'n uitsluiting van skeiding van die vroulike *repertoire*.

Stilswyend in die Westerse assosiasies van manlikheid en skeiding en vroulikheid en binding lê die onontgonne potensiaal van moontlike interaksies tussen binding- en skeidingspatrone. Die belang van 'n ondersoek na vroue, binding en skeiding spreek vanself.

1.2 Oogmerke van die studie

Die doelwitte van die studie is teen die agtergrond van bogenoemde oorwegings geformuleer. As hoofoogmerk ondersoek die studie die moontlike konstruksie, naasbestaan en interaksie van skeiding- en/of bindingsveranderlikes in die

narratiewe van 'n vroulike respondent. Die spesifieke fokus is daarop gemik om die stilte rakende die tema en die teikenpopulasie aan te spreek.

'n Versaakte metateoretiese perpektief:

Eerstens wil die studie 'n literatuuroorsig oor die onderwerp vanuit 'n tradisioneel versaakte metateoretiese perspektief bied. Uitsprake wat mans en vroue as “van verskillende planete” tipeer, domineer populêre en akademiese diskoerse (Wood, 2000, p.301). Volgens Wood word teoretici, soos Aries (1998), wat op ooreenkomste tussen die geslagte wys dikwels oor die hoof gesien. Hare-Mustin en Marecek (1989) som die tendens om óf op verskille tussen geslagte te fokus en dit te verabsoluteer óf om ooreenkomste tussen mans en vroue te beklemtoon in 'n poging tot gelykmaking op as twee strome binne die feministiese beweging. Hare-Mustin en Marecek noem die beklemtoning van verskille alfasydigheid en die uitlig van ooreenkomste betasydigheid.

Binne die Westerse paradigma met sy binêre sisteem verteenwoordig alfasydigheid, of die beklemtoning van verskille tussen die geslagte, die dominante diskoers (Hare-Mustin & Marecek; Wood). Die man-skeiding vrou-binding assosiasie word ooreenkomstig hiermee dikwels vooropgestel in die debat oor geslagsverskille ten opsigte van binding/skeiding, terwyl die kulturele invloede onderliggend daaraan onbelig gelaat word. Die verskille/ooreenkomste debat is volgens Hare-Mustin en Marecek gewortel in 'n Westerse sisteem van binêre opposisies wat mans bo vroue ag en die feministiese strewe om vroue se posisie gelyk te stel aan mans of, in geval van radikale feminisme, vroulike geslagsrolwaardes (byvoorbeeld bindingsgerigtheid) belangriker as dié van mans te ag.

Vir Kristeva (1986) is die tradisionele beklemtoning van geslagsverskille en verabsoluttering van óf manlike óf vroulike waardes kenmerkend van 'n magstryd tussen tradisionele sielkunde en die feminisme. Met haar postmoderne feministiese perspektief kritiseer Kristeva dié tendens en die gevolglike neiging om ooreenkomste tussen die geslagte of verskille tussen lede van dieselfde geslag of kultuur te negeer.

Ook betasydigheid, die oorbeklemtoning van ooreenkomste ten koste van verskille, sou tot die negering van individuele of kulturele verskille kon lei (Hare-Mustin & Marecek, 1989). Volgens Hare-Mustin en Marecek kan betasydigheid gesien word aan die tradisionele navorsing van die man. Hiervolgens word die geslagte gelykgestel en afleidings oor vroue vanuit studies oor mans gemaak.

Dié studie is nie gerig op die daarstelling van 'n finale antwoord in die ooreenkomste/verskille debat tussen die geslagte nie. Dit is veel eerder gemik op 'n eksplorاسie van patrone van binding en/of skeiding soos dit manifesteer in die narratiewe van die vroulike respondent en die kontekstualisering van die gesprek binne 'n versaakte metateoretiese perspektief.

In die oorkoepelende dominante diskoers rakende geslagsverskille en ooreenkomste bly studies wat die gesprek metateoreties en sosio-kultureel kontekstualiseer, 'n leemte (Wood, 2000). Benjamin (1999), Kristeva (1986) en Wood bepleit as postmoderne feministiese teoretici die daarstelling van 'n tradisioneel versaakte metateoretiese perspektief, die ondersoek van kulturele veranderlikes onderliggend aan die man-skeiding, vrou-binding geslagsrolstereotipes en die sosio-kulturele kontekstualisering van die gesprek. Gebaseer op die pleidooi

van Kristeva, Benjamin en Wood is hierdie studie gerig op die daarstelling van 'n metateoretiese perspektief op binding en skeiding. Die gesprek word kultureel gekontekstualiseer deur die historiese tendens om óf binding óf skeiding te beklemtoon en die Westerse binêre sisteem te ondersoek. Tydens die metateoretiese oorsig word die dualismes van natuur-kultuur en individu-samelewing aangespreek. Dit vind weerklank in die Jungiaanse aanname van die holistiese waarhede wat in die interaksie tussen sogenaamde binêre opposisies lê (Jung, et al., 1978).

'n Metateoretiese verstaan kan teoretiese en terapeutiese waardes inhou. So kan 'n metateoretiese besef terapeute sensitiseer vir heersende en historiese verwagtings oor binding- en skeidingsgedrag – hul eie assosiasies sowel as die van die kliënt. So 'n sensitisering is essensieel ten einde te verhoed dat terapeute hul eie kulturele verwagtings (byvoorbeeld die Westerse verwagting dat vroue slegs bindingsgerig moet wees) sonder voorbehoud op kliënte van toepassing maak.

Volgens Angless (1990) word veral sosiale verwagtings en waardes dikwels deel van die psige van die individu. Dit kan implikasies vir terapeute en kliënte inhou. So sou terapeute hul eie kulturele waardes onbevraagtekend kon verabsoluteer en normeer – 'n problematiese sydigheid veral in kruis-kulturele kontekste. Dit sou ook die kliënt of terapeut as persoon kon impakteer. Volgens Angless vergelyk persone hulself met heersende kulturele verwagtings en sou persone wat voel dat hul nie aan verwagtings voldoen nie, potensieel diep gevoelens van isolasie en ontoerykendheid ervaar. Volgens Butler (1985) kan die besef dat ander persone soortgelyke problematiek beleef uiters bemagtigend wees. 'n Verstaan van die moontlike

diskrepanse tussen 'n kliënt se binding- of skeidingsgedrag en die relevante kultuurgroep se verwagtings, kan die kliënt en terapeut se verstaan van die ervarings van die kliënt verdiep en terapeutiese insette verskerp.

'n Versaakte beligting van die moontlike interaksie tussen binding en skeiding:

As tweede oogmerk bied die studie 'n tradisioneel onbeligte perspektief op die moontlike (ko)konstruksie van en naasbestaan en interaksie tussen binding- en skeidingstemas. Dié oogmerk mag waardevolle teoretiese en terapeutiese uitkomstehou. Op teoretiese gebied beskou Hare-Mustin en Marecek (1989) die betasydige normering van die man of die alfasydige verabsoluttering van verskille en die implisiete handhawing van die man-skeiding vrou-binding stereotipes as beperkend. Vir Hare-Mustin en Marecek impliseer 'n konseptualisering vir die vrou in terme van skeiding (na aanleiding van die voorbeeld van die man, betasydigheid) of 'n sterk bindingsgerigte verabsoluttering van die vroulike geslagsrol (alfasydigheid) 'n verarming van die ryk en potensieel ambivalente ervaringswêreld van vroue. In die hoofstroom debat oor geslagsverskille en -stereotipes rakende binding en skeiding, word die moontlikheid van 'n naasbestaan of interaksie tussen veranderlikes dikwels oor die hoof gesien. Hare-Mustin en Marecek beklemtoon die noodsaaklikheid van 'n postmodernistiese aanslag wat verby die debat oor geslagsverskille beweeg en die moontlike naasbestaan van binding en skeiding exploreer.

'n Naspour van die potensiele verhouding tussen binding en skeiding bied op teoretiese gebied die potensiaal tot 'n balansering van binêre opposisies en insae in die rykheid van 'n individuele respondent se binding/skeidingverhoudings en op

terapeutiese gebied sensitiviteit vir die moontlike naasbestaan van binding- en skeidingsgegewens.

'n Besef van die potensiële impak van geslagsrol- en kulturele verwagtings op binding/skeidingsgedrag mag terapeute sensitiseer vir die impak wat sodanige gegewens op hul eie en kliënte se ervaringswêreld kan uitoefen. In hul feministiese analise van geslagrolstereotipes omskryf Hare-Mustin en Marecek (1989) die assosiasie tussen vroue en binding as beperkend omdat dit 'n sosiale taboe op skeidingsbehoeftes by vroue plaas. Die outeurs postuleer dat beide skeiding en binding rolspelers in die lewens van vroue mag wees. Indien die postulering aanvaar word, mag vroue sosiale beperkings op hul binding/skeidingsgedrag beleef of ervaar dat sosiale verwagtinge nie strook met hul belewinge of behoeftes nie. Insae hierin mag vir kliënte bevrydend en normaliserend wees.

Dié studie eksploreer Hare-Mustin en Marecek se voorstel van 'n naasbestaan van binding en skeiding en verskaf ook insae in die konstruksie daarvan. Sodanige insig mag die terapeut sensitiseer vir die wyses waarop kliënte potensieel binding/skeidingsgerigtheid konstrueer. Insae in dié konstruksiestrategieë bied nie alleen 'n teoretiese begrip nie, maar sou as intervensie strategieë gebruik kon word indien die konstruksie van binding of skeiding by 'n bepaalde kliënt aangedui is.

'n Versaakte populasie:

Derdens is die gevallestudie 'n poging om die respondent se konstruksie en ervaring van binding en/of skeiding hoorbaar te maak. Deur vroulike plaaswerkers "forgotten women on farms" te noem, verwoord Kisting, Stevens, Gwagwa en Burton

(aangehaal in Kruger, 1998, p.8) die noodsaaklikheid daarvan om die ervarings en opinies van vroue uit tradisioneel benadeelde gemeenskappe in eie idioom hoorbaar te maak. Bersoff en Bersoff (1999) waarsku teen die huidige gebrek aan kultureel verteenwoordigende navorsing en die tendens om bevindings vanuit wit, middelklas gemeenskappe te genereer en as norm vir ander gemeenskappe voor te hou. Sodanige tendens sou tot die patologisering van kliënte weens kulturele onbegrip en potensieel ontoepaslike intervensiestrategieë kon lei. Kazdin (1999) beklemtoon die gebrek aan en noodsaaklikheid van empiriese navorsing wat vroue, onderverteenwoordigde groepe en persone vanuit verskillende kulture ondersoek. Geen navorsing rakende die binding/skeidingsgedrag van persone uit die geïdentifiseerde Suid-Afrikaanse teikenpopulasie is tans beskikbaar nie. Die seleksie van die respondent, 'n bruin vroulike plaaswerker, is 'n poging om dié geïdentifiseerde leemte aan te vul.

'n Tradisioneel onontgonne modaliteit:

Vierdens is die gevallestudie daarop gemik om die tradisionele Eurosentriese fokus op vergelykende groepsnavorsing aan te spreek. Stanley, Kuraski en Srinivasan (1999, p.54) omskryf die hoofstroom Eurosentriese navorsingstendens as “a monocultural, male-oriented and comparative approach”. Indien die neiging om blankes, mans en groepe na te vors in ag geneem word, tree die leemte aan navorsing oor vroue, individue en persone van verskillende kulturele groeperings na vore. Ten einde dié behoefte aan te spreek is 'n gevallestudie met 'n vroulike respondent uit 'n histories benadeelde gemeenskap geselekteer.

'n Tradisioneel onbeligte ondersoek van beide inhoud- en prosesgegewens:

Ten slotte word 'n poging aangewend om binding-skeidingsgegewens op inhouds- sowel as prosesvlak na te speur. Allen en Walker (2000) aksentueer die gebrek aan kwalitatiewe navorsing op prosesvlak as volg: "...this quality have yet to be explored and implemented to create an enriched knowledge of close relationships" (p.21). Volgens Stanley et al. (1999) behoort onderhoudsvoering nie geobjektiveer te word nie, maar moet dit eerder as 'n tweerigtingsproses gesien word. Dit is in pas met die feministiese argument dat navorsing wederkerigheid tussen die navorser en die respondent insluit (Mies, 1991). 'n Analise op inhouds- en prosesvlak bied 'n hier-en-nou blik op die binding-skeidingsproses: die konstruksie, meganiek, sowel as die impak daarvan. Deur die patrone van skeiding en binding in die narratiewe van vroue toe te lig, word toetree tot die sielkundige gesprek.

Uit 'n metateoretiese perspektief op die gesprek kan in die kom en gaan van paradigmas, tye waarin binding bo skeiding beklemtoon word en omgekeerd uitgelig word. 'n Metateoretiese eb en vloeï in die beklemtoning van binding of skeiding kan geïdentifiseer word. Ten einde die gesprek oor binding en skeiding metateoreties te kontekstualiseer word 'n verstaan van die patrone van paradigmas noodsaaklik. Vervolgens word 'n paradigmatische oorsig rakende die beklemtoning van binding en skeiding gebied. Die paradigma waaruit die navorser tot die materiaal toetree word ook gekontekstualiseer.

Hoofstuk 2

PARADIGMATIESE GRONDSLAG

En in die gang van getye het 'n eb en vloed gekom wat soms op stil nagte hoorbaar is...

Die bespreking van die paradigmatische grondslag verloop soos volg:

Eerstens word die relevansie van die insluiting van 'n paradigmatische grondslag bespreek. Tweedens word die studie paradigmaties fundeer deur die relevante paradigmas te identifiseer. Die teoretiese aannames van die relevante paradigmas word daarna bespreek en werp so lig op die konteks waaruit die navorser tot die materiaal toetree. Derdens word die geselekteerde paradigmas met die onderwerp van die studie versoen.

2.1 Relevansie van 'n paradigmatische grondslag

Vir die doeleindes van die tesis word die term *paradigma* beskou as 'n stel aannames wat naas ander in 'n wetenskap bestaan (Kuhn, 1970). Kuhn beklemtoon die belangrikheid van die kontekstualisering van verskynsels binne 'n bepaalde paradigmatische raamwerk aangesien dit die verstaan van sodanige verskynsels binne die konteks van die relevante historiese en kulturele tydgees verdiep.

Die volgende gegewe het die belang van 'n paradigmatisiese grondslag geaksentueer:

- Die potensiele impak van die sosio-kulturele konteks op die navorser en die respondent vereis 'n begrip van die relevante paradigma.
- Die navorser se aannames ten opsigte van die respondent en die materiaal moet deursigtig wees. Hierdie deursigtigheid word nie alleen deur deursigtige metodiek bewerkstellig nie, maar ook deur die blootlegging van die onderliggende paradigma waarmee die navorser tot die materiaal toetree. Die bespreking van die onderliggende aannames van die paradigma bevorder die proses van deursigtigheid.
- 'n Bewuswording van die aannames van die relevante paradigma sensitiseer die navorser ten einde 'n interne versoenbaarheid tussen die paradigma, metodiek, analise en bespreking tot stand te bring.
- 'n Onderzoek van die patrone van paradigmas met betrekking tot 'n beklemtoning van binding of skeiding kontekstualiseer die historiese tendense en relevante teorieë in die sielkunde en verdiep die verstaan daarvan.
- Deur middel van 'n paradigmatisiese grondslag word die tesis histories gekontekstualiseer en gerelativeer.

2.2 Toepaslikheid van die geselekteerde paradigmas

Die studie is, as teks in gesprek, paradigmatisies binne die postmodernistiese en sosiaal-konstruktivistiese benaderings gefundeer. Die seleksie van die postmodernisme, 'n paradigma wat relatiwiteit en interaksie beklemtoon, komplimenteer die gelyktydige ondersoek van binding en skeiding – konstrute wat

in 'n tradisioneel modernistiese benadering dikwels as onderling uitsluitend en teenoorgesteld behandel word. In pas met die beklemtoning van relatiwiteit en 'n strewe om binêre opposisies te balanseer, verleen die postmodernistiese aanslag toegang tot die ondersoek van tradisioneel ongeprivilegeerde digotomieë soos binding, vroue, subjektiwiteit en kultuur. Die benadering komplimenteer dus die tema, binding en skeiding, sowel as die strewe om die leemtes rakende navorsing oor vroue, kultuur en subjektiwiteit aan te vul.

In 'n poging om dié leemtes aan te vul word die sosiaal-konstruktivisme, as verpraktiserende modaliteit binne die postmodernisme, gebruik. Waar die postmoderne oorkoepelende benadering relativering, kontekstualisering en die balansering van binêre opposisies bepleit, verpraktiseer die sosiaal-konstruktivisme dié waardes deur op kontekstualisering en die versaakte kulturele en linguistiese modaliteite te fokus. Beide postmodernisme en sosiaal-konstruktivisme beklemtoon relatiwiteit en pluraliteit (Hare-Mustin & Marecek, 1989). Verdere ooreenkomste word in die bespreking oor die aannames van die twee paradigmas bespreek. Hoewel radikale vorme van sosiaal-konstruktivisme, in 'n poging om die ongeprivilegeerde kulturele dimensie aan te raak, soms neig om die interpersoonlike bo die intrapsigiese te bevoordeel, word dié tendens tydens die teoretiese oorsig histories gekontekstualiseer en binne die breë postmoderne perspektief gerelativeer. In pas met die postmoderne en sosiaal-konstruktivistiese aannames van die studie, word hierdie navorsing gesien as 'n studie in gesprek met ander perspektiewe.

2.2 Aannames van die geselekteerde paradigmas

In 'n tyd van ontluikende teorieë van chaos en kompleksiteit wat die modernistiese aannames van kontrole, reduksionisme en sekerheid in die wetenskap (en die sielkunde) ontrafel, het die postmodernistiese waardes van kompleksiteit, holisme en relatiwiteit op die voorgrond getree. Met die koms van postmodernisme het die klem op objektiwiteit verskuif na 'n erkenning aan die gekonstrueerde aard van idees en betekenis.

Postmodernisme beklemtoon relatiwiteit, 'n konsep wat tot die wetenskap via kwantum meganika toegetree het. Met Heisenberg (aangehaal in De Broglie, 1990) se inlywing van onsekerheid en ontglippendheid in die wetenskap is die postmodernistiese waardes van relatiwiteit, holisme, komplektisiteit en interafhanklikheid tot die wetenskap toegevoeg.

Hoewel Nehring (1997) glo dat postmodernisme kompleks is, weens die vele weergawes en interpretasies daarvan, komplimenteer juis hierdie pluralisme en kompleksiteit die postmodernistiese aannames van dié waardes. Blackburn (1994, p.294) definieer die filosofie van postmodernisme as "a mistrust of the *grands récits* of modernity", 'n definisie in pas met Lyotard (1984) se omskrywing van postmodernisme as 'n afbreking van metanarratiewe.

Tog sou juis die postmodernistiese viering van relatiwiteit en kritiek op metanarratiewe 'n paradoksale posisie kon veroorsaak waar postmodernisme self die risiko loop om 'n metanarratief te word. Dit is dus noodsaaklik om postmodernisme

te relativer en as 'n perspektief binne 'n spesifieke kulturele konteks te beskou. Hartman (1996) bied 'n noodsaaklike historiese kontekstualisering van postmodernisme deur die beweging binne die periode sedert 1980 tot die hede, te posisioneer. Hierdie tydvak word onder meer gekenmerk deur informasie tegnologie, globale kommunikasie en interaksie, soortgelyk aan die vermeldde postmoderne waardes. Postmodernisme, soos terminologies aangedui, sou ook gesien kon word as 'n sosio-kulturele reaksie teen die modernistiese waardes van rasionaliteit, objektiwiteit en individualiteit. Postmodernisme kan dus gerativer word tot 'n binêre opposisie van en in interaksie met modernisme – om juis deur dié interaksies 'n holistiese perspektief te bied.

Binne die postmodernisme word teorieë gesien as perspektiewe eerder as absolutes (Nehring, 1997). Ten einde dié aanname te huldig word 'n metateoretiese aanslag belangrik. In navolging van die beginsel van relatiwiteit, word die wetenskap as sosiale poses gekontekstualiseer. Ten einde 'n holistiese verstaan te bied, is dit belangrik om teorieë binne hul kulturele tydges te kontekstualiseer. Dié beginsel word verpraktiseer deur die postmoderne en sosiaal-konstruktivistiese paradigmas van die studie te bespreek en te kontekstualiseer asook deur geselekteerde teorieë, relevant tot die onderwerp, binne die dominante kulturele agtergrond van hul tyd, te kontekstualiseer. Dié kontekstualisering word bewerkstellig deur die sisteem van binêre opposisies te bespreek en die wyses waarop die teorieë in interaksie staan met die geprivilegeerde digotomieë van hul tyd te ondersoek. Dit is nie alleen in pas met die postmodernistiese aannames van relatiwiteit en kontekstualisering nie, maar bied 'n kultureel versaakte perspektief op binding- en skeidingsoriëntasies. Soos

Chagani (1998) verklaar: "From a postmodernist perspective, there are no transhistorical or transcultural grounds for interpretation" (p.2).

Die postmoderne intensie om ongeprivilegeerde digotomieë, soos vroue, kultuur, kollektiwiteit, binding en subjektiwiteit, aan te spreek en gegewens kultureel te kontekstualiseer, word verpraktiseer deur 'n sosiaal-konstruktivistiese benadering.

Soos postmodernisme beklemtoon sosiaal-konstruktivisme kontekstualisering. 'n Sentrale konsep binne die sosiaal-konstruktivisme is die aksentuering van die persoon binne die konteks van sy verhoudings. Gergen, 'n belangrike figuur binne die sosiaal-konstruktivisme, som die beweging soos volg op: "I attempt to move beyond the single individual to acknowledge the reality of the relationship" (1992, p.185). Die verhouding wat die sosiaal-konstruktivisme aksentueer is nie alleen dié tussen twee of meer sprekers nie, maar sluit ook die sosio-kulturele konteks in waarin die gesprek plaasvind. Volgens Rosenwald en Ochberg (1992) is die ervaringswêreld van individue en die verklarings wat hulle vir hul lewens gee gevorm deur die diskoerse en norme van hul tyd. Sosiale invloede impakteer ook persoonlike belewenisse. Pearce (1995) identifiseer die volgende vier aannames as kernpunte binne die sosiaal-konstruktivisme:

- Taal is 'n sosiale konstruk.
- Die realiteit word sosiaal gekonstrueer.
- Betekenis word in gesprekvoering gekonstrueer.
- Daar bestaan 'n verhouding tussen taal en mag.

Elk van die aannames word vervolgens bespreek. Die implikasies wat die aannames vir die navorsing inhou word ten slotte kortliks aangeraak.

Taal as 'n sosiale konstruk:

Taal word binne die sosiaal-konstruktivisme as 'n sosiale konstruk beskou. Volgens Holdcroft (1991) dien die strukturalisme van Ferdinand de Saussure, 'n linguistiese denkraamwerk, as 'n belangrike stem binne die postmodernisme en sosiaal-konstruktivisme. De Saussure het hom op die interaksie tussen taal en betekenis toegespits. Volgens De Saussure (aangehaal in Holdcroft) kan daar binne 'n taalsisteem onderskei word tussen die betekenaar ("signifier"), byvoorbeeld die woord of akoestiese beeld wat die betekenis dra, en die betekenis ("signified"), die konsep waarna die woord verwys. De Saussure groepeer die betekenaar en betekenis saam onder die term "signifikasie". 'n Teken is dus 'n verhouding wat geen betekenis het buite die sisteem van significasie nie. Tekens is gevolglik arbitrêr en konvensioneel. Hierdie gevolgtrekking is van sentrale belang binne die sosiaal-konstruktivisme. Taal en betekenis is die gevolg van kollektiewe leer (Holdcroft). Taal word dus sosiaal gekonstrueer.

Kristeva (1986) beskou die strukturalisme van De Saussure as homogeen aangesien dit op die statiese fase van taal (betekenaar-betekenis verhouding) fokus. As postmodernis postuleer Kristeva 'n heterogene struktuur deur taal te definieer as 'n diskoers tussen pratende subjekte. In wat sy sema-analise noem, konseptualiseer Kristeva taal as 'n betekenisgewende proses. Kristeva voer dus die konseptualiserings van De Saussure verder deur op die subjek te fokus. Vir Kristeva is die subjek 'n subjek-in-proses en identifiseerbaar tussen die betekenaar en die betekenis. In haar fokus op die pratende subjek se konstruksie van betekenis verskuif Kristeva die definisie van taal vanaf rekonstruksie tot produksie. Verwant

aan Kristeva se beklemtoning van die aanname dat subjekte taal produseer en skep, is die sosiaal-konstruktivistiese beginsel van konstruksie.

Die realiteit as sosiale konstruksie:

Binne die sosiaal-konstruktivisme is die sosiale konstruksie van die realiteit via taal en gespreksvoering 'n tweede belangrike konsep. Vertellings oor die realiteit spruit uit 'n onbesliste historiese gesprek tussen individue (Pearce, 1995). Binne die sosiaal-konstruktivisme verwys ook waarnemings en herinneringe nie na 'n reeds bestaande innerlike realiteit of verstandelike voorstelling nie, maar word dit bemiddel deur taal en die huidige gesprekskonteks. Die realiteit word sosiaal gekonstrueer.

Sosiaal-konstruktiviste het verskillende perspektiewe oor die realiteit (Pearce, 1995). Dit dui nie op 'n teoretiese verwarring nie, maar is sprekend van 'n postmodernistiese gespreksvoering en perspektiefrykheid. Die feit dat teoretici, selfs binne dieselfde paradigma, van mening verskil oor realiteitsbeleving, ondersteun die aanname dat die mens sy eie betekenis en ervaring van die realiteit konstrueer. Binne die sosiaal-konstruktivistiese gesprek oor die realiteit is daar teoretici, soos Shotter (1993) wat die bestaan van 'n potensiële realiteit ontken en ander, soos Gergen (1992), wat dit erken. Tog is die sosiaal-konstruktivistiese teoretici dit eens dat die mens vasgevang is binne sy eie subjektiewe beleving. Ongeag die bestaan van 'n objektiewe realiteit kan die mens, volgens die sosiaal-konstruktivisme, nie direkte toegang daartoe verkry nie, want soos Pearce (p.47) dit stel, is ons "ken" van die wêreld onlosmaaklik sosiaal, gekonstrueer en tot 'n mate linguisties. Aangesien die sosiaal-konstruktivisme gedeelde betekenisgewing en taal beklemtoon, komplimenteer dit die

ondersoek van patrone van binding en skeiding en gedeelde betekenis in die narratiewe van onderhoudvoerder en respondent.

Betekenis word in gesprekvoering gekonstrueer:

'n Derde aanname van die sosiaal-konstruktivisme is dat betekenis deur gesprekvoering gekonstrueer word. Wedersydse uitinge skep betekenis. Dit dien as ontwikkelende konteks tot die gesprek en kan latere betekenis beïnvloed of inhibeer. In die sosiaal-konstruktivisme is dit 'n sosiale konvensie om te bepaal hoe akkuraat 'n narratief die realiteit weergee. Gergen en Gergen (1986, p.74) som dit soos volg op: "For the constructionist, ... there is no culturally decontextualized crucible against which any two systems ... can be compared".

Daar is 'n verhouding tussen taal en mag:

Namate linguisties gekoördineerde sosiale verhoudings ontwikkel en georden word, word sekere wyses waarop 'n mens na hom-/haarself verwys gelegitimeer. Volgens Labov (1972) word persone van verskillende geslagte of kulture in verskillende spraakgemeenskappe gesosialiseer. Hierdie beginsel word in die literatuuroorsig dieper ontgin. 'n Besef van sosiaal-gelegitimeerde geslagstoepaslike spraak en die aanname dat die realiteit via taal en vertelling gekonstrueer word, bring die sosiaal-konstruktivistiese beginsel dat daar 'n verhouding tussen taal en mag bestaan na vore.

Talle feministiese teoretici het die assosiasies tussen geslagsverskille, taal en mag ondersoek. Binne die feministiese paradigma kan mag gedefinieer word as: "gesag, die gee van gesag, om in staat te stel of toe te laat" (Sesan & Katzman, 1998). In die

feministiese ondersoek van taal en mag is die werk van Foucault (1972) van belang. Vir Foucault (1979) is magskwessies alom teenwoordig – ook in die filosofiese dogmas wat die lewens van sprekers impakteer. Vir Foucault is taal en alle narratiewe sosiale konstruksie in 'n kulturele konteks ingebed. Dié posisie van Foucault sluit aan by die sosiaal-konstruktivistiese beginsel dat die samelewing die geslags- en kultuurtoepaslike konstruksie van narratiewe impakteer. Kulture oefen dus mag uit oor die narratiewe (en volgens die sosiaal-konstruktivisme die realiteitskonstruksie) van sprekers. Implisiet aan dié beginsel lê die besef van 'n diep sosio-kulturele verbondenheid. 'n Verstaan van vroue se binding/skeidingverhoudings vereis gevolglik 'n verstaan van kulturele invloede, magsbeperkings en sosialisering – aspekte wat tradisioneel onbelig gelaat word (Gergen & Gergen, 1988; Gilligan, 1993; Kagitcibasi, 1996). Weens die mag wat kulture en geslagsgemeenskappe potensieel oor die individu se realiteitskonstruksie (en dus binding/skeidingverhoudings) kan uitoefen, is kultuur-toepaslike navorsing essensieel en die leemtes wat aan sodanige ondersoeke bestaan problematies.

Implikasies vir hierdie studie:

In die teoretiese debat oor geslagsverskille tussen binding/skeidingsgerigtheid word bevindings dikwels as interkulturele absolutes voorgehou terwyl essensiële rolspelers soos taal, geslagsrolstereotipes, kultuur en mag onbelig gelaat word (Kagitcibasi, 1996). Indien kulture dit wat sêbaar is voorskryf en mag oor die realiteitskonstruksie van sprekers uitoefen, is die eksplorاسie van narratiewe 'n belangrike medium tot insae in die onderwerp. Geen studie wat die narratiewe van respondente uit die betrokke Suid-Afrikaanse teikenpopulasie met die oog op 'n verstaan van binding/skeidingsgedrag eksploreer, kon geïdentifiseer word nie.

Die postmoderne beginsels van relatiwiteit en die sosiaal-konstruktivistiese aannames van die belang van taal, mag en die sosiale konstruksie van die realiteit hou verskillende implikasies vir hierdie studie in. Die beginsel van relatiwiteit vereis dat die vermelde paradigmas bespreek en die implikasies wat dit vir die studie inhou uitgelig word. Hierdie aspek word aan die einde van hierdie bespreking weer aangeraak.

Die sosiaal-konstruktivistiese aannames van die belang van taal, mag en die sosiale konstruksie van die realiteit impakteer die belang en metodologie van hierdie studie. Die belang van die studie blyk onder meer uit die geïdentifiseerde leemtes aan Suid-Afrikaanse navorsing of studies wat die narratiewe van die teikenpopulasie met betrekking tot die onderwerp ondersoek. Gefundeer in die sosiaal-konstruktivistiese aanname dat kulture die narratiewe van individue mag beïnvloed, ondersoek die studie die narratiewe van die respondent, 'n bruin vrou uit 'n tradisioneel onbeligte populasie.

Die beginsel van die potensiële impak van kultuur op binding en skeidingsgedrag (Kagitcibasi, 1996) en die sosiaal-konstruktivistiese assosiasie tussen kultuur, geslag, taal en mag beklemtoon die belang van die eksplorاسie van die tradisioneel onbeligte populasie. Die behoefte aan kultuur-sensitiewe navorsing en die tendens om dit oor die hoof te sien word verder tydens die literatuuroorsig bespreek. Die beginsel van kultuur-relevante navorsing word verantwoord deur die tendens om Europese bevindinge onbelig tot Suid-Afrikaanse populasies te veralgemeen te deurbreek en 'n respondent uit 'n tradisioneel onbeligte Suid-Afrikaanse populasie te selekteer. Die kulturele konteks van die navorser en respondent word verder tydens

die bespreking van subjektiwiteit uitgelig. Die impak van kulturele voorskrifte op binding- en skeidingsgedrag word op inhouds en prosesvlak tydens die bespreking uitgelig en ten slotte met die gevolgtrekking geïntegreer.

Die postmoderne aksentuering van taal en die sosiaal-konstruktivistiese aanname dat taal 'n sosiale konstruksie is impakteer die studie metodologies en hou implikasies vir die verstaan van binding- en skeidingsgedrag in. Indien taal 'n sosiale konstruksie is, is daar sprake van 'n onderliggende bindingsproses, 'n kollektiewe verbondenheid waardeur medesprekers die taal en vertelling van 'n individuele spreker beïnvloed. Indien die tweede sosiaal-konstruktivistiese aanname in interaksie hiermee gesien word, naamlik dat die realiteit in taal via gesprekvoering gekonstrueer word, word die potensiële impak van sosiale konstruksie en die verbondenheid met ander mense verdiep. Nie alleen word taal en dit wat vertel word beïnvloed deur sosio-linguistiese sosialisering nie, maar dit wat vertel word is die spreker se realiteit. Die binding/skeidingverhoudings waarvan die respondent vertel verteenwoordig volgens die sosiaal-konstruktivisme haar belewenisse van en haar hier-en-nou konstruksie van haar verhoudingsrealiteit. Gebaseer op dié beginsel kan direkte toegang tot die kliënt se ervaringswêreld en haar konstruksie van binding/skeidingverhoudings bekom word deur middel van die eksplorاسie van haar narratiewe. Die aanname fundeer die narratiewe metodologie van die studie en verleen toegang tot die realiteitskonstruksie van die kliënt.

Die metodologie van die studie word ook geïmpakteer deur die sosiaal-konstruktivistiese uitgangspunt dat die linguistiese konstruksie van die realiteit via gesprekvoering geskied. Dit impliseer dat nie net die betekenis wat binding en

skeiding vir die respondent en onderhoudvoerder mag inhou nie, maar ook hul konstruksies daarvan uit hul gesprek kan blyk. Om hierdie beginsel te verpraktiseer is prosesgegewens, die verhouding tussen die onderhoudvoerder en die respondent, deurlopend by die analise betrek. 'n Analise op inhoudsvlak (wat die respondent oor haar verhoudings met ander mense vertel) word ook by die ondersoek betrek. Die data word met behulp van sosio-linguistiese analiserings tegnieke soos *Grounded Theory* en Narratiewe Analise belig. Hierdie aspek word in besonderhede in die afdeling oor navorsingsmetodiek bespreek. Beide tegnieke kan met die sosiaal-konstruktivisme versoen word.

Die ontleding van taal (wat die respondent vertel) en verhoudings bied, volgens die sosiaal-konstruktivistiese aannames, toegang tot die respondent se wêreld van betekenisgewing. Die analise van inhoud en proses, bied 'n geleentheid om die potensiële konstruksie, manifestasie en beleving van binding en skeiding te ondersoek. Die betrekking van prosesgegewens en die gesprekskonteks versterk die kontekstualisering van die studie – 'n waarde wat van belang binne beide die sosiaal-konstruktivisme en postmodernisme is.

Kontekstualisering versterk ook die postmoderne beginsel van relatiwiteit. In navolging van dié waarde is die vermelde relevante paradigmas bespreek en die impak daarvan op die studie uitgelig. Deur die studie paradigmaties te kontekstualiseer word die navorsing binne die postmoderne en sosiaal-konstruktivistiese tydgees gerelativeer tot 'n stem in gesprek met al die tekste wat dit voorafgegaan het. Die postmoderne beginsel van relatiwiteit word ook tydens die literatuuroorsig gehuldig deur 'n metateoretiese oorsig van verskeie

verklaringsmodelle rakende binding- en skeidingsgedrag te bied. Die tendens om óf binding óf skeiding te beklemtoon word tydens die teoretiese eksplorasië van digotomieë gerelativeer en kultureel gekontekstualiseer. 'n Postmoderne integrasie word as slothoofstuk gebied.

Met hul aksentuering van die noodsaaklike eksplorasië van ongeprivilegeerde digotomieë soos vroue, binding en kultuur, die beklemtoning van konstruksie, kontekstualisering, relatiwiteit, taal, gesprekke en prosesgegewens is die sosiaal-konstruktivisme en postmodernisme versoenbaar met en ondersteunend tot die oogmerke en metodiek van die studie. Hoewel belig vanuit hierdie perspektief, word die studie, in navolging van die postmoderne beginsel van relatiwiteit, beskou as 'n perspektief in interaksie met ander perspektiewe, gekontekstualiseer deur sy sosiaal-konstruktivistiese en postmoderne konteks.

Hoofstuk 3

LITERATUUROORSIG

*Lank lank gelede toe die wêreld nog jonk was ... was alles... (oënskynlik) stil.
(Maar tog is) die gang van getye soms ...hoorbaar of kan dit gesien word aan
die stand van die maan.*

'n Postmoderne aanslag vereis dat verskillende teoretiese perspektiewe rakende die onderwerp nagespeur word. Ook 'n ontrafeling van die paradigmas onderliggend aan die teorieë is essensieel. 'n Postmoderne aanslag kan volgens Nehring (1997) waardevolle teoretiese bydraes lewer deur verbande hoorbaar te maak en tradisionele tendense uit te lig en te kontekstualiseer. Die formaat van die literatuuroorsig word vervolgens gebied.

Die literatuuroorsig bestaan uit 'n terminologiese verheldering asook 'n teoretiese en 'n empiriese literatuuroorsig. Terme, teoretiese en empiriese benaderings is verbonde aan mekaar, maar word met die oog op helderheid afsonderlik bespreek. In aansluiting by die studietema, fokus die oorsig op binding en skeiding in die sielkunde.

Die terminologiese verheldering fokus op die definiëring en bespreking van 'n seleksie van relevante terme. Waar nodig, word werkdefinisies vir die doeleindes van die tesis verskaf.

Die teoretiese oorsig open met 'n metateoretiese perspektief op die sentrale konsepte, binding en skeiding. In dié kriptiese oorsig word ontwikkelings deur die eeue heen gevolg deur na die beklemtoning van óf skeiding óf binding óf beide te verwys. Die oorsig word kultureel ten agtergrond van die Westerse dominante digotomieë, natuur-kultuur en individu-samelewing, bespreek. Stemme vanuit die sielkundige kanon, 'n modernistiese begrip, maar ook van tradisies wat wyer as die tradisionele sielkunde lê, word tydens die bespreking betrek. Hierdie oorsig bied die geleentheid om die gesprek te kontekstualiseer en om metateoretiese patrone in die relatiewe beklemtoning van binding en/of skeiding te identifiseer.

Die teoretiese oorsig word gevolg deur 'n empiriese bespreking van enkele relevante studies oor binding en skeiding.

3.1 Terminologiese verheldering

Binne 'n postmoderne en sosiaal-konstruktivistiese konseptualisering is 'n bewustheid van taal en betekenis van belang. Vir De Saussure (aangehaal in Holdcroft, 1991) is taal en die algemeen aanvaarde betekenis van woorde die arbitrêre produk van kollektiewe leer. Binne verskillende kontekste kan verskillende betekenisnuanses gekonseptualiseer word. 'n Postmoderne verstaan vereis dat verskillende moontlikhede naas mekaar gestel en gekontekstualiseer word. Om die betekenis van sentrale konsepte in die studie te ondersoek word verskillende betekenis kontekste belig, naamlik Afrikaanse spreektaal definisies, soos aangetref in algemene Suid-Afrikaanse woordeboeke, definisies binne die tradisionele sielkunde kader, soos aangetref in algemene sielkunde woordeboeke en ten slotte spesifieke beskouings van belangrike figure binne die teoretiese bespreking van die onderwerp.

Binne die konteks van die navorsingsonderwerp, die binding/skeidingsgerigtheid van vroue, kan verskillende terme met die oog op definiëring uitgelig word. Met betrekking tot die beligting van vroue word die terme geslag en geslagsrol ondersoek terwyl verskillende terme wat met die konsepte binding en skeiding verband hou ook uitgelig word.

Binne die sielkunde kan die finale antwoord oor geslag nooit gegee word nie (Hare-Mustin & Marecek, 1989). Veel eerder rus die fokus op die konstruksie en representasie van geslagsrolle. Volgens Hare-Mustin en Marecek is die term geslagsrol binne die sosiaal-konstruktivisme en die Amerikaanse feminisme gemunt om 'n ruimte te skep waarin die sosiaal gekonstrueerde verskille tussen mans en

vroue afsonderlik van biologiese verskille bespreek kan word. Vir Wood (2000), is die sosiaal-konstruktivistiese onderskeid tussen **geslag** en **geslagsrol** 'n belangrike vertrekpunt. Hoewel dié terme dikwels as sinonieme gebruik word, verwys *geslag* volgens Wood na 'n inherente biologiese predisposisie, die geslag waarmee 'n persoon gebore word, terwyl 'n *geslagsrol* sosiaal gekonstrueer en aangeleer is. Wood definieer geslagsrol as volg: "...meanings and expectations of men and women that are created and uphold by social structures and practices" (p.302). 'n Geslagsrol is gevolglik 'n kulturele konstruk wat die kenmerkende siening van manlikheid en vroulikheid verwoord en van geslag tot geslag oordra. Vir Wood word geslagsrol en binding- en skeidingskonstrukte verenig in die sosiale eis aan vroue om gebonde aan ander, emosioneel en ondergeskik te wees, terwyl daar van mans verwag word om onafhanklik, assertief en emosioneel gereserveerd te wees.

Die afwesigheid van 'n algemene volksmond onderskeid tussen geslag en geslagsrol sou kon impliseer dat die sosiale eis aan vroue om gebonde aan ander te wees in die volksmond tot 'n biologiese absolute verhef word en dat gedrag en individue wat hiervan afwyk onaanvaarbaar is. So word daar in die hersiene uitgawe van die *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal* (1994) geen onderskeid tussen geslag en geslagsrol aangetref nie. Volgens dié algemene Suid-Afrikaanse konseptualisering van die term "geslag", dui dié konsep op 'n gemeenskaplike kategorie waaraan soortgelyke individue behoort of "die gesamentlike kenmerke wat bepaal of 'n mens manlik of vroulik is" (Odendal, Schoonees, Swanepoel, Du Toit en Booysen, 1994, p.270). Uit die algemene konseptualisering van geslag blyk die assosiasie van "'n gemeenskaplike behoort" en 'n "soortgelykheid" tussen lede van dieselfde geslag. Die afwesigheid van 'n algemene volksmondonderskeid tussen

geslag en geslagsrol sou op die kulturele uitsluiting van individuele verskille tussen lede van dieselfde geslag of die miskenning van kulturele invloede op geslagsrolkonstruksie kon dui.

Terme wat verband hou met die temas van binding en skeiding kan in die literatuur geïdentifiseer word, naamlik afhanklikheid, binding, interafhanklikheid asook skeiding, outonomie en agensie. Hoewel die terme met die eerste oogopslag in twee sentrale tendense, binding en skeiding, gegroepeer kan word, is daar fyn nuanses tussen die konstruksie teenwoordig. Uit die literatuur blyk dit dat daar 'n polemieke gevoer word oor die potensieel negatiewe konnotasies wat die gebruik van sekere terme, byvoorbeeld die term *afhanklikheid* inhou.

In die algemene volksmond konseptualisering, soos aangetref in algemene Afrikaanse woordeboeke, blyk 'n sterk negatiewe konseptualisering van die term **afhanklikheid**. Vergelyk byvoorbeeld Odendal et al. (1994) se definisie van *afhanklik* as dit "wat hulp nodig het. Ondergeskik, nie-selfstandig, nie sy eie baas nie" en van *afhanklike* as "'n persoon wat 'n mens verplig is om te onderhou" (p.21). Ook in die tradisionele sielkundige kader, soos aangetref in algemene sielkunde woordeboeke, word 'n soortgelyke negatiewe assosiasie met die term afhanklikheid aangetref. Volgens Plug, Meyer, Louw, Gouws en Meyer (1997, p.46) verwys die term na "'n gebrek aan selfstandigheid" of "die verhouding van 'n kind tot diegene wat vir hom sorg". 'n Soortgelyke konseptualisering word in die werk van Sutherland (1989) aangetref. Ook binne die feministiese beweging word 'n soortgelyke konseptualisering aangetref. Choderow (1978) definieer *afhanklikheid* in terme van sorgbehoewendheid en hulpbehoewendheid. Fairbairn (1952) beskryf binne die

objek-relasie beweging die term binne konteks van 'n afhanklike kind se toestand van hulpeloosheid. *Afhanklikheid* word dus in terme van 'n gebrek (die afwesigheid van selfstandigheid) en sorgbehoewendheid geklee. Boonop het die term konnotasies met die verhouding van 'n kind tot sy versorgingsfigure (Vergelyk Fairbairn) – 'n problematiese konnotasie indien die konsep op die funksionering van 'n volwassene van toepassing gemaak word. Dié tradisionele negatiewe inkleding van die term *afhanklikheid* noop Gilligan (1993), 'n belangrike figuur binne die kulturele feminisme en die gesprek oor binding en skeiding, om die konsep te kritiseer en met die term *interafhanklikheid* te vervang.

Binne die algemene volksmond en die sielkundige kanon word **interafhanklikheid** word gedefinieer as: “'n verhouding tussen twee of meer sake sodat elkeen van die ander afhanklik is” (Plug et al., 1997, p. 163). Die toevoeging van die voorvoegsel “inter-“, 'n term wat die betekenis van “tussen” dra, posisioneer die afhanklikheidskwaliteit tussen beide betrokke partye – albei deel in die afhanklikheid van mekaar (Odendal et al., 1994, p. 446). Waar die een party as ondergeskik of sorgbehoewend met betrekking tot die ander party in 'n afhanklikheidsverhouding staan, impliseer die term *interafhanklikheid* 'n byna simbiotiese verhouding. Die suggestie dat beide van mekaar afhanklik is, word ook in Gilligan (1993) se gebruik van die term aangetref.

Binne die bestek van dié studie is die term *interafhanklikheid* egter op twee vlakke problematies. Binne die oeuvre van Gilligan (1993) en Choderow (1978; 1989) word dié term verhef tot 'n metakonstruk waarvolgens sake en persone in 'n implisiete verbondenheid tot mekaar staan. Selfs uiteenlopende sake of konstrunkte kan in

sodanige interafhanklikheid tot mekaar staan deurdat die een deur die ander gedefinieer en geïmpakteer word. *Interafhanklikheid* word dus metawaarde. Onderliggend hieraan lê die verabsoluttering van verweefdheid, verhoudings, afhanklikheid en binding – tradisioneel vroulike geslagsrol waardes.

Volgens Hare-Mustin en Marecek (1989) word die teorieë van Choderow (1978; 1989) en Gilligan (1993) gekenmerk deur 'n bindingsydigheid en 'n verabsoluttering van die vroulike geslagsrolstereotipe (alfasydigheid) as deel van 'n feministiese stryd teen die tradisionele privilegering van manlike waardes. Vir Foucault (1979) word mag in taal gekonstrueer. Met interafhanklikheid as metawaarde word die tradisioneel vroulike waardes van binding, verhoudings en afhanklikheid in 'n dominante posisie geplaas. Alfasydigheid blyk uit Gilligan se gebruik van *interafhanklikheid*.

Hare-Mustin en Marecek (1989) kritiseer egter die verabsoluttering van verhoudings en binding ten koste van skeiding en die onbeligte handhawing van manlike en vroulike geslagsrolstereotipes wat dit impliseer. Vir Hare-Mustin en Marecek is alfasydigheid beperkend en verteenwoordig dit nie die potensiële rykheid van ervaring nie.

As metaterm het *interafhanklikheid* 'n breë trefkrag – die term kan op enige twee sake (mense en konstrakte) van toepassing gemaak word. Dié wye toepassingswaarde van die term kan op 'n praktiese vlak binne dié studie verwarring veroorsaak. Interafhanklikheid kan verwys na twee sake (byvoorbeeld binding en skeiding) en na menseverhoudings (byvoorbeeld die verhoudings waarvan die

respondent vertel). Die wyse waarop dié wye definiëring van interafhanklikheid die lees en toeganklikheid van die studie kan kompliseer word vervolgens geïllustreer.

Die term *interafhanklik* impliseer 'n verbondenheid tussen enige twee sake, hetsy konstrukte of persone waarna die term verwys. So kan daar potensieel 'n verbondenheid, 'n interafhanklikheid, tussen die konstrukte *binding* en *skeiding* bestaan – selfs al word hul deur teoretici as binêre opposisies aangebied. Sogenaamde teenoorgestelde sake kan, hipoteties gesproke, in 'n interafhanklike verhouding tot mekaar staan wanneer die een die ander veroorsaak of intensiveer, of die bestaan van die een die ander noodsaak. Die potensiele interafhanklikheid van binding en skeiding word as een van die uitkomstes van die studie bespreek. Die term *interafhanklikheid*, indien relevant, sal binne hierdie konteks gebruik word om na die verhouding tussen die konsepte *binding* en *skeiding* te verwys.

Interafhanklikheid kan ook gebruik word om na die verhouding tussen twee of meer persone, byvoorbeeld tussen die respondent en die ander persone in haar lewe, te verwys. Die term sou dus op twee vlakke binne konteks van die studie gebruik kon word: eerstens om op teoretiese vlak na die verhouding tussen twee sake, binding en skeiding, te verwys en tweedens op inhoudsvlak om na die verhouding tussen mense, die verhoudingslewe waarvan die respondent vertel, te verwys. Indien die konsep *interafhanklikheid* in hierdie dubbele hoedanigheid gebruik word, sou dit verwarring binne die konteks van die tesis kon veroorsaak. So sou 'n bespreking van die interafhanklikheid van die konsepte van binding en skeiding, soos volg moes lui: die bespreking van die interafhanklikheid van die konsepte van interafhanklikheid en skeiding. Om verwarring uit te skakel, sal die term *interafhanklikheid* slegs gebruik

word om op teoretiese vlak na die moontlike verhouding tussen die konstrakte binding en skeiding te verwys.

Om na die verhouding tussen mense te verwys word die term **binding** binne die konteks van die studie gebruik. Die term binding fokus op 'n nabye verhouding tussen mense en kan gebruik word om na die toestand (die nabye verhouding) of die proses (die konstruksie van die nabye verhouding) te verwys. Die spesifieke verhoudingsfokus van die term *binding* blyk uit die nouer definiëring wat deur teoretici aan die term toegesê is. *Binding* word deur Plug et al. (1997, p.46) gedefinieer as: “'n verbondenheid tussen twee of meer individue” en as “die proses waardeur gehegtheid tot stand kom”. Deci en Ryan (1991) bied 'n soortgelyke feministiese konseptualisering van *binding* deur *binding* as 'n verbondenheid met ander mense en die begeerte om liefde te gee en te ontvang te konseptualiseer. Hoewel die term *binding* nou verwant is aan die term *interafhanklikheid*, veroorsaak sekere belangrike nuanse verskille tussen die twee terme dat die term *binding* binne die konteks van die studie, 'n meer effektiewe keuse is om na die intieme verhoudingslewe van die respondent te verwys.

Soos reeds vermeld bied die term *binding* 'n nouer fokusarea, 'n spesifieke fokus op nabye verhoudings tussen mense, in plaas van die wye toepassingsveld van die term *interafhanklikheid*. Terwyl die term *interafhanklikheid* oorkoepelend op enige twee “sake” van toepassing gemaak kan word, verwys die term *binding* slegs na die verhouding tussen mense. Die spesifieke fokus verskerp die gebruik van die term binne konteks van die studie en skakel verwarring uit. *Binding* bevat ook die assosiasie van 'n emosionele verbondenheid of nabyheidsgevoel tussen twee

individue – 'n assosiasie wat nie noodwendig deur die term *interafhanklikheid* geïmpliseer word nie.

Die term *binding*, volgens die algemene volksmondkonseptualisering van Odendal et al. (1994) of die tradisioneel sielkundige konseptualisering van Plug et al. (1997), verwys nie alleen na die verhouding wat tussen twee persone bestaan nie, maar ook na die proses waardeur die verhouding vergestalt word. Vergelyk byvoorbeeld Odendal et al. se definisie van *binding* as “die handeling van bind” en as “die gehegtheid aan iemand” (p.8). Ook Ryan en Deci (1991) sluit prosesgegewens by hul definisie van *binding* in deur binding tegelyk as 'n verbondenheid (eindtoestand) en 'n begeerte (proses) te verwoord. Aangesien dié studie nie alleen die bestaan van nabye verhoudings in die lewe van die respondent wil naspeur nie, maar ook op die konstruksie daarvan wil wys, is die trefwydte van die term *binding* funksioneel.

Opsommenderwys sal die term *interafhanklikheid* binne die konteks van die studie gebruik word om op konseptuele vlak na die verhouding tussen die konstrakte binding en skeiding te verwys. Wat die nabye verhoudingslewe van mense betref, sal die term *binding* gebruik word om (op inhoudsvlak) na die verhoudings tussen mense waarvan die respondent vertel of (op prosesvlak) na die verhouding tussen die respondent en die onderhoudvoerder te verwys. Die tweede betekenis assosiasie van *binding*, naamlik die proses waardeur bindingverhoudings tot stand kom, sal gebruik word om na die konstruksie van binding te verwys.

Die term **skeiding** sal gebruik word om na die teenpool van binding te verwys.

Die definisie van skeiding hou terminologies verband met agensie en outonomie en kan verwys na 'n eindtoestand of na die proses van skeiding (Bauer & McAdams, 2000; Kristeva, 1986; Odendal et al., 1994,).

In die literatuur bestaan daar 'n subtiele onderskeid tussen **agensie** en **outonomie**. Deci en Ryan (1991), navorsers in die veld van selfbeskikkingsteorie en verhoudingsielkunde, definieer *outonomie* as 'n eindtoestand, 'n beleving van die self as 'n gesegregeerde afsonderlike geheel. Outonomie verwys dus na die besef van afsonderlike subjekstatus (Kristeva, 1986). *Agensie* word deur Deci en Ryan gekonseptualiseer as die uitoefening van 'n impak op die omgewing, bemeestering en die beskouing van die self as 'n onafhanklike agent wat die omgewing en ander mense beïnvloed. Volgens Bauer en McAdams (2000) bestaan daar belangrike raakpunte tussen agensie en outonomie. So verwys agensie na aspekte van outonomie, byvoorbeeld die aspekte van outonomie wat handel oor die besef van afsonderlikheid, skeiding, individualiteit – met ander woorde die beskouing van die self as 'n onafhanklike (outonome) agent wat ander mense kan beïnvloed. Die potensiaal tot agensie rus in die besef van outonomie/skeiding (Kagitcibasi, 1996). Die potensiele verband tussen agensie en skeiding word as een van die uitkomstes van die studie bespreek.

Flax (1990), 'n belangrike figuur binne die feminisme, psigodinamiese en postmoderne benaderings, gebruik die term *skeiding* as teenpool van binding om na temas van onafhanklikheid en differensiasie te verwys. Vir Flax verwys *skeiding* na onafhanklikheid, die besef van differensiasie en begrensdeheid. Flax se definisie komplementeer die definisie van Mazur, Alfa en Gampel (1993) wat *skeiding* as

afstand, begrensing en differensiasie konseptualiseer. Flax verwoord *skeiding* as 'n dieper ervaring van differensiasie van die objek, die ontwikkeling van 'n eie subjekstatus met eie fisieke en geestelike grense. Soos Flax verwoord Choderow (1978) en Kristeva (1986) *skeiding* in objek-relasie terme, naamlik die besef van subjekstatus, die wete dat *ma* (die ander) nie ek is nie en van my geskei is.

Kristeva (1986) verdiep die definisie van die term *skeiding* deur die term te gebruik om na 'n gesegregeerde eindtoestand en die proses van skeiding te verwys. Volgens Kristeva kom die besef van afsonderlike subjekstatus en die potensiaal tot selfbeskikking (agensie) deur skeiding tot stand. Dié konseptualisering van *skeiding* as eindtoestand en proses word in breë sielkunde woordeboek konseptualiserings sowel as in die algemene volksmond aangetref. Vergelyk byvoorbeeld Odendal et al. (1994) se algemene volksmond konseptualisering van die term *skeiding* as die "handeling van skei" en "die toestand van geskei wees" (p.950). Soos *binding* kan *skeiding* gebruik word om na 'n toestand en 'n proses te verwys. Dit is dus funksioneel om die term as teenpool van *binding* en deel van die digotomie binding/skeiding te gebruik.

Opsommend sal die terme *binding* en *skeiding* as sentrale konstrunkte in die tesis gebruik word. Die term *binding* sal volgens die definisie van Deci en Ryan (1991) gebruik word om te verwys na:

- die emosionele gebondenheid en die nabye aard van die verhouding tussen twee of meer individue;
- die proses waardeur die verbintenis tot stand kom.

Die term *skeiding* sal volgens Flax (1990), Choderow (1978) en Kristeva (1986) gebruik word om te verwys na:

- 'n toestand van segregasie en outonomie;
- die proses van skeiding waardeur die skeidingstoestand tot stand kom.

Om na die potensiële verhouding tussen die twee sentrale konstrakte *binding* en *skeiding* te verwys, sal die term *interafhanklikheid* volgens die reeds vermelde definisie van Gilligan (1993) gebruik word.

3. 2 Teoretiese literatuuroorsig

“The truth is rarely pure, and never simple” (Oscar Wilde, aangehaal in Ben-Ze’ev, 2000, p.1).

Verskans in die simplistiese assosiasie tussen mans en skeiding en vroue en binding lê ‘n onontgonne rykdom van potensiële kulturele invloede, stereotipes, metateoretiese patrone en die werking van binêre opposisies. Geposisioneer in ‘n Westerse tradisie wat manlikheid bo vroulikheid, individualiteit bo kollektiwiteit, skeiding bo binding, natuur bo kultuur en rasionaliteit bo emosionaliteit bevoordeel, word die metateoretiese en sosio-kulturele konteks van die gesprek rondom vroue en hul intieme verhoudings dikwels verswyg.

In pas met ‘n postmoderne en sosiaal-konstruktivistiese beklemtoning van relatiwiteit, konstruksie, kontekstualisering en kulturele veranderlikes, vereis ‘n verstaan van vroue en hul binding- en/of skeidingsoriëntasies ‘n begrip van die Westerse sisteem van dualistiese disposisies. Gevorm in die konseptualiserings van Plato en versterk in die taal van Descartes word die Westerse paradigma gekenmerk deur ‘n sisteem van teenstellings, van dualistiese pole wat as onderling uitsluitend en teenoorgesteld bejeën word (Hare-Mustin & Marecek, 1989; Kenny, 1997; Wetherell, 1997). Aan elke kant van ‘n dualistiese paar word die status van ‘n onafhanklike outonome entiteit geskik vir reduksionistiese ondersoek verleen. Aangevuur deur die 20ste-eeuse positivistiese beklemtoning van reduksionisme, objektiwiteit en wetenskaplike eksplorاسie, het die gesprek rondom binding en skeiding ‘n onderling uitsluitende debat geword. Implisiet aan dié reduksionistiese opweeg en afspeel van digotomieë,

lê die potensiaal tot privilegering. So ag die Westerse sisteem natuur bo kultuur, individu bo samelewing en skeiding bo binding. 'n Ontrafeling van dié binêre opposisies is essensieel ten einde tendense in die teoretiese verklaringsmodelle van binding en skeiding te verstaan en 'n geïntegreerde konseptualisering te bied. Vervolgens word elk van die binêre opposisie pare en die sielkundige teorieë wat daarmee saamgaan afsonderlik en in interaksie met mekaar bespreek. Ten slotte word 'n postmoderne integrasie gebied.

3.2.1 'n Eksplorاسie van digotomieë

Die natuur-kultuur digotomie

We may grow to be a spruce or an oak, so to speak, according to inherited genes, but that's only common sense...

...But we aren't simply trees, thriving or not according to the soil. What has been forgotten ... is the part played by the unknown. (Sharp, 1995, p.26)

Die natuur-kultuur digotomie ondervang die tweevoudige tendens wat Wood (2000) as tiperend van die teoretiese verklaringsmodelle rakende binding- en skeidingsoriëntasies identifiseer, naamlik die **essensiële** benadering en die **konstruktivistiese** perspektief.

Die *essensiële* benadering tot geslagsverskille en intieme verhoudings beklemtoon biologiese determinasie (Wood, 2000). Daar word nie 'n onderskeid tussen geslag en geslagsrol getref nie en alle verskille tussen die geslagte, ook ten opsigte van binding- en skeidingsoriëntasies, word as inherente en biologies gedetermineerde verskille gesien. So word manlike aggressie en dominansie byvoorbeeld aan

testosteroonvlakke toegeskryf, terwyl die vrou se biologiese potensiaal tot moederskap in 'n assosiasie tussen vroue, binding en verhoudingsgerigtheid gemanifesteer het (Wood). Deur verhoudingsdimensies aan biologiese konstrukte te koppel word die stereotipe man-skeiding, vrou-binding oriëntasie as 'n biologiese som en 'n konsekwente norm gesien. Die normering van binding- of skeidingsoriëntasies kan problematies wees vir individue wat daarvan afwyk. So toon studies dat mans net so versorgend en liefdevol as vroue kan wees (Kaye & Applegate, 1990; Risman, 1989). Tog skryf geslagsrolstereotipes steeds versorging en verhoudingsgerigtheid aan vroue toe.

Wood (2000) beskou die essensiële benadering as beperkend aangesien dit nie kulturele veranderlikes in ag neem nie. So identifiseer Gaines (1995) verskille tussen vroue van verskillende kulture met betrekking tot hul binding- en/of skeidingssoriëntasies. Gaines beklemtoon dat kulturele verskille geslagsverskille ten opsigte van binding en skeiding kan oorheers. Mans en vroue van kollektiewe kulture neig byvoorbeeld om meer verhoudingsgerig as persone van individualistiese kulture te wees (Gaines). Die essensiële benadering se beklemtoning van natuur ten koste van kultuur is in pas met die Westerse privilegering van die biologiese en kan binne dié paradigma histories en kultureel gekontekstualiseer word.

'n Beklemtoning van kulturele invloede op geslagsrolinkleding en binding- en/of skeidingsoriëntasies kenmerk die *konstruktivistiese* perspektief (Wood, 2000). Dié perspektief word gekleur deur die aanname dat geslagsrolle sosiaal gekonstrueer en nie biologies gedetermineer is nie. Vanuit die sosiologie, linguistiek asook die leerteoretiese, kognitiewe en psigodinamiese velde kan die werk van verskillende

teoretici binne hierdie benadering geakkommodeer word, naamlik die teorieë van Bandura en Walters (1963), Campbel (1993), Choderow (1989), Coats (1986), Harding (1991), Labov (1972) en Ruddick (1989) om maar enkeles te noem.

Volgens Harding (1991) se standpuntteorie, 'n onlangse toevoeging tot die konstruktivistiese benadering, vorm die posisie wat 'n sosiale groep binne 'n bepaalde kultuur beklee, die inkleding, wyses van optrede en maniere van ken van die bepaalde groep. In sy historiese kontekstualisering beweer Cancian (1987) dat die beskouing van die Westerse man as primêre broodwinner die rol van die vrou as dié van tuisteskepper ingeklee het. Deur geslag, sosiale groepering en kultuur na te speur, beklemtoon Ruddick (1989) dat vroue se tradisionele plasing in huishoudelike omstandighede tot die ontwikkeling van 'n versorgingsrol en verhoudingsgerigheid kan lei. Die standpuntteorie bied gevolglik 'n sosio-kulturele perspektief op die geslagsrolassosiasies tussen mans en skeiding en vroue en binding. Nie alleen verskaf dié teorie 'n kulturele blik op die tradisionele inkleding van die vrou as verhoudingsgerig nie, maar dit akkommodeer ook die potensiaal tot verandering. Indien vroue se sosio-kulturele posisie verander sou dit 'n impak op binding- en skeidingsoriëntasies kon hê. Soos toenemend meer vroue die arbeidsmark betree, kan 'n potensiële verskuiwing in terme van dié teorie gehipotetiseer word. Hare-Mustin en Marecek (1989) beklemtoon dat talle vroue vandag beide sfere van tuisteskepper en broodwinner beklee en postuleer dat die tradisionele man-skeiding, vrou-binding assosiasies verouderd mag wees.

Die standpuntteorie word metateoreties deur verskillende teorieë aangevul, soos byvoorbeeld die leerteoretiese- en kognitiewe benaderings. Volgens die sosiale

leerteorie (Bandura & Walters, 1963) word individue geleer om op manlike of vroulike wyses op te tree deur ander te observeer, na te boots en vir geslagsroltoepaslike gedrag beloon te word. Kognitiewe ontwikkelingsteorieë (Campbel, 1993) verklaar weer die belang van kulturele invloede deur 'n proses van kognitiewe identifikasie voor te stel. Hiervolgens ontwikkel 'n persoon 'n identifikasie met 'n bepaalde geslagsrol en streef vervolgens daarna om aan die betrokke geslagsrolverwagtings te voldoen. Deur 'n gemeenskaplike beklemtoning van die sosiale prosesse van modellering en versterking, verwoord dié twee teorieë 'n sosio-kulturele proses waardeur vroue tot binding en mans tot skeiding gesosialiseer kan word.

Psigodinamiese perspektiewe versterk die konstruktivistiese perspektief deur 'n onbewuste proses van identifikasie en internalisering van geslagskonstrukte voor te stel (Wood, 2000). Anders as Freud (1949) wat biologiese determinasie met sy aanname dat anatomie die noodlot is beklemtoon het, glo Chodorow (1989) dat die kern van die persoonlikheid tydens verhoudings in die vroeë kinderjare gevorm word. Deur haar aanname dat meisies hul geslagsrol-identiteit in verhoudings met hul ma's (verhoudings tussen lede van dieselfde geslag) ontwikkel, terwyl seuns hul identiteit as afsonderlik van hul ma's (verhoudings tussen lede van verskillende geslagte) konstrueer, verskaf Chodorow (1978) 'n verklaring van binding- en skeidingsoriëntasies in geslagsrolterme. Haar sentrale uitgangspunt, die aanname van 'n vroulike primêre versorger, is egter 'n kulturele konstruksie (Risman, 1989). Die implikasie van 'n moontlik veranderde sosialiseringuitskoms, indien die primêre versorger manlik sou wees, lê hierin opgesluit. Flax (1990) kritiseer Chodorow weens haar gebrekkige inagneming van kulturele invloede.

Die gesprek oor kulturele konstruksies en geslagsrolinkleding word verder toegelig vanuit die oord van die linguistiek. Gegewe die postmoderne en sosiaal-konstruktivistiese aksentuering van die impak van taal op betekenisgewing en realiteitskonstruksie, bied die linguistiek 'n noodsaaklike perspektief op die binding-skeidinggesprek. So verklaar Coats (1986) dat mans en vroue in afsonderlike spraakgemeenskappe gesosialiseer word. Labov (1972) definieer 'n spraakgemeenskap as 'n groep mense met 'n gemeenskaplike begrip van hoe om te kommunikeer en mekaar te interpreteer. Hoewel nie alle meisies en seuns in vroulike en manlike spraakgemeenskappe in gesosialiseer word nie, glo Labov dat die meerderheid individue wel die sosialiseringproses deurloop. Labov se aannames word ondersteun deur Maltz en Borker (1982) se linguistiese analise van kinderspel. Maltz en Borker het bevind dat die speletjies van kinders 'n rol in hul onderlinge verstaan van taal en kommunikasie speel. Vir seuns, wat tipies oorlog- en balspeletjies speel, is spraak gerig op magsdeling in 'n kompeterende omgewing. Vir meisies blyk spel gerig op kommunikasie en interaksie te wees. Opgesluit in die sosialisering van spel en taal lê die kulturele stereotipes van mans en skeiding, vroue en binding.

Tog blyk die stereotipe nie geldend oor alle kulturele grense heen te wees nie. So wys Gains (1995) dat verhoudingsgerigtheid teenwoordig is by beide mans en vroue in kollektiewe kulture, terwyl Halberstadt en Saitta (1987) 'n groter neiging tot assertiwiteit en outonomie by Afro-Amerikaanse vroue as by hul vroulike Europese eweknieë bespeur het. Met 'n postmodernistiese blootlegging van metateoretiese patrone sou oor 'n moontlike assosiasie tussen vroue en die nie-geprivilegeerde digotomie, hetsy binding in 'n Westerse individualisitiese konteks en skeiding in 'n

kollektiewe kultuur, gehipotetiseer kon word. 'n Dieper ondersoek van kulturele patrone is nodig.

Ten einde die teoretiese aannames van die konstruktivistiese benaderings te huldig, is die kulturele eksplorasië van binding- en skeidingspatrone van mense uit verskillende groeperings, ook binne die Suid-Afrikaanse konteks, noodsaaklik en moet navorsing, weens die potensiaal van kulturele verskuiwings, voortdurend opgevolg word. Tog bied 'n verstaan van die kulturele en geslagsgebonde sosialisering van taalgebruik nie die enigste antwoord op 'n verstaan van binding en skeiding nie. In haar postmoderne konseptualisering beklemtoon Kristeva (1984) ook die belang van individuele verskille. Kristeva kritiseer die linguistiek van De Saussure (aangehaal in Kristeva, 1994) weens die negering van die pratende subjek in die proses van betekenisgewing. Vir Kristeva kan die subjek in die gaping tussen betekenaar en betekenis geplaas word. Dié subjek sou na die kulturele samelewing sowel as na die individu kon verwys. Die eksplorasië van beide die individu en die samelewing as twee invloedssfeë van betekenisgewing en die konstruksie van binding en skeiding is noodsaaklik.

Die individu-samelewing digotomie

“...individualism is a paper tiger... (it) is ...never ...a natural development” (Sharp, 1985, p.47).

Uit bogenoemde vermelding blyk die verweefdheid tussen die individu en kultuur. Verstrengel met die individu-samelewing digotomie, is die tendens van Westerse kulture om aan die individu en skeiding voorkeur te gee. Volgens Kagitcibasi (1996) is dié voorkeur egter 'n kulturele konstruksie. Die Westerse verabsoluttering van

individualiteit is nie kenmerkend van alle individue of kulture nie en kan problematies wees indien Westerse sielkundige perspektiewe sonder oorweging op nie-Westerse kulture toegepas word. Kagitcibazi omskryf kollektiewe kulture as kulture wat gekenmerk word deur bindingverhoudings en 'n oorvleueling van persoonlike grense. Individualistiese kulture beklemtoon die teenoorgestelde patroon van skeiding en gesegregeerde persoonlike grense (Kagitcibasi).

Die individu-samelewing digotomie fasiliteer 'n verstaan van binding- en/of skeidingsveranderlikes op drie vlakke. Eerstens bied dit 'n kontekstualisering van die gesprek in terme van kollektiewe en individualistiese kulturele tendense. Tweedens bied dit 'n potensiële verklaring vir die gebrek aan kultureel relevante navorsing en derdens kan dit 'n hipotetiese verstaan van die tradisionele beklemtoning van skeiding en outonomie binne die sielkunde bied.

Die verhaal van 'n Westerse privilegiëring van skeiding en individualiteit begin reeds by die antieke Griekse paradigma en loop deur die renaissance en modernisme. Volgens Levin (1992) beklemtoon Plato reeds die belang van die individu. Tydens die renaissance het die materialistiese paradigma en die positivisme (wat konkrete, objektief waarneembare materie tot feitlik enigste realiteit verhef het) na vore getree. Die renaissance het die individu beklemtoon, terwyl die reformasie elke persoon as individueel verantwoordelik beskou en as beoordelaar van die waarheid aangestel het (Levin). Lannamann (1995) illustreer die 20ste eeuse verabsoluttering van die outonome individu soos volg: "Individuals, understood as self-determining, autonomous sovereigns, authors in charge of their own life's work, became the central actors on the social stage" (p.118). Die beklemtoning van skeiding en

outonomie is nie alleen kenmerkend van die Westerse paradigma nie, maar is ook teenwoordig in hoofstroom sielkundige konseptualiserings, soos dié van Erikson (1959) wat, volgens Gilligan (1993), skeiding aan ontwikkeling gelykstel.

Die gesprek oor die impak van die individu-samelewing digotomie op die privilegering van skeiding, word verdig deur die potensiële interaksie tussen binêre opposisies. In die Westerse privilegering van skeiding bo binding en manlikheid bo vroulikheid is 'n potensiële assosiasie te bespeur. So word die geprivilegeerde digotomieë, manlikheid en skeiding, met mekaar geassosieer, terwyl die ongeprivilegeerde teenpole, vroue en binding, aan mekaar gelyk gestel word. Gekonseptualiseer in 'n naturalistiese Westerse idioom, waar biologie bo kultuur bevoordeel word, word dié assosiasies in terme van absolutes en onveranderlikhede gestel. Volgens Estés (1994) is daar druk op meisies en vroue om ten alle koste verhoudingsgerig, selfopofferend en vredemakers te wees. Soortgelyk glo Lips (2000) dat vroue, anders as mans, sosiaal gestraf word indien hul nie verhoudingsgerig of insiklik optree nie.

Die omvattende assosiasie tussen mans en skeiding en vroue en binding kan in sielkundig-teoretiese debatvoering oor geslagsverskille en ontwikkeling gesien word. In pas met die Westerse geprivilegeerde opposisies van manlikheid, skeiding en individualiteit, sentreer Erikson (1959) se ontwikkelingsfases op 'n beklemtoning van skeiding en individuasie – tot so 'n mate dat dit kulmineer in 'n gelykstelling van skeiding aan volwassenheid (Gilligan, 1993). Die geleidelike losmakingsproses oor die totale lewensloop, soos Erikson se ontwikkelingsfases suggereer, impliseer aanvanklik 'n losmaking van ander en uiteindelik selfs 'n losmaking van die self. 'n

Mate van selfloosheid word beskryf in Erikson (1982, p.61) se latere uitbeelding van wysheid, die finale ontwikkelingsfase, as: "informed and detached concern with life itself in the face of death".

In pas met die vroulike geslagsrolstereotipe van verhoudingsgerigtheid, tipeer Gilligan (1993) die Eriksoniaanse (1959) ontwikkelingsfokus op outonomie as patologiserend en irrelevant tot vroulike ontwikkeling deur te verklaar:

Although ... (Erikson's) initial crisis in infancy ...anchors development in the experience of relationship, the task then clearly becomes one of individuation. Erikson's second stage ... 'autonomy versus shame and doubt' ... marks the walking child's emerging sense of separateness and agency... Next comes adolescence, the celebration of the autonomous ... self ... But about whom is Erikson talking? Once again it turns out to be the male child. (p.12)

Volgens Gilligan (1993) lê die problematiek rakende vroulike ontwikkeling by haar aanname dat vroue se ontwikkeling in verhoudingsgerigtheid ingebed is. Sy stel dit as volg: " the very traits that traditionally defined the 'goodness' of women (are) their care for and sensitivity to the needs of others" (p.18). Hare-Mustin en Marecek (1989) beskou dié aksentuering van binding en geslagsverskille as alfasydig en beperkend. In hul deurdringende debat rondom geslagsverskille, konseptualiseer beide Erikson (1959) en Gilligan egter manlike en vroulike ontwikkeling, asook binding- en/of skeidingsoriëntasies, aan die hand van heersende Westerse stereotipes.

Gilligan (1993) se konseptualiserings vorm deel van die tradisioneel Amerikaanse feministiese beweging - 'n beweging wat op die verskille tussen geslagte fokus. Hare-Mustin en Marecek (1989) waarsku dat dié alfasydigheid, 'n beklemtoning van verskille tussen die geslagte en 'n verabsoluttering van die vroulike geslagsrol, 'n

valse universalisasie tot gevolg kan hê waar individuele verskille of ooreenkomste tussen die geslagte nie geag word nie. Volgens Hare-Mustin is alfasydigheid oorheersend in tradisioneel Westerse sielkunde. Vanuit die oord van die postmoderne Franse feminisme (Kristeva, 1984) word die tradisionele beweging verder gekritiseer aangesien dit nie die konvensionele Westerse digotomieë onderliggend aan geslagsrolstereotipes ondersoek, kulturele en individuele verskille aanspreek of die potensiële rykheid van vroulike ervarings verwoord nie. Volgens Hare-Mustin en Marecek impliseer alfasydigheid en die debat oor geslagsverskille die handhawing van die status quo.

Hoewel Gilligan (1993) die klem op skeiding, individualiteit en manlikheid kritiseer en die verhoudingsgerigtheid van vroue propageer, is dié man-skeiding, vrou-binding assosiasies steeds in lyn met die Westerse individu-samelewing digotomie, aangesien die moontlike interaksie van digotomieë en die potensiële invloed van ongeprivilegeerde pole soos kultuur en die samelewing nie ondersoek word nie.

Indien Wood (2000) se terminologiese onderskeid tussen biologies gedetermineerde *geslag* en kultureel geïmpakteerde *geslagsrolstereotipes* gehuldig word, sou individualistiese en kollektiewe kulture, soos die konstruktivistiese paradigma beweer, 'n invloed op binding- en skeidingspatrone kan uitoefen. So 'n kulturele sosialisering impliseer 'n dinamiese verhouding tussen individue, kultuur en binding-en/of skeidingsoriëntasies. Die moontlikheid van kulturele verskille, byvoorbeeld by individualistiese versus kollektiewe kulture, kulturele veranderings met tydsverloop of van individue wat nie die sosialiseringsproses deurloop het nie, soos Labov (1972)

suggereer, maak die simplistiese geslagsgebonde konseptualisering dat mans skeidingsgerig en vroue verhoudingsgerig is, ontoerykend.

Indien die sogenaamde kulturele feminisme se teenreaksie op die modernistiese beklemtoning van skeiding, deur 'n soortgelyke aksentuering van binding, gehuldig word, moet die aanname deurgevoer word tot erkenning aan kulturele gebondenheid. Die potensiaal tot kulturele sosialisering – ook van skeiding (by mans of vroue) -- kan nie miskien of vervang word met 'n simplistiese verklaring dat vroue verhoudingsgerig is nie. Onderliggend aan die dominante teoretiese debat oor die toepaslikheid van Erikson se identiteitsontwikkelingsfases op vroue (Gilligan, 1993; Josselson, 1996) lê die onontgonne kragte van geslagsrolstereotipes en die kulturele privilegering van binding of skeiding.

Opsommenderwys dui die postmoderne ontrafeling van Westerse binêre opposisies op 'n privilegering van polariteite, op potensiële assosiasies tussen die geprivilegeerde digotomieë en op 'n sisteem van selfinstandhouding wat in dié interaksies kan skuil. So blyk die Westerse sisteem individualiteit, skeiding en manlikheid bo kollektiwiteit, binding en vroulikheid te privilegeer – 'n privilegie wat persone met 'n kollektiewe kultuur en vroue (of mans), wat binding bo skeiding ag, sou kon benadeel. Die feministiese poging om die verabsoluttering van skeiding en mans aan te spreek, het gekulmineer tot 'n debat oor geslagsverskille – 'n debat waarin die man-skeiding, vrou-binding assosiasie steeds gehuldig word. 'n Verstaan van vroue se binding- en/of skeidingsoriëntasies eindig egter nie by 'n verstaan van die Westerse privilegering van skeiding nie. 'n Postmoderne besef van die assosiasies tussen polariteite (en die sisteem van selfinstandhouding wat dit

impliseer) moet tot die gesprek toegevoeg word. Onderliggend aan die man-skeiding, vrou-binding assosiasie lê die Westerse privilegering van natuur bo kultuur en die individu bo die samelewing. Die gevolglike inhibering van 'n ondersoek na kulturele patrone, kleur die man-skeiding, vrou-binding assosiasies in absolutistiese terme en bied instandhouding aan die geprivilegeerde sisteem.

Die verhouding tussen die individu en ander mense blyk dus veel meer kompleks te wees as wat die geprivilegeerde biologiese assosiasie tussen man-skeiding, vrou-binding voorhou. 'n Ontginning van die konstruktivistiese aanname dat geslagrolstereotipes en kultuur 'n impak op vroue se binding- en/of skeidingsoriëntasies kan hê, open die potensiaal tot 'n genuanseerde uitdrukking van vroue se binding- of skeidingsgerigtheid afhangend van individuele en kulturele verskille. Indien mense se verhoudingsgedrag, soos onder meer Harding (1991), Ruddick (1989) en Coats (1986) suggereer, kultureel gesosialiseer word, bestaan daar 'n komplekse verhouding tussen binding en skeiding, sodat individue juis in hul verhouding met ander (kultuur) tot skeiding (outonomie) gesosialiseer kan word.

Vir Harvey en Hansen (2000) is die voortdurende ineenstrengeling van binding en skeiding fundamenteel tot die lewe. Die postmoderne besef van potensiële interaksies tussen polariteite open die potensiaal tot 'n besef van moontlike interaksies tussen binding en skeiding – 'n aspek wat weens die Westerse konseptualisering van binêre opposisies as onderling uitsluitend, teenoorgesteld en terreine van reduksionistiese ondersoek, agterweë gelaat is.

3.2.2. Die skeiding-binding digotomie : 'n postmoderne integrasie

Vir Harvey en Hansen (2000) is patrone van binding en skeiding in die volwasse lewe soos “gare in ‘n lap verweef” – so ingewikkeld en onontgin dat die wetenskap maar aan die begin van ‘n verstaan daarvan staan (p.370). Dié outeurs bepleit ‘n postmoderne ondersoek na die patrone van mense se lewens en beklemtoon die behoefte aan ‘n geïntegreerde begrip van die potensieel komplekse verhouding tussen binding en skeiding.

Die meerderheid hoofstroom teoretici neig om óf binding óf skeiding te aksentueer. Tog kan momente van integrasie in hul werk uitgelig word. Hoewel Freud (1949) se klassieke psigoanalise, met sy privilegiëring van die individu en skeiding, binne die modernistiese tradisie geposisioneer kan word, is daar erkenning aan die kompleksiteit van die verhouding tussen self-ander en binding-skeiding in sy werk te bespeur. Met die koms van Freud en sy fokus op die individu en die intra-psigiese, is die gesprek oor binding en skeiding vernou tot die intra-psigiese en die individu. Freud het die term *objek* gebruik om na die teiken van instinktiewe impulse te verwys. Hierdie *objek*, byvoorbeeld die ma van ‘n baba, het in die Freudiaanse konseptualisering geen eie belangrikheid vir die kind nie, maar funksioneer slegs as ‘n objek wat instinktiewe impulse bevredig (Flax, 1990). Soos Mitchell & Black (1995, p.113) dit stel: “...she functions as one of the thing(s) in regard to which or through which the instinct is able to achieve its aim”. In verhoudings tussen die individu, byvoorbeeld die kind, en ander persone word die individu dus die primêre agent en ander persone eksterne objekte van wie gratifikasie bekom kan word. Vir Benjamin (1999) is dié subjek-objek onderskeid kenmerkend van Westerse filosofie

en 'n simptome van die privilegering van die individu. 'n Duidelike skeiding tussen die individu en ander persone blyk uit die konseptualisering. Tog bevat die konseptualisering die implikasies van verweefdheid – die individu benodig objekte vir gratifikasie.

Freud se konseptualisering van die verhouding tussen die individu en ander persone is nie so simplisties soos blyk uit sy gebruik van die woord *objek* nie. Freud het die term *identifikasie* gebruik om te verwys na die proses waardeur 'n kind iemand anders, of 'n aspek van iemand anders, deel maak van homself (Mitchell & Black, 1995). Deur middel van die psigodinamiese konsep *identifikasie* word die verhouding met eksterne objekte, ook ander persone, innerlik vergestalt – 'n gegewe wat 'n nuwe dimensie aan die gesprek oor binding en skeiding verleen. Die komplekse verweefdheid van die self met ander mense blyk uit talle van sy psigodinamiese konseptualiserings. In sy konseptualisering verklaar Freud depressie as 'n geïnternaliseerde woede jeens ander wat na die self gekeer word. "The complaint against oneself would therefore be a complaint against another, and putting oneself to death but a tragic disguise for massacring an other" (Freud, aangehaal in Kristeva, 1989, p.11). Die konseptualisering dui op 'n diepe verweefdheid tussen die individu en ander persone. Die konsepte binding en/of skeiding word deur die psigodinamiese konseptualisering binne die individu se selfstruktuur ('n tradisioneel modernistiese begrip) versoen. Die integrasie van die self met ander in die selfstruktuur, die wese van outonomie en individualiteit, kompliseer die binding-skeidingsdebat.

Die objek-relasie beweging van die psigodinamiese tradisie voer die self-ander gesprek verder. Volgens St. Clair (1996) verwys die term *objek* binne dié tradisie na dit of diegene met wie die subjek in verhoudings staan. Waar *objek* binne Freudiaanse tradisie gebruik word om na die teiken van instinktiewe drange te verwys, erken objek-relasie teoretici die realiteit van die verhouding (Flax, 1990). So het Melanie Klein (1952) die Freudiaanse konseptualisering van objekte in terme van blote instinkbevrediging hersien deur interpersoonlike verhoudings te beklemtoon. Fairbairn (1952) voer dié aksentuering verder deur die strewe na verhoudings as 'n sentrale menslike strewe te konseptualiseer.

Verhoudings tussen objek en subjek is 'n fokuspunt in die objek-relasie beweging (St. Clair, 1996). Objekte verteenwoordig egter nie net "reële" / eksterne persone nie, maar kan ook op die subjek se innerlike voorstellings dui. Die objek (ander) word dus deur die self gekonstrueer (Klein, 1952).

Volgens Flax (1990) is 'n belangrike ontwikkelingstaak volgens objek-relasie teorie dat die kind (subjek) 'n verhouding met sy ma (objek) moet vorm en vanuit die verhouding moet beweeg na skeiding-individuasie. Binding word as voorwaarde vir latere skeiding gestel. Kristeva (1986) se postmoderne beskouing kompliseer die hipotese deur die inverse voor te stel: eers na skeiding kan binding gevorm word. Uit objek-relasie teorie en die konseptualiserings van Kristeva blyk 'n interaksionele verhouding tussen binding en skeiding sodat die een as voorwaarde vir die ander gestel word en as't ware uit die ander ontstaan.

Volgens Heenan (1998) vorm die teorie en praktyk van psigoanalise en objek-relasie benaderings 'n belangrike veld vir ontwikkelende feministiese terapieë. So bied postmoderne feministiese teoretici soos Benjamin (1999) en Kristeva (1984; 1986; 1989) kritiek en uitbreidings op tradisionele objek-relasie en psigoanalitiese konseptualiserings. Deur die komplekse verhouding tussen self en ander, subjek en objek te ontgin, bied Kristeva (1986) en Benjamin 'n postmoderne integrasie. So aksentueer Benjamin die interpersoonlike deur die subjek-objek fokus van objek-relasie teorie te bevraagteken. Hoewel die objek-relasie tradisie interpersoonlike verhoudings beklemtoon en verhoudings tot 'n basiese behoefte verhef het (Fairbairn, 1952) rus die fokus steeds op die individu, die subjek wat na objekte streef.

Getrou aan postmoderne perspektiefrykheid postuleer Benjamin (1999) naas die objek-subjek posisie van objek-relasie teorie ook subjek-subjek verhoudings. Vir Benjamin is die subjek-objek verhouding verteenwoordigend van die intra-psigiese wêreld en een van twee moontlike verhoudings tussen die individu en ander mense. Die ander, 'n tradisioneel onontgonne modaliteit, is die subjek-subjek verhouding tussen die self en andere op 'n interpersoonlike vlak. Laasgenoemde verskuif die fokus van patrone van skeiding en binding in die individu na die beligting van interaksies tussen individue. So kan die verweefdheid van die individu en ander mense gesien word in die afleidings oor die individu wat uit die studie van die ander gemaak kan word. Vergelyk dit byvoorbeeld met die spreuk: aan jou vriende word jy geken. Howard (1991) stel dit soos volg: "Show me your friends, and I'll tell you the kind of person you are'. We are molded by the subjective culture of our reference group" (p.192).

Vir die sosiaal-konstruktivisme is persone sosiale en historiese konstruksies. Die noue verband tussen die individu, ander persone en die samelewing word volgens die sosiaal-konstruktivisme deur verhoudings en taal vergestalt. Taal is op sy beurt weer 'n sosiale konstruksie - soos Gergen (1992) dit stel: "Our metaphors, our ways of communicating do not emerge from nothingness. They are embedded in the foundations of society" (p.141).

Hoewel kulture kan voorskryf wat sêbaar is en dus 'n invloed kan uitoefen op taal, die medium waardeur konstruksie geskied, bepleit die postmodernisme nie die privilegiëring van binding ten koste van skeiding nie. Die individu beïnvloed steeds die konstruksie van sy/haar narratief. Vir McAdams (1993) lê die uniekheid van die individu onder meer in die unieke narratief wat hy konstrueer. Ook Kristeva (1986) aksentueer die belang van 'n besef van uniekheid en individuele verskille en kritiseer feministiese tradisies wat namens alle vroue wil praat. Vir Lester (aangehaal in Gresson, 1992) is haar menswees meer as haar ras, kultuur of interpersoonlike verhoudings wanneer sy verklaar dat sy vry is om haarself na háár goëddunke te definieer. Via taal en narratiewe kan dus tegelyk momente van binding en skeiding gekonstrueer word. Hierdie versmelting van die binêre opposisie, of gelyktydige beklemtoning van albei pole, word in die werk van Jung aangetref.

Jung et al. (1978) voer die verstrengeling van die individu met ander mense verder in sy konseptualisering van die kollektiewe onbewuste. Sodoende word die individu nie net met sy huidige interpersoonlike konteks verweef nie, maar met geslagte van menswees wat hom/haar voorafgegaan het. Tog bepleit die teorie nie alleen binding en verweefdheid nie, maar ook skeiding en individualiteit. Volgens Jung et al. is elke

simbool of woord uniek aan die individu wat dit uiter : "Each word means something slightly different to each person, even among those who share the same cultural background" (p.28). Vir Kristeva (1986) impliseer dié vermelding die erkenning aan die subjek wat in die proses tussen die betekenaar en betekenis lê.

Met 'n postmoderne, linguistiese en feministiese aanslag voer Kristeva (1986) die objek-relasie perspektief verder. As postmodernis versoen Kristeva haar inisieel linguistiese teorie met die psigoanalise. Die werk van Kristeva word dikwels binne die postmoderne feministiese beweging gelokaliseer. Tog verklaar Kristeva 'n ambivalente posisie jeens die feminisme. Getrou aan die postmodernisme huldig en verwerp Kristeva die feminisme. Sy beklemtoon dat die feminisme vir selfrefleksiwiteit oopgestel moet wees.

Wright (1989) identifiseer drie moontlike posisies binne die feminisme:

- die stryd om gelykheid tussen mans en vroue,
- die beklemtoning van verskille en
- die postmoderne oorbrugging van die man-vrou digotomie.

Volgens Wright is die werk van Kristeva deel van die postmoderne derde posisie. Wright waarsku teen die stryd om gelykheid wat dikwels met Britse en Amerikaanse feministiese tradisies vereenselwig word en kritiseer die tradisioneel Franse beklemtoning van ooreenkomste. Ook die tradisioneel Amerikaans feministiese beklemtoning van verskille en huldiging van die vroulike geslagsrolstereotipe in 'n poging om die tradisionele priviligering van die man aan te spreek, word gekritiseer. Volgens Kristeva (1986) kan dié verabsoluttering van die vroulike geslagsrolstereotipe die gevaar van 'n nuwe metaposisie in die man-vrou digotomie inhou.

Kristeva (1986) postuleer die gelyktydige teenwoordigheid van binding en skeiding, natuur en kulturele (geslagsrolstereotipe) invloede. As postmodernis omarm Kristeva (1989) teenstrydighede. Vir Kristeva is natuur en kultuur, individu en samelewing en binding en skeiding tegelyk geskei, maar ook deel van mekaar. So erken Kristeva enersyds die potensiële teenstrydigheid tussen natuur en kultuur, biologiese en kulturele invloedssfeer, maar lig ook andersyds die verweefdheid tussen die twee sfere uit. Vir Kristeva kan biologiese prosesse simbolies kommunikeer en die kulturele sfeer betree. In die *revolutionêre poëtika* van Kristeva (1984) word die liggaam van die swanger vrou konkreet en metafores deel van die binding/skeiding gesprek. In die konseptualiserings van Kristeva verkry taal en die binding/skeiding gesprek 'n bio-kulturele komponent.

As postmodernis is refleksiwiteit, die ondersoek van taal en representasie, asook die deurbreking van tradisioneel opponerende konsepte belangrike aspekte in 'n verstaan van die komplekse, soms teenstrydige teorieë van Kristeva (1980; 1984; 1986; 1989). So deurbreek Kristeva (1980) die Westerse logika van die natuur-kultuur digotomie. Met haar sema-analise, 'n kombinasie van psigoanalise en die semiologie, versoen Kristeva natuur (biologie, drange) en kultuur (taal). Vir Kristeva (1986) is betekenis nie 'n tekensisteem nie, maar 'n proses van betekenisgewing. Kristeva beskou die linguistiek as heterogeen – ook biologiese prosesse kan deel vorm van die tekensisteem (semiotiek) aangesien biologiese funksies binne kulturele kodes plaasvind en van simboliese waarde kan wees (Kristeva, 1984). Biologiese drange en geslagsverskille geskied binne die kulturele konteks waar dit tegelyk betekenis konstrueer maar ook verby die betekenis beweeg na dit wat oënskynlik buite betekenis lê: materie. Kristeva erken dus tegelyk die natuur-kultuur, biologie-

taal digotomie, maar hef dit ook op. Vir Kristeva is die tradisioneel biologiese konstruk geslag van die Amerikaanse feminisme tegelyk biologies en kultureel. Aangesien Kristeva in haar konseptualisering kultuur selfs by die tradisioneel biologiese betrek, tree die versaakte belang van kulturele perspektiewe op binding-/skeidingsgedrag na vore. Ook die individu-samelewing, self-ander digotomieë word deur Kristeva deurbreek en as 'n ambivalente paradoks omarm.

In pas met 'n objek-relasie konseptualisering versinnebeeld Kristeva (1984) die komplekse verhouding tussen die self en ander in die metafoor van die swanger vrou. Vir Kristeva is die baarmoeder of *chora* (Grieks vir ruimte) 'n heterogene entiteit wat biologie, ritme en simboliek ondervang. Waar die essensiële of biologiese verklaringsmodelle die vrou-binding assosiasie simplisties aan die hand van vroue se biologiese potensiaal tot swangerskap en moederskap verklaar, beklemtoon Kristeva dat moederskap 'n baie komplekse ervaring gekenmerk deur ambivalensie is. Op biologiese vlak impliseer swangerskap verbintenis (die ontwikkeling van 'n nuwe lewe binne die vrou) maar ook onafwendbare skeiding via geboorte. Op bio-linguistiese vlak funksioneer die swangerskap as metafoor vir 'n paradoksale samehang tussen binding en skeiding, self en ander.

In die voorgeboortelike moeder-kind verhouding is die grense tussen binding en skeiding ambivalent (Kristeva, 1982). Met die moeder-nog-nie-objek en die kind-nog-nie-subjek, kan die ma, volgens Kristeva, nog nie sê of die kind in haar sy is of nie – en beide alternatiewe is ewe onwaarskynlik. Volkome binding en volkome skeiding hang in 'n paradoks. Vir Kristeva begin skeiding en binding reeds in die ambivalente toestand voor geboorte en tydens swangerskap waar binding en

skeiding in 'n paradoks saam bestaan. Anders as die simplistiese vrou-binding assosiasie antisipeer die bio-linguistiese verklaring van Kristeva dat vroue in 'n ambivalente posisie jeens binding en skeiding verkeer.

Benjamin (1999) bied 'n soortgelyke postmoderne konseptualisering en beklemtoon die potensiële paradoks van binding en skeiding en die verweefdheid tussen self en ander. Benjamin en Kristeva (1980; 1982; 1984; 1986; 1989) se benadering tot self-ander verhoudings is 'n akkommodering van komplektiteit en paradoks en 'n erkenning aan beide individu en samelewing, man en vrou, binding en skeiding. Mitchell en Aron (1999) verwoord dié postmoderne omarming van paradokse deur te verklaar: "Only by moving beyond complementarity toward the recognition of both sides of a dialectic can we further the development of our understanding" (p.182). Benjamin en Kristeva verpraktiseer dié integrasie van die binding-skeiding digotomie deur 'n versoening tussen die psigodinamiese beklemtoning van skeiding en die feministiese viering van binding voor te stel.

Vir Benjamin (1999) is die tradisionele skeiding-individuasie teorieë soos dié van Erikson (1959) en Freud (1949) dikwels kindgesentreerd en word die ma (die ander) geobjektiveer sonder dat haar status as subjek met 'n eie subjektiewe belewing en wese erken word. Die feministiese konseptualiserings van Hare-Mustin en Marecek (1989) onderskryf dié tendens deur te meld dat min empiriese navorsing die subjektiewe betekenis van vroue belig en dat navorsing oor moederskap dikwels slegs die fokus op die behoeftes en ervarings van die kind plaas. Die eksklusiewe fokus op die kind laat die verhouding en die plesier wat in die wedersydse erkenning en ontmoeting tussen twee subjekte kan lê, onontgin. Stern (1985) beskou hierdie

intersubjektiewe ontmoeting as die kulminasie van binding- en skeidingskragte: in die besef van skeiding en erkenning aan die ander as 'n afsonderlike subjek, lê die ontdekking dat afsonderlike subjekte mekaar kan ontmoet, innerlike wêrelde kan deel en 'n soortgelyke staat kan beleef. Benjamin kom tot die gevolgtrekking dat skeiding in interaksie met binding verloop deur te verklaar: "...the infant's separation ... proceeds in tandem with, and enhances the felt connection with, the other" (p.189). Dié paradoksale verhouding tussen binding en skeiding word vergestalt in die feministiese postmodernisme van Benjamin en Kristeva (1980; 1982; 1986; 1989). In haar filosofiese bespreking van die individu antisipeer Benjamin die gelyktydige strewe na erkenning en begeerte om 'n impak op ander te hê, te midde van 'n strewe om absolute skeiding te handhaaf.

Soos Kristeva (1989) verwoord Benjamin (1999) die studie van binding en skeiding as die ondersoek van 'n paradoks: "At the very moment we ... (understand) the meaning of I ... we are forced to see ...(its) limitations ... when we understand that separate minds can share similar feelings, we... find that these minds can also disagree (p.190). Net soos wat Freud (1949) 'n inherente intra-psigiese konflik tussen lewens- en doodsdrange voorgestel het, postuleer Benjamin 'n inherente intersubjektiewe konflik – die konflik van binding en skeiding, self en ander, liefde en narsisme. Hierdie studie word gewy aan die gelyktydige ondersoek van binding en skeiding - volgens Benjamin, die noodsaaklike eksplorاسie van 'n paradoks.

3.2.3 Die posisionering van die studie binne die teoretiese gesprek

Gemik op die ondersoek van die binding-skeidingsparadoks (Benjamin, 1999) is hierdie studie gegrond in die relatiwiteitsbenadering van die postmodernisme. Dié benadering komplimenteer nie net die fokus van die studie nie, maar bied 'n noodsaaklike metateoretiese perspektief op tradisionele verklaringsmodelle. Sodoende kan binêre opposisies gerelativeer, ongeprivilegeerde polariteite soos vroue, kultuur en binding nagespeur en leemtes geïdentifiseer word.

Volgens Benjamin (1999) is daar 'n behoefte aan die inagneming van kultuur en kontekstualisering van tendense in binding-skeidingsnavorsing. Om hierdie behoefte aan te spreek is die sosiaal-konstruktivisme, met die basis-aanname van die belang van kultuur, konteks en die interpersoonlike, geselekteer. Met die postmoderne en sosiaal-konstruktivistiese klem op taal en betekenisgewing word die narratiewe van die vroulike respondent met betrekking tot binding en skeiding ondersoek. Dié gelyktydige ondersoek is 'n postmoderne deurbreking van die Westerse binêre disposisie asook die geïdentifiseerde teoreties-sielkundige tendens om binding en skeiding reduksionisties te ondersoek. Sodanige ondersoek komplimenteer ook Benjamin (1999), Kristeva (1989) en Mitchell en Aron (1999) se hipotese dat die verhouding tussen self-ander en binding-skeiding kompleks en verweef met mekaar kan wees.

Deur binding- en/of skeidingspatrone op inhouds- en prosesvlak te ondersoek, word die tradisioneel positivistiese beklemtoning van die outonome, onbeïnvloedbare navorser deurbreek. Vir Aron (1999) is die tradisionele siening van die kliënt (of

respondent) as die enigste subjek in die interpersoonlike onderhoudskonteks 'n miskiening van die navorser se subjektiwiteit en outonome self asook van die ontmoeting wat tussen twee outonome subjekte kan lê. Hoffman (1983) beklemtoon die noodsaaklikheid van 'n analise van prosesgegewens ten einde die asosiale en kontekslose analise van die respondent te deurbreek. Met die analise op inhoudsvlak (die intra-psigiese en interpersoonlike belewings waarvan die respondent vertel) en op prosesvlak ('n in vivo greep op momente van binding en skeiding tussen die navorser en respondent) word daarna gestreef om 'n holistiese verstaan van die potensiële verweefdheid tussen die intra-psige en die interpersoonlike asook binding en skeiding te bied. As postmoderne teks poog die studie om nie die teoretiese perspektiewe wat dit voorafgegaan het te negeer nie, maar dit eerder te integreer en die tradisioneel reduksionistiese tendens en debat oor geslagsverskille transendeer. Morawski (aangehaal in Cosgrove, 2000) aksentueer die belang van 'n postmoderne integrasie en die agting van kompleksiteit as volg: "Our progress depends on engaging, not avoiding, that complexity, with all its identities, reflections, and entangled relations" (p.265).

3.3 Empiriese literatuuroorsig

In die empiriese literatuuroorsig word verskillende tendense om binding en skeiding na te vors, geïdentifiseer. Hierdie tendense word aan die hand van die literatuur bespreek en meegaande empiriese bevindings word verskaf. Relevante empiriese materiaal is op grond van hul verteenwoordiging van die geïdentifiseerde empiriese tendense geselekteer. Materiaal wissel van klassieke tot resente navorsing. Bestaande leemtes in die materiaal veral met betrekking tot Suid-Afrikaanse navorsing word uitgelig. Die bespreking word afgesluit deur die tesis binne die empiriese gesprek te kontekstualiseer.

3.3.1 Die identifikasie van tendense binne die empiriese gesprek

Uit die empiriese gesprek blyk verskillende tendense om binding en skeiding na te vors. Vir die doel van die tesis kan drie sodanige tendense rakende die onderwerp geïdentifiseer word, naamlik:

- studies wat reduksionisties die belang van binding of skeiding vir die sielkundige welstand van die individu ondersoek,
- studies wat die konsepte binding en skeiding in terme van die relatiewe belang daarvan vir mans en vroue ondersoek en
- studies wat die impak van kulturele invloede op binding en skeiding ondersoek.

3.3.1.1 Die empiriese ondersoek na die belang van binding of skeiding

Uit die empiriese ondersoek van die binding-skeidingsdigotomie blyk die reduksionistiese tendens om die konstrakte teen mekaar op te weeg en die een bo die ander te bevoordeel. Studies wat die belangrikheid van binding en/of skeiding ondersoek kan gegroepeer word in studies wat die waarde van binding ondersoek, studies wat op die belang van skeiding fokus en studies wat die relatiewe waarde van binding en skeiding navors.

Verskeie eksperimentele navorsing het eksklusief op die belang van binding of skeiding gefokus. So het talle navorsers die belang van binding in verskillende domeine nagespeur en 'n verband tussen binding en 'n positiewe selfbeleving, veerkragtigheid, beroepsgerigtheid en psigiese en fisiese welstand geïdentifiseer. Enkele studies wat tuishoort by bovermelde tradisie word vervolgens uitgelig.

'n Positiewe verband tussen binding en veerkragtigheid blyk uit empiriese literatuur. So het Cohen (1988) en House, Umberson en Landis (1988) bevind dat bindingverhoudings ondersteuning bied wat die negatiewe impak van stresvolle lewensgebeure byvoorbeeld ongelukke, siektes en verkragting, kan verminder. Die eksperimentele werk van Bowlby (1969) dui op 'n positiewe verband tussen binding en die persepsie van die self as aanvaarbaar en bekwaam. Navorsers postuleer ook 'n verband tussen binding en beroepsontwikkeling (Blustein, Prezioso, & Schultheiss, 1995).

Volgens die studies van Vallerand (2000) speel binding 'n belangrike rol in die oordrag en internalisering van waardes. Binding bied dus 'n medium tot

sosialisering. So het Vallerand 'n positiewe verband gevind tussen die mate van binding tussen hokkiespelers en hul afrigter en die impak wat dié afrigter op die spelers gehad het.

Binding blyk ook 'n impak op beroepsgerigtheid te hê. So het die resultate van Ketterson en Blustein (1997) en Ryan, Solberg en Brown (1996) aangedui dat binding selfvertroue kan versterk en 'n veilige omgewing bied waarin persone beroepskeuses kan eksploreer.

Verskeie teoretici beklemtoon 'n verband tussen binding en die fisiese en psigiese welstand van respondente. Volgens die studies van Cohen, Sherrod en Clark (1986), Lepore (1992) en Windle (1992) was daar 'n toename in die welstand van individue wat aangedui het dat hul ondersteunende bindingverhoudings ervaar. Respondente in die studies van Bell, Daly en Gonzalez (1987), Fennell (1993), Goodman (1999) en Harper en Elliot (1988) het aangedui dat bindingverhoudings tot hul algemene geluk en welstand bygedra het.

Opsommend blyk uit die talle studies wat die belang van binding empiries ondersoek het, dat binding 'n impak op veerkragtigheid, beroepsgerigtheid, selfbeleving, waarde-oordrag (en respondente se geluk, fisiese en sielkundige welstand kan uitoefen. Met inagneming van die literatuurteoretiese assosiasie tussen vroue en binding en dié empiriese bevindinge sou geantisipeer kon word dat binding 'n belangrike funksie in die lewens van vroue verrig. Tog dui empiriese navorsing nie net op die belang van binding nie. Talle navorsers het hul aan die eksklusiewe ondersoek na die belang van skeiding gewei.

So blyk skeiding 'n belangrike rol in beroepsgerigtheid (Lucas, 1997), prestasie-motivering (Vallerand, 1997), selfbeskikking (Schulz, 1976), en geluk (Langer & Rodin, 1976; Mecer & Kane, 1979) van respondente te speel. O'Brien (1996) het byvoorbeeld 'n positiewe korrelasie tussen vroue se skeiding van hul ouers en 'n sterk beroepsgerigtheid gevind. Empiriese ondersoeke het ook 'n verband tussen skeiding en laer vlakke van depressie (Holahan & Spence, 1980; Roos & Cohen, 1987; Whitley, 1983), laer angsvlakke (Nezu & Nezu, 1987; Roos & Cohen), 'n positiewe selfbeeld (Carlson & Baxter, 1984, Whitley) en verbeterde gesondheid aangedui (Robbins et al., 1991). Verskeie teoretici het 'n verband tussen skeiding en laer mortaliteit, verbeterde gesondheid (Rodin & Langer, 1977) en sielkundige welstand (Cohen et al., 1986; Lepore, 1992; Mecer & Kane, 1979; Schulz, 1976; Windle, 1992) geïdentifiseer.

So het die studies van Mecer en Kane (1979), Schulz (1976) en Schulz en Hanusa (1978) skeiding as 'n belangrike gegewe vir die sielkundige en fisiologiese welstand van hul teikenpopulasies geïdentifiseer. In hul studie oor die belangrikheid van skeiding en outonomie vir bejaarde persone in versorgingseenhede, het Langer en Rodin (1976) bevind dat inwoners wat in tehuise woon waar outonomie en skeiding aangemoedig word, hulself as meer gelukkig en aktief beoordeel as deelnemers wat in tehuise woon waar skeiding of selfkontrole misken word. In hul opvolgstudie agtien maande later (Rodin & Langer, 1977) het die skrywers bevind dat die groep wat groter skeiding en selfkontrole toegelaat is, verbeteringe in gesondheid en 'n afname in mortaliteit relatief tot die kontrolegroep getoon het.

'n Soortgelyke studie van Mecer en Kane (1979) toon dat persone in tehuise waar skeiding aangemoedig word, 'n beduidende afname in gevoelens van hopeloosheid

en 'n toename in aktiwiteit beleef het, vergeleke met 'n kontrolegroep. In Schulz (1976) se studie na die belang van skeiding, is studente gewerf om bejaarde tehuisinwoners te besoek. Twee groepe bejaardes, een groep met outonome besluitnemingsvermoë gedurende die tydperk van die besoeke en een groep daarsonder, is met mekaar vergelyk. Schulz het bevind dat groter gesondheid en bevrediging by die groep met eie besluitnemingsvermoë aangetref is.

'n Eietydse studie van Ford et al. (2000) bevestig die vroeëre bevindinge van Langer en Rodin (1976), Schulz en Hanusa (1978) en Mecer en Kane (1979) dui op 'n soortgelyke positiewe verband tussen skeiding en die algemene psigiese en fisiese welstand van respondente.

Empiriese studies na die belang van skeiding dui opsommend op die belangrike rol wat skeiding in verskillende fasette van respondente se lewens mag speel. Vanuit die eksklusiewe ondersoeke van binding en skeiding kan afgelei word dat beide belangrike funksies vervul – die negering van binding by mans of skeiding by vroue kan dus problematies wees. Ten spyte van die tendens om in pas met die Westerse sisteem van binêre opposisies óf binding óf skeiding eksklusief te ondersoek en te verhef, fokus sommige resente empiriese navorsing op die belang van beide konstrunkte.

So bevind O'Brien (1996) en O'Brien, Friedman, Tipton en Linn (2000) dat beide binding- en skeidingstemas gelyktydig teenwoordig was by vroulike respondente met sterk beroepsoriëntasies. Ook O'Brien en Fassinger (1998) se ondersoek van

beroepsgerigtheid by vroue bevestig die teenwoordigheid van binding- en skeidingstendense.

Volgens Vallerand (2000) is beide binding en skeiding belangrik vir prestasiemotivering en hang die relatiewe belang van die konstrukte af van die konteks. Dié bevinding word onderskryf deur die navorsing van Deci en Ryan (1991), Vallerand (1997) en Vallerand, Fortier en Guay (1997). Die vermelde outeurs het 'n positiewe korrelasie tussen die persepsie van skeiding en selfbeskikking en prestasiemotivering in kontekste wat individualistiese aktiwiteite verlang, byvoorbeeld akademiese prestasie, bevind. Binding blyk weer 'n belangrike invloed op prestasiemotivering te hê in kontekste waar sosiale aktiwiteit belangrik is, byvoorbeeld spansport en groepsaktiwiteite (Vallerand, 2000).

Resente studies aksentueer die belang van beide binding én skeiding en die globale fisiese en psigiese welstand van respondente. In hul studie oor die relatiewe belang van skeiding en binding vir die gesondheid en welstand van die inwoners in 'n versorgingseenheid, het Kasser en Ryan (1999) bevind dat beide konstrukte 'n positiewe impak op fisieke en geestesgesondheid uitgeoefen het. Ook Mazor et al. (1993) het beide binding en skeiding as belangrike temas in die algemene fisiese en psigiese ontwikkeling van adolessente geïdentifiseer. Volgens Hodges, Finnigan en Perry (1999) vereis optimale adaptasie in intieme verhoudings 'n balans tussen binding met en skeiding van ander persone. Ook die studies van Berlin en Johnson (1989), Hobfoll, Cameron, Chapman en Gallagher (1996), Sherman (1993) en Warring, Shaefer en Fry (1994) beklemtoon die belang van beide binding en skeiding vir die welstand van individue.

Sommige outeurs postuleer dat binding en skeiding nie alleen albei van belang is vir mans en vroue nie, maar dat binding- en skeidingstemas mekaar impakteer. So dui navorsing op 'n moontlike wisselwerking tussen binding en skeiding: die bevrediging van binding versterk die behoefte aan skeiding en omgekeerd (Bowen, 1978; Deci & Ryan, 1985; Geen, 1991; Guisinger & Blatt, 1994).

Vanuit hul studies oor die relatiewe belang van binding en skeiding in menslike motivering kom Deci en Ryan (1991) tot die gevolgtrekking dat binding en skeiding so fundamenteel is dat dit as inherente organismiese geneigdhede gekonseptualiseer kan word. Ten spyte van dié bevinding kan 'n literatuurteoretiese tendens om vroue slegs met binding en mans slegs met skeiding te assosieer geïdentifiseer word. So ondersoek talle navorsers die hipotese van geslagsverskille ten opsigte van binding en skeiding.

3.3.1.2 Die ondersoek van geslagsverskille

Hoewel die literatuur oor die sielkundige welstand van individue beide binding en skeiding beklemtoon, suggereer tradisioneel feministiese literatuur in 'n viering van die vroulike geslagsrolstereotipe dat vroue binding bo skeiding beklemtoon en mans skeiding privilegieer (Chodorow, 1978; Gilligan, 1993). Die debat rondom geslagsverskille met betrekking tot binding/skeidingsgerigtheid het neerslag in empiriese navorsing gevind.

Studies wat in dié kategorie geklassifiseer kan word, byvoorbeeld die navorsing van Broverman, Vogel, Broverman, Clarkson en Rosenkranz (1972), Goodman (1999),

Horner (1972) en Lever (1976), vergelyk die relatiewe belang van die konstruerte binding en/of skeiding vir albei geslagte. Navorsing in hierdie veld sluit aan by die polemieë oor die onderwerp in die literatuur. Die feministiese hipotese dat vroue verhoudings en binding privilegieer, terwyl manlike ontwikkeling met skeiding geassosieer word, word getoets.

Volgens Gnaulati en Heine (2001) word navorsing wat geslagsverskille ten opsigte van binding en skeiding ondersoek gekenmerk deur teenstrydighede. Sommige studies ondersteun die vrou-binding, man-skeiding hipotese terwyl ander weer op die teenoortelike dui.

Gilligan (1993) baseer haar hipotese dat vroue bindingsgerig is en dat mans skeiding privilegieer op die navorsing van Horner (1972), Lever (1976) en Pollak en Gilligan (1982). Horner het geslagsverskille met behulp van die tematiese appersepstetoets geëksploreer en bevind dat vroue vrees in kompeterende situasies aangedui het terwyl mans vreesresponse op stimuli wat interpersoonlike situasies uitbeeld geopenbaar het. Horner postuleer na aanleiding van dié resultate dat vroue binding en interpersoonlike situasies verkies bo skeiding en kompetisie. Pollak en Gilligan onderskryf die bevindinge van Horner met 'n soortgelyke eksperiment. Die outeurs postuleer 'n assosiasie tussen vroue en binding en mans en skeiding.

Ook Lever (1976) ondersoek geslagsverskille en interpersoonlike gedrag in die spel van kinders. Sy kom tot die gevolgtrekking dat die spel van seuns gerig is op die ontwikkeling van outonomie, kompetisie en skeiding, terwyl die spel van meisies minder kompetierend en eerder gerig is op binding en interpersoonlike verhoudings. Ook die resultate van die studie van Goodman (1999) beklemtoon geslagsverskille in

die teikenpopulasie se strewe na skeiding. Volgens Goodman het mans 'n groter behoefte aan outonomie as vroue aangedui.

Verskeie outeurs het geslagsverskille ten opsigte van beroepsgerigtheid bevind. So dui die resultate van Betz en Fitzgerald (1987), Betz et al. (1990), Blustein et al. (1995) en O'Brien (1996) daarop dat vroue neig om hul vermoëns in die beroepswêreld te onderskat en minder hoop op sukses te koester as hul manlike eweknieë. Verskeie outeurs postuleer dat dié resultate dui op vroue se bindingsgerigtheid (Blustein et al.; Hazan & Shaver, 1990).

In hul longitudinale studie eksploreer O'Brien et al. (2000) die verband tussen binding en skeiding en vroue se beroepsgerigtheid. Die resultate weerspreek die tradisionele hipotese dat binding beroepsgerigtheid inhibeer. Volgens die outeurs kan binding selfvertroue in beroepsverwante take fasiliteer. Resultate dui ook op 'n gelyktydige teenwoordigheid van binding- en skeidingsgerigtheid by vroue.

Uit die empiriese literatuur blyk 'n dubbelsinnigheid deurdat sommige studies vroue slegs aan binding koppel (Gilligan, 1993; Goodman, 1999; Lever, 1976; Pollak et al., 1982) terwyl ander studies vroue weer met binding én skeiding assosieer (Aegerter, 1996; O'Brien et al., 2000). Ten spyte van die empiriese studies wat die vrou-binding stereotipe ondersteun, kan resente studies geïdentifiseer word wat dié assosiasie ondermyn. So het laat adolessente mans en vroue binding bo skeiding geprivilegeer (Frank, Pirsh, & Wright, 1990; Hauser & Levine, 1993). Ander studies soos dié van Rice (1992) dui op geen geslagsverskille ten opsigte van binding of skeiding nie. Sommige studies dui selfs daarop dat vroulike respondente skeiding bo binding

privilegeer (Poole & Gelder, 1984) terwyl manlike respondente binding bo skeiding verkies het (Bernstein, 1991).

Wood (2000) kritiseer die empiriese tendens om binding en skeiding sonder inagneming van kultuur te ondersoek. Vanuit 'n literêre analise van Afrika-romans antisipeer Aegerter (1996) dat vroue uit Afrika-kulture 'n ambivalente posisie beklee waar binding en skeiding beide van belang is.

3.3.1.3 Studies wat die impak van kultuur op bindings- en skeidingsprosesse navors

Patrone van binding en skeiding word teoreties verbind aan kulturele verskille. Volgens Dion en Dion (1993) bestaan daar kulturele voorskrifte met betrekking tot binding- en skeidingsgedrag. In die teoretiese gesprek oor die impak van kultuur op die konstrakte binding en skeiding, word dikwels op die impak van individualistiese- versus kollektiewe kulture gefokus.

Die impak van akkulturasiepatrone word ook deur skrywers by die bespreking betrek. Ten spyte van outeurs se beklemtoning van die behoefte aan kultuur-sensitiewe navorsing ten opsigte van binding en skeiding is sodanige navorsing skaars (Gnoulati & Heine, 2001; Scarr, 1989). Respondente van studies oor binding en skeiding is oorwegend wit (Cole & Lapsley, 1990; Hoffman, 1984; Rice,) of ongeïdentifiseerd (Blustein, Walbridge, Frielander, & Pallandino, 1991; Bray & Harvey, 1992; Friedlander & Siegal, 1990; Rice, 1992) wat die beligting van kulturele invloede en die veralgemening van resultate bemoeilik. Min studies wat kulturele faktore of

respondente van ander kulturele groeperings as tradisionele wit Amerikaanse respondente belig, kon geïdentifiseer word.

'n Studie wat wel kulturele faktore ten opsigte van binding en skeiding ondersoek het was dié van Stewart, Bond, Deeds en Chung (1999). In die navorsing van die vermelde outeurs word die impak van individualistiese en kollektiewe kulture op skeiding en binding nagevors. Studente van 'n internasionale skool in Hong Kong is by dié studie betrek en op grond van kultuur in twee groep verdeel – studente met 'n Westerse of 'n Asiatiese kulturele oriëntasie. Die resultate dui daarop dat beide kulturele en individuele waardes 'n impak op die patrone van binding en skeiding kan uitoefen.

Ook Daroowalla (1998) het die akkulturasieproses van vroulike immigrante in die VSA ondersoek. Deur middel van die *Grounded Theory* metode het die navorser bevind dat die konstrakte van skeiding en binding, immigrante op verskillende wyses beïnvloed en verskillende betekenis vir individue en persone van verskillende kulture mag inhou. Die moontlike individuele en kulturele verskille ten opsigte van die konstrakte verhoog die relevansie van hierdie gevallestudie van 'n respondent uit 'n relatief onbeligte plaaslike gemeenskap.

As uitkoms van hul studie van individuele en kollektiewe kulturele invloede beklemtoon Cunningham en Antill (1994) dat die balansering van binding en skeiding veral van belang is in populasies waar akkulturasie plaasvind en beide individuele en kollektiewe kulturele invloede voorkom. Gegewe dié bevinding is 'n ondersoek van binding en skeiding in die Suid-Afrikaanse konteks uiters belangrik. Gebaseer op

Cunningham et al. se bevindings kan geantisipeer word dat beide binding en skeiding in die Suid-Afrikaanse konteks, wat deur die naasbestaan van individuele en kollektiewe tradisies gekenmerk word, van belang kan wees. Dié postulering ten spyte, kon geen Suid-Afrikaanse studie van die binding/skeidingsgedrag van die spesifieke teikenpopulasie geïdentifiseer word nie.

Die leemte sou potensieel verklaar kon word aan die hand van die Eurosentriese tendens om Europese of Amerikaanse bevindinge onbegripig op Suid-Afrikaanse populasies van toepassing te maak (Bersoff & Bersoff, 1999). Dit sou ook kon dui op 'n negering van kulturele invloede (Kazdin, 1999) en die Westerse sielkundige tendens om skeiding en individualisme te verabsoluteer en navorsing sonder bevraagtekening op alle populasies van toepassing te maak (Sato, 2001). So aanslag negeer die belang van kultuur-sensitiewe ondersoeke van binding en skeiding soos dit mag manifesteer in verskillende populasies. Ten spyte daarvan dat teoretici kulturele invloede en moontlike verskille tussen populasies beklemtoon, verklaar Sato dat navorsing in dié terrein uiters skaars is.

3.3.2 Die relevansie en posisionering van die tesis binne die empiriese gesprek

Die doelwitte en ontwerp van die studie is gemik op die geïdentifiseerde leemtes in die teoretiese en empiriese gesprek oor binding en skeiding. Wat die relevansie van die navorsing binne die empiriese gesprek betref is dié navorsing veral gemik op die aanspreking van die volgende geïdentifiseerde leemtes:

- Kulturele verantwoordbaarheid en die betrekking van 'n Suid-Afrikaanse respondent;
- Benutting van 'n gevallestudie as modaliteit;
- Kwalitatiewe beskrywing van temas;
- Gelyktydige ondersoek van binding en skeiding; en
- Die ondersoek van inhoud- en prosesgegewens.

Kulturele verantwoordbaarheid:

Geen soortgelyke Suid-Afrikaanse studie kon geïdentifiseer word nie. Ten spyte van die klem wat Bersoff en Bersoff (1999) op kultureel relevante ondersoeke van binding en skeiding plaas, is hierdie die eerste studie wat patrone van binding en skeiding in die narratiewe van 'n respondent uit dié spesifieke teikenpopulasie belig. Volgens Bersoff en Bersoff bestaan daar 'n Eurosentriese tendens om navorsing met wit respondente ongetoets op persone van ander etniese groeperings van toepassing te maak. Dié tendens blyk uit die empiriese oorsig en word deur verskeie outeurs bevestig (Gnaulati & Heine, 2001; Kazdin, 1999; Sato, 2001; Scarr, 1989). Gegewe die potensiële impak van kulturele verskille op binding- en skeidingsgedrag (Cunningham & Antill, 1994; Daroowalla, 1998; Dion & Dion, 1993; Stewart et

al.,1999) behels die huidige studie 'n noodsaaklike eksplorاسie van 'n Suid-Afrikaanse populasie.

Benutting van 'n gevallestudie as modaliteit:

Die seleksie van 'n gevallestudie dra by tot 'n leemte in die empiriese gesprek oor binding en skeiding. Volgens Stanley et al. (1999) bestaan daar 'n Eurosentriese tendens in empiriese navorsing om hoofsaaklik van vergelykende groepsnavorsing gebruik te maak. Al die vermeldde studies in die empiriese bespreking het die vorm van vergelykende studies met verskeie (hoofsaaklik wit) respondente aangeneem. Die seleksie van 'n gevallestudie komplimenteer die empiriese gesprek – 'n belangrike aanvulling indien Daroowalla (1998) se bevindinge van individuele verskille in die belewing van binding en skeiding gerespekteer word. Die seleksie van 'n gevallestudie maak 'n diepgaande ondersoek na die respondent en die gespreksonderwerp moontlik.

Kwalitatiewe beskrywing van temas:

Anders as talle van die kwantitatiewe eksperimentele studies, byvoorbeeld die navorsing van Goodman (1999), Gnaulati en Heine (2001), Schulz (1976), Stewart et al. (1999), Mecer en Kane (1979) en Vallerand (1997) gebruik die gevallestudie 'n kwalitatiewe diepgaande benadering. Volgens Burton (1997) bestaan daar 'n behoefte aan kwalitatiewe navorsing. Die impak van 'n kwalitatiewe modaliteit op die navorsing word in die hoofstuk oor metodiek verder bespreek.

Gelyktydige ondersoek van binding en skeiding:

In die empiriese ondersoek van binding en skeiding kan drie tendense geïdentifiseer word, naamlik die eksklusiewe ondersoek van die belang van skeiding (Lucas, 1997; Mecer & Kane, 1979; O'Brien, 1996; Rodin & Langer, 1977; Schulz, 1976; Vallerand, 1997), die eksklusiewe ondersoek van die belang van binding (Blustein et al., 1991; Bowlby, 1969; Cohen, 1988; Harper & Elliot, 1988; House et al., 1988; Lepore, 1992; Norris & Fassinger, 1993; Ryan et al., 1996; Windle, 1992) en die ondersoek van geslagsverskille met betrekking tot die relatiewe belang van binding of skeiding vir mans en vroue (Betz & Fitzgerald, 1987; Blustein et al., 1995; Goodman, 1999; Horner, 1972; Lever, 1976; O'Brien, 1996; Pollak & Gilligan, 1982). In teenstelling met die vermelde tendense om óf op binding óf skeiding óf moontlike geslagsverskille met betrekking tot binding of skeiding te fokus, fokus hierdie studie op 'n beskrywing van die konsepte soos wat dit in die narratiewe van die respondent manifesteer.

Vanuit eksklusiewe ondersoeke na die belang van óf binding óf skeiding het bovermelde outeurs onderskeidelik tot gevolgtrekking gekom dat beide konstrakte van belang kan wees en aspekte soos prestasie-motivering, geluk, veerkragtigheid, selfbeleving en fisiese en psigiese welstand kan beïnvloed. Die navorsing van sommige resente outeurs dui op die moontlike gelyktydige belang van binding en skeiding. Berlin en Johnson (1989), Hobfoll et al. (1996), Sherman (1993) en Waring et al. (1994) beklemtoon die belang van beide binding en skeiding vir die welstand van individue. Dié studie sluit aan by die navorsing van bovermelde outeurs en poog om die tradisionele tendens om óf binding óf skeiding te ondersoek te deurbreek.

In hul eksplorاسie van inhoudelike gegewens postuleer sommige outeurs dat binding en skeiding moontlik gelyktydig teenwoordig kan wees en mekaar kan impakteer. So dui Bowen (1978), Deci en Ryan (1985), Geen (1991) en Guisinger en Blatt (1994) 'n moontlike wisselwerking tussen binding en skeiding aan. Die diepgaande eksplorاسie van binding en skeiding bied die geleentheid om die potensiële wisselwerking van binding en skeiding as een van die uitkomstte van dié navorsing te belig. 'n Bydra tot die hipotese van bovermelde outeurs kan gelewer word.

Hoewel bovermelde outeurs postuleer dat beide binding en skeiding belangrik kan wees, neig navorsers om binne die debat oor geslagsverskille binding eksklusief aan vroue en skeiding aan mans te koppel. Volgens Gnaulati en Heine (2001) word die empiriese debat oor geslagsverskille gekenmerk deur teenstrydige resultate waar sommige bevindinge die vrou-binding assosiasie ondersteun (Goodman, 1999; Horner, 1972; Lever, 1976; Pollak & Gilligan, 1982) terwyl ander dit weerlê (Frank et al., 1998; Hauser & Levine, 1993; Rice, 1992). Deur die gelyktydige teenwoordigheid aldan nie in die narratiewe van 'n vroulike respondent te belig, dra die studie by tot die tans teenstrydige debat oor vroue se binding/skeidingsgerigtheid.

As eksploratiewe studie fokus die studie op die beskrywing van binding en /of skeiding soos dit in die narratiewe van die respondent manifesteer. Die strategieë waardeur binding en skeiding gekonstrueer word asook die gevolge daarvan word belig – informاسie wat in die heersende debat oor geslagsverskille telkens agterweë gelaat word.

Nie alleen fokus die studie op die teenwoordigheid, al dan nie, van binding en/of skeiding op inhoudsvlak in die narratiewe en verhoudings waarvan die respondent vertel nie, maar ook op prosesgegewens.

Ondersoek van inhoud- en prosesgegewens:

In die vermelde empiriese studies is binding/skeidingsgegewens slegs op inhoudelike vlak belig. Volgens Allen en Walker (2000) bestaan daar 'n merkbare tekort aan kwalitatiewe navorsing op prosesvlak in die veld van verhoudingsielkunde. Die ondersoek van binding/skeidingsgegewens op inhouds- en prosesvlak sou volgens die bevindinge van Allen en Walker as 'n verdere aanvulling 'n potensiële leemte in die empiriese gesprek dien.

Opsommend mag dié studie as gevallestudie, as eerste Suid-Afrikaanse studie van binding en skeiding met 'n respondent uit dié tradisioneel onbeligte plaaslike populasie, as kwalitatiewe beskrywing van temas soos wat dit in die narratiewe van die respondent figureer, as kultuur sensitiewe ondersoek van 'n plaaslike populasie, as ondersoek van die potensiële teenwoordigheid van binding én skeiding in die narratiewe van die respondent, as ondersoek van die wyses waarop binding en skeiding gekonstrueer word sowel as die impak/belewing daarvan, as eksplorاسie van die potensiële interaksie van binding en skeiding en as ondersoek van beide inhouds- en prosesgegewens, potensieel 'n belangrike bydrae lewer tot talle geïdentifiseerde leemtes in die empiriese ondersoek van binding en skeiding.

Met 'n beskrywing van die manifestasie, konstruksie, impak en interaksie van binding en skeiding in die narratiewe en verhoudings van die respondent, wil die navorser bydra tot die teoretiese en empiriese gesprek oor binding en skeiding.

Hoofstuk 4

METODIEK

*En soms het die see sy golwe laat uitswel en ver uitgeloop op die sand.
Soms diep in homself getrek.*

4.1 Navorsingsvraag

"Research methods are inextricably related to the research questions" (Kazdin, 1999, p.3).

Stanley et al. (1999) beskou die debat oor kwalitatiewe versus kwantitatiewe navorsing as onproduktief en propageer die waarde van metodologiese besluite wat die gegewe studie komplimenteer. Binne hierdie konteks is die navorsingsvraag van sentrale belang. Die volgende sou as navorsingsvraag tot hierdie studie geïdentifiseer kon word:

Hoe figureer die temas van binding en/of skeiding in die narratiewe van 'n vroulike plaaswerker?

Die metodologie, kwalitatiewe aanslag, werwing, data-invordering, -beheer, -analise en -bespreking word rondom bogenoemde vraag geweef. Met 'n postmoderne klem op refleksiwiteit is die konteks waarbinne dié vraag gestel word van sentrale belang.

4.2 Navorsingskonteks

4.2.1 Die oorkoepelende konteks

Vir Thompson (1992) word studies gevorm deur die teoretiese konteks van die navorser. Die studie maak deel uit van 'n groter eksploratiewe projek in die Wes-Kaap wat die sielkundige nood en elasticiteit van vroulike plaaswerkers van kleur wil ondersoek. Die Women's Mental Health Research Project (WMHRP) hoop om onder meer met hul sosiaal-konstruktivistiese aanslag deelnemers die geleentheid te gee om hul nood en elasticiteit in eie idioom te verwoord.

4.2.2 Die kwalitatiewe konteks

"The nature of qualitative methods allows windows to open for unexplored relational dynamics" (Allen & Walker, 2000, p.21).

Allen en Walker (2000) beskou kwalitatiewe metodologieë as: "perfectly suited to expand our knowledge of the forms of, processes in, and meanings of close relationships" en definieer dié benadering as 'n diepgaande metode met die klem op betekenis, proses en komplekse vrae (p.19). 'n Kwalitatiewe aanslag komplementeer dus die navorsingsvraag na self-ander en binding-skeidingspatrone in die lewe en vertellings van die respondent.

Die relevansie van 'n kwalitatiewe benadering tot die navorsingsvraag word versterk deur Burton (1997) se pleidooi vir die noodsaaklikheid van kwalitatiewe metodologieë om in 'n kruis-kulturele situasie (soos dié van die studie) patrone, betekenis, kulturele reëls en gedrag te ondersoek. Vir Stanley et al. (1999) tree die krag van

kwalitatiewe navorsing, naamlik teorievorming, sensitiviteit vir inhoud, induktiwiteit, beskrywendheid, 'n besorgdheid oor die perspektiewe van die deelnemer en 'n fokus op die proses van ko-konstruksie en betekenisgewing, in 'n kruis-kulturele situasie na vore.

Volgens Allen en Walker (2000) verleen kwalitatiewe navorsing toegang tot die subjektiewe ervarings van die respondent. Kwalitatiewe navorsing is gevolglik geskik om in 'n Suid-Afrikaanse konteks die diepgaande betekenis van interpersoonlike en intra-psigiese ervarings na te vors.

'n Kwalitatiewe benadering komplementeer ook die sosiaal-konstruktivistiese beklemtoning van subjektiwiteit. Vir Allen en Walker (2000) bied die refleksiewe aard van dié modaliteit aan navorsers 'n selfbewustheid. Een van die sleutelkenmerke van kwalitatiewe navorsing is die navorser se verhouding met die respondent. Kwalitatiewe navorsing blyk dus komplementêr te staan tot die ondersoek van binding-skeidingsgegewens op prosesvlak.

Volgens Stanley et al. (1999) behels kwalitatiewe metodologieë die insamel van inligting in die vorm van woorde, deur middel van diepgaande onderhoude. Die sosiaal-konstruktivistiese aanname dat betekenis sosiaal en via taal gekonstrueer word, dra verder by tot die keuse van dié tipe ondersoek van die respondent se narratiewe. Opsommend komplementeer 'n kwalitatiewe aanslag die navorsingsvraag, -oogmerke, paradigmatische onderbou en die kruiskulturele konteks van die studie. Hoewel die nadele van kwalitatiewe navorsing onder andere beperkings ten opsigte

van veralgemening, sydigheid en tydrowendheid behels, lys Stanley et al. die volgende voordele:

- kwalitatiewe navorsing bied die geleentheid vir 'n diepgaande ondersoek oor menslike ervarings en
- die geleentheid om nader aan die ervarings van die respondent en navorser te beweeg.

Die vermelde voordele pas in by die sosiaal-konstruktivistiese beklemtoning van die sosiale en linguistiese konstruksie van 'n subjektiewe realiteit. Om die potensiële nadele van sydigheid en veralgemening teen te werk, is verskillende databeheer- en valideringstrategieë gebruik. Hierdie meganismes word in die afdeling oor databeheer en validering verder bespreek.

4.3 Deelnemers

Die WMHRP het veertig gekleurde vroue op plase in die Wynland area van die Wes-Kaap gewerf. Deelnemers is nie ewekansig gewerf nie, maar wel op so 'n wyse dat persoonlike bereidwilligheid gerespekteer en die omstandighede van vroulike plaaswerkers gereflekteer word. Alle deelnemers woon of werk op plase. Hul ouderdomme wissel van 18 tot 60. Deelnemers verrig voltydse, deeltydse, seisoens- of huishoudelike arbeid. Werklose persone kon ook by die projek inskakel.

Daar is teen ewekansige seleksie besluit omdat die opeenvolgende, tydrowende data-invorderingsprosedures vereis dat deelnemers hul op die langtermyn tot die

projek verbind. Om etiese redes sou vrywillige deelname meer aanvaarbaar wees. Die kwalitatiewe en sosiaal-konstruktivistiese aanslag komplimenteer die nie-ewekansige seleksie.

Om by die eksploratiewe, kwalitatiewe en diepgaande aanslag van die oorkoepelende projek in te skakel, het die huidige studie die vorm van 'n gevallestudie aangeneem wat in dieselfde jaar as die oorkoepelende projek 'n aanvang geneem het. Ter wille van effektiewe tydsbesteding en ter aanspreking van tydrawendheid as 'n potensiële nadeel van kwalitatiewe navorsing, is een van die eerste respondente wat aangedui het dat hulle aan die studie wou deelneem, geselekteer.

Die geselekteerde respondent voldoen aan die vermelde vereistes van die oorkoepelende projek: sy is 'n vroulike plaaswerker, wat op 'n plaas in die Wynland-area van die Wes-Kaap woon en is in die ouderdomsgroep 18 tot 60 jaar. (Vir vollediger biografiese besonderhede, sien Addendum A). As bruin vrou uit 'n plaaslike populasie, voldoen sy ook aan die kulturele- en geslagsvereistes van die gevallestudie. Volgens Benjamin (1999) staan die wetenskap maar aan die begin van 'n ontginning van geslag en kultuur. Die redes vir hierdie vereistes is gegrond op die empiriese en teoretiese literatuurstudie.

4.4 Data–invordering

Ooreenkomstig met die tradisie van kwalitatiewe navorsing, is data hoofsaaklik by wyse van ekstensiewe, semi-gestruktureerde, oop-einde onderhoude ingevorder. Stanley et al. (1999) beskou oop-einde onderhoude as 'n effektiewe, relatief nie-indringende, sistematiese wyse van data-inwinning. Onderhoudsvoering as medium van data-invordering komplimenteer die kwalitatiewe, sosiaal-konstruktivistiese aanslag van die WMHRP en bied die geleentheid tot aanpasbare eksplorاسie en ryk materiaal. Die oop-einde aanslag bied 'n geleentheid tot nuwe temas, terwyl die semi-gestruktureerde formaat die ondersoek van *a priori* navorsingsvrae moontlik maak (Stanley et al.).

Die hoofnavorser en ander lede van die navorsingspan het die onderhoude gevoer. As deel van die oorkoepelende projek, wat die sielkundige welstand en ervaringswêreld van die teikenpopulasie wil belig, het die onderhoude 'n omvattende reeks temas rakende die respondente se ervaringswêreld ingesluit. Weens die kwalitatiewe aanslag van die projek, wat goeie rapport en die deeglike ontleding van die subjektiewe belewing van die respondente vereis, is die besprekingstemas oor vyf verskillende onderhoude van ongeveer twee ure elk versprei.

Die inhoudelike temas van die vyf onderhoude kan soos volg opgesom word:

- Onderhoud een is aan die opbou van *rapport*, sowel as die identifikasie van sielkundige of fisiologiese stressors, bronne van plesier en veerkrachtigheid

gewy. Die respondent se ervaringswêreld ten opsigte van 'n daaglikse roetine en 'n tipiese dag het ook ter sprake gekom.

- Tydens onderhoud twee het temas soos 'n persoonlike- en familiële lewensgeskiedenis, identiteit, persoonlikheid en verhoudingslewe na vore getree.
- Tydens onderhoud drie is seksualiteit, moederskap, eetgewoontes, liggaamsbeeld en rituele bespreek.
- Onderhoud vier het lewensgebeure, daaglikse stressors en plesiere, sosiale ondersteuning, die impak van institusies en geweld ingesluit.
- In onderhoud vyf is substansmisbruik en hanteringstrategieë bespreek en is gepoog om die onderhoude op 'n eties-verantwoordelike wyse af te sluit. 'n Geleentheid vir die ontsluiting van die respondent se ervarings van die onderhoude is verskaf. Die ander meganismes wat ter wille van eties-verantwoordbaarheid gebruik is, word in die afdeling oor etiek bespreek.

Tydens al die onderhoude is ruimte vir die ontwikkeling van verdere onderwerpe gelaat. As deel van die oorkoepelende projek is kwantitatiewe meetinstrumente ook tydens sommige van die onderhoude gebruik. Weens die kwalitatiewe aanslag en beperkte fokus van hierdie tesis, is dié meetinstrumente nie by die huidige gevallestudie betrek nie.

Temas wat relevant is tot die gevallestudie sou potensieel in al vyf die onderhoude op inhouds- of prosesvlak (dit wat tussen die onderhoudvoerder en respondent gebeur) na vore kon tree. Die meeste gesprekstemas wat verband hou met die onderwerp van die studie, patrone van binding en/of skeiding, is tematies in die

eerste twee onderhoude gegroepeer. 'n Skedule van onderhoude een en twee word in Addendums C en D voorsien.

Weens die omvattende en diepgaande analise van die onderhoude in terme van inhoud en proses, asook die rykheid van die materiaal, is die eerste onderhoud, waar *rapport* gebou word, die tweede onderhoud, oor die respondent se lewensverhaal, vir die doeleindes van die tesis geselekteer. Die keuse van dié twee onderhoude is nie alleen funksioneel weens hul gesprekstemas nie, maar is ook nuttig ten opsigte van prosesgegewe. Die verhouding en *rapport* tussen die onderhoudvoerder en die respondent word tydens hierdie twee onderhoude geïnisieer en gevestig.

Hoewel die twee onderhoude 'n wye reeks onderwerpe oor die persoonlike- en verhoudingslewe van die respondent insluit, is spesifieke semi-gestruktureerde vrae rakende selfdefiniëring by die tweede onderhoud ingesluit. (Sien Addendum D). Tydens die onderhoude het alle respondente telkens met dieselfde onderhoudvoerder in gesprek getree. Die onderhoude is op 'n weeklikse basis geskeduleer op 'n tyd wat die respondent die beste pas. Onderhoude is in die deelnemers se moedertaal, Afrikaans, gevoer.

Ooreenkomstig die sosiaal-konstruktivistiese perspektief van die projek is die onderhoude beskou as 'n medekonstruksie tussen die onderhoudvoerder en die respondent. Alle onderhoudvoerders het ook deur middel van joernaalinskrywings hul ervarings van die proses verwoord. Tydens die studie is betekenisgewing en medekonstruksie verder geaksentueer, aangesien 'n derde party by die projek betrek is – dié van die transkribeerder en navorser. Die gegewe is tegelyk funksioneel en

beperkend. Dit is beperkend weens die afwesigheid van die navorser tydens die onderhoudsvoering. Die beperking is aangespreek deur middel van volledige transkripsies wat ritme, stiltes en intonasie dokumenteer. Dit is funksioneel, aangesien die navorser, sonder 'n eie betrokkenheid, die interaksie tussen onderhoudvoerder en respondent kon bestudeer. As derde party in die betekenisgewingsproses, word die navorser se betrokkenheid as addisionele inligting beskou. Die verskillende betrokkenes by die navorsingsproses word in die afdeling oor subjektiwiteit bespreek.

4.5 Data beheer

Alle onderhoude is op band geneem. Die onderhoude met die geselekteerde respondent is deur die navorser getranskribeer. Transkripsie het volgens die voorskrifte van Riessman (1993) geskied, derhalwe is intonasie, tempo en stilte in die transkripsie aangedui. (Sien Addendum E vir die transkripsieriglyne en Addendum F vir 'n volledige transkripsie van onderhoude een en twee).

4.6 Data-analise

“The ideal scientist thinks like a poet and works like a bookkeeper” (Wilson, 1998, p.7).

Ten einde binding en skeiding op inhouds- en prosesvlak te ontgin het data-analise 'n kombinasie van Narratiewe Analise en *Grounded Theory* behels. *Grounded Theory* is as vertrekpunt benut om so na as moontlik aan die teks te beweeg. Die ontsluiting van die materiaalinhoud is aangevul met Narratiewe Analise metodiek ten einde die

analise van die proses ook te akkommodeer. *Grounded Theory* en Narratiewe Analise sal vervolgens in terme van funksie en metodiek bespreek word.

Strauss en Corbin (1996) omskryf kwalitatiewe analise volgens die *Grounded Theory* metode as 'n interaksionele proses. Nie alleen staan data-invordering, -analise en teorievorming in noue interaksie met mekaar nie, maar die proses verg ook 'n interaksie tussen die navorser en die teks. Die analise betrek kritiese en kreatiewe denke en rig *Grounded Theory* tot wetenskap en kuns.

Grounded Theory is 'n kwalitatiewe tegniek gerig op die blootlegging van teorie uit data. Die ontwikkelaars van die teorie, Glaser en Strauss (1967), het 'n modernistiese aanslag gevolg om die reeds bestaande waarhede in 'n teks te probeer ontbloot. Weens die diepgaande en getroue volging van die teks beskou Glaser en Strauss die metode as veral geskik vir nuwe terreine en die kwalitatiewe generering van teorie.

Hoewel die analise baie getrou aan die teks geskied, glo Charmaz (1995) dat die navorser die materiaal nie teksloos benader nie. Die skep van kategorieë impliseer kreatiwiteit en daar bestaan 'n dialektiese interaksie tussen die navorser en die teks. Soos Strauss en Corbin (1996) dit stel:

There is a constant interplay between researcher and research act. Because this interplay requires immersion in the data, by the end of the inquiry, the researcher is shaped by the data, just as the data are shaped by the researcher. (p.42)

Charmaz (1995) het 'n sosiaal-konstruktivistiese aanslag tot *Grounded Theory*– iets wat versoenbaar is met die benaderings van die studie. Volgens Cosgrove (2000) bied dié konstruktivistiese hersiening van *Grounded Theory* epistemologiese en metodologiese vernuwing aan die ondersoek van vroue. Henwood en Pidgeon (1995) beskou *Grounded Theory* as 'n postmoderne versoening tussen subjektiwiteit en objektiwiteit in navorsing, aangesien dit absolutistiese beskouings vermy, maar steeds 'n diepgaande metode bied om so getrou moontlik aan die data teoretiese kategorieë na te volg.

Die analitiese proses volg die sistematiese stappe soos voorgeskryf deur die *Grounded Theory* metode. Die konstante vergelykingsmetode en koderingsprosedures van *Grounded Theory* analise is gebruik – eerstens om die items in elke kategorie te vergelyk, tweedens om kategorieë op te stel en uiteindelik om die kategorieë met mekaar te vergelyk. In navolging van die *Grounded Theory* metode is die getranskribeerde tekste herhaaldelik gelees. Vervolgens is inisiële reël-vir-reël kodes aan die data toegesê. Hierop het 'n verdere stel koderings, “axial codes”, gevolg wat gerig was op die onderliggende temas van die inhoud en die proses van die onderhoude. Tydens die volgende koderingsfase is die materiaal gegroepeer in terme van ooreenkomste, verskille en verhoudings tussen die gekodeerde teks. Deur middel van reël-vir-reël kodering en die volg van temas en die ondersoek van interverhoudings, is die kernkategorieë *binding* en *skeiding* in die proses en inhoud van die teks interaktief blootgelê. (Sien Addendum G vir 'n koderingsvoorbeeld). Die proses is verhelder deur diagramme en verder uitgebou deur die interaksie tussen die navorser en die teks in berekening te bring. Gepaardgaande hiermee is alle idees, kommentaar en ervarings ten opsigte van die

teks aangeteken. Dit bied 'n refleksiewe maatstaf en fasiliteer analise. Volgens Stauss en Corbin (1996) is konseptualisering en die skryf van memo's deel van die formulering van teorie en 'n manifestasie van die navorser se volgehoue interne dialoog met die teks.

Ten einde data op die prosesvlak by die analise te betrek, is Narratiewe Analise, volgens die metodiek van Riessman (1993), met die *Grounded Theory* analise geïntegreer. Narratiewe kan, volgens die definisie van Labov (aangehaal in Langellier, 1989), omskryf word as 'n vertelling met 'n begin, middel en einde wat gebeurde vanuit die perspektief van die spreker in liniêre progressie kommunikeer. Vir Langellier dui die voorwaarde van liniariteit daarop dat die model van Labov 'n voorstelling van die realiteit, eerder as 'n konstruksie daarvan, uitdruk. Langellier bepleit 'n breër definisie deur die voorskrif van liniariteit uit te laat. Vir Langellier is narratiewe 'n storievertelling, 'n gespreksinteraksie en 'n sosiale proses.

Narratiewe Analise kan as 'n tegniek vir die analise van narratiewe geïdentifiseer word. Volgens Riessman (1993) is Narratiewe Analise geskik vir studies van subjektiwiteit en identiteit. Langellier (1989) aksentueer 'n verdere funksie van Narratiewe Analise, naamlik die analise van die konteks of proses (dit wat tussen die sprekers of tussen spreker en toehoorder gebeur). Ooreenkomstig die sosiaal-konstruktivistiese aannames van hierdie studie, bepleit Langellier dat narratiewe gekontekstualiseer moet word binne die interpersoonlike en sosiale konteks waarin dit vertel word. Narratiewe Analise verleen 'n geleentheid om die gesprek en die verhouding te kontekstualiseer.

Volgens Riessman (1993) se riglyne is Narratiewe Analise reeds deel van die data-invorderingsproses. Oop-einde vrae het derhalwe 'n sentrale rol in die onderhoudsvoeringsproses gespeel. (Sien Addendum C en D). Transkripsie en inhoudelike analise het parallel verloop aan die diepgaande *Grounded Theory* analise van die data. Die *Grounded Theory* analise is egter uitgebou deur die analise van die interaksies tussen die onderhoudvoerder en die respondent – 'n ondersoek wat volgens Richards en Emslie (2000) dikwels agterweë gelaat word.

Riessman (1993) se strategieë vir die ontleding van prosesgegewe is soos volg benut: die data is eers inhoudelik gekodeer. Die enkodeerde betekenis in die spraak word dan verder ontleed deur die onderliggende aannames te ondersoek, byvoorbeeld:

- watter aannames maak die vertelling verstaanbaar,
- wat word deur die sprekers as vanselfsprekend aanvaar,
- waarom word juis hierdie narratief op dié moment en in hierdie vorm aan die betrokke luisteraar vertel?

Volgens Langellier (1989) impliseer storievertelling die voordra van 'n verhaal aan 'n gehoor met die doel om te ontroer of te oortuig. Die wyse waarop die verhaal vertel word, die intonasie, ritme en pouses, asook die wyse waarop dit die toehoorder raak en beweeg, is van belang. 'n Analise van die wyse waarop sprekers op mekaar reageer is ook tydens die studie betrek. Die fokus verskuif dus van die inhoudsgebonde *Grounded Theory* analise na die Narratiewe Analise van dit wat tussen die sprekers gebeur. Met behulp van beide analiseringstegnieke kon inhouds- en prosesgegewe tydens die analise geakkommodeer word. Die narratiewe

van die respondent word dus nie in isolasie beskou nie, maar binne konteks van die gesprek gesien, soos bepaal deur die sosiaal-konstruktivistiese paradigma van die studie.

Die analise van die gesprekskonteks is volgens die voorskrifte van Langellier (1989) by die data-analise betrek deur die ontleding van:

- opeenvolgende spreekbeurte,
- die pouses tussen spreekbeurte,
- insidente waar sprekers mekaar in die rede val,
- oorvleueling van spraak,
- beïnvloeding,
- die lengte van spreekbeurte,
- die inleiding van nuwe gespreksonderwerpe en
- die wyse waarop die ander spreker daarop reageer of
- die wyse waarop dit wat in die hier-en-nou tussen die sprekers gebeur verband hou met dit wat vertel word.

Ook die magsverhoudings, sowel as die sosio-kulturele en navorsingskonteks word tydens die analise in aanmerking geneem (Riessman, 1993). Koderings op prosesvlak is in die notas en gefokusde koderingsfases met die *Grounded Theory* analise geïntegreer. Deur die diepgaande interaksie met die teks, die skryf van notas en die analise op inhouds- en prosesvlak, word die stemme van navorser, onderhoudvoerder en respondent in die Narratiewe- en *Grounded Theory* Analise verenig.

4.7 Validering

Richards en Emslie (2000) meet die validasie van kwalitatiewe navorsing aan die transparansie van die proses: "Assessing qualitative research depends on the transparency ...(of) ...the research process" (p.71). Met die oog op transparansie is die postmodernistiese waardes van deursigtigheid en kontekstualisering deurlopend gehuldig – so word die paradigmatische beskouings van die navorser, die konteks van die navorsing, die navorsingsproses sowel as volledige transkripsies van die relevante onderhoude by die bespreking ingesluit.

Verskeie ander bykomende prosedures is ook gevolg. Tydens validering is op die volgende gegewe gelet: oorredingsvermoë, korrespondensie, koherensie, pragmatiese nut, refleksiwiteit en oordraagbaarheid.

Die **oorredingsvermoë** van die teks is gevalideer deur alle besprekings en gevolgtrekkings met bewyse vanuit die data te staaf, met teoretiese verklarings in verband te bring of van alternatiewe verklarings te voorsien. Daar is gestreef na deursigtigheid ten opsigte van die teoretiese aannames en prosedures van die tesis.

Ten opsigte van **korrespondensie** is daar gestreef na 'n versoenbaarheid tussen die navorser se rekonstruksies en die konstruksies van ander betrokkenes by die proses. Gesprekke met medenavorsers in die span het met validering van korrespondensie gehelp.

Wat **kohesie** betref, is daar gestreef na die globale samehang van die teoretiese aannames van die tesis asook van die doelwitte, metodiek en bespreking van die resultate. Ten einde samehang te versterk, is die aannames, doelwitte en metodiek afsonderlik bespreek, maar deur middel van terugverwysings telkens met mekaar in verband gebring. In die geval van lokale samehang, is daar probeer om in elke besprekingspunt kohesie te bewerkstellig. Die gedagtelyn van elke besprekingspunt is byvoorbeeld opgesom en as inleiding tot die bespreking te bied. Tematiese kohesie is gevalideer deur temas en terminologie in die literatuuroorsig te konseptualiseer. Indien nodig, is werkdefinisies verskaf.

Oor die validering van die **pragmatiese nut** van die tesis kan slegs gehipotetiseer word. Hipoteses oor die potensiële nut en moontlike toekomstige relevansie van die studie, of geleentheid vir toekomstige navorsing, word by relevante besprekingspunte as moontlikhede gestel. Die ware pragmatiese nut sal egter deur die toets van die tyd bepaal word.

Wat **refleksiwiteit** betref, is deurlopend probeer om die data en tesis te kontekstualiseer en as stem binne 'n wyer gesprek te relativeer. Gevolgtrekkings word, binne die sosiaal-konstruktivistiese paradigma, as konstruksies beskou en moet as tentatief en binne die konteks van die studie gesien word. Ten einde refleksiwiteit te bevorder, is daar na deursigtigheid ten opsigte van die aannames en konteks van die tesis, sowel as die moontlike impak van die navorser en onderhoudvoerder gestreef. Hierdie gegewe word tydens die literatuuroorsig en metodiek bespreek.

Ook die validering van die **oordraagbaarheid** van die studie is aangespreek. Volgens Stanley et al. (1999) bestaan daar potensieel problematiek ten opsigte van die oordraagbaarheid van kwalitatiewe navorsing – 'n gegewe wat deur die seleksie van 'n gevallestudie geïntensiveer word. Indien die bevindinge van die tesis teen die agtergrond van die sosiaal-konstruktivistiese aannames waarop dit berus beskou word, kan die bevindinge moontlik oordraagbaar wees binne die konteks waaruit dit afgelei is. Om dié kontekstuele oordraagbaarheid te versterk, is deursigtigheid ten opsigte van die konteks van die tesis vooropgestel deur onder meer die teoretiese aannames, relevante biografiese besonderhede van die deelnemer, navorser en onderhoudvoerder, die metodiek asook die volledige transkripsies van die onderhoude in te sluit.

4.8 Etiek

In samewerking met die WMHRP is verskeie stappe geneem om die etiese verantwoordbaarheid van die projek in al sy fases te verseker. Tydens die werwingsfase is vrywillige en ingeligte deelname beklemtoon. Bersoff en Bersoff (1999) beskou oorwoë toestemming as die erkenning van die respondent se menswaardigheid en reg tot selfbeskikking. Navorsingspanlede het alle voornemende deelnemers ingelig oor die doel en aard van die navorsing, die wyses waarop inligting ingewin en gebruik sou word, asook die rol van die navorsers. Hoewel die navorsing geen fisieke risiko ingehou het nie, kon die persoonlike diepgaande aanslag van die onderhoude moontlik as bedreigend of indringend ervaar word. Deelnemers is dus verseker dat hulle self die diepte van hul ontsluitings

kon bepaal, na hul opnames kon luister of te enige tyd kon besluit om hulle van die projek te onttrek. (Sien Addendum B vir die oorwoë toestemmingsvorm.)

Die mate van etiese verantwoordbaarheid van die onderhoudsfase is verhoog deurdat alle onderhoude deur opgeleide navorsingspanlede gevoer is, wat óf sielkundiges óf nagraadse studente in die sielkunde was. Parallel aan die onderhoudsvoering, is die sielkundige proses en die distresvlakke van deelnemers voortdurend gemonitor. 'n Verwysingsstelsel is aan deelnemers wat aangedui het dat hul addisionele sielkundige hulp verlang, beskikbaar gestel. Die Vrouegeestesgesondheidsgids van die WMHRP is as verwysingsbron vir moontlike beskikbare dienste gebruik (WMHRP, 2000).

In 'n kruis-kulturele onderhoudsituasie beveel Stanley et al. (1999) aan dat navorsers sensitief vir en vertrouwd met die kulturele konteks van die respondente moet wees. Ten einde die kruis-kulturele konteks op 'n eties verantwoordbare wyse te benader stel Stanley et al. voor dat : "Research should include participation of appropriate investigators or collaborators who are familiar with the population to have points of view from cultural insiders" (p.57). Die onderhoud wat vir die doel van hierdie studie getranskribeer is, is gesprekke tussen 'n onderhoudvoerder en respondente van dieselfde kulturele groepering en geslag. Hierdie konteks word verder tydens die afdeling oor subjektiwiteit bespreek.

Wat die data invordering- en transkripsiefases betref, is die etiese hantering van intens persoonlike materiaal verantwoord deurdat elke deelnemer 'n skuilnaam aan die begin van die projek kon kies. Konfidensialiteit is volgens Bersoff en Bersoff

(1999) 'n sentrale etiese beginsel en maatreëls moet rondom die beskerming van anonimiteit getref word. Die respondent het die skuilnaam "Aspoestertjie" gekies en dit is op alle bandopnames, transkripsies en uitkomst gebruik. Volgens die aanbevelings van Bersoff en Bersoff is anonimiteit verseker deur die deurlopende benutting van skuilname, die toesluit van alle data en die afsonderlike berging van data en alle identifiseerbare besonderhede soos toestemmingsvorme.

Navorsing toon aan dat respondente dikwels nie toestemmingsvorme lees of verstaan nie (Bersoff & Bersoff, 1999). Ten einde dié bevindings aan te spreek het deelnemers eers na afloop van 'n gesprek oor die verskillende implikasies en etiese beginsels van die studie, 'n oorwoë toestemmingsvorm ontvang en die geleentheid en tyd gekry om oor hul deelname te besluit. Deelnemers wat aangedui het dat hul met die projek wou voortgaan, het die ondertekende vorm tydens 'n opvolgessie ingedien.

4.9 Kwessies rondom subjektiwiteit

"With the postmodern turn in science ...the emphasis has shifted from objectivism to an appreciation of the constructed nature of ideas and meaning" (Allen & Walker, 2000, p.21)

Volgens Allen en Walker (2000) word die afgelope twee dekades gekenmerk deur 'n belangstelling in refleksiwiteit en die ondersoek van die interaksie tussen navorser en respondent in die navorsingsproses. Stanley et al. (1999) beklemtoon dat die navorsingsproses nie geobjektiveer moet word nie, maar eerder as 'n tweerigting deel van informasie beskou moet word. Hierdie aanname is in pas met die

feministiese argument van wederkerigheid tussen die navorser en respondent (Mies, 1991) en die postmodernistiese beklemtoning van relatiwiteit.

In hierdie studie kan verskillende betrokkenes geïdentifiseer word, byvoorbeeld die hoofnavorser en navorsingspanlede, stemme uit die literatuur, die historiese tydgees, die respondent, onderhoudvoerder, transkribeerder en navorser, asook diegene wat 'n impak op hulle het. Kripties beskou, kan veral drie partye in die teks geïdentifiseer word: die respondent, Aspoestertjie; die onderhoudvoerder, Deidré; en ek, as transkribeerder/navorser. Ter wille van identifikasie word hier na die outeur in die eerste persoon verwys.

Vervolgens word 'n kriptiese opsomming van die relevante biografiese besonderhede van die bogenoemde drie rolspelers gegee. Die moontlike impak van hierdie besonderhede word ook bespreek. Al drie dié vermelde persone tree op verskillende vlakke in die teks met mekaar in interaksie.

Beide Deidré, die onderhoudvoerder, en ek, die navorser, is vroulik, in ons twintigerjare, woon in woonstelle op die universiteitsdorp, Stellenbosch en is nagraadse studente in die sielkunde. Met die aanvang van die studie was ek en Deidré albei ongetroud. Daar is dus verskeie ooreenkomste tussen die navorser en die onderhoudvoerder, wat tesame met die feit dat ons, as lede van dieselfde navorsingspan mekaar ken, die proses kon beïnvloed. Die talle ooreenkomste vergemaklik potensieel gevoelens van identifikasie tussen my en Deidré: ek sou byvoorbeeld myself in Deidré, as onderhoudvoerder, se situasie kon indink. Hoewel hierdie moontlike identifikasie tot begrip sou kon bydra, kon dit ook tot sydigheid of

die projeksie van interpretasies op Deidré lei. Om dit te voorkom, het ek myself voortdurend tot refleksiwiteit gemaak, daarna gestreef om so deursigtig moontlik te wees, so na as moontlik aan die data te beweeg deur die data-gebonde analiseringsmetode van *Grounded Theory* te gebruik en alle gevolgtrekkings met data te staaf.

Volgens Kim, Triandis, Kagitcibasi, Choi en Yoon (1994) is 'n belangrike oorweging tydens enige kruiskulturele navorsingsituasie die blootlegging van die impak van die navorser se kultuur op die navorsing. My Westerse individualistiese konteks en die implikasies daarvan is tydens die literatuuroorsig geïdentifiseer en bespreek. Met behulp van 'n postmoderne paradigma en die blootlegging van Westerse binêre opposisies word daarna gestreef om dié agtergrond te kontekstualiseer en te relativeer.

Op etniese vlak kan demografiese verskille tussen my en die onderhoudvoerder en respondent geïdentifiseer word. Stanley et al. (1999) identifiseer etnisiteit as “a social-psychological sense of ‘peoplehood’, in which members ...share a unique ...cultural heritage” (p.57). So is ek wit, terwyl Aspoestertjie en Deidré bruin is. Volgens Stanley et al. behoort kruiskulturele navorsing ter wille van etiese verantwoordbaarheid persone wat vertrou is met die respondent se kultuur as medewerkers in te sluit. As vroue van kleur behoort onderhoudvoerder en respondent tot dieselfde kulturele groepering en geslag – 'n gegewe wat potensieel dieper begrip sou kon meebring.

Aspoestertjie, 'n bruin vroulike plaaswerker, is in haar sestigerjare en die moeder van drie kinders. (Sien Addendum A vir volledige demografiese besonderhede). Die skuilnaam wat sy geselekteer het, Aspoestertjie, funksioneer as potensiële metafoor en subteks tot haar verhaal. Volgens Leira en Krips (1993) bied kulturele mites 'n begrip van probleme en moontlikhede. Metaforiese raakpunte tussen die sprokie en Aspoestertjie se lewensverhaal word ook tydens die bespreking uitgelig. Op 'n interessante wyse is die Aspoestertjie-sprokie 'n Westerse idioom en sou Aspoestertjie se identifikasie met die verhaal op 'n posisie tussen Westerse en Afrika kulture kon dui. Kagitcibasi (1996) waarsku teen die tradisioneel simplistiese benadering tot kultuur aangesien persone dikwels in die konteks van verskillende kulture beweeg. In 'n Suid-Afrikaanse konteks, wat gekenmerk word deur die ontmoeting van Europese en Afrika-invloede, kan gehipotetiseer word dat persone in 'n mindere of meerdere mate aan individualistiese en kollektiewe invloedssfeer blootgestel kan word. Aspoestertjie beweeg dan ook tussen individualistiese en kollektiewe kulture deurdat sy 'n gedeelte van haar kinderjare by haar biologiese ouers en 'n gedeelte by 'n blanke gesin deurbring. Die interkulturele posisie word ook in die hier-en-nou navorsingskonteks verlewendig waar 'n ontmoeting tussen tradisioneel Westerse sielkunde en persone van 'n plaaslike Afrika konteks plaasvind.

Die potensiële interkulturele posisie wat Aspoestertjie beklee sou die proses op verskillende vlakke kon impakteer. Haar kontak as kind met 'n individualistiese kultuur vernou potensieel die kulturele gaping tussen my en haar. Tog moet die potensiële vernouing met versigtigheid benader word – uit Aspoestertjie se vertelling blyk duidelike aanduidings van 'n kollektiewe benadering (wat tydens die

besprekingshoofstuk verder uitgelig word). Dit is dus van essensiële belang om met behulp van *Grounded Theory* so na as moontlik aan die data te beweeg. Weens die gehipotetiseerde impak van kultuur op binding- en/of skeidingsoriëntasies sou bekendheid met individualistiese en kollektiewe kulture 'n impak op die bevindings kon hê. Indien wel, sou dit die veralgemeenbaarheid van die resultate kon aanraak, of juis relevant en waardevol wees in 'n Suid-Afrikaanse konteks met potensieel interkulturele blootstelling. Dié potensiele impak word tydens die bespreking, gevolgtrekking en geleenthede vir toekomstige navorsing aangeraak.

Naas kultuur sou ook ander demografiese verskille en/of ooreenkomste tussen die betrokkenes 'n impak op die navorsingsproses kon uitoefen. Talle demografiese verskille kan tussen die onderhoudvoerder en die navorser, aan die een kant, en die respondent, aan die ander kant, geïdentifiseer word. So byvoorbeeld is daar verskille in ouderdom, ouerskapstatus, opleiding en sosio-kulturele omstandighede. Op 'n interessante wyse het die ouderdomsverskil en potensieel ook die verskille in ouerskapstatus op prosesvlak na vore getree. So lyk dit asof Aspoestertjie soms 'n besorgde, byna ouerlike rol, teenoor die jonger Deidré inneem, terwyl die rol weer by ander tye geïnverteer word. Hierdie gegewe word bespreek en van voorbeelde uit die data vergesel.

Deur die subjektiewe betrokkenheid van die drie hoofspelers in die proses te bevestig, word hul status as subjekte in interaksie met mekaar erken. Dit is in pas met Benjamin (1999) se pleidooi vir 'n subjek-subjek konseptualisering van mense in verhoudings. Vir Benjamin is die definisie van die ander as subjek met 'n eie innerlike belewing essensieel vir 'n verhoudingskonseptualisering en 'n besef van die

interaksie tussen binding en skeiding. Aron (1999) verwoord dit as volg: "Acknowledging the irrepressible influence of the analyst's subjectivity does more to enhance mutual recognition ..and paradoxically by better defining the analyst's contributions to the analysis, preserves the patient's autonomy and freedom" (p.268).

Grounded Theory metodiek vereis 'n sensitiviteit vir die interaksie tussen die navorser en die materiaal en vir die interne dialoog waarmee die gesprek voortgesit word. Ooreenkomstig die metodiek van *Grounded Theory*, word die rol van die navorser deur afstand en nabyheid, binding en skeiding gekenmerk. Aangesien ek nie in die onderhoudsituasie teenwoordig was nie, tree ek in 'n mate in 'n gesegregeerde konteks tot die materiaal toe. Tog, deur die diepgaande transkripsie en die lees en herlees van die materiaal het 'n meelewing met Deidré en Aspoestertjie ontstaan. Die aanhoor van Deidré en Aspoestertjie het, deur die skryf van memo's en hierdie teks, 'n saampraat geword.

Vir Allen en Walker (2000) bied die kwalitatiewe metodiek van die studie 'n medium om die tradisioneel onbeligte prosesse van betekenisgewing te ondersoek: 'n venster op onontgonne verhoudings. Die gebruik van kwalitatiewe metodologieë in die intieme verhoudingsveld verleen erkenning aan die komplekse verhouding tussen die self en ander, navorser en respondent, individu en samelewing. Soos Allen en Walker dit stel: "By bringing qualitative methodologies to the field ... we enhance exponentially knowledge and understanding of our most private, complex, and meaningful social connections" (p.30).

Hoofstuk 5

RESULTATE EN BESPREKING:

Die struktuur van die bespreking

“The magical story is not a microscope but a mirror, not a drop of water but a well. It is not simply one thing ... but a multitude” (Yolen, 1981, p.35).

Uit die ryk narratiewe van Aspoestertjie het meervoudige temas in 'n verwickelde patroon van binding en skeiding na vore getree. Haar verhale het menigte gesigte wat skuil in haar vertellings, maar ook in die verhouding tussen haar en Deidré. In pas met die postmodernistiese klem op interaksionaliteit is die moontlike interaksie tussen binding en skeiding een van die uitkomstes van die studie. Ter wille van helderheid word die bespreking in drie hoofstukke verdeel. In die eerste twee hoofstukke, 5 en 6, word die temas van binding en skeiding afsonderlik bespreek. In die volgende hoofstuk, 7, kom die interaksie van die konstruksie van binding en skeiding ter sprake en word 'n gevolgtrekking gemaak. Hoewel temas van binding en skeiding dikwels ineengestrengel is, dra die inisiële afsonderlike bespreking by tot die duidelike uiteensetting van die voorkoms, konstruksie en meganiek van elke tema. Die verwickelde patroon van binding en skeiding word as uitkomstes van die studie in die slothoofstuk aangespreek. 'n Uitleg van die besprekingslyn van die drie vermelde hoofstukke word vervolgens verskaf.

In hoofstukke 5 en 6 volg die bespreking van die temas binding en skeiding dieselfde formaat. In beide hoofstukke word binding en skeiding ten opsigte van drie fokusareas wat uit die data na vore getree het, bespreek. Data vanaf inhoud- en prosesvlakke word by die bespreking betrek. Die twee hoof besprekingspunte, binding en skeiding, word onderling bespreek in terme van: strategieë waardeur binding en skeiding gekonstrueer word, die potensiële redes vir die konstruksie soos dit manifesteer uit die teks, asook die moontlike impak en beleving daarvan. Die betrekking van moontlike konstruksie-strategieë en die beleving en impak van binding en skeiding by die bespreking sou kon bydra tot 'n verstaan van die meganiek van die konstruksie en die beleving daarvan in die ervaringswêreld van die respondent. Die drie geïdentifiseerde fokusareas het herhaaldelik in die data gemanifesteer. Telkens sal die inhoud en proses by die bespreking betrek word.

Weens die geïdentifiseerde teoretiese tendens om slegs op inhoudsgegewens te fokus (Allen & Walker, 2000) word prosesgegewens ook by die bespreking betrek. Dit is in pas met die feministiese beklemtoning van wederkerigheid (Mies, 1991) en die sosiaal-konstruktivistiese beginsel van onderhoudsvoering as 'n tweerigting-proses (Stanley et al., 1999). Die betrekking van inhoud- en prosesgegewens bied 'n hier-en-nou-blik op die potensiële konstruksie, meganiek en inpak van binding en skeidingsgegewens tussen twee sprekers.

Soos daar sprake van 'n moontlike interaksie tussen binding en skeiding is, staan inhoud en proses dikwels in interaksie met mekaar. Beide inhouds- en prosesgegewens is deel van die ervarings- en verhoudingslewe van die respondent. Prosesgegewens bied 'n hier-en-nou aspek aan die data, aangesien Aspoestertjie

haar narratiewe binne die konteks van haar verhouding met Deidré vertel. Ter wille van duidelikheid word inhoud- en prosesgegewens afsonderlik by elke besprekingspunt betrek. Die afsonderlike identifikasie van inhoud- en prosesgegewens bied die geleentheid om die tradisioneel versaakte impak van prosesgegewens naas inhoudsgegewens uit te lig. Sodoende kan die belang van beide vlakke met betrekking tot die bepaalde besprekingspunt, asook die insidente waar die twee vlakke mekaar impakteer, duidelik uitgelig word.

Die formaat van hoofstukke 5, 6 en 7 verloop as volg:

Hoofstuk 5 begin met die tema *binding*. Eerstens word strategieë waardeur binding bewerkstellig word, bespreek. Tydens die bespreking word na die inhoudelike gegewe, die verhoudings en gebeure waarvan Aspoestertjie vertel, en na die proses, die verhouding tussen Deidré en Aspoestertjie, verwys. Tweedens fokus die bespreking op redes vir die konstruksie van binding, soos blyk uit die vertellings van Aspoestertjie en uit die proses. Die interaksie en beweging tussen inhoud en proses word ook aangeraak. Derdens fokus die bespreking op die impak en belewing van binding deur na inhouds- en prosesgegewe te verwys.

Hoofstuk 6 word aan die tema *skeiding* gewy. Tydens die besprekingshoofstuk word eerstens gefokus op strategieë waardeur skeiding bewerkstellig word, tweedens op die moontlike redes vir die konstruksie van skeiding en derdens op die impak en belewing van skeiding soos dit uit die inhoud en proses manifesteer.

Hoewel die bespreking, soos die ophou van meervoudige spieëls, die verskillende fasette van binding en skeiding in inhoud en proses afsonderlik bespreek, lê die geheelbeeld soos 'n *gestalt* iewers tussenin.

Die slothoofstuk en gevolgtrekking, hoofstuk 7, word gewy aan die bespreking van die interaksie tussen die twee konstrukte, binding en skeiding.

RESULTATE EN BESPREKING :

DIE KONSTRUK BINDING

*En na die skeiding van die hemel en die aarde het die see oral geloop
en soek na iemand om mee saam te wees...*

Verskeie postmoderne, sosiaal-konstruktivistiese en feministiese teoretici het voorgestel dat Westerse sielkundige teoretici skeiding oorbeklemtoon en die belang van binding onderskat (Benjamin, 1999; Gergen, 1985; Gilligan, 1993; Kim et al., 1994; Sampson, 1985; Smith, 1994). Vanuit die data kan die konstruksie van binding, die redes vir sodanige konstruksie asook die impak en beleving daarvan geïdentifiseer word. Dié drie fasette word opeenvolgend bespreek en bou op mekaar voort.

5.1 Strategieë om binding te konstrueer

Geposisioneer in 'n Westerse kultuur wat skeiding bo binding privilegieer, waarsku Sato (2001) dat dié Westerse beklemtoning van skeiding en negering van binding sydigheid in sielkundige diagnostiese- en behandelingsprosedures kan veroorsaak. As postmoderne feministiese teoretici beklemtoon Benjamin (1999) en Kristeva (1989) soos Sato die balansering van digotomieë. Binne die tradisionele feminisme aksentueer verskeie teoretici die teenwoordigheid van binding in die lewens van vroue (Gilligan, 1993; Choderow, 1989). Die huidige studie het nie alleen die potensiële teenwoordigheid van binding in die narratiewe van die respondent nagespeur nie, maar ook wyses waarop binding gekonstrueer word. 'n Verstaan van die strategieë wat potensieel 'n rol in die konstruksie van binding speel verdiep die

verstaan van die bindingsproses en sou as terapeutiese inset in die hulpverleningsproses gebruik kon word om, indien relevant, die terapeut-kliënt verhouding te versterk of kliënte met die konstruksie van binding te begelei.

Vanuit die data kan die volgende strategieë as potensieel bydraend tot die konstruksie van binding geïdentifiseer word, naamlik:

- woordkeuse;
- gemeenskaplikhede;
- parallelle inkleding;
- gedeelde emosies;
- narratiewe; en
- die deel van geheime.

In pas met sosiaal-konstruktivistiese aannames (Lannaman, 1995) is talle van die geïdentifiseerde strategieë linguistiese tegnieke wat binne die konteks van interpersoonlike verhoudings en gesprekke plaasvind. Die strategieë figureer op beide inhouds- en prosesvlak en word as sodanig gebied. Die ses geïdentifiseerde strategieë word vervolgens bespreek.

5.1.1 Woordkeuse en naamgewing

Die eerste geïdentifiseerde strategie wat 'n potensiele rol in die konstruksie van binding kan speel behels woordkeuse en naamgewing. Die werking van dié strategie sou, in pas met die postmodernisme, uit verskeie oorde verklaar kon word. Vanuit die literatuurteorie bied postmoderne, feministiese, objek-relasie en sosiaal-konstruktivistiese teoretici verklarings wat verband hou met die konstruksie van

binding deur woordkeuse en naamgewing. Kristeva (1986) bied 'n postmoderne integrasie deur aannames van die vermelde benaderings te integreer.

In die postmoderne konseptualiserings van Kristeva (1986) is binding en skeiding interaksioneel tot mekaar. Gebaseer op objek-relasie teorie moet die kind eers gebore word, subjek word, paradoksaal van haar ma geskei word, voordat sy haar as objek kan leer ken, haar kan benoem en met haar kan bind. Vir Kristeva is taal en benoeming die medium waardeur die kind die verlies/skeiding van die ma kan oorbrug en binding kan konstrueer. Volgens Kristeva (1987) oorbrug die kind 'n onafwendbare na-geboortelike skeiding deur te verklaar: "Ek het 'n essensiële objek, my ma verloor...Maar nee, ek het haar terug gevind in tekens...Ek herstel haar in taal (p.43). Met dié vermelding antisipeer Kristeva die potensiele belang van linguistiek in binding en versoen sy objek-relasie teorie met 'n sosiaal-konstruktivistiese beklemtoning van taal.

Volgens die sosiaal-konstruktivistiese perspektief blyk taal en dialoog 'n sentrale gegewe in die interaksie tussen mense te wees. Taal word die medium waardeur binding vergestalt kan word. Die sosiaal-konstruktivisme en die feministiese objek-relasie konseptualiserings van Kristeva (1986; 1987) sou as teoretiese verklaring kon dien vir die herhaalde aanduidings uit die data dat taal 'n rol in die konstruksie van binding kan speel. Deur stiltes en spraak, narratiewe en enkelwoorde, metafore en simbole tree binding in die verhoudings waarvan Aspoestertjie vertel en tussen haar en Deidré na vore. Uit inhouds- en prosesgegewe blyk woordkeuse 'n belangrike rol in die manifestasie van binding te speel. Vanuit die sosiaal-konstruktivistiese perspektief beklemtoon Gergen (1992) die belangrike impak van woordkeuse in die

spreker se realiteit en verhoudingslewe. Vir Gergen is taal magies – deur die mag van benoeming kan die spreker haarself, haar ervaringswêreld en die ander persone identifiseer.

Op inhoudelike vlak is daar aanduidings dat Aspoestertjie *naamgewing en woordkeuse* gebruik om binding te verwoord en te vergestalt. Aangesien die realiteit volgens die sosiaal-konstruktivisme in vertellings vergestalt word (Gergen,1992), impliseer die verwoording van binding ook die vergestaltung daarvan. So konstrueer Aspoestertjie selfs in enkelwoorde soos *name*, 'n diep verbintenis met die persone waarvan sy vertel. Aspoestertjie se lieflingskind is haar naamgenoot –'n tema wat herhaaldelik in die materiaal voorkom.

A: Ons was die naaste aan mekaar gewees (7/23)

D: Is haar naam ook A*?

A: Ja, haar naam is ook A* (7/28, 29)

Die gemeenskaplike naam vergestalt potensieel binding tussen Aspoestertjie en haar lieflingskind deurdat juis 'n naam, wat individue onderskei, hulle aan mekaar bind. Deur vernoeming word die grense tussen individue nader aan mekaar getrek.

Deur *Aspoestertjie* as haar skuilnaam te kies, verbind sy haar moontlik ook met haar naamgenoot in die sprokie. Hoewel sy nie haar keuse van die skuilnaam eksplisiet motiveer nie, kan parallele tussen haar lewensverhaal en dié van die sprokiesverhaal geïdentifiseer word. Soos in die sprokie verrig Aspoestertjie huiswerk in 'n gesinsopset waarvan sy nie werklik deel is nie. Aspoestertjie gaan as kind by Blankes werk. (Die term "Blankes" word gebruik in ooreenstemming met die term wat Aspoestertjie gebruik om na dié Suid-Afrikaanse groepering te verwys.) Soos haar sprokie-naamgenoot verlaat Aspoestertjie haar gesinsopset aan die arm

van 'n man. Sy bevind haar egter nie in 'n paleis nie, maar in soortgelyke omstandighede - as swanger vrou werk sy weer by haar skoonouers. Haar tweede bevryding kom egter nie deur middel van die agensie van iemand anders nie, soos die storieboek Aspoestertjie wat deur die prins weggevoer word nie, maar deur haar eie toedoen: sy dring hierdie keer aan om te trek. Die sprokie sou potensieel as subteks van die narratiewe van Aspoestertjie gesien kon word.

Vernoeming is egter nie die enigste wyse waarop naamgewing moontlik bydra tot 'n bindingsgevoel in die data nie. Op inhoudsvlak word ook benoeming gebruik om 'n dieper binding of verbintenis met iemand aan te dui. Aanspreekvorme soos "ma" bevat 'n implisiete verhoudingskomponent wat gebruik kan word om nabyheid uit te druk. Vir Kristeva (1986) in navolging van objek-relasie teoretici versinnebeeld "ma" die eerste of essensiële objek en verteenwoordig die ma-kind verhouding die primêre verhouding. Deur 'n objek "ma" te noem word dié primêre verhouding geaktiveer. So eien Aspoestertjie se kleindogter haar toe deur haar "ma" in plaas van "ouma" te noem. Benoeming word dus 'n manier van toe-eiening en binding.

A: Dan sê sy nou weer vir die ander twee, die oudste, wat ouer as sy is : "Dis julle se ouma maar dis my ma." (3/25)

D: Wat probeer sy daarmee sê? (. 1) Amper sy (.) sy (.) sy's die naaste enetjie aan jou (3/29)

Aspoestertjie en haar kinders gebruik potensieel simbolies gelaaide woorde soos "ma", "babatjie" en "jongste" om gevoelens van nabyheid te verwoord. Die potensiele aktivering van simboliek blyk uit die feit dat die woorde buite die "normale" betekenis van die woord gebruik word. So noem die kleinkind haar ouma "ma" en wil sy nie hê dat die ander kleinkinders dit ook mag doen nie. Op 'n soortgelyke wyse sê die

tweede oudste dogter dat sy die baba (jongste) is. Hier word dus nie na die werklike ordinale gesinsposisies verwys nie, maar eerder na verhoudings tussen mense.

Aspoestertjie se lieflingsdogter gebruik die beeld van die babatjie of die jongste as uitdrukking van die bindingverhouding tussen haar en haar ma. Dit is byna asof die taal hul nog nader aanmekaar bring as wat die reële ordinale gesinsposisie simboliseer.

A: Ja. Ons was weer die naaste aan mekaar gewees, want sy't altyd weer gesê as daai een nie gekom het nie, dan was sy die babatjie gewees.
(7/23–24)

Die beeld van ma en baba word 'n simbool van nabyheid. Dieselfde beeld word aangetref wanneer Aspoestertjie se kleinkinders oor haar stry en haar lieflingskleinkind sê haar ouma is haar ma en nie haar ouma nie. Aspoestertjie se lieflingskind intensiveer die ma-kind metafoor tot 'n ma-babatjie verhouding.

In Kristevaanse terme is die ma-baba beeld metafores en chronologies nader aan die voorgeboortelike simbiotiese verhouding as die ma-kind beeld (Kristeva, 1986). Op 'n soortgelyke wyse dui die metafoor van die jongste kind op die kind wat chronologies die naaste aan die voorgeboortelike simbiose staan. Om die baba of jongste te wees, weens die assosiasie tussen jong kinders en die behoefte aan binding en versorging, word 'n metafoor vir bindingsbehoefte en, in die geval van Aspoestertjie en haar lieflingsdogter, die teerheid van hul verhouding. Ook Aspoestertjie gebruik die metafoor van die jongste ter uitdrukking van haar behoefte aan nabyheid wanneer sy oor die skeiding van haar gesin vertel. Deur die aktivering van hierdie metafoor ontstaan daar op prosesvlak 'n potensiële bindingverhouding

tussen Deidré en Aspoestertjie wat herinner aan 'n ma-kind verhouding. Wanneer Deidré 'n vertroostende houding jeens haar inneem, lyk dit asof Aspoestertjie haar posisie as jongste kind aksentueer.

D: Ja (.) en toe jy net weer hoor toe hoor jy niks meer van jou ma-hulle nie. Het jy gehoor of hulle nog lewe of waar=

A: =niks

D: Nooit ooit weer nie? Haai hene tog!

A: kyk hier ek meen nou ek het tog ouer susters gehad wat ouer is as wat ek was. Ek was die jongste van my ma se kinders by by haar vorige man. (. 3)By my pa. Ek was die jongste=
(14/20–21)

Aspoestertjie, die middelste van 10 kinders, maar die jongste van haar pa se kinders, se beskrywing van haarself as die jongste is betekenisvol. Behalwe dat die beskrywing haar van haar halfsusters skei, wek dit die assosiasie van 'n klein, afhanklike kindjie. Aspoestertjie intensiveer potensieel haar klag oor haar susters en haar ma se gebrekkige kontak met haar, deur te beklemtoon dat sy die jongste is. Op prosesvlak posisioneer dié stelling Deidré moontlik in die vertroostende ouerrol.

Binding, asook 'n potensieel kollektiewe identiteit, blyk verder uit Aspoestertjie se *woordkeuse* wanneer sy na haar kinders verwys. Vir Kristeva (1984) is taal die medium waardeur mense hul verhouding met ander mense uitdruk en konstrueer. Binne dié denkraam is woordkeuse en die wyse waarop Aspoestertjie na ander persone verwys van groot belang.

Aspoestertjie verwys dikwels na haar kinders in terme van die ordinale posisies wat hulle in die gesin beklee eerder as om hul voorname te gebruik. Indien voorname as 'n simbool van individualiteit en onderskeiding beskou word, sou die identifikasie by wyse van ordinale posisie 'n aanduiding van verweefdheid en binding kon wees. Die persoon word onderskei in terme van haar verhouding tot die res en nie in terme van

haarself nie. Dit sou egter ook kenmerkend van 'n kollektiewe kultuur of 'n aanduiding van anonimiteit kon wees – sy noem nie die name op die kasset nie. Tog identifiseer sy die persone na wie sy verwys wanneer Deidré na hul voorname vra. Dit maak die teorie oor anonimiteit minder waarskynlik. Aspoestertjie definieer haarself ook in terme van haar ordinale posisie, dit wil sê in verhouding tot ander. Dié soort definiëring impliseer 'n beklemtoning van verweefdheid en van binding, selfs in die verwysing na die individu. Dit sou verband kon hou met 'n kollektiewe kulturele agtergrond (Kagitcibasi, 1996).

A: Dan sê sy nou weer vir die ander twee, die oudste, wat ouer as sy is : “Dis julle se ouma, maar dis my ma”

D: O is die jongste [enetjie baie (.) sy

A: [Dis die kleintjie. Dis sy ja.

(3/25–27)

A: (. 1) Nou nou die jongste ene sê vir my altyd my neus staan oop vir alles.

D: Is dit nou Danita wat so sê?

A: Ja.

(4/40–41; 5/1)

Die verweefdheid van die self en ander word verder verdiep deur die tweede geïdentifiseerde strategie wat potensieel 'n rol in die konstruksie van binding kan speel, naamlik die deel van gemeenskaplikhede. Die suggestie van 'n liefde vir die ander gebaseer op 'n liefde vir die self lê hierin opgesluit.

5.1.2 Die deel van gemeenskaplikhede

Uit Aspoestertjie se vertellings blyk die deel van gemeenskaplikhede 'n rol in die konstruksie van binding te speel. Erkenning aan die rol van gemeenskaplikhede in die konstruksie van binding is geslagte oud. So vind dié aanname neerslag in die

volksmonspreuk : “Soort soek soort”, maar ook in die woorde van sielkundige teoretici.

In Kristeva (1982) se postmoderne konseptualisering van die primêre ma-baba verhouding word die diep identifikasie wat gemeenskaplikhede kan meebring as 'n liefde vir die ander gebaseer op 'n liefde vir die self uitgedruk. Volgens Kristeva ontlok die ervaring van moederskap dikwels 'n diep identifikasie en hereniging met die eie ma. 'n Triade tussen ma-ma-kind ontstaan weens die gemeenskaplike beleving van moeder- en kindskap. Die liefde vir of binding met die ander op grond van gemeenskaplikhede aan die self impliseer 'n liefde vir en binding met die self. Soos Kristeva dit stel: “If the mother loves an other, it is her own mother. And she loves her mother not only as an other, but also as herself, now a mother” (p.66). Kristeva se konseptualisering van die konstruksie van binding deur gemeenskaplikhede versinnebeeld 'n diep binding met die ander gebaseer op 'n binding met die self.

In sielkundige eksperimentele navorsing word die aanname dat mense nader voel aan dié soortgelyk aan hulself aangetref in in- en uitgroepstudies en verhoudingstudies (Fehr, 2000). Gemeenskaplikhede soos waardes, belangstelling, agtergrond en persoonlikheid kan binding fasiliteer. Fehr verklaar dat persone nie alleen vriendskappe vorm met diegene soortgelyk aan hulself nie, maar dat hul ook meer soortgelyk word soos die vriendskappe ontwikkel. Dié sirkulêre verhouding aksentueer die belang van gemeenskaplikhede in die konstruksie van binding. Dit impliseer ook 'n komplekse rekursiewe verhouding tussen die individu en ander mense: omdat jy soos ek is, bevriend ek jou (self as maatstaf) en in ons vriendskap

word jy soos ek en ek soos jy (self en ander as invloed sfeer). Dié komplekse verbondenheid komplimenteer verhoudingsnavorsers en objek-relasie teoretikus, Bowlby (1973), se vermelding dat modelle van die self of modelle van die ander nie verstaan kan word sonder verwysing na mekaar nie.

Die aanname van objek-relasie teoretici en postmoderne feministe soos Kristeva (1982) dat gemeenskaplikhede 'n rol in binding kan speel word bevestig deur die data. Uit Aspoestertjie se vertellings blyk dit op inhoudelike vlak dat gemeenskaplikhede tussen persone potensieel verhoudings kan aanwakker. Aspoestertjie is byvoorbeeld bevriend met persone wat aan dieselfde organisasies as sy behoort.

A: Wat ek nou het. Vriende wat ek nou gemaak het (.) wat saam op die kerkraad dien. Ons is saam in die vrouediens. Ons is (.) ek is by die CHB (.) so.
 D: So (.) deur die organisasies (.) mense wat jy daar leer ken=
 A: =Ja. Ek het nie eintlik vriende op die plaas wat ek daar van weet nie.
 (43/24-27)

Wanneer Aspoestertjie oor haar verlies aan kontak met haar ouers en verblyf by die wit gesin praat, vra Deidré of daar ander bruin vroue was wat saam met Aspoestertjie by die Blankes gewoon het. Verskuil in die vraag lê die potensieële aanname van gemeenskaplikheid en binding tussen persone van dieselfde geslag en kulturele groepering.

D: So dit was soos (.) was daar nog ander bruin vrouens wat ook daar [gebly
 A: [wat (.) Nee
 wat gewerk het.
 (36/24-27)

Volgens Fehr (2000) ervaar persone binding en 'n "ons" gevoel met individue wat tot soortgelyke groeperings behoort. In die literatuur word dié besef tot so 'n mate

beklemtoon dat dit implisiet is aan Stanley et al. (1999) se definisie van etnisiteit as: "a socio-psychological sense of 'peoplehood' ". Op prosesvlak bied Deidré se vraag na die teenwoordigheid van ander bruin vroue in haar tyd van nood 'n moontlike bindingsgeleentheid, want Deidré en Aspoestertjie is albei bruin en vroue. Inhoud- en prosesgegewens vul mekaar aan: waar Aspoestertjie in die verhaal wat sy vertel nie 'n medebruinvrou gehad het om mee te praat nie, het sy op die hier-en-nou prosesvlak wel. Ook wanneer Aspoestertjie oor haar toer na Knysna en Port Alfred vertel, beklemtoon Deidré 'n gemeenskaplikheid: sy was ook daar en het dit baie geniet. Dis is asof dié mededeling momentum, opwinding en gedeelde emosionele beleving tot gevolg het.

A: Toe verlede jaar was ons in Knysna en ons het in die hotel gebly. En en (. 2) daar onder het ons in die dingese gebly. Dis (.) Port Alfred.

D: O! Dis verskriklik mooi.

A: En e e (. 1) [ons

D: [dis seker een van die mooiste plekke.

(48/26-30)

Tog blyk uit die materiaal dat, hoewel gemeenskaplikhede 'n rol in die manifestasie van binding kan speel, dit nie noodwendig tot binding lei nie. Aspoestertjie het byvoorbeeld dieselfde geslag, kulturele groepering en werkomstandighede as haar medeplaaswerkers. Sy is egter nie met hulle bevriend nie.

A: =Ja. Ek het nie eintlik vriende op die plaas wat ek daar van weet nie.

(43/27)

Dié vermelding beklemtoon dat die teoretiese aanname van gemeenskaplikhede nie konteksloos en simplisties op alle situasies van toepassing gemaak kan word nie. Ander faktore, naas gemeenskaplikhede, sou dus 'n rol in die manifestasie van binding of skeiding kon speel.

5.1.3 Parallele inkleding

As derde moontlike strategie in die konstruksie van binding sou parallelle inkleding, of die beskrywing van ander in soortgelyke terme as die self, geïdentifiseer kon word. Die werking van parallelle inkleding is gebaseer op die aanname dat gemeenskaplikhede binding kan vergestalt.

Parallele inkleding berus teoreties op 'n versmelting van die sosiaal-konstruktivistiese beginsel van 'n gekonstrueerde realiteit (en verhoudingslewe) via taal (Gergen, 1992) en die objek-relasie besef van die bindingspotensiaal wat gemeenskaplikhede bied (Bowlby, 1973; Kristeva, 1982). Waar objek-relasie teorie op die diep vereniging van die self en ander weens die besef van gemeenskaplikhede wys, voer sosiaal-konstruktivisme die gesprek verder deurdat die versoenende gemeenskaplikhede deur die self in taal gekonstrueer word.

Indien die sosiaal-konstruktivistiese aanname van 'n linguisties gekonstrueerde realiteit gehuldig word, sou die verwoording van die self en ander as gelyksoortig of één op 'n diep konstruksie en beleving van binding kon dui. Met dié strategie is gelyksoortigheid egter nie 'n noodwendig bestaande gegewe nie, maar 'n konstruksie van parallelle inkleding wat deur woordkeuse, refleksiewe stellings en ander linguistiese tegnieke bewerkstellig word. Via parallelle inkleding word individue gelyk gemaak en soms selfs versmelt tot 'n inklusiewe "ons".

Op inhouds- en prosesvlak word grense tussen individue via parallelle inkleding versmelt. Aspoestertjie se woordkeuse sou op 'n versmelting van grense tussen

haar en die blanke kinders kon dui – sy verwys na hulle in terme van ‘n inklusiewe “ons” verhouding.

A: Die blanke kinders (. 2) Hulle was (.) ons was nie so hoe kan ek sê (.) ons was amper soos sustertjies.
(36/2-3)

Parallele inkleding blyk ook uit Aspoestertjie se beskrywing van haarself en haar ma in woordeliks dieselfde terme. Sy sê dat haar ma ‘n stil mens was en omskryf ook haarself in soortgelyke introversiewe terme. Die versmelting tussen Aspoestertjie en haar ma word geïntensiveer deurdat sy haarself in die teks verspreek en in een asem na beide haar ma en haarself verwys.

D: Jou ma, as jy nou aan haar dink, wat jy van haar kan onthou, jy het nou al eintlik baie vir my van haar vertel, maar hoe soort mens was sy?
A: Sy was (. 1) ek (. 1) ‘n stil mens.
(33/26–38)

Dié linguistiese versmelting van Aspoestertjie en haar ma herinner aan die psigodinamiese konseptualisering van identifikasie. Volgens Mitchell en Black (1995) behels dié konsep ‘n versmelting van die self en ander; die proses waardeur ‘n subjek iemand anders (‘n objek), of aspekte van iemand anders, deel maak van haarself. Daar ontstaan ‘n komplekse verweefdheid tussen die self en ander in die innerlike voorstellingswêreld van die spreker.

In die feministiese en objek-relasie konseptualiserings van Choderow (1978) is die kind se verhouding met haar ma die basisverhouding waarop alle ander verhoudings gebaseer word – ook haar verhouding met haarself. Daar is sprake van ‘n komplekse vervlegting van bindingverhoudings: volgens objek-relasie teoretici kan

vorige verhoudings huidige interaksies impakteer (Bowlby, 1969). Via linguistiek verbind Aspoestertjie haarself aan haar ma (Kristeva, 1982) en konseptualiseer sy haar verhoudings met ander mense as soortgelyk aand dié van haar ma.

Op verskillende momente in haar narratief voer Aspoestertjie die parallelle inkleding tussen haar en haar ma verder – soos haar ma gaan sy nie by mense se huise sit en kuier nie.

A: Sy was 'n stil mens gewees. Sy was e e , soos ek haar kan onthou, was sy nou net in haar huis gekeer. Ek weet nie of sy nou nie (.) e e (.) Sy het nooit by ander bv. by ander vrouens se huise gaat sit nie. Miskien het die vrouens na haar toe gekom.

(34/1–3)

A: So, ek kan nie, maar ek is mos maar (. 1) van daai tyd af so. Ek gaan sit nie by mense se huise nie.

D: Jy sê nou vir my jy's nie eintlik een wat by mense se huise gaan sit en praatjies maak nie.

A: Uh

(44/28–34)

Deur die parallelle inkleding van individue en die implisiete versmelting van grense tussen persone word 'n diep gevoel van eenheid en binding vergestalt.

Ook op prosesvlak dra aanduidings van 'n versmelting van grense tussen Deidré en Aspoestertjie moontlik by tot die verdieping van binding. Tydens die volgende vier momente word die grense tussen Deidré en Aspoestertjie met behulp van refleksiewe stellings, woordkeuse, spreekbeurte en deur namens die ander persoon te praat, versmelt. Die versmelting van grense plaas die sprekers in 'n soortgelyke posisie en bied 'n parallelle inkleding van hul rolle.

Die onderhoudsituasie posisioneer Deidré, as onderhoudvoerder, en Aspoestertjie, as respondent, in 'n magsverhouding. Deur middel van haar *refleksiewe stellings*

wanneer sy 'n gespreksonderwerp verander, fasiliteer Deidré 'n gelykmakingsproses tussen haar en Aspoestertjie. Wanneer sy die onderwerp verander, is haar magsposisie jeens Aspoestertjie implisiet. Sy relativeer hierdie posisie deur erkenning aan Aspoestertjie se huidige gesprekskonteks ("Ons moet nog daaroor gesels") te gee. Haar gebruik van woorde soos "moet" ("Ek moet nou vir jou iets anders vra") ter inleiding van haar verandering van die onderwerp, bevat die suggestie van dwang - sy moet volgens skedule die onderwerp verander. Daar is dus sprake van 'n wegkaatsing van die self na 'n eksterne outoriteit, die samestellers van die onderhoudskedule. Deidré relativeer haar magsposisie en 'n gelykmaking van grense (albei volg die onderhoudsvrae) ontstaan. Ongemak en 'n groter versigtigheid om die onderwerp te verander blyk moontlik ook uit haar selfonderbreking. Deidré onderbreek byvoorbeeld die nuwe onderwerp wat sy wou inlei, om terug te verwys na die vorige onderwerp en groter erkenning daaraan te gee. Deurdat Deidré haarself, soos Aspoestertjie, in die rede val, word die gelykmakende proses verder geïntensiveer. Die versigtigheid om die onderwerp te verander, asook temas van gelykmaking tussen die sprekers, sou 'n aanduiding van 'n dieper binding tussen Deidré en Aspoestertjie kon wees.

D: Ja (.) ja. Ons moet nog daaroor gesels. Ek moet nou vir jou iets anders vra.

A: Uh

D: Dit gaan nou meer oor (.) of jy nou al (.) Dis nou weer 'n ander saak. Maar ons gaan terugkom weer na *A toe en na jou toe. Dis nogal vir my interessant dat julle dieselfde is. Ons kan nog daaroor ook gesels. Sê vir my (.) uh (.) was jy al in 'n hospitaal gewees? (.) 1) Soos in 'n hospitaal behandel (.) vir senuweeprobleme? (8/28-32)

Later in hul gesprek verander Deidré weer die onderwerp van seksualiteit na die beantwoording van 'n vraelys.

D: Nou ek (.) hou nie eintlik daarvan om die vraelys so in te bring so in die middel terwyl ons nou nog gesels nie, maar dis nou dit. Die eerste een is: "ek"(.) dis nou die eerste vraag, né?
(20/32–33)

'n Potensiële ongemak is weereens by Deidré te bespeur en sy verskuif die "blaam" van die onderwerpsverandering en die vraelys op 'n geïmpliseerde derde party. Sy en Aspoestertjie word dus albei onderwerp aan 'n skedule, 'n parallelle posisie word gekonstrueer, en 'n bindingsmoment mag ontstaan.

Volgens die sosiaal-konstruktivisme en objek-relasie konseptualiserings bied nie alleen die deel van gemeenskaplikhede of 'n parallelle inkleding die potensiaal tot binding nie, maar ook die deel van gemeenskaplike emosionele ervarings. Gemeenskaplike emosies word vervolgens as vierde moontlike strategie in die konstruksie van binding bespreek.

5.1.4 Gedeelde emosies

Volgens sosiaal-konstruktivistiese teoretici beskik vertelling oor die vermoë om emosies op te wek (Gergen & Gergen, 1986). Vir Bochner en Ellis (1995) is die doel van storievertelling om ander persone op 'n emotiewe wyse by 'n vertelling te betrek sodat hul nie alleen besef hoe dit was nie, maar die vertelling meeleeft. Hiervolgens is die emosionele aanraking van die toehoorder 'n funksie van vertellings. In gedeelde emosionele belewing word die betrokkenes versoen.

Nehring (1997) postuleer dat die fenomenologie van emosies, 'n tradisioneel onontgonne veld binne die sielkunde, die potensiaal beskik om 'n diep gevoel van

nabyheid, meelewing en binding tussen sprekers te bewerkstellig. Dié voorstel sluit aan by die postmoderne konseptualiserings van Kristeva (1986). Volgens Nehring is emosie 'n bio-psigologiese konstruk. Vir Kristeva is betekenisgewing heterogeen en bio-linguisties. Die konstruksie van emosie impliseer tegelyk 'n linguistiese en biologiese proses. Vir Kristeva is biologiese prosesse, rites en ervarings deel van betekenisgewing en figureer dit binne 'n bepaalde kulturele konteks.

Volgens die postmoderne konseptualiserings van Kristeva (1986) en Nehring (1997) sou die konstruksie van gedeelde emosie 'n diep bio-linguistiese ontmoeting tussen sprekers kon bewerkstellig. Volgens Nehring sou dié ontmoeting tot gevoelens van binding en nabyheid kon lei. Dié aanname word ook onderskryf deur die beginsel van gemeenskaplikhede en die ervaring van gelyksoortigheid wat gedeelde emosionele belewing kan meebring (vergelyk voorafgaande twee besprekingspunte).

Die sosiaal-konstruktivistiese aanname dat emosie via vertelling gekonstrueer kan word (Gergen & Gergen, 1986) en die postmoderne postulering dat gedeelde emosies tot gevoelens van nabyheid kan lei (Nehring, 1997) word deur die data geïllustreer. Op inhoudelike vlak aksentueer Aspoestertjie haar eie en haar lieflingsdogter se gemeenskaplike gevoelens van verlange en gemis. Ná haar dogter se troue het hulle min geleentheid om met mekaar te gesels – iets wat vir beide 'n gemis is. Die gemeenskaplike gevoelens van verlange en frustrasie word 'n bindingsveranderlike tussen haar en haar dogter – iets waaroor hulle praat as hulle mekaar raakloop.

A: ons het nou eendag het sy vir my in die shopping kom opsoek in Pick & Pay. En toe het sy (.) vir my (.) ook nou iets vertel en so (.). Maar toe sê sy ook vir my e e e ons kry nooit (.). Ek en my ma kry nooit meer kans om alleen met mekaar te praat nie.

(8/14-16)

A: -----Jy mis dit ja. Ek mis dit nogal en en ons kry (.) bv. nooit die kans om met mekaar alleen te praat nie.
{hard}
(8/5-7)

Ook op prozesvlak versterk gemeenskaplike emosionele beleving moontlik ook die eenheidsgevoel tussen Aspoestertjie en Deidré. Hulle lag saam en deel ook in ontsteltenis. Momente van nabyheid en gedeelde emosionele beleving op prozesvlak word vervolgens gebied.

Wanneer hulle oor haar voorkoms praat, tree humor in Deidré en Aspoestertjie se interaksie na vore. Direk daarna volg 'n ons-gevoel wat in beide sprekers se taalgebruik waarneembaar is. Die gedeelde humor sou kon bydra tot die versterking van gevoelens van nabyheid en binding.

A: Ek voel nou ek is so oud soos wat ek voel. . Né? Ek voel glad nie oud nie. Ek is nie onaantreklik nie. Ek wil nog aantreklik wees.

D: (lag) Maar dit lyk ook omtrent so.

A: (lag) O!

D: (lag) Dis seker die dat jy jou ouderdom so goed dra, né? (lag) OK

A: Haai ons moenie so sit en spot nie.

D: Ok. Nee ons is (.) Ons praat eintlik oor ernstige goed.

(24/18–24)

Ook Aspoestertjie se ontsteltenis vind weerklank in Deidré. Deidré eggo Aspoestertjie se ontsteltenis oor haar ma se verbreking van kontak. Sy vertel nie net saam nie, maar leef ook mee in Aspoestertjie se narratief.

D: Ja (.) En toe jy net weer hoor, toe hoor jy niks meer van jou ma–hulle nie. Het jy gehoor of hulle nog lewe of waar=
A:=niks
D: Nooit ooit weer nie? (. 1) Haai hene tog.
(14/16–18)

Die deel van emosionele beleving sou binding kon versterk. Die toehoorder word by die ontroerende narratief betrek en word emotief deel van die ervaringswêreld van

die spreker. Deur die saambeleef van emosies word 'n hier-en-nou ervaring aan die vertel van die narratief gegee. In hul gedeelde emosionele belewenis word die sprekers een en word die verhaal wat vertel word, emotief deel van beide sprekers.

By implikasie sou ook die deel van 'n gemeenskaplike verhaal 'n moontlike rol in die konstruksie van binding kan speel. Dié hipotese word deur teoretici en die data ondersteun en word vervolgens as vyfde strategie in die konstruksie van binding bespreek.

5.1.5 Die vertel en deel van 'n narratief

As sosiaal-konstruktivis en feminis verklaar Knudson-Martin (1995) dat daar onderliggend aan die stories wat persone vertel, lewenstekste is waarop hulle hul lewens baseer. Hierdie tekste bevat beelde oor hulself en ander. Volgens hierdie aanname sou Aspoestertjie se narratiewe tekste oor haar verhoudings met ander bevat. Volgens die sosiaal-konstruktivisme bied vertellings 'n medium tot binding en skeiding. Soos Howard (1991) dit stel: "Stories inform life. They hold us together and keep us apart" (p.192).

Vir Kristeva (1984) is taal 'n essensiële medium waardeur die skeidingsproses oorbrug kan word. Kristeva, soos die sosiaal-konstruktiviste (Gergen & Gergen, 1996) postuleer dat taal 'n belangrike rol in die konstruksie van binding speel. Ooreenkomstig hiermee blyk uit die data dat *vertelling* moontlik 'n belangrike rol in die ontstaan van binding kan speel. 'n Assosiasie tussen *gedeelde narratiewe* ('n

gemeenskaplike verhaal) en binding word ook aangetref. Vervolgens word momente waar 'n vertelling potensieel 'n rol in die konstruksie van binding speel, ten opsigte van proses en inhoud bespreek. Daarna word die assosiasie tussen binding en gedeelde narratiewe bespreek.

Verskillende gegewe op proses- en inhoudsvlak dui op die moontlike impak van *vertelling* op die konstruksie van binding. As luisteraar tree Deidré op prosesvlak tot die lewe van Aspoestertjie toe. Deur die aanhoor van haar lewensverhaal, tree ook die navorser en die leser in verhouding met Aspoestertjie. Op prosesvlak word binding tussen Deidré en Aspoestertjie vergestalt deurdat Deidré begin om Aspoestertjie in die hier-en-nou in haar lewensverhaal te vergesel. 'n Versmelting van tydsgrense ontstaan. Wanneer Deidré Aspoestertjie aanmoedig om oor haar lewenservaring te gesels, lei sy Aspoestertjie se storie namens haar in die hier-en-nou in. So word die suggestie geskep dat Aspoestertjie nou haar ervarings beleef en dat Deidré dit meemaak en saam met haar vertel. Die bindingsproses strek nou oor die grense van tyd heen.

D:Vertel bietjie vir my van daai tyd van jou lewe. Toe jy nou gekom het van die Breërivier. Hier gaan jy nou weg van jou ma-hulle af en alles wat jy geken het. En hier is jy nou op 'n ander plek. Vertel my [daarvan
(35/40–41)

Vir Widdershoven (1994) is die verband tussen narratiewe en realiteitsbeleving kompleks. So beweer Widdershoven dat narratiewe nie net die realiteit reflekteer nie, maar dit konstrueer. Deur middel van 'n vertelling verkry die spreker beheer oor die grense van tyd en die verhoudings waarvan sy vertel. Deur vertelling word Aspoestertjie in staat gestel om binding in haar verhoudings met ander in te skryf; al

is sy reeds jare lank van hulle geskei. Uit die materiaalinhoud blyk talle momente waar Aspoestertjie narratiewe gebruik om skeiding te oorbrug.

Die meganiek hiervan word teoreties verklaar deur Kristeva (1986) se konseptualisering van skeiding, binding en taal. Vir Kristeva is die skeiding en verlies van die sogenaamde essensiële objek (ma) 'n belangrike stap in die ontwikkeling van bindingverhoudings. Vir Kristeva ontstaan binding via taal wanneer die kind die status van haar ma en haarself as twee geskeide subjekte besef. In dié konseptualisering is 'n besef van skeiding dus 'n voorwaarde tot binding en geskied binding via taal.

Uit die data blyk daar op 'n interessante wyse sprake te wees van 'n dubbele skeidingsproses – met Aspoestertjie se geboorte en tydens haar verlating van haar ouerhuis tydens haar kinderjare. In pas met die antisipasies van Kristeva (1986) gebruik Aspoestertjie taal en vertelling om die skeiding van haar ma te oorbrug. Hoewel sy haar ma in Kristevaanse terme verloor deur van haar geskei te funksioneer, herwin of herstel sy haar deur taal. 'n Soortgelyke konstruksie van binding (via taal) word in Aspoestertjie se narratiewe oor haar skeiding van haar familie en later van haar lieflingsdogter aangetref. Ter illustrasie word voorbeelde uit die data van die vermelde insidente gebied.

Aspoestertjie is as sewejarige kind deur haar ma weggestuur om by Blankes te gaan werk. Haar ma het nie weer met haar kontak probeer maak nie. Te midde van haar verhale van skeiding en seerkry is daar momente van binding en uitreiking wat via die vertelling bewerkstellig word. Aspoestertjie gebruik dus na haar besef van

skeiding van haar ma taal en vertelling om binding in hul verhouding te konstrueer. In pas met die konseptualiserings van Kristeva (1986) herstel Aspoestertjie as't ware die bindingverhouding met haar ma deur haar vertelling. So spekuleer sy oor redes vir haar ma se optrede: dalk het haar ma haar weens haar gewelddadige stiefpa weggestuur. Hierdie spekulاسie as deel van haar vertelling omskep die skeiding met haar familie tot 'n daad van redding en plaas haar ma in 'n versorgende, reddende rol. Dit sou Aspoestertjie in staat stel om nie aan die wegstuur en verlies aan kontak as skeiding te dink nie, en sodoende aan haar ma verbonde te voel.

A:Hy was (.) met ander woorde, hoe kan 'n mens sê? (.) Hy was e e (. 1)Hy was 'n vieslike mens.

D:Uh

A:Kyk, hy't baie met my ma gebaklei. (. 1) Hy't verskriklik baie met my ma gebaklei. Ek dink ook dit het vir my (.) dit is die rede wat ons so uit die huis uit is. Dat sy ma' gebesluit het (.) dit is die beste so vir ons.

(31/35–38)

Deur narratiewe oorbrug Aspoestertjie potensieel ook die skeiding wat ná haar lieflingsdogter se huwelik in hul verhouding plaasgevind het. In haar narratief oor haar verlange na haar lieflingskind en hul nabye verhouding, vergelyk sy haar kleinkind met die lieflingsdogter. Die verhaal oor intieme saamwees herhaal hom met Danita, haar kleindogter.

A:Toe sê ek maar jy's mos nou op jou eie, daarom voel dit nou vir ons twee so. Ons kry nooit geleentheid om met mekaar te gesels nie.

D:Soos voorheen toe sy [nog in die huis was

A: [en en en ja en soos die kleintjie was (. 1)

D:Danita?

A:Uhm. Die jaloesie is mos nou (. 1) daar by haar kant.

(7/33–38)

Haar verspreking van tye en verwysing na haar dogter en kleindogter as "kleintjie", druk die versmelting van die twee geliefde kinders en hul soortgelyke

bindingverhouding met haar uit. Met die kleindogter as gereïnkarneerde lieflyngskind gaan die verhaal van binding voort.

Aspoestertjie het alle kontak met haar biologiese familie verloor. Die tema van uitreiking na haar familie loop dwarsdeur Aspoestertjie se vertellings en gesprekke met haar kinders. Haar familie word as't ware in haar gesprekke met haar kinders lewend gehou. Deur oor haar familie te praat en hul in haar lewe te betrek, konstrueer Aspoestertjie haar verhouding met haar familie. Deur haar narratiewe word sy outeur van haar bindingverhoudings. Sy bepaal wat sy vertel en onthou en hoe die verhouding in die verhaal verloop. Sy verkry via haar narratiewe, beheer oor haar verhouding met haar familie en betrek hulle sodoende by haar lewe en dié van haar kinders. Aspoestertjie waarsku byvoorbeeld haar kinders om nie op die vroue van die Breërivier verlief te raak nie, want hulle kan familie wees. Aspoestertjie assosieer die Breërivier met haar familie en haarself en vergestalt dus 'n bindingsmoment tussen hulle.

A: =uhm. In Stellenbosch gebly. Toe het hulle hoeka ook met mense wat in Simonsig, in Simonsig gebly het, het hulle met daai mense (. 1) e Breërivier toe gegaan. Dan sê ek (.) Oe: (.) Moet tog nie vir die Breërivier vrouens kyk of so nie. Verlief raak nie, want as julle uitvind julle is familie (.)

D: Ja

A: Want ons familie bly daar.

D: Jy is van die Breërivier.

A: Ja

(39/29–35)

Die vermelde drie momente in die teks illustreer moontlik hoe Aspoestertjie narratiewe kon benut om 'n gevoel van binding in die betrokke verhoudings te bewerkstellig, selfs oor die grense van reële skeiding heen.

Ooreenkomstig die konseptualiserings van Kristeva (1986) is die skeidingservaring nie 'n hindernis in die konstruksie van binding nie, maar kan dit 'n belangrike proses waas wat die subjek (Aspoestertjie) aan haar subjek-objek status in verhouding met die ander persoon herinner en mobiliseer om via taal na die ander persoon uit te reik en binding te konstrueer. Die krag van dié linguistiese konstruksie van binding word geïntensiveer ooreenkomstig die sosiaal-konstruktivistiese aanname van realiteitskonstruksie via vertelling (Widdershoven, 1994).

Die geïdentifiseerde konstruksie van binding deur vertelling word onderskryf deur die eksplisiete assosiasie tussen *gedeelde narratiewe* en gevoelens van nabyheid. Uit die inhoud blyk dit dat Aspoestertjie moontlik die bestaan van binding in haar verhoudings aan gedeelde narratiewe meet. Dit sou 'n aanduiding van haar erkenning aan die assosiasie tussen vertelling en binding kon wees en verskuif die konstruksie van binding deur vertelling van 'n implisiete tot 'n eksplisiete en bewuste proses.

So omskryf Aspoestertjie haar intieme verhoudings in terme van gedeelde narratiewe en kommunikasie, en meet sy skeiding aan 'n gebrek aan kommunikasie en gedeelde narratiewe. Aspoestertjie vertel byvoorbeeld van die gesprekke tussen haar en haar lieflingsdogter en hoe sy dit mis. Haar gesprekke met haar kleinkinders gee haar ook plesier en is kenmerkend van hul verhouding. Sy weet egter nie wat om vir haar vervreemde ma te sê nie. Sy weet ook nie waaroor om met die ander plaaswerkers, met wie sy nie in 'n nabye verhouding staan nie, te gesels nie. Dit is asof Aspoestertjie die gebrek aan woorde wat tussen hulle lê, as maatstaf gebruik vir hul verhouding. Dit word die rede waarom sy die afstand tussen hulle volhou.

D: [Is dit oor jy eerder dinge in jou eie huis vir jouself hou?

A: (. 2) Nee, dis nie so nie, want dis omdat jy nie kan (. 2) Jy kan mos nie met hulle kommunikeer nie. Hulle is nie mense wat (.) met jou kan (.) dinges nie. Jy kan nou vir hulle "môre" en so.

(44/5–7)

Die navorsing van Planalp (1993) bevestig dié sosiaal-konstruktivistiese aanname van 'n verband tussen gedeelde intieme gesprekke en die vlak van binding. Volgens Fehr (2000) neem die diepte (intimiteit) en die breedte (aantal onderwerpe) van selfontsluiting toe soos wat intimiteit in 'n verhouding ontwikkel. Dit is byna asof daar 'n sirkulêre verhouding tussen gesprekvoering en binding bestaan – met persone aan wie 'n mens naby voel, kan jy praat; dié met wie 'n mens kan praat, voel jy na aan. Woorde wat opdroog simboliseer skeiding. Narratiewe speel dus 'n rol in die beleving en konstruksie van nabyheid en bied 'n medium waardeur persone geken kan word. McAdams (1993) beskou gedeelde narratiewe as die ontsluiting van die self aan 'n ander en verklaar: "If you want to know me, then you must know my story, for my story defines who I am" (p.11).

Op prosesvlak blyk 'n soortgelyke assosiasie tussen gedeelde narratiewe en binding. Die potensiële aanname dat gedeelde kennis binding vergestalt, kom vroeg in Deidré se interaksie met Aspoestertjie na vore. Tydens die volgende drie insidente verwys Aspoestertjie en Deidré na gedeelde kennis om 'n gevoel van binding en eenheid te vergestalt. Wanneer Aspoestertjie probeer om inligting wat sy moeilik oordra uit te druk, verbind Deidré dit wat sy meedeel aan vorige kennis. Sy herinner Aspoestertjie aan die feit dat sy reeds die storie van haar spelprobleme ken. Op die wys sou Deidré haar begrip kon aandui en sodoende die moeilike mededeling kon versag tot: "ek het dit lankal reeds geweet". Haar kennis van die verhaal lei potensieel tot binding en begrip.

A: Ek (. 1) is mos (.) nie goed in spel nie.

D: O ja (.) jy sê mos jy [sukkel met die spel (4/19, 20)

D: Laas, toe het jy mos gesê jy wil al aanbeweeg=

A: =ja(4/25, 26)

Aan die einde van die onderhoud gebruik beide Deidré en Aspoestertjie moontlik hul bewustheid van gedeelde kennis om 'n saambindende moment daar te stel. Terwyl Aspoestertjie oor haar aptyt praat, word beide sprekers aan 'n vorige gesprek herinner waarin Aspoestertjie vertel het hoe haar kinders haar dieetsop opgeëet het. Aspoestertjie en Deidré verwys met humor na die insident. Die detail van die gebeure word egter nie weergegee nie. Daar word net in halwe sinne daaroor gepraat – iets wat die suggestie van begrip en binding versterk: Deidré en Aspoestertjie deel 'n narratief. 'n Saambindende moment ontstaan uit die gedeelde kennis.

A: Ek eet te veel.

D: (lag) Behalwe vir die dieet soms.

A: (lag) Die kinders het dit opgedrink.
(25/15–17)

Op prosesvlak speel nie net die gedeelde kennis van 'n verhaal 'n rol in die konstruksie van binding nie. Ook die wyse waarop die verhaal vertel word, die manier waarop sprekers reageer en deelneem aan die vertelling of die proses van vertelling kan 'n potensiële bydrae tot die konstruksie van binding lewer. Op prosesvlak kan verskillende vertelpatrone geïdentifiseer word wat moontlik kan bydra tot die rol wat gedeelde narratiewe in die konstruksie van binding speel.

So word die grense tussen Aspoestertjie en Deidré vervaag omdat hulle hul woorde kies om by mekaar se taalgebruik aan te pas. Deidré en Aspoestertjie begin as't

ware dieselfde taal praat. So verander Aspoestertjie woorde soos “skel” en “raas” na “praat”, na aanleiding van die voorbeeld van Deidré.

A: (. 1) Of ek skel vir hulle oor iets wat hulle verkeerd gedoen het. Raas met die kleinkinders en so.
 D: So julle sit nog eens rustig en=
 A: =ons gesels=
 D: = praat maar oor dinge
 A: En as ons (.) miskien as daar nou probleme (.) is dan praat ons (. 1)
 (2/26-31)

Die binding word geïntensiveer en die afstand tussen die twee sprekers verder vernou tot 'n bykans volkome versmelting wanneer *Deidré namens Aspoestertjie begin praat*. Deidré praat nou nie net dieselfde taal as Aspoestertjie nie, sy praat namens Aspoestertjie. Talle voorbeelde hiervan kan in die materiaalinhoud geïdentifiseer word. So praat Deidré saam met Aspoestertjie oor haar spelprobleme.

D: O ja (.) jy sê mos jy [sukkel met die spel (4/19, 20)
 D: Laas, toe het jy mos gesê jy wil al aanbeweeg=
 A: =ja=
 D: Maar die gebeur nie [gou genoeg nie.
 A: [Dit gaan nie vir my gou genoeg nie.
 D: ja ja
 (4/25, 26, 27)

Deidré praat namens Aspoestertjie oor haar regverdiging van haar CHB-lidmaatskap.

A: Kyk jy gaan mos nou nie by die CHB aansluit omdat (. 1) e e e
 D: Jy die probleem het nie=
 A: =Jy die probleem het nie.
 (5/28, 29, 30)

Nadat Aspoestertjie oor haar probleme met haar kinders gesels het, vra Deidré haar uit na haar hanteringstegnieke. Deidré beantwoord egter haar eie vraag en praat namens Aspoestertjie wanneer sy na die CHB verwys as 'n manier waarop drankprobleme gehanteer kan word.

D: so wat doen jy as sy (.) nou (.) Wat (.) Hoe hanteer jy die probleme? Nou aan die een kant sê jy dis (.) 1) darem nou maar 'n goeie ding om by die CHB te wees, om=

A: =uhuh=

D: = te e te kan [kyk

A: [uh

D: Hoe jy die drinkery kan hanteer en hoe jy vir hulle kan help=

A: =uh (6/24–30)

Met Deidré in die vertellende rol, neem Aspoestertjie 'n byna moniterende rol jeens haar eie narratief aan - let byvoorbeeld op na haar ondersteunende tussenwerpsels ("uhuh" (6/26), "uh" (6/28) en "uh" (6/30)). Wanneer sy namens Aspoestertjie praat word 'n versmelting van individuele grense, 'n diep binding en begrip vergestalt. As verteller word Deidré deel van Aspoestertjie se verhaal; 'n medeouteur. Tog hou dit ook potensiële ondertone van ontferming of 'n reddende rol in. Dit sou Deidré in die rol van redder en ontfermer kon posisioneer en 'n magsverhouding impliseer. Die reddende rol word egter genegeer, aangesien Aspoestertjie haar verhaal monitor. Daar ontstaan byna 'n sikliese gang, 'n eb en vloed, in Deidré en Aspoestertjie se beurtelingse vertel van die verhaal. Hulle neem as't ware beure in die vertellende en ondersteunende rolle. Die saamvertel moet dus nie geïnterpreteer word as 'n magstryd nie, maar 'n manifestasie van binding en begrip. Beide Aspoestertjie en Deidré word medeouteurs wat die verhaal ko-konstrueer.

D: Maar nou is jou dogter (.) jongste dogter nou (.) wat nou (.) 1) maar haar gang gaan. En wat nou maar partykeer dwars is teenoor jou [en wat

A: [Nee ek los (.) Ek los haar net so. As ek nou bv. met haar gepraat het.

D: uh (6/31–34)

Die deel van narratiewe word dus verdiep tot 'n saamvertel in 'n verhoudingskonteks. Die sosiaal-konstruktivistiese teoretici Bochner en Ellis (1995) onderskryf die prosesgegewens deur te beklemtoon dat nie alleen die vertel van narratiewe nie, maar die deel van die vertelling binne 'n verhoudingskonteks, 'n bydra tot die gevoel

van binding te lewer. Die sosiaal-konstruktivistiese aanname van 'n gesamentlike konstruksie van die realiteit, impliseer 'n noue fenomenologiese ontmoeting tussen die sprekers.

Op 'n paradoksale wyse kan die binding wat deur 'n gedeelde narratief bewerkstellig word, geïntensiveer kon word deur die uitsluiting (en gevolglike skeiding) van ander. So blyk gedeelde geheime 'n belangrike rol in die konstruksie van binding te speel.

5.1.6 Gedeelde geheime

Die sesde strategie wat volgens die data 'n rol in die konstruksie van binding kan speel illustreer die verweefde verhouding tussen binding en skeiding. As voortsetting van gedeelde narratiewe, sou gedeelde geheime binding tussen sprekers kon bewerkstellig. Die binding wat moontlik uit gedeelde narratiewe en die ko-konstruksie daarvan kan spruit, word geïntensiveer deur gedeelde geheime, aangesien dit die suggestie van eksklusiwiteit bevat. Dié eksklusiwiteit word deur die skeiding van ander bewerkstellig: dié wat die geheim ken staan alleen in hul verhouding tot mekaar. Die strategie van geheimhouding in die konstruksie van binding blyk uit inhouds- en prosesgegewens.

In haar narratiewe oor haar ma vertel Aspoestertjie hoe bly sy was oor 'n gedeelde geheim tussen haar en haar ma, want dit het hulle aan mekaar gebind. Aspoestertjie se ma vra haar om stil te bly oor die feit dat sy haar sien kraam het. Die ander kinders mag nie weet nie; dis hulle geheim. Deur die uitsluiting van die

ander en die bewaring van die geheim, ontstaan 'n "ons"-verhouding. Aspoestertjie voel trots op die geheim, die nabye binding met haar ma en die gepaardgaande uitsluiting van die ander kinders. Die geheimhouding, 'n gedeelde narratief, versterk nie net die ons-gevoel nie, maar bring ook eksklusiwiteit mee. Die geheim versterk wedersydse vertroue en afhanklikheid van mekaar. Aspoestertjie beklemtoon die eksklusiwiteit deur dit drie keer te herhaal.

- A: Toe sê sy vir my ja, sy het, maar ek moenie vir die ander vertel nie. Dis ons 2 se geheim.
 D: Uhm
 A: Toe's ek darem so trots op daai geheim wat ek=
 D: =Dis iets wat julle 2 deel
 A: Dis ons2 se geheim. Toe sê sy nou vir my ek moenie vir die ander gaan sê nie, want dit is ons2 se geheim.
 (30/29–33)

Op prosesvlak word die binding tussen Deidré en Aspoestertjie potensieel versterk deur die uitsluiting van ander. In Deidré en Aspoestertjie se verhouding word die bindingsproses moontlik deur die suggestie van 'n geheim versterk. Tydens Deidré se vrae oor haar lewenstevredenheid, sê Aspoestertjie dat sy aan niks sal verander nie, behalwe iets waarvan Deidré weet. Aspoestertjie verwys na 'n gedeelde geheim, iets waarvan hul albei weet, maar wat sy nie op die kasset herhaal of bekend maak nie. Die eksklusiwiteitstema is ook teenwoordig in die bindingverhouding met haar ma (hulle het 'n geheim waarvan die ander nie weet nie) en herinner 'n mens aan die bindingverhouding met haar liefliksdogter en hul behoefte aan alleenpraat.

- D: As ek weer my lewe kon oorleef, (.) sal ek amper niks verander nie?
 A: Nee, ek sal nie. Ek sal dit weer so sou wou oorgehad het soos wat dit was.
 D: Ok
 A: Met alles.
 D: Met alles?
 A: Behalwe jy weet wat ek gesê het
 D: Uhm
 A: (lag)
 (27/40-41; 28-1-6)

Die eksklusiwiteitstema herinner aan 'n potensiele interaksie tussen binding en skeiding aangesien binding verstewig word deur die uitsluiting van ander. Dié potensiele interaksie word in die slothoofstuk verder bespreek.

Uit bovermelde inhouds- en prosesgegewe is verskillende strategieë om binding te bewerkstellig, uitgelig. Vervolgens word die moontlike redes vir die konstruksie van binding bespreek.

5.2 Motivering van die konstruksie van binding

Verskillende invloedsfere kan as rolspelers in die motivering van die konstruksie van binding geïdentifiseer word. Vanuit 'n interpersoonlike en sosio-kulturele posisie gesien, kan kulture die konstruksie van binding impakteer, terwyl 'n intra-psigiese individualistiese konseptualisering die individu se behoeftes aan binding as rede vir die konstruksie daarvan kan voorhou. In navolging van die postmoderne integrasie van Benjamin (1999) en Kristeva (1982; 1986; 1989) word beide perspektiewe as potensiele invloedsfere uitgelig.

5.2.1 *Invloede vanuit die individu*

Ooreenkomstig die Westerse privilegering van die individu word tradisioneel sielkundige verklarings vir die konstruksie van binding dikwels vanuit 'n intra-psigiese modaliteit gebied. Binne die objek-relasie teorie rig Bowlby (1969) se etiologiese teorieë van binding navorsing in dié veld en word binding as 'n biologiese

oorlewingsmeganisme gekonseptualiseer. Volgens Benjamin (1999), Ornish (1998), Ryan en Deci (2000) en Sato (2001) is daar 'n basiese behoefte aan binding by mense teenwoordig. Die behoefte kan reeds in die babajare bespeur word wanneer 'n baba positief op spesifieke persone reageer en hul in tye van bedreiging opsoek. Sherman (1993) waarsku egter dat daar individuele verskille met betrekking tot bindingsgerigtheid kan bestaan.

Wat Aspoestertjie se leefwêreld betref, dui verskillende momente uit die narratief moontlik op haar behoefte aan binding met haar ma, met die blanke gesin en met haar familie.

Reeds voor die skeiding van haar ma, toe sy as sewejarige weggestuur is om te gaan werk, hunker Aspoestertjie na 'n *bindingverhouding met haar ma*. Nadat Aspoestertjie as klein kind gesien het hoe haar ma geboorte skenk en dit aan die buurkinders oorvertel het, maan haar ma haar tot stilte deur te sê dat dit hulle geheim is. In haar narratiewe vertel Aspoestertjie hoe bly sy was oor die gedeelde geheim, omdat dit binding tussen haar en haar ma gebring het. Hulle het nou iets in gemeen gehad wat nie vroeër die geval was nie. Hieruit blyk potensieel haar begeerte na binding met haar ma en die tragiese besef dat die binding slegs op 'n toevalligheid berus het. Op hierdie moment in die vertelling neem Deidré op prosesvlak 'n vertroostende, byna ouerlike, rol in. Vergelyk byvoorbeeld haar uitroep "Ai, hene" – 'n gegewe wat moontlik erkenning kan verleen aan die behoefte aan binding en 'n interaksie tussen inhouds- en prosesgegewens illustreer.

A: Maar toe sê sy vir my dit was ons 2 se geheim en so. Dit het vir my baie bly gemaak.

D: Wat het vir jou blygemaak? Was dit iets wat julle deel?

A: Ja, vir my e e omdat ek en sy nou 'n geheim het. Dit was vir my lekker gewees,

want ons het mos nou niks aanmekaar nie, nou't ons darem 'n geheim by mekaar.
 D: Ai, hene
 (31/11–16)

Nadat sy van haar ma geskei is, vertel Aspoestertjie hoe sy deur middel van haar suster probeer het om haar ma te kontak. Haar herhaalde pogings tot kontak sou 'n aanduiding van haar voortgesette behoefte aan binding kon wees.

A: En uh dan het ons altyd by die blanke vrou se broer gaan kuier. Waar my suster werk. En dan het ek mos altyd vir haar gevra: "Waar is my ma?".
 D: Ja
 A: Dan sê sy mos nou "Nee, hulle is nie daar nie". Dan sê ek maar het julle nie vir haar gesê ek kom nie?. Dan sê hulle maar hulle het gesê.
 (36/34–38)

Te midde van skeiding en vervreemding reik Aspoestertjie steeds na haar ma uit. Wanneer haar vervreemde ma in hul toevallige ontmoeting nie met haar praat nie, maak dit haar baie seer. Bowlby (1969) en Fairbairn (1952) se objek-relasie konseptualiserings van binding as 'n basiese behoefte kan 'n potensiële verklaring vir Aspoestertjie se ervaring van pyn weens skeiding bied. Die gevoel van seerkry word geaksentueer deur middel van haar herhaling van "Hoekom praat sy dan nie?"

A: = Ek sê toe vir die auntie maar dit die (.) ek het vir die vrou gesê 'middag', maar sy het toe net so onderlangs vir my middag gesê. Maar ek sê vir haar maar ek het gevoel (. 2) dit moet my ma wees, maar sy praat dan nie met my nie. Ek het (. 1) nou gekyk hoekom praat die vrou dan nie. Miskien was sy ook hartseer om vir my te sien en so
 (38/18–20)

'n Behoeftes aan binding blyk moontlik ook uit Aspoestertjie se verhale oor die blanke gesin by wie sy as kind gaan werk het. Aspoestertjie het met die blanke gesin gebind en verwys na die blanke kinders as haar "sustertjies". Die gebruik van die verkleinwoord sou op 'n aksentuering van die gevoelens van toenadering of uitreiking kon dui. Volgens Kristeva (1986) word binding oor geobserveerde grense heen

(moontlik ook kulturele skeiding) immers via taal oorbrug. Aspoestertjie het tans geen kontak met die gesin nie – sy negeer dit egter deur die verlies aan kontak aan afstand toe te skryf. Dit is asof sy die binding in haar narratief lewend wil hou en die jare tussenin wegskryf. Haar uitreiking na die gesin sou op 'n behoefte aan verbondenheid of binding kon dui.

A: Uh uhm (. 2) Kyk dit was (.) dit was lekker gewees vir my eintlik. Want want (.) dis die (.) uh uh (.) kinders was daar gewees. (.) Die blanke kinders (. 2). Hulle was (.) ons was nie so Hoe kan ek sê?(.) ons was (.) e amper soos sustertjies. Hulle was (. 2) Ek het na die kleintjie gaan kyk.
(36/1–3)

D: uhm. Sien jy nog vir hulle.

A: Ons uh uh (.) kom nie meer bymekaar uit nie, want hulle is te ver. Ons =

D: =O =

A: = is te ver uitmekaar uit.

(36/8–11)

'n Soortgelyke bindingsbehoefte blyk moontlik uit Aspoestertjie se hunkering na kontak *met haar familie*. Sy vertel hoe sy en die blanke meisie by wie sy gebly het, probeer kontak maak het met haar gesin deur briewe te skryf en foto's aan te stuur.

A: Toe't sy geskrywe en ons het 7 foto's gekry. En ons het koeverte en ons het die foto's in die brief gesit en ons het dit weggestuur, maar daar't nie antwoord of niks teruggekom nie.
(39/10–12)

Op inhoudsvlak identifiseer Aspoestertjie die behoefte aan binding as iets wat *universeel* aan die mens is – 'n vermelding wat soortgelyke aannames van sielkundige teoretici (Benjamin, 1999; Sato, 2001) ondersteun. In haar identifikasie met die universele mens rus 'n implisiete identifikasie met alle mense, ook met Deidré. In hul vermelding dat binding 'n universele behoefte is, ontstaan 'n bindingsmoment op prosesvlak tussen Deidré en Aspoestertjie. Inhoud en proses komplimenteer mekaar in 'n gemeenskaplike ondersteuning van die behoefte aan

binding. Die aanname dat verlanget en 'n behoefte aan binding universeel is, bevat 'n versmelting van die twee sprekers met die mensdom – 'n bindingsmoment met die universele mens ontstaan.

D: Maar 'n mens mis daai naby (.) mekaar

A: ———Jy mis dit ja. Ek mis dit nogal en en ons kry (.) bv. nooit die kans om met mekaar alleen te praat nie.
{harder}

5.2.2 Impak van die samelewing

'n Tweede invloedssfeer wat as rede vir die konstruksie van binding geïdentifiseer kan word is die invloed van die samelewing. 'n Postmoderne konseptualisering ooreenkomstig die benaderings van Benjamin (1999) en Kristeva (1989) vereis dat ook kulturele invloede, naas invloede vanuit die individu, as motiveringskragte in die konstruksie van binding belig word.

Die invloed van die samelewing op die konstruksie van binding word dikwels in teoretiese literatuur oor die hoof gesien (Spence, 1985). Volgens Spence is Westerse sielkundige teorieë in die individualisme gegrond. Weens dié privilegering van die individu bo die samelewing word die impak van kulturele invloede op die konstruksie van binding dikwels nie ontgin nie. Rothbaum, Weisz, Pott, Miyake en Morelli (2000) waarsku teen die neiging om kulturele invloede te ignoreer. Vir dié outeurs bied die kulturele invloedssfeer dikwels 'n belangrike verklaringsmodel vir die konstruksie van binding. Volgens Nielson en Rudberg (1993) leer vroue nie alleen wat hul behoort te doen en hoe hulle dit moet doen nie, maar ook om dit te begeer.

Die feministiese konseptualiserings van Woertman (1993) verwoord die impak van kultuur as volg: "We do not become mothers simply by bearing a child. We are made into mothers" (p.57). Woertman beskou die assosiasie tussen vroue en binding as 'n kulturele konstruksie en die produk van sosialisering met die vroulike geslagrolstereotipe se beklemtoning van selfopoffering, emosionaliteit en verhoudingsgerigtheid. Op 'n interessante wyse beskou Hohr (2000) Aspoestertjie, die sprokiesfiguur van die broers Grimm en die respondent se ander (skuil)naam, as verteenwoordigend van die karaktertrekke van die vroulike geslagsrolstereotipe – nederigheid, selfloosheid, goedhartigheid en verhoudingsgerigtheid. Die meganiek van die vroulike geslagsrolstereotipe en kulturele invloede mag moontlik 'n impak op Aspoestertjie se konstruksies van binding hê.

Die feministiese, sosiaal-konstruktivistiese en postmoderne aanname dat die samelewing en kulturele invloede bindingsgedrag kan motiveer word deur die data geïllustreer (Benjamin, 1999; Hohr, 2000; Kristeva, 1989; Nielson & Rudberg, 1993; Woertman, 1993). Uit Aspoestertjie se vertellings blyk die moontlike impak van *sosio-kulturele* invloede, naamlik: die samelewing dikteer die verhoudings tussen mense, die heersende paradigma dikteer patrone van kollektiwiteit of individualiteit, en die samelewing bepaal wat sêbaar is.

Op inhoudsvlak kan die invloed van die *samelewing* op menseverhoudinge gesien word aan Aspoestertjie se vertellings van sosio-kulturele veranderinge. Aspoestertjie vertel byvoorbeeld hoe tye sedert haar kinderdae verander het. Net soos die geldwaarde verander het, verander ouer-kind verhoudings. Hier sou dus sprake van sosio-kulturele tendense en verskuiwings kon wees; ook ten opsigte van menslike gedrag.

D: Vir wie vertel jy dit?

A: Vir die kinders van my by die huis. Vir die kleinkinders. Dan sê die kleinkinders vir my, ek kan nie nou dink aan daai tyd nie. Dit is nou daai tyd gewees.

D: Daai tyd? Bedoel hulle nou daai tyd toe dinge nie so duur gewees het nie?

A: Nee, as ek bv. nou sê, ons het nooit e e (. 1) Ons het gevat wat ons gekry het. Ek sê ons het 'n pennie gekry, maar nou wil julle nie 'n pennie hê nie, julle wil nou 'n rand hê. Maar dan sê die grotes altyd, maar daai was daai tyd gewees. Nou se tyd is dit nie meer 'n rand werd nie, dis nou R5 of so iets.

D: 'n Rand is nou niks nie.

A: Hy's nou niks

D: Maar destyds, toe jy nog grootgeword het, het jy aanvaar wat jy kry.

A: Ja. Dit was nie nou se tyd nie

(33/18–28)

Uit Aspoestertjie se vertellings blyk dit dat die sosio-kulturele konteks ook rolle en gedrag voorgeskryf het. So byvoorbeeld was afstand tussen volwassenes en kinders vroeër die norm. Die samelewing kan dus die bindingverhouding tussen mense beïnvloed.

A: =Ja. En kyk toe toe toe ek (.) daai tyd het jy mos nie sommer met die [grootmense

D:[grootmense=

A: =gepraat nie. (. 2) Soos die kinders van ons nou vandag (.) se kinders met jou praat nie.

D: Nou is dit maar net wat (.) wat grootmense doen mag =

A: =Ja=

D: =gedoen word. Jy vra nie nog uit nie. Jy vra nie uit en in nie.

(37/30–35)

Die impak van die samelewing op bindingsgedrag blyk ook uit *kulturele kodes wat kollektiewe gedrag rakende ouerskap voorskryf*. Uit Aspoestertjie se narratiewe oor haar kinderervarings blyk 'n interafhanklikheid met betrekking tot kinderdissiplinerings – volwasse gemeenskapslede het, nes ouers, kinders gedissiplineer. Die grense van ouerskap was dus gemeenskapswyd. Ter staving vertel sy hoe gemeenskapsvroue gekom het om haar te straf omdat sy oor 'n verbode onderwerp, kraam, gepraat het.

A: Ek sê vir die kinders en die kinders het toe vir hulle ma gaat sê. En toe't hulle natuurlik, die kinders se ma nou, vir my ma gaan sê. Enne (. 1), toe't sy vir my geroep. En toe slaat die een vrou eerste vir my – Hoekom praat ek sulke dinge?

D: Haai

A: Dis mos nie soos nou nie. Destyds kon enige ouer vir jou 'n pak slaag gegee het.

(30/15–22)

Aspoestertjie se vertelling en Deidré se ontsteltenis dui moontlik daarop dat daar mettertyd 'n verskuiwing ingetree het en groter individuasie van ouers plaasgevind het. Patrone van binding en skeiding ondergaan verskuiwings in samehang met die heersende paradigma en tydgees. Hoewel die paradigma skeiding beklemtoon (slegs ouers dissiplineer vandag), bly dit steeds 'n manifestasie van die impak van kultuur op die individu (almal maak nou so). Daar is dus meervoudigheid in die patrone van binding en skeiding. Die toevoeging van die konstruktivistiese paradigma en gepaardgaande erkenning aan kulturele invloede op bindingsgedrag, tot die tradisioneel essensiële benadering, bied ruimte om kulturele veranderinge te akkommodeer. Die besef van potensiële veranderinge in bindingsgedrag beklemtoon die bestudering van verskillende gemeenskappe en die belang van opvolgnavorsing.

'n Moontlike verklaring van die wyses waarop kulture individue beïnvloed kom uit die oord van die linguistiek. In Aspoestertjie se vertellings is daar aanduidings dat kulture voorskryf *wat gesê mag word*. Volgens Gergen (1992) is taal en alle narratiewe sosiale konstrunkte ingebed in die kulturele konteks waarin dit vertel word. Ochberg (1996) ondersteun die aanname deur te verklaar dat kulturele kodes voorskryf waaroor gepraat mag word en waaroor nie. Dit is 'n kragtige vermelding as in ag geneem word dat binding volgend Kristeva (1986) in taal gekonstrueer word.

So byvoorbeeld het ouers in Aspoestertjie se kinderdae nie oor seksualiteit of geboortes gepraat nie. Aspoestertjie respekteer die kode as sy aan Deidré vra of sy maar oor haar suster se geboorte mag praat. Volgens die sosiaal-konstruktivisme word die realiteit (en ook die persoon se selfbelewings) in narratiewe gekonstrueer.

Indien selfbeleving in narratiewe gekonstrueer word, en kulture voorskryf wat gesê mag word, is daar 'n implisiete kulturele invloed in identiteitsbeleving – 'n verweeftheid van die self met ander mense.

A: My ma?

D: Uhm

A: Hulle het mos nie met ons sulke goed gepraat nie. Ek kan onthou toe my ma se babatjie gekom het. Kan ek dit maar praat?

(29/31–32)

As kind glo Aspoestertjie dat alles wat gebeur het gesê mag word. Sy vertel byvoorbeeld aan die ander kinders van die kraamproses wat sy gesien het. Die gemeenskapsvroue is egter ontsteld omdat sy die onnoembare gesê het en kom om haar te straf. Aspoestertjie verdedig haarself deur te verklaar dat dit wat sy gesê het, dan waar was (en dus sêbaar is). Uit haar vertelling blyk dit dat kulturele kodes, bo gebeure, dikteer wat gesê kan word en vir wie.

A: Ek sê vir die kinders en die kinders het toe vir hulle ma gaat sê. En toe't hulle natuurlik, die kinders se ma nou, vir my ma gaan sê. Enne (. 1), toe't sy vir my geroep. En toe slaat die een vrou eerste vir my – Hoekom praat ek sulke dinge?

(30/15–20)

En (.) ja. En toe roep sy vir my. My ma. Ek kan onthou die mense (.) en toe sê ek vir haar (.) En toe sê sy vir my hoekom praat ek met die kinders?

En toe sê ek: "maar ek hét gesien ma het die babatjie uitge-aa". En sê: "ek was wakker, ek het gesien ma't die babatjie uitge-aa. "

(30/24–27)

Indien kulturele kodes, soos geïllustreer deur die data, dit wat gesê mag word impakteer en taal die medium is waardeur die realiteit (Gergen, 1992) en verhoudings (Kristeva, 1986) gekonstrueer word, oefen kulture en die samelewing 'n kragtige invloed op die leefwêreld en verhoudings van sprekers uit. Dit wat onsêbaar is, of die kulturele assosiasies van dit wat wel gesê mag word is van belang (vergelyk byvoorbeeld die kulturele assosiasie tussen die vroulike geslagsrolstereotipe en binding of die sosiale taboe op gesprekke oor kraam).

Tydens die bespreking van skeiding word die potensiële ongemak met en die sosiale taboe op die bespreking van skeidingsbehoefte van vroue verder aangespreek.

Samevattend dui bogenoemde bespreking op die impak wat beide die samelewing en die individu op binding en die verhoudings tussen mense kan uitoefen. Vanuit die data word beide pole van die individu-samelewing en natuur-kultuur digotomieë relevant. Die oorbrugging van die tradisioneel Westerse dualistiese disposisie bied aan die motiveringskragte van bindingsgedrag paradoksaal stabiliteit (binding is 'n vaste gegewe, 'n universele behoefte) en beweging (kulturele sosialisering van binding verskil en kan verander), 'n intra-psigiese (binding is 'n innerlike behoefte) en interpersoonlike (binding is die produk van kulture) dimensie. Die besef dat die motivering vir bindingsgedrag uit die individu sowel as die samelewing (die ander) spruit, beklemtoon die verweefdheid van die individu met ander mense.

Ten einde die postmoderne sisteem van refleksiwiteit na te volg, lê onderliggend aan die konstruksie van binding, nie alleen die individu-samelewing invloedssfeer nie, maar ook terugvoersisteme, die belewing en impak van binding, wat in 'n sirkulêre verhouding die konstruksie van binding of skeiding sou kon beïnvloed.

5.3 Die impak en belewing van binding

Uit die verhale van binding wat Aspoestertjie vertel, sowel as in haar verhouding met Deidré, blyk dit dat binding betrokkenes op verskillende wyses kan beïnvloed. Die moontlike implikasies van binding wat uit die data geïdentifiseer kon word is:

- validering;

- beïnvloeding;
- hulp en ondersteuning;
- sin;
- plesier;
- seerkry; en
- selfopoffering.

Telkens word bogenoemde terme literatuurteoreties gefundeer, vanuit die data geïllustreer en op inhouds- en prosesvlak bespreek. Die insluiting van data wat potensieel die impak van binding in die lewe van Aspoestertjie of haar beleving daarvan aanraak dra by tot die fenomenologiese kwaliteit van die bespreking.

5.3.1 Validering

“Our relationship realities are subjective realities that acquire some ongoing affirmation by significant others” (Bochner & Ellis, 1995, p.204).

Vir Fehr (2000) is die aanname dat bindingverhoudings validering bied ‘n sentrale gegewe. Binne die sosiaal-konstruktivisme verwys validering na die “erkenning, bevestiging en geldigmaking” van die subjektiewe realiteit van die individu deur betekenisvolle ander (Bochner & Ellis, 1995, p.204). Volgens die sosiaal-konstruktivisme word die realiteit sosiaal gekonstrueer. As sosiale konstruksie benodig die gekonstrueerde subjektiewe realiteit validering deur ander mense – iets wat deur middel van ‘n bindingverhouding verkry kan word.

Verwant aan validering (die bevestiging van die self deur ander) is die noue interaksie tussen die self en ander soos gekonseptualiseer deur objek-relasie teoretici. In die postmodernistiese konseptualiserings van Benjamin (1999) is self-ander verhoudings kompleks, verskuiwend en ambivalent. Validering deur binding illustreer dié aannames. Nie alleen konstrueer Aspoestertjie haarself en haar verhoudings met ander deur taal nie (sosiaal-konstruktivistiese aanname), sy word ook deur ander geïmpakteer (self konstrueer self en ander, ander konstrueer self). Die self en ander staan in 'n verwikkelde komplekse verhouding.

Met die realiteit as sosiale konstruksie (Gergen & Gergen, 1992) kan Aspoestertjie erkenning, bevestiging en geldigmaking vir haar ervaringswêreld, haar opinies (ook van haarself) deur haar nabye verhoudings met ander bekom. Volgens Fehr (2000) bied bindingverhoudings die ideale medium tot validering.

Uit die data kan verskillende insidente geïdentifiseer word waar bindingverhoudings validering bied. Op inhoudelike vlak bied binding moontlike validering aan verskillende aspekte van Aspoestertjie se ervaringswêreld. So valideer Aspoestertjie potensieel haar opinies deur die opinies van ander as maatstaf gebruik. 'n Dieper validering van haar as mens skuil ook in haar bindingverhoudings.

In haar selfbeskrywing tipeer Aspoestertjie haarself as iemand wat dinge deursien. Die suggestie van 'n interne lokus van kontrole blyk uit haar beskrywing van haarself as die een wat die eindresultaat bepaal van die dinge waarmee sy haar besig hou. Tog is die verklaring van die outonomie van die self as bepalende agent en beslisser van wat reg is, vervleg met 'n interafhanklikheid van ander mense. Toe Deidré haar vra na haar reg-of-weg styl, beroep sy haar eers op haarself en later op dit wat haar

kinders daaroor sê. Aspoestertjie gebruik dus die opinies van haar kinders as validering van haar eie.

A: Kyk, soos bv. as ek 'n ding aanpak, dan moet hy (.) dan moet ek dit klaarmaak. Of reg of weg (.) So. (4/30)

A: Ja (.) Nee. Vir my so (.) 1) Nou e e e die kinders (.) hulle praat baie met my daaroor. (4/33)

Opinies word ook gevalideer deurdat Aspoestertjie haarself op die universele mens beroep. Haar identifikasie met die universele mens maak die validering wat daardeur bekom word moontlik. So valideer sy haar behoefte aan binding en kontak met haar lieflingsdogter deur dit as universeel menslik te tipeer. Die beroeping op die universele mens illustreer 'n implisiete gebondenheid aan menswees en bewerkstellig 'n gelykstelling tussen die self en ander mense. So vergemaklik die identifikasie met die universele mens die uitdrukking van wedersydse begrip en identifikasie met Aspoestertjie se vertelling. Dit bespoedig dus binding tussen Deidré en Aspoestertjie.

D: Maar 'n mens mis daai naby (.) mekaar

A: ———Jy mis dit ja. Ek mis dit nogal en en ons kry (.) bv. nooit die kans om met mekaar alleen te praat nie.

{hard}

(8/4–7)

Tog bevat die beroeping op die universele mens, ter regverdiging van persoonlike gedrag en belewenisse, 'n magswanbalans – die groep of universum se belewenisse weeg swaarder en dien as maatstaf vir die individu. 'n Sosiale verweefdheid met ander bied nie alleen die geleentheid tot validering van opinies nie, maar ook die geleentheid tot vergelyking en selfregverdiging. Ander mense word dikwels as

maatstaf gebruik vir dit wat die individu toekom. Die sosiale aanname van regverdigheid word byvoorbeeld geskool op vergelyking van die self met ander mense. Daar is dus 'n sosiale verweefdheid betrokke in die konstruksie van waardesisteme. Op inhoudelike vlak vertel Aspoestertjie hoe sommige van haar susters skoolgegaan het en ander nie – 'n feit wat Deidré met skok op die geïmpliseerde onregverdigheid laat reageer. Die implikasie van sosiale vergelyking en gepaardgaande waardesisteme van regverdigheid blyk uit die volgende moment in die data:

- A: Daar was mos kinders wat skool bygewoon het (.) e e (.) Dan was daar weer van ons kinders wat nie skool bygewoon het nie. Soos ek. Ek het nie skool bygewoon nie.
D: Ma' het jy dan nie skool bygewoon nie? Hoekom nie? Hoe't hulle besluit wie woon skool by en wie nie? =
(34/37–39)

In haar narratiewe beklemtoon Aspoestertjie dat sy al haar kinders gelyk behandel. Ook hierin blyk die aanname van sosiale vergelyking as basis van regverdigheid. Die regverdigheid wat gebaseer is op 'n vergelyking met ander mense, impliseer 'n verweefdheid met ander mense – deur 'n verbondenheid met ander word 'n maatstaf vir die bepaling van regverdige gedrag bekom.

Sosio-kulturele verweefdheid kan ook gebruik word om optredes of keuses te regverdig. Aspoestertjie kon byvoorbeeld nie die woorde vind om met haar vervreemde ma te praat nie. Sy verdedig haar optrede deur te sê dat haar ma nie met haar praat wou praat nie en vra waarom sy dan met haar ma moet praat. Die samelewing verwag ook van kinders om nie met grootmense te praat nie, maar om stil te bly. Verbondenheid aan die samelewing kan die potensiële ongemak met haar eie gedrag versag.

A: Maar sy praat toe ook (. 2) niks meer verder met my of so nie. En toe dink ek, ag as die vrou ook nie wil, as my ma nou nie wil met my praat nie, dan (. 1) dan gaan ek mos nou nie (. 2).
(37/27–28)

A: =Ja. En kyk toe toe toe ek (.) daai tyd het jy mos nie sommer met die [grootmense
D: [grootmense
A:gepraat nie (.2).
(37/30-32)

Gebondenheid aan ander mense bied nie alleen *validering van opinies* en gedrag nie, maar ook van *die spreker self*. Deur haar intieme verhouding met haar kleinkinders word Aspoestertjie as ouma gevalideer. Sy beklemtoon op verskillende momente in die teks dat hulle haar eerder “ma” as “ouma” noem en dat daar oor haar gestry word.

A: Dan sê sy nou weer vir die ander twee, die oudste, wat ouer as sy is,: “Dis julle se ouma maar dis my ma.” (3/25)

D: En stry hulle oor Ouma?

A: (. 2) Ja, partykeer stry hulle, maar dan sê ek weer: “Nee, julle is almal my (.) e e e (.1) my kinders”(3/31-32)

Die vertelling van gesogtheid en die stryd om so na as moontlik aan haar te wees, impliseer ‘n validering van Aspoestertjie self: sy is die moeite werd om oor te stry; om lief te hê. Die vermoë van bindingverhoudings om validering aan die self te gee, om iets oor die self te sê, beklemtoon die diep verweefdheid tussen die self en ander mense.

In die postmoderne objek-relasie teorieë van Kristeva (1982) word ‘n diep verstrengeling tussen die self en ander aangetref. Vir Kristeva hou liefde ‘n tipe narsisme in. Kristeva illustreer dit met die beeld van ‘n swanger vrou. Tydens swangerskap is die kind deel van die ma, maar ook nie – ‘n ambivalente posisie

tussen self en ander heers. In die binding tussen ma en kind lê 'n implisiete binding met die self. Wanneer Aspoestertjie se kinders haar “ma” in plaas van “ouma” noem word die primêre ma-kind verhouding geaktiveer. Die feit dat die nabye beeld (ma-kind) deur die kleindogter metafores opgeroep word is funksioneel.

Binne die konseptualisering van Kristeva (1982) word liefde tussen ma en kind moontlik gemaak deur 'n inisiële skeiding (die besef van subjek-objek status) en die oorbrugging van die skeiding via taal en simbole. Indien dit nie sou plaasvind nie word die ander liefgehê, nie as 'n eie afsonderlike objek nie, maar bloot as deel van die self. Volgens Kristeva laat die besef van die verlies of skeiding van die essensiële objek die kind via taal na die objek ter wille van die objek self uitreik. So gebruik Aspoestertjie se kleindogter gebruik in Kristevaanse terme die simboliek van haar ouma as ma om na haar ouma as objek uit te reik. Aspoestertjie deel in die subjek-objek binding deur die metafoor van haar kleindogter in haar vertellings (en realiteit, volgens die sosiaal-konstruktiviste) op te neem. Vir Kristeva (1984) vergestalt dit, die liefde van die kind as deel van die self, maar ook as derde party, liefde. Aangesien die nabye verhouding in 'n liefde vir die self en ander gewortel is, is die bindingverhouding en positiewe terugvoer van die ander volgens Fehr (2000) by uitstek geskik om validasie aan die self te gee.

Ook op prosesvlak bied binding op verskillende wyses die geleentheid tot validering. So valideer Deidré Aspoestertjie se opinies deur dit te onderskryf of woordeliks te herhaal. Wanneer Aspoestertjie haar huisreëls as ouer stipuleer, erken Deidré haar gesag deur met haar saam te stem. Sy intensiveer die validering deur Aspoestertjie se verklaring, dat ook haar kinders weet waar sy die grens trek, te herhaal.

A: Né! So 'n slapery by 'n kêrel (.) Hulle kan mos nie nou by my in die huis slaap met kêrels of=
(20/2)
D: Dan sit jy jou voet neer. Daar moet darem seker grense wees.
A: Ja (. 1) Ja en hulle weet.
D: Hulle weet.
(20/11–12)

Uit bovermelde gegewe blyk validering 'n produk van binding te wees. Sosiale gebondenheid bied ook die geleentheid tot selfvergelyking en regverdiging. Binding bied egter nie net die geleentheid tot validering en ondersteuning van bestaande opinies nie, maar ook tot die verandering en beïnvloeding daarvan. Beïnvloeding kan as 'n verdere potensiele impak van binding geïdentifiseer word. Tekens daarvan kan in beide inhoud en proses gevind word. 'n Eksplorاسie van die beïnvloeding wat uit binding kan spruit verleen erkenning aan Kristeva (1989) se beklemtoning van die konstruerende subjek-in-proses.

5.3.2 *Beïnvloeding*

“...the stories people tell about themselves are not merely descriptions, but efforts of persuasion” (Ochberg, 1996, p.97).

Binne die sosiaal-konstruktivisme verwys beïnvloeding na die hê van 'n impak of die uitoefening van invloed op die lewe van iemand anders (Ochberg, 1996). Vir Fehr (2000) bied 'n vertelling binne 'n verhoudingskonteks die potensiaal om die luisteraars te beïnvloed.

Ook in Kristeva (1984) se postmoderne konseptualisering van gesprekvoering lê die verwagting van wedersydse beïnvloeding. Vir Kristeva is 'n gesprek 'n proses tussen

twee subjekte waar betekenis gekonstrueer word. Volgens Kristeva lê betekenis in en tussen die pratende subjekte – 'n beginsel wat aansluit by die sosiaal-konstruktivistiese aanname van 'n gekonstrueerde realiteit. Die konseptualisering van betekenisgewing as 'n konstruksie in en tussen sprekers via taal impliseer die potensiaal tot beïnvloeding wat tussen die sprekers lê.

Volgens Hogg en Turner (1987) word die moontlikheid tot beïnvloeding wat 'n gesprekskonteks inhou geïntensiveer indien persone na aan mekaar voel en mekaar vertrou. Die postulering word potensieel vervat in die psigodinamiese beginsel van identifikasie. Volgens Kristeva (1987) is die self en ander in 'n bindingverhouding verweef met mekaar. Die ander word deel van die self en die leefwêreld van die individu (Mitchell & Black, 1995). Identifikasie verdiep beïnvloeding – aspekte, opinies of verhoudings met nabye ander oefen potensieel nie net 'n vervlietende invloed op die subjek uit nie – dit raak deel van die self.

Die Kristevaanse suggestie dat die ontmoeting tussen pratende subjekte-in-proses beïnvloeding kan inhou, die hipotese dat die potensiaal tot beïnvloeding in 'n bindingverhouding gehipotetiseer word (Hogg & Turner, 1987) en die diep beïnvloeding en vervlegting tussen die self en nabye ander via identifikasie word deur die data geïllustreer. Die volgende insidente uit die data ondersteun die aanname dat gedrag en opinies deur nabye ander beïnvloed kan word.

Hoewel Aspoestertjie se stiefpa haar nie direk benadeel het nie, vertel Aspoestertjie dat sy hom as sewejarige nie kon verdra nie, weens sy gedrag teenoor haar ma en suster. Weens haar potensiële identifikasie met haar ma en suster is dit byna asof wat hy aan hulle doen, hy ook aan haar doen.

D: Uhm. (. 2) So hy't eintlik, (. 1) Dit was baie seermaakgoed wat hy gedoen het.

A: Uhm

D: Aan jou en aan jou ma.

A: Ag, soos bv. nou nie aan my nie, maar wat ek gesien het wat hy gedoen het met met my suster (. 1) wat nou voor my is.

D: Ja

A: Daarom ek kon nie (. 2) Ek kon nie vir hom vat nie.

(32/2–8)

Aspoestertjie beskryf haarself as iemand wat daarvan hou om mooi aan te trek. Sy skryf dié voorliefde toe aan 'n soortgelyke voorliefde van die blanke vrou in haar kinderdae wat dikwels mooi klere vir haar gemaak het. Dit illustreer die impak van ander persone op die latere voor- en afkeure van die individu en aksentueer 'n gevoel van verweefdheid.

A: En en en (.) Nee, ek hou daarvan om na myself te kyk (. 1) En ek hou van mooi aantrek

D: Uhm, al die jare nog? Of is dit iets wat jy nou onlangs=

A: =nee, ek het nog al die jare gehou van (.) van daai (.) Die eerste ding wat ek kan sê (.) daai vrou wat ek by grootgeword het, daai blank vrou=

D: =uh

A: Sy het vir my mooi aangetrek (. 2) Sy't vir my (.) Sy't klere gemaak (. 1) Sy't alles vir ons gemaak.

(50/5–10)

Ook op prosesvlak tree beïnvloeding as gevolg van binding na vore. In hul gedeelde narratiewe is Deidré die medeskrywer van Aspoestertjie se vertellings. Sy vertel Aspoestertjie se verhale saam met haar en 'n potensiële versmelting van grense en gevoel van nabyheid ontstaan. Die bindingsproses en gedeelde narratiewe skep die potensiaal tot beïnvloeding. Deidré se saamvertel van die verhaal is nie 'n blote eggo van dit wat Aspoestertjie sê nie. Deidré kleur Aspoestertjie se vertelling oor haar dogter wanneer sy 'n nuwe beeld bytrek, naamlik dat haar jongste dogter "maar haar gang gaan". Dit is iets wat Aspoestertjie nie genoem het in haar beskrywing van haar dogter se dwars maniere nie. Op 'n interessante wyse herhaal Aspoestertjie

hierdie beeld van Deidré in haar eie beskrywing van hoe sy haar dogter hanteer: “Nee ek los (.) Ek los haar net so (. 1)”. Sy gaan dus ook haar gang. Hoewel Aspoestertjie nou weer die vertellende rol inneem, bly Deidré se stem steeds teenwoordig.

D: Maar nou is jou dogter (.) jongste dogter nou (.) wat nou (. 1) maar haar gang gaan. En wat nou maar partykeer dwars is teenoor jou [en wat

A: [Nee ek los (.) Ek los haar net so (.1) as ek nou bv. met haar gepraat het.

D: uh
(6/31–34)

Samevattend kan beïnvloeding ‘n potensiële produk van ‘n bindingverhouding wees. Die vermoë van nabye ander om die individu te beïnvloed, sou tot ondersteuning en hulpverlening kon lei, maar sou ook konformeringskonformering kon impliseer. Dié vermelde aspekte word vervolgens as moontlike implikasies van bindingverhoudings bespreek.

5.3.3 Hulp en ondersteuning

Volgens die verhoudingsteoretici Westmaas en Silver (2001) kan die ondersteuning en liefde van nabye ander ‘n uiters belangrike rol in die verligting van die negatiewe fisiese en psigiese effekte van stresvolle lewensgebeure speel. Die assosiasie tussen binding en die moontlikheid tot ondersteuning en hulp word dikwels by naturalistiese teoretici wat binding as ‘n basiese oorlewingsmeganisme konseptualiseer aangetref (Bowlby, 1969). Volgens die eksperimentele bevindinge van Kuncze en Shaver (1994), Shaver, Hazan en Bradshaw (1988) en Simpson, Rhodes en Nelligan (1992) bestaan daar ‘n sterk assosiasie tussen binding en die

gee en ontvang van hulp en vertroosting. Die kulturele assosiasie tussen binding en die ontvang van hulp en ondersteuning is trouens so sterk dat dit in die linguistiek nagespeur kan word. Vergelyk byvoorbeeld die tradisionele term afhanklikheid wat Gilligan (1993) binne die verhoudingsliteratuur verwerp het weens die suggestie van sorgbehoewendheid wat dit impliseer. Gilligan postuleer dat beide partye in 'n bindingverhouding hulp en vertroosting aan mekaar bied en van mekaar ontvang. In haar konseptualisering van nabye verhoudings behou Gilligan die assosiasie tussen hulpverlening en binding.

Uit die data blyk die redes vir die konstruksie van binding (invloede uit die individu en die samelewing) asook die moontlike impak wat binding op die ervaringswêreld van die betrokkenes kan hê (validering, beïnvloeding, selfopoffering, sin, plesier en seerkry) veel ryker en wyer te wees as 'n blote gerigtheid tot en ervaring van hulpverlening. Tog bly hulp en ondersteuning, naas ander faktore, wel 'n belangrike rol in bindingverhoudings te speel. Uit die data blyk 'n moontlike postmoderne rekursiewe rol sodat hulp en ondersteuning potensieel oorsaak en gevolg van bindingverhoudings mag wees. Dié bevindings word vervolgens uit die data geïllustreer.

Aspoestertjie noem haar betrokkenheid by ander mense as 'n lekkerte in haar lewe. Tog word hierdie interaksies gekenmerk deur die raadgewende funksie wat sy in die verhoudings vervul. Sy bied hulp en ondersteuning aan haar vriende by die vereniging waaraan sy behoort.

D: So sal jy sê (.) Jy is ook by die CHB baie vir jou kinders se onthalwe.

A: Ja en vir ander(.) vir ander wat ek kan help.(5/33, 34)

Ook haar verhouding met haar kinders is vir haar 'n lekkerte, maar ook hier word haar raadgewende rol uitgesonder.

A: Dit is eintlik altyd lekker as hulle nou (.) hoe om (.) om te sien, altyd te kyk hoe lyk die gesiggie...Of sy nou vir my sing (.) en vir my vra (.) sê maar "Wat is nou weer dit?" (.) en "Hoe sing jy dat?" En dan moet ek nou sing. (3/4, 5, 6, 7)

Uit Aspoestertjie se narratiewe blyk dat sy moontlik verwagtinge koester van diegene met wie sy nabye verhoudings handhaaf, om haar te help en te vertroos. Wanneer Aspoestertjie haar vervreemde ma toevallig ontmoet, herken Aspoestertjie haar nie en weet ook nie wat om vir haar te sê nie. Die situasie is vir haar ontstellend en in haar narratief vertel sy hoe sy eerstens na haar suster wou uitreik. In haar suster se afwesigheid reik sy uit na 'n medewerker, 'n vrou aan wie sy na gevoel het, vir ondersteuning.

A: =en toe (.) e toe dink ek maar (.) maar dis mos my ma. Maar my suster is toe nie meer daar nie, dat ek vir my suster kan gaan vra is dit my ma of wat nie.
(37/25–26)

A: =Ja en en en ek praat met die vrouens wat nou weer by haar werk in die huis en so aan. Toe't ek vir (.) ander (.) e e (.) 1) auntie (.) 2). Ek was nogal (.) ons was na aanmekaar gewees. Ek het (.) 3) aan die begin toe't ons nou daar gaan (.) e e e Toe ek nou daar gekom het (.) 1), toe't ek by hulle gebly het (.) 1). En toe ek met haar gepraat het, het ek vir haar gesê. (.) 2) Toe sê ek maar (.) Toe sê sy vir my maar sy gaan vir die vrou vra (.) 1) was dit my ma gewees wat daar gewees het by die witvrou?
(38/6–10)

Aspoestertjie wend haar dus tot persone aan wie sy na voel in tye van ontsteltenis. Die gegewe komplimente die aannames van Westmaas en Silver (2001) dat kinders hulle tot bindingsfigure wend om informasie oor die omgewing te bekom en om vertroosting te vind. Nabye verhoudings kan ontstellende ervarings versag.

Aspoestertjie omskryf haar rol in bindingverhoudings nie net as die een wat hulp ontvang nie, maar ook as die een wat hulp gee. Dit onderskryf Gilligan (1993) se

postulering dat binding die potensiaal tot wedersydse hulpverlening inhou en negeer die tradisionele assosiasie tussen vroue en eenrigting afhanklikheid.

Ook op prosesvlak blyk die aanname dat binding vertroosting en hulp bied in Deidré en Aspoestertjie se interaksie. In Deidré se dialoog met Aspoestertjie rus die moontlike aanname dat verhoudings hulp en ondersteuning kan bied. Op prosesvlak staan sy in verhouding met Aspoestertjie en kan só die ondersteuning bied waarvan sy praat. Deidré neem byvoorbeeld 'n besorgde houding jeens Aspoestertjie in toe Aspoestertjie vertel hoe niemand haar kon help of haar vrae oor haar ma kon beantwoord nie. Dié houding bevat die aanname dat verhoudings swaarkry verlig en vertroosting bied. Haar besorgde aanslag sou potensieel aan Aspoestertjie vertroosting kon bied.

A: =Ek het daaroor gedink, maar ek het nie eintlik mense uitgevra of so nie. Ek kan mos nie vir (.) die wit vrou al die dinge uitvra nie.

D: So het jy dit maar met jou =

A: =as=

D: =alleen saamgedra? =

A: =Ja

(38/1–6)

Bindingverhoudings sou dus die moontlikheid tot hulp en ondersteuning kon inhou. Tog hou binding ook soms die potensiaal van verliese en selfopoffering in. Selfopoffering word vervolgens as potensieële produk van binding literatuurteoreties beskryf en uit die data geïllustreer.

5.3.4 Selfopoffering

Volgens Fehr (2000) bied bindingverhoudings volgens tradisionele verhoudingsliteratuur die potensiaal tot 'n wanbalans waar die belange van die ander bo dié van die self geag word. In 'n eksplorاسie van geslagsrolstereotipes waarsku feministiese teoretici (Estés, 1994) teen die kulturele eis aan vroue om nie alleen verhoudingsgerig te wees nie, maar om selfopofferend op te tree.

Vanuit die data blyk dat Aspoestertjie haar bindingverhoudings soms as selfopofferend ervaar. Aspoestertjie noem dat sy haar kinders altyd eerste stel, soms ten koste van haarself. Hoewel haar kinders vir haar die lewe sinvol maak, is hier sprake van 'n verlies van die self: hulle is altyd eerste, altyd belangriker en sy is ondergeskik.

D: Is dit wat (.) wat jy altyd aan dink? As jy dink aan jou lewe?

A: Ja ek dink aan my kinders.

D: Uhm

A: Hulle is altyd eerste.

(22/41; 23/1–3)

D: Uhm Ten koste van jouself partykeer.

A: Ja.

D: Uhm.

(23/9–11)

Aspoestertjie is egter onseker van die wenslikheid daarvan om haar kinders altyd eerste te stel en vra Deidré se mening.

A: Ek weet nie. Moet ek so wees? Moet 'n mens se kinders altyd eerste kom? Of moet jy 'n slag self ook eerste kom?

(23/5)

Die onsekerheid kan daarop dui dat sy moontlik ontevrede voel om haarself altyd minder belangrik te ag. Sy vra Deidré se raad en plaas Deidré in 'n outoriteitsposisie:

Deidré moet die agting van ander of van die self legitimeer. In die proses plaas Aspoestertjie haarself in die ondergeskikte posisie, 'n situasie parallel aan dié een waarvan sy vertel.

Deur middel van haar vraag, aktiveer Aspoestertjie die beginsel waarvolgens aanvaarbare gedrag sosiaal gekonstrueer word. Indien 'n ander persoon saamstem, word die individu se gedrag of opinie gevalideer en gelegitimeer. Deidré beantwoord egter nie die vraag nie, maar gee eerder erkenning aan Aspoestertjie en die belangrikheid van die vraag. Deur Aspoestertjie 'n antwoord skuldig te bly, herstel Deidré die balans in die verhouding (sy is nie die kenner nie) en bly Deidré as mede vraagsteller aan Aspoestertjie gelyk.

D: Dis 'n goeie vraag wat jy daar vra. (. 2) Wat ek nie nou sommer vir jou kan antwoord nie, maar dis 'n baie goeie vraag.
(23/6–7)

Hoewel die storie wat Aspoestertjie vertel een van wanbalans is, ontstaan daar in die interpersoonlike proses tussen haar en Deidré 'n balans, 'n gelyke situasie. Inhoud en prosesgegewens reageer op en vul mekaar aan.

Bindingverhoudings bied volgens die data en literatuur die potensiaal tot selfopoffering – 'n aspek wat indien dit volgehoue voorkom problematiek kan inhou. 'n Voortdurende ondergeskikstelling van die self aan die eise en belange van ander sou 'n diep verlies van die self kon meebring. Getrou aan die postmoderne omarming van polariteite hou bindingverhoudings ook die potensiaal tot 'n diep wins – die ervaring dat bindingverhoudings die lewe en die eie bestaan sinvol maak. Die assosiasie tussen binding en sin word vervolgens bespreek.

5.3.5 Sin

Betekenisgewing is 'n sentrale konsep binne die eksistensialisme en sosiaal-konstruktivisme. In 'n postmoderne ontmoeting tussen die twee benaderings blyk 'n assosiasie tussen binding en betekenisgewing.

Volgens die eksistensialisme verwys sin na die gekonstrueerde aanname dat die eie lewe sinvol, nuttig en betekenisvol is (Frankl, 1984). Dié konstruksie dat die eie lewe sinvol is, is binne die eksistensiële paradigma 'n belangrike motief wat ervarings van depressie en nutteloosheid kan teëwerk (Frankl). Die eksistensiële beweging plaas dus 'n hoë premie op betekenisgewing en die konstruksie van sinvolheid.

Ook die sosiaal-konstruktivisme (Ochberg, 1996) en die postmoderne feminisme (Benjamin, 1999; Kristeva, 1989) beskou die mens as 'n betekenisgewende wese. Volgens die sosiaal-konstruktivisme konstrueer die mens betekenis via taal in verhoudings. Dié aanname van 'n gekonstrueerde realiteit impliseer dat ook die ervaring dat die eie lewe sinvol is, 'n konstruksie is. Volgens die sosiaal-konstruktivisme word alle konstruksies (ook die ervaring van 'n sinvolle lewe) via taal en in verhoudings gekonstrueer. Nabye verhoudings sou dus kon bydra tot die konstruksie dat die eie lewe sinvol is. Frankl (1984) postuleer dat verhoudings, binding en liefde kan bydra tot die ervaring van 'n sinvolle en nuttige bestaan.

Uit die data blyk Aspoestertjie se konstruksie van haar verhouding met haar kinders as dit wat haar lewe sinvol en belangrik maak. So ontken Aspoestertjie byvoorbeeld Deidré se eksplorاسie van selfmoordgedagtes met 'n teenvraag: "Wat van my

kinders?” Die teenvraag suggereer dat kinders en gebondenheid aan ander die lewe sinvol maak, dat ‘n mens ter wille van jou kinders nie kan selfmoord pleeg nie. Die belangrikheid van haar vermelding word beklemtoon wanneer sy die gang van die gesprek stop, Deidré as’t ware in die rede val en terugdwing na die vorige onderwerp, sodat sy dit kan sê.

D: Ek het geen gedagtes aan selfmoord nie. Ek dink aan selfmoord (.) maar ek sal dit nie uitvoer nie. Ek wil myself graag om die lewe bring. Ek sal selfmoord pleeg as ek die kans kry.

A: (. 1) Nie een van daai goed nie.

(22/32–34)

D: Die volgende een=

A: =wat van my kinders?

D: Ja. Is dit wat (.) wat jy altyd aan dink? As jy dink aan jou lewe?

A: Ja ek dink aan my kinders.

(22/39–14; 23/1)

Die assosiasie tussen verhoudings (byvoorbeeld met haar kinders), die lewe, skeiding en die dood verhef die patrone van binding en skeiding tot lewenskragte. In die postmoderne feminisme van Benjamin (1999) hou binding ook die moontlikheid van selfopoffering in. Hier is dus sprake van ‘n paradoks : Aan die een kant is Aspoestertjie se bindingverhouding met haar kinders haar teenmiddel tot selfmoord, maak dit haar lewe sinvol, en aan die ander kant hou juis die binding met haar kinders die potensiaal tot herhaalde selfopoffering in. ‘n Paradoksale spanning tussen offer en ontvang, sinvolheid en selfverlies, self en ander is teenwoordig.

Dié spanning tussen die behoefte van die self en die belange van ander word op inhoud- en prosesvlak deur Deidré en Aspoestertjie geïdentifiseer. ‘n Finale antwoord op die spanning word egter nie gegee nie.

A: Ek weet nie. Moet ek so wees? Moet ‘n mens se kinders altyd eerste kom? Of moet jy ‘n slag self ook eerste kom?

(23/5)

D: Dis 'n goeie vraag wat jy daar vra. (. 2) Wat ek nie nou sommer vir jou kan antwoord nie, maar dis 'n baie goeie vraag.
(23/6–7)

Bindingverhoudings bied dus die potensiaal tot ambivalensie en spanning tussen keuses vir die self of vir die ander.

'n Soortgelyke paradoks word in die teenstrydige potensiaal van binding om soms as pynlik en soms as plesierig beleef te word. Die subjektiewe belewenisse rondom binding dui nie net op moontlike gevolge van binding nie. Getrou aan die beginsel van rekursiwiteit sou die beleving van binding as aangenaam of pynlik die gerigtheid van die subjek na of weg van binding kon beïnvloed. Insaie in die beleving van binding verdiep die verstaan van die fenomeen en huldig die ryk subjektiewe ervaringswêreld van die respondent. Volgens die data bied binding die paradoksale potensiaal tot plesier en seerkry. Beide aspekte word opeenvolgend as potensiële impak van binding uitgelig.

5.3.6 *Plesier*

Binne die postmoderne feminisme is tradisionele emosionele konstrakte soos plesier en pyn van wesentlike belang aangesien dit erkenning aan die fenomenologiese ervaringswêreld van die respondent as mens verleen. Vir Benjamin (1999) en Kristeva (1989) is die erkenning van die plesier wat binding mag inhou 'n tradisioneel negeerde gegewe wat teoretiese en empiriese aandag verdien. Volgens Benjamin veroorsaak die Westerse fokus op die individu dat verhoudings, die interaksie tussen

subjekte en die plesier wat daarin kan lê dikwels nie belig word nie. Die plesier van bindingverhoudings blyk uit inhouds- en prosesgegewens in die data. So beskryf Aspoestertjie verhoudings en kommunikasie as 'n lekkerte in haar lewe, terwyl humor en lag dikwels in die interaksies tussen Deidré en Aspoestertjie voorkom.

A: Dit was vir my lekker gewees om met die kleintjies te (.) om met die kleinkinders (.)

D: ja= (2/39, 40)

A: =te gesels (3/1)

D: So jy sorg dat daar tye in jou dag is wat vir jou [lekker is

A: [Ja. Daar is vir my lekker dinge (.) En gesels met ander mense (3/15-17)

D: (lag) Maar dit lyk ook omtrent so.

A: (lag) O!

D: (lag) Dis seker die dat jy jou ouderdom so goed dra, né? (lag) OK (24/20-22)

Die lag wat tussen Deidré en Aspoestertjie lê borrel soms spontaan diep vanuit die sprekers op. As postmodernis kritiseer Kristeva (1986) De Saussure se homogene konseptualisering van betekenisgewing as 'n linguistiese tekensisteem. Met 'n postmoderne sema-analise postuleer Kristeva dat betekenisgewing en taal 'n bio-linguistiese proses is. So kan plesier en pyn linguisties in die narratiewe van Aspoestertjie gekonstrueer word. Dié konstruksie is egter linguisties heterogeen en ook biologiese ervarings soos lag en huil, ritmes en beweging is deel van die betekenisgewingsproses (Kristeva). In die narratiewe van Aspoestertjie word die genot en seerkry rondom binding gesê en gevoel in 'n gelyktydige betrokkenheid van liggaam en taal, natuur en kultuur.

Die potensiaal tot seerkry wat binding mag meebring word vervolgens aangeraak.

5.3.7 *Verlange en seerkry*

"The sorrow of the lover is ... in the presence and absence of the beloved: in the presence for fear of the absence, and in the absence for longing for the presence" (Kahn, aangehaal in Harvey & Hansen, 2000, p.359).

Uit Aspoestertjie se narratiewe is verlange en seerkry soms met binding verweef. Aspoestertjie is baie na aan haar lieflingsdogter. Hul noue gebondenheid veroorsaak dat Aspoestertjie na haar verlang, en seerkry en frustrasie ervaar indien sy nie by haar kan wees of alleen met haar kan praat nie. In hul gesprek oor Aspoestertjie se verlange na haar lieflingsdogter, druk beide Aspoestertjie en Deidré die verlange en seerkry wat met binding kan saamgaan in algemeen menslike terme uit.

D: Maar 'n mens mis daai naby (.) mekaar

A: ———Jy mis dit ja. Ek mis dit nogal en en ons kry (.) bv. nooit die kans om met mekaar alleen te praat nie.
{harder}

(8/5-7)

Aspoestertjie eggo Deidré se universele stelling. Emosionele beleving is egter waarneembaar in haar stem en die feit dat sy skielik harder praat. Sy volg haar universele stelling: "Jy mis dit ja" op met 'n persoonlike bekentenis: "Ek mis dit" en 'n beskrywing van die persoonlike konteks daarvan. Die taal van binding en skeiding is tegelyk universeel en persoonlik, plesierig en pynlik en dui op 'n volgehoue ambivalensie (Kristeva, 1986).

So verloop verhale van binding nie in isolasie nie, maar word dit dikwels deurkruis met narratiewe van skeiding. Die tweede besprekingshoofstuk word aan skeiding gewy. Eerstens word daar gefokus op strategieë om skeiding te bewerkstellig. Tweedens word die redes vir die konstruksie van skeiding aangeraak en laastens

word die gevolge van skeiding bespreek. Hoewel skeiding met die oog op duidelikheid eers afsonderlik bespreek word, dui tendense in die data, soos postmoderne teoretici suggereer (Benjamin, 1999; Kristeva, 1989), op 'n verweefdheid tussen self en ander en 'n volgehoue spanning tussen binding en skeiding. Ten einde die verwikkelde patroon van binding en skeiding duidelik uit te sit én die onderlinge meganiek en belang van beide konstrunkte in die narratiewe van die respondent uit te lig, word die drade van skeiding, soos dié van binding eers afsonderlik gevolg voordat die verweefde integrasie daarvan in die slothoofstuk gebied word.

Hoofstuk 6

RESULTATE EN BESPREKING:

DIE KONSTRUK SKEIDING

Maar die maan was 'n reisiger. En so ook die see.

“Besides, I like being alone” (Sharp, 1995, p.16).

Mitchell en Aron (1999) waarsku teen radikale vorme van konstruktivisme wat, in teen reaksie op individualisme, binding ten koste van skeiding beklemtoon. Volgens Kristeva (1984) is menslike lewe gewortel in die geboorteproses en die skeiding van die liggaam van 'n ander. In die metafoor van kraam is skeiding vir Kristeva soms pynlik maar nodig. Vanuit die data het skeiding, soos binding, as 'n belangrike tema in die lewe van die respondent na vore getree. Die naspeur van die konstruksie van skeiding het verskillende strategieë opgelewer. Identifikasie en ondersoek van dié strategieë verdiep nie net 'n verstaan van skeiding en die konstruksie daarvan nie, maar sou, indien relevant, as intervensie-strategie tydens die hulpverleningsproses benut kon word.

6.1 Strategieë om skeiding te bewerkstellig

Skeiding, mag en geslagsrolstereotipes is belangrike gegewens in die Amerikaanse feministiese beweging. 'n Verstaan van die verband tussen dié gegewe kan bydra tot 'n verstaan van die werking van skeiding en die strategieë waardeur dit

bewerkstellig word. Vir Foucault (1972) is mag skwessies immer teenwoordig in die linguistiek en die sosiale konteks. Taal en vertelling sou dus 'n medium kon bied waardeur mag en skeiding gekonstrueer kon word.

In hul analise van sosialisering en geslagsrolstereotipes identifiseer Hare-Mustin en Marecek (1989) 'n assosiasie tussen die manlike geslagsrolstereotipe en skeiding. Kagitcibasi (1996) identifiseer weer 'n assosiasie tussen skeiding en mag. Vir Kagitcibasi, 'n leier op die gebied van kulturele navorsing, hou skeiding verband met agensie, die neem van eie besluite, selfbeskikking en mag. Binne die feministiese paradigma konseptualiseer Sesan en Katzman (1998) mag in terme van "gesag" en "die vermoë om eie besluite te neem" (p. 79).

Indien die aannames van die Amerikaanse feministiese beweging en die kulturele beskouings van Kagitcibasi (1996) saamgevoeg word sou 'n sosio-kulturele assosiasie tussen mans-skeiding-mag en vroue-binding-ondergeskiktheid geïdentifiseer kon word. Volgens Hare-Mustin en Marecek (1989) word die manlike geslagsrol gekenmerk deur skeiding en selfbeskikking. Weens die negering van skeiding by vroue (Hare-Mustin & Marecek) en die assosiasie tussen skeiding en mag, sou skeidingsgedrag vir vroue begrensing, selfbeskikking en mag kon impliseer.

In pas met die linguistiese konseptualiserings van Foucault (1972) en die sosiaal-konstruktivisme van Gergen (1992) bied taal 'n medium waardeur nie net binding nie, maar ook skeiding, begrensing en mag gekonstrueer kan word. By implikasie sou Aspoestertjie skeiding, mag en begrensing deur linguistiese tegnieke in haar

narratiewe kon konstrueer. Verskillende aanduidings hiervan kan in ooreenstemming met die teorie uit die data geïdentifiseer kon word.

In Aspoestertjie se narratiewe en in haar verhouding met Deidré kan verskillende strategieë wat potensieel 'n rol in die konstruksie van skeiding speel, geïdentifiseer word, naamlik:

- blokkering van 'n onderwerp;
- weerhouding van inligting; en
- vertelling van 'n analogie.

Elk van die strategieë word vervolgens bespreek.

6.1.1 *Blokkering van 'n nuwe onderwerp*

Volgens die sosiaal-konstruktivisme bied taal die medium waarin skeiding en selfbeskikking gekonstrueer kan word (Gergen, 1992). Foucault (1972) beskou die linguistiek ook as medium tot magsverdeling: by implikasie, volgens die vermelde definisie van Sesan en Katzman (1998), selfbeskikking en die vermoë tot eie besluitneming. Die rol wat die linguistiek in die konstruksie van mag, skeiding en selfbeskikking speel blyk uit die data. So is daar aanduidings dat Aspoestertjie moontlik begrensing en selfbeskikking in haar verhouding met Deidré kon bekom deur op subtile wyses vroe en nuwe onderwerpe te blokkeer.

Uit die gesprekskonteks kom dit voor asof Aspoestertjie nuwe onderwerpe waaroor sy nie wil praat nie, blokkeer. Wanneer Deidré as onderhoudvoerder die gespreksonderwerp wil verander blokkeer Aspoestertjie die nuwe onderwerpe. Eers

wanneer Deidré die gesprek terugdraai na die onderwerp waaroor Aspoestertjie besig was om te praat, gaan sy voort met die gesprek. Hierdie blokkering sou skeiding kon bewerkstellig (Aspoestertjie praat oor háár onderwerp en ignoreer die onderwerp en van Deidré) en Aspoestertjie in staat stel om haar grense te handhaaf en self te bepaal waaroor sy wil praat.

A: Daar is altyd wat by die huis kleintjies na moes gekyk het, wat in die huis is.

[Ander

D: [O! =

A: = wat gewerk het =

D: = Voordat ons nou meer daaroor praat. Toe jy klein was, het jy ooit baie siek geword?

A: Ek kan nie onthou nie.

D: Het jy onthou dat jou ma vir jou dokter toe moes vat of om by 'n hospitaal uit te kom?

A: Uh uh. Ek kan nie onthou nie.

D: Glad nie onthou nie. So jy't toe nie skool toe gegaan nie. Jy't na die kinders gekyk by die huis? =

A: =Ja. Ons was (.) e (.) Ek en my ander susters (.) Maar daar was wat skool gegaan het.

(35/1-9)

Skeiding en begrensing via die linguistiese tegniek van blokkering sou mag en selfbeskikking kon impliseer. Weerhouding van inligting sou as tweede strategie in die konstruksie van skeiding geïdentifiseer kon word en word vervolgens bespreek.

6.1.2 Weerhouding van inligting

Deur inligting te weerhou, of deur kennis van die verhaal te ontken, sou Aspoestertjie grense in haar verhouding met Deidré kon stel. Sy neem die leiding en vertel gesegregeerd haar verhaal soos wat sy wil waaroor sy wil. Sy het byvoorbeeld vroeër genoem dat haar stiefpa 'n "vieslike mens" was, maar dat sy nie oor hom wou praat nie. Wanneer Deidré later in die gesprek oor hom wil praat (sy sê dat hy nie soos 'n kerkmens geleef het nie), blokkeer Aspoestertjie die onderwerp (sy sê sy nie

A: My ma–hulle was (.) my ma–hulle was (.) uh uh uh (.) kerkmense. Maar ek weet nie, my stiefpa (.). Hy het ook saam kerk toe gegaan (.)
                {nadenkend}

D: Maar hy't nie eintlik gelewe soos iemand wat =

A: = Ek kan nie (.) [dink

D: [uhm =

A: = nie. (. 2) Nou daar was (.) e e e 'n Kleurlingskool en 'n paar Blanke skole.
(35/16–22)

D: Is daar ander goed aan jou dag (.) in jou daaglikse lewe (.) goed wat gebeur wat vir jou sleg is? Wat nie vir jou lekker is nie?
A: (3) [nee
D: [Wat moeilik of swaar is?
A: Nee, ek glo nie daar is iets wat vir my moeilik of swaar is nie (. 3) My lewe is (.) lekker vir my (. 2) soos dit nou (. 1) is
(5/9–14.

D:Ja
A:Kyk, soos wat jy in die huis is (. 1)
D:Ja
A:Al probleem wat hulle vir my gee is die drink.
D:O: [Ja
(5/15–19)

Deur die blokkering van vrae en onderwerpe bekom Aspoestertjie outonomie in haar outeurskap. Sy bepaal die grense van haar narratiewe en op prosesvlak die mate waarin sy Deidré toelaat om haar verhale te ken en in die proses nader aan haar te beweeg.

Gebaseer op die aanname van 'n assosiasie tussen binding en gedeelde narratiewe, sou die vermelde blokkering van onderwerpe skeiding kon impliseer. Hierdie blokkering sou geïntensiveer kon word deur die ignorering van die ander persoon se bydraes. Die gesprek word gereduseer tot monoloog.

6.1.3 Die vertel van 'n analogie

'n Derde tegniek wat Aspoestertjie moontlik benut om haar grense te stel is deur die vertel van 'n analogie. Hoewel 'n gedeelde verhaal binding kan bewerkstellig, kan verhale ook vertel word om grense en skeiding daar te stel. Dit kom voor asof Deidré se vrae oor seksualiteit Aspoestertjie ongemaklik maak. Tekens van ongemak is waarneembaar in haar lang pouses, ongemaklike lag en die feit dat sy die beantwoording van die vrae uitstel. Dit is asof die ongemaklike vrae haar blootstel en haar grense binnedring. Aspoestertjie vertel dan 'n analogie wat as uitsteltegniek en as waarskuwing aan Deidré kan dien. Die storie handel oor 'n dokter wat, soos Deidré, ongemaklike vrae gevra het. Aspoestertjie het op haar beurt die dokter ongemaklik gemaak. Sy herstel in die verhaal die magswanbalans – iets wat sy ook in haar interaksie met Deidré doen. Dit is egter opmerklik dat sy, ten spyte van die parallel met Deidré en die dokter, Deidré nie soos die dokter direk aanspreek nie,

maar eerder die analogie vertel. Die indirekte analogie sou op 'n versagte waarskuwing en 'n nader verhouding met Deidré as die dokter kon dui. Die vertel van die spesifieke analogie sou ook kon impliseer dat Aspoestertjie bewus is van haar vermoë om magswanbalanse te herstel. So 'n besef is uiters bemagtigend.

- D: (. 3) Op die oomblik, is jy nou seksueel aktief? (. 2) Soos dat jy nou nog, (.) slaap met iemand?
- A: (lag) Ek het eendag e e (. 1) Lank terug was ek siek gewees. E e Toe was dit ook nou iets wat (.) hier onder nou seer gewees het.
- D: Ja
- A: En toe't die dokter vir my gevra (. 3): "dink jy nie jy verwag nie?"
- D: Ja
- A: Toe vra ek vir die (.) toe sê ek vir die dokter: "Dokter kyk, hoe lank gelede was daar 'n man by jou?" (. 2)
- D: Wat is die kanse dat jy kan verwag. (lag)
- A: Toe't die dokter toe skaam gewees. Toe dink ek haai maar ek is nou lelik om vir die dokter te vra. Ek het nog nooit weer seks gehad na my man en my man is 12 jaar dood.
(18/8–17)

Aspoestertjie se gebruik van 'n analogie, haar verhouding met die dokter, as metafoor vir haar verhouding met Deidré aktiveer Kristeva (1984) se verklaring van die revolusionêre en bemagtigende funksie wat poëtiese taalgebruik vir die spreker mag inhou.

In haar *Revolution in Poetic Language* verklaar Kristeva (1984) dat die krag van poëtiese taalgebruik, analoë en metafore op twee vlakke skuil. Eerstens probeer die spreker 'n kragtige boodskap oordra deur dit beeldend uit te druk. So sou Aspoestertjie se analogie op boodskap aan Deidré om haar grense te respekteer ten einde navolging van die dokter se voorbeeld en die slot van die verhaal te vermy, kon dui. Hoewel poëtiese taal betekenis dra is dié betekenis verskans – hierin lê die tweede krag van metaforiese taalgebruik.

Vir Kristeva (1984) lê die krag van poëtiese taal in die verskansing van betekenis. Dié teoretiese aanname kan as volg uit die data geïllustreer word: hoewel Aspoestertjie haar verhouding met die dokter op haar verhouding met Deidré van toepassing maak, doen sy dit nie direk nie – die betekenis van haar analogie word oop gelaat vir interpretasie. Die vertraging of verskansing van die verhouding tussen betekenaar (Aspoestertjie se vertelling) en betekenis vestig die aandag op die betekenisgewingsproses, pluraliteit (die verskillende betekenis wat Aspoestertjie moontlik met haar analogie wil oordra) en uiteindelik die subjek, Aspoestertjie. Vir Kristeva bring poëtiese taal 'n revolusie mee – dit hef die oënskynlike direkte verhouding tussen betekenaar en betekenis op en vestig die aandag op die subjek. Deur haar analogie beklemtoon Aspoestertjie haar status as afsonderlike betekenisgewende agent, as subjek. Implisiet aan dié subjek status, volgens objekrelasie teorie (Kristeva, 1986), lê 'n besef van skeiding.

Deur die potensiële betekenis van die analogie (Deidré moet Aspoestertjie se grense respekteer) en deur die moontlikheid van ander verskuilde betekenis word die aandag op Aspoestertjie as gesegregeerde betekenisgewende agent gevestig. Aspoestertjie konstrueer potensieel skeiding via poëtiese taal in haar verhouding met Deidré in. Dié subtiele en indirekte konstruksie van skeiding via poëtiese taalgebruik is vir Kristeva 'n kragtige rewolusie wat grondliggend die subjekstatus en segregasie van die spreker vier.

Postmodernisties en paradoksaal gesproke hou die subtiele konstruksie van skeiding via poëtiese taalgebruik in Kristevaanse terme 'n kragtige konstruksie in, maar kan dit ook potensieel op 'n versigtigheid met skeiding of die direkte openlike konstruksie

daarvan dui. Ten einde dié paradoks verder te eksplloreer kan verskillende invloedsfere wat skeiding motiveer en impakteer belig word. Dit is interessant dat Aspoestertjie in haar narratiewe telkens redes vir haar konstruksie van skeiding uitlig. Dié aspek word vervolgens belig, uit die data geïllustreer en teoreties gefundeer.

6.2 Motivering vir die konstruksie van skeiding

Op inhouds- en prosesvlak figureer moontlike redes vir die konstruksie van skeiding, naamlik:

- Lewenservarings;
- sosio-kulturele invloede; en
- die impak van die samelewing se privilegiëring van binding of skeiding.

Dit is interessant dat al drie die geïdentifiseerde invloedsfere, invloede van buite (die ander) verteenwoordig. Oor die uitskrif van Aspoestertjie se agensie in haar konstruksie van skeiding sou gehipoteetiseer kon word aan die hand van die individu-samelewing digotomie en die vroulike geslagsrolstereotipe.

Elk van die vermelde invloedsferegegewe word vervolgens bespreek en 'n hipotetiese verklaring van die geïdentifiseerde tendens word ten slotte in die bespreking van die samelewing-invloedsfeer gebied.

6.2.1 *Impak van lewensgebeure*

Skeiding blyk volgens die narratiewe van Aspoestertjie die gevolg van eksterne lewensgebeure te wees – omstandighede wat sy nóg gekies het nóg bewerkstellig het. Dié identifikasie van lewensgebeure as oorsaak van skeiding negeer Aspoestertjie se potensiele agensie en konstruksie van skeiding. In haar narratiewe beeld Aspoestertjie haarself en haar dogter as die slagoffers van 'n ekstern geforseerde skeiding uit. Die aanname dat skeiding deur lewensomstandighede veroorsaak kan word, word ook in die literatuur aangetref.

Vir Gilligan (1993) is binding en skeiding gewortel in die lewensiklus. Die huwelik van Aspoestertjie se lieflingsdogter het 'n fisieke, maar ook 'n mate van psigologiese skeiding in hul nabye verhouding van vroeër meegebring. Aspoestertjie ervaar die gevoel van wegbeweging en skeiding as pynlik en beklemtoon dit deur middel van herhaling. Daar is ook meer pouses in haar spraak, wat op haar pyn of ongemak met die skeiding kan dui.

A: Maar nou is sy getroud. Sy is nou getroud en nou het sy haar eie lewe. Nou die dag toe sê ek vir haar (.) weet jy e e e dit lyk my ons beweeg nou weg van mekaar.

D: Is haar naam ook *A

A: Ja, haar naam is ook *A. Toe sê ek , maar dit lyk my (.) ons 2 (.) beweeg nou (.) weg van mekaar af. Toe sê sy dit voel nogal vir haar ook so (. 1). Daar is nie meer soos wat dit was toe sy nou nog jonk en in die [huis was

D: [en in die huis nie.

A: Toe sê ek maar jy's mos nou op jou eie, daarom voel dit nou vir ons 2 so. Ons kry nooit geleentheid om met mekaar te gesels nie.

(7/26–34)

Ook Kristeva (1989) onderskryf die aanname dat skeiding implisiet aan die ervaring van lewe is. Vir Kristeva lê die eerste onafwendbare skeidingsproses reeds by die geboorte van die kind. Dit is noodsaaklik vir die kind om die moeder se liggaam te verlaat. Op 'n paradoksale wyse moet die kind, in objek-relasie terme, die moeder

eers verloor om in staat te wees om haar te benoem en te leer ken. Via skeiding word subjekstatus gevind (Kristeva, 1984). Soos by geboorte bied die lewe onafwendbare gebeurtenisse wat skeiding kan veroorsaak en nabye verhoudings kan beïnvloed.

Vir Kristeva (1989) word binding paradoksaal bemiddel deur die besef van skeiding en subjekstatus en 'n linguistiese uitreiking na die nou erkende ander wat daarop volg. Via taal bekom die subjek in Kristevaanse terme agensie oor die verhoudings wat gekonstrueer word of nie. Die narratiewe (taal) van Aspoestertjie verwoord egter nie binding na die skeiding van haar lieflingsdogter met dié se huwelik nie, maar verdere skeiding, die "weg (beweging) van mekaar af". Aspoestertjie beskou egter nie haarself as die agent in die konstruksie van skeiding nie, maar skryf die ervaring toe aan lewensgebeure.

Naas lewensgebeure beskryf Aspoestertjie sosio-kulturele invloedsfere, politieke sisteme en die samelewing as agente in die konstruksie van skeiding. Illustrasies van elk word vervolgens bespreek.

6.2.2 *Impak van sosio-kulturele invloede*

'n Sentrale sosio-politieke gegewe, kenmerkend van die Suid-Afrikaanse konteks waarin die gebeure waarvan Aspoestertjie vertel, afspeel, was die apartheidsbeleid. Hierdie sosio-politieke sisteem het die segregasie van kulturele groeperings in die Suid-Afrikaanse konteks deur wetgewing afgedwing en mag aan die geprivilegeerde blanke deel van die bevolking toegesê. Die legitimering van skeiding en die

beperkings wat onder meer op die bruin gemeenskap (waarvan Aspoestertjie deel is) geplaas is, het nie alleen skeiding tussen kultuurgroepe meegebring nie, maar kon ook in die praktyk skeiding tussen gesinslede veroorsaak.

Inhoudelik lyk dit of Aspoestertjie die skeiding van haar gesin aan historiese en sosio-politieke omstandighede (wat bepaal het dat mense dikwels ver van die huis af moes werk) toeskryf. Die skeidingsproses tussen Aspoestertjie en haar gesin kon deur apartheid – 'n sosio-kulturele konsep wat deur segregasie en magsverskille gekenmerk word, beïnvloed word. Kulturele segregasie blyk uit haar taalgebruik – sy verwys deurlopend na die gesin by wie sy gaan woon en werk het as “die Blankes” in plaas van individuele identifikasie. Weens die skeiding van haar gesin, kan Aspoestertjie ook weinig oor haar susters onthou omdat ook hulle ver van die huis af moes werk. Sy self is op 'n jeugdige ouderdom weggestuur om by Blankes te gaan werk.

A: Ek kan nie (. 3) ek kan nie eintlik veel van hulle onthou nie. Met die gevolg hulle was al uit die huis uit. Hulle het al gewerk. Nou daai tyd het jy mos nie naby die huis gewerk nie. Jy word mos (. 1) uhm (. 1) sê nou as die Blankes e iemand kom soek (.) dan moet jy nou mos maar saam. Ek kan onthou van my suster het in Riversdal (. 1) Ek kan nie onthou van al die plekke waar hulle (.) En Paarl. Ek kan nie onthou van al die plekke waar hulle=
(29/19-23)

Sampson (1989) aksentueer die wedersydse impak wat die samelewing en die individu op mekaar het soos volg:

We do not begin with two independent entities, individual and society, that are otherwise formed and defined apart from one another and that interact as though each were external to the other. Rather society constitutes and inhabits the very same core of whatever passes for personhood: each is interpenetrated by its other. (p.4)

Volgens Sampson is die individu verweef met sy samelewing. Die samelewing kan dus 'n impak op die skeiding van individue uitoefen.

6.2.3 Die samelewing se privilegiëring van binding of skeiding

Die privilegiëring van skeiding of binding as sosiaal aanvaarbaar binne 'n sekere konteks, sou patrone van binding en skeiding kon beïnvloed. Die volgende drie insidente illustreer op inhouds- en prosesvlak dat die samelewing binding binne sekere verhoudings eis en skeiding onsêbaar maak.

In haar narratiewe beskryf Aspoestertjie haar gesegregeerde bestaan op die plaas en haar afkeur aan sosialisering met die ander plaasvroue. Deidré eksploreer die redes hiervoor en suggereer dat die rede by Aspoestertjie lê: sy verkies die skeiding omdat sy daarvan hou om dinge vir haarself te hou. Aspoestertjie kaats egter dadelik die rede van haarself weg – dit is hulle skuld, want 'n mens kan nie met hulle kommunikeer nie. Beide Deidré se eksplorاسie vir redes en Aspoestertjie se verdedigende blamering van die ander mense vir haar keuse van skeiding, suggereer dat skeiding moontlik sosiaal geregverdig moet word en dat die generering daarvan potensieel onwenslik is. Aspoestertjie beklemtoon herhaaldelik: “Jy kan nie met hulle kommunikeer nie”. Haar gebruik van die inklusiewe “jy” in plaas van “ek”, maak haar skeiding en gebrek aan kommunikasie met die vroue byna algemeen menslike gedrag. In die proses ontken sy haar keuse tot skeiding. Sy gaan voort om haar gedrag te regverdig deur haar stelling dat sy wel soms met hulle praat en dat sy besig is. Aspoestertjie se verskonings oor waarom sy nie met die vroue assosieer nie en haar blamering van hulle vir die skeiding, suggereer dat verhoudings sosiaal

wenslik is, dat skeiding ongewens is en derhalwe gemotiveer moet word. Hier is sprake van 'n sosio-kulturele verwagting van die handhawing van vriendskappe en nabye verhoudings – 'n privilegering van binding en interafhanklikheid wat met die vroulike geslagsrolstereotipe of 'n kollektiewe kultuur verband kan hou. Volgens Choderow (1978) is daar 'n implisiete kulturele verwagting van vroue om bindings- en verhoudingsgerig te wees. Die keuse van skeiding moet geregverdig of ontken word; die redes daarvoor moenie aan die persoon self toegeskryf word nie lê, aangesien so 'n keuse negatiewe sosiale konnotasies inhou.

D: [Is dit oor jy eerder dinge in jou eie huis vir jouself hou?

A: (. 2) Nee, dis nie so nie, want dis omdat jy nie kan (. 2) Jy kan mos nie met hulle kommunikeer nie. Hulle is nie mense wat (.) met jou kan (.) dinges nie. Jy kan nou vir hulle môre en so.

Partykeer dan kom hulle na my toe en dan sit ons daar. Hulle kom e (.) eerder na my toe (.)

D: Uh

A: Om te kom sit en gesels oor so en so en so. Maar as ek kan (.) so gaan sit by die mense (. 1) Kyk bv. as ek (.) nou (. 1) by die huis kom, dan moet ek kos gaan kook (.2). Sê nou maar bv. vir vanaand. Ek het nou nog nie kos gekook nie. Ek moet dit kook. Ek moet wasgoed was (. 1) Ek moet (.). So (.).

(44/5–12)

Dit is opmerklik dat Aspoestertjie slegs eksterne objekte (kultuur, samelewing of lewensgebeure) as redes vir die konstruksie van skeiding uitlig. Indien die aanname dat Aspoestertjie wel skeiding via linguistiese tegnieke konstrueer (vergelyk die voorafgaande bespreking van strategieë in die konstruksie van skeiding) gehuldig word, is haar verswyging van haar eie agensie in die konstruksie van skeiding insiggewend. Die hipotese van 'n funksionele verswyging van haar eie rol in die konstruksie van skeiding word versterk deur aanduidings uit die data van 'n versigtige omgang met skeiding. Dié tendens sou potensieel verklaar kon word deur die

kulturele assosiasie en verwagting van vroue om bindingsgerig te wees (Choderow, 1978).

In Aspoestertjie se narratiewe oor haar skeiding met haar jongste dogter blyk die gebrek aan binding in hul verhouding 'n moontlik 'n pynlike en sosiaal onnoembare gegewe te wees. Na haar vertelling oor haar probleme met haar jongste kind, bring Aspoestertjie die vertelling nader aan die afstand wat tussen haar en die dogter bestaan. Dit is egter 'n pynlike of ongemaklike skeiding vir haar. In haar vertelling onderbreek sy haar sin oor hul verhouding en verskuif die fokus van haar onuitgespreekte skeiding in haar verhouding met dié kind, na die dogter se nabye verhouding met haar pa.

A: Kyk sy (. 1) Ek en sy (. 1) Sy was haar pa se kind. (7/1)

Vervolgens probeer sy die nabye verhouding tussen pa en kind regverdig: die dogter het alles saam met haar pa gedoen terwyl sy op die lande moes werk. Deidré neem 'n ondersteunende rol tydens die vertelling in.

A: Sy was nader aan haar pa as wat sy aan my was (. 1). Nou e e e bv. sy was nou so klein (.) sy't saam met haar pa (.) daai tyd toe werk ek nou nog op die plaas op die lande en so.

D: O Ja

A: so sy't nou saam met haar pa op die trekker grootgeraak en allester. So. Saam met haar pa in die nagte rondgery. (7/5–8)

Uit die onvermoë om die sin oor haar en haar dogter se gebrek aan binding te voltooi, die wegkaatsing van die fokus op hul verhouding na die kind se verhouding met haar pa en die meegaande verklaring vir die dogter se goeie verhouding met haar pa, blyk 'n pynlike ervaring en moontlik ook 'n ongemak om dit aan Deidré te beken. Die gebrekkige binding weerspreek die sosiale aanname dat daar 'n diep

binding tussen moeder en kind moet bestaan. Volgens Chodorow (1989) vorm interaksionaliteit en binding deel van die vroulike geslagsrol. Skeiding en binding is nie net losstaande gegewens nie, maar is deel van 'n sosiale sisteem wat implikasies vir individue wat daarvan afwyk, kan inhou. Die impak van die samelewing se verwagtings op die individu word hier aangeroer en is 'n verdere laag in die verhaal van verweefdheid en skeiding met ander. Volgens Howard (1991) leer jongelinge om die dominante stories van hul kultuurgroepe te vertel – hetsy oor klas, ras of geslag. Radikale afwykings van die dominante storie kan lei tot sosiale isolasie of etikettering – woorde oor nie-aanvaarbare narratiewe moet dus versigtig gekies word.

Aspoestertjie kan nie haar gebrek aan binding verwoord nie. Deur baie pouses en onvoltooide sinne heen, reik sy uiteindelik uit na Deidré om vir haar die onnoembare te sê. In haar binding met Deidré kom daar as't ware 'n balans gevorm vir die skeiding waarvan sy vertel.

D: Alles saam met haar pa=

A: = saam met haar pa gedoen. Nou nou sy't eintlik daai tyd al het sy vir my (. 1) Ek weet nie hoe om die te noem nie. Of sy my (. 3) Hoe sy nou e e e (. 2) Hoe sal 'n mens dit nou noem?

D: Amper asof sy nie regtig gebind het met [jou nie. Maar met haar pa.

[met my nie. Meer met haar pa. (7/9–13)

Gilligan (1993) verklaar die moeilik verwoordbaarheid van skeiding aan die hand van geslagsrolverwagtings en die impak van die samelewing op die individu wanneer sy sê: "Since masculinity is defined through separation while femininity is defined through attachment, male gender identity is threatened by intimacy while female gender identity is threatened by separation" (p.9).

Die impak van sosiale invloede op skeiding blyk eksplisiet uit inhoud en proses wanneer Aspoestertjie Deidré se opinie en as't ware haar sosiale toestemming vra

om aandag aan haarself te mag gee en gesegregeerd van haar kinders te funksioneer. Tydens hul interaksie vra Aspoestertjie aan Deidré of dit reg is dat sy haar kinders eerste stel. Hierdie vraag kom twee keer in die gesprek voor. Wanneer Aspoestertjie dit die eerste keer stel, omseil Deidré 'n antwoord deur die belangrikheid van die vraag te erken. Later in hul gesprek keer Deidré tot die vraag terug, maar stel dit as 'n geïmpliseerde opinie: "Mens moet na jouself ook kyk – is ek reg of nie?". Aspoestertjie antwoord in Deidré se woorde van vroeër – dit is 'n belangrike vraag. Rolomruiling en wedersydse identifikasie vind plaas deurdat die een met die ander se woorde praat.

Op prosesvlak sou die herhaling van die vraag, die sprekers se versigtige, neutrale omgang daarmee en hul eksplisiete aksentuering van die belang van so 'n vraag, op twee gegewens kon dui. Die eerste is dat die vraag of 'n mens maar gerig op die self kan wees, vir beide sprekers belangrik is. Die tweede is dat die stel van so 'n vraag sosiaal riskant kan wees en versigtig beantwoord moet word. Dit sou enersyds op 'n behoefte aan sosiale aanvaarding en andersyds op 'n sosiale beperking op die strewe na skeiding kon dui. Die vraag suggereer die belangrikheid van balans en ook die handhawing van skeiding in verhoudings. Aspoestertjie stem met Deidré saam dat outonomie en selfversorging belangrik is. Hoewel Aspoestertjie inhoudelik skeiding bepleit, tree sy in 'n afhanklike verhouding met Deidré. Sy vra byvoorbeeld na elke stelling Deidré se goedkeuring. Hier is sprake van 'n wedersydse beklemtoning van skeiding. Die ondertone van 'n soeke na goedkeuring ten gunste van skeiding, impliseer 'n potensiële sosiale taboe op sodanige besluit.

D:Jy het vir my gesê (. 1) is dit dat (.) partykeer (.) meeste van die tyd dan (. 2) dan (. 2) Wag ek het dit neergeskryf (. 1) Dan gaan dit vir jou oor (. 1) jy weet (.) om na ander mense om te sien. Hulle behoeftes=

A:=uh=

D:= eerste te stel. Of na hulle te kyk. Maar partykeer moet 'n mens ook na jouself kyk.

A:Uh

D:Vertel vir my bietjie hoe voel jy daaroor. Is ek reg of is ek nie reg nie?

A:Om na wat (.) om om

D:Kyk=

A:=ander om te sien?

D:Dink jy daar is tye waar jy voel, maar ek moet nou 'n bietjie na myself ook 'n slag kyk. Ek kan nie net (.) ek wil nie net (.) vir ander mense gee en wat van myself nie?

A:Ek dink nogal (. 2) dis 'n belangrike vraag. 'n Mens moet 'n slag na jouself kyk, hmm?

D:Uh uh

A:Ek voel selfs met iets bederf

D:Uhm

A:Né?

D:Ja

(46/23–41)

Die tema van die self en ander, soos aangebied op inhouds en prosesvlak, is volgens Gilligan (1993) 'n sentrale vraagstuk by vroue weens die geslagsrol-inkleding van die vrou: "The conflict between the self and other ... constitutes the central moral problem for women, posing a dilemma whose resolution requires a reconciliation between femininity and adulthood" (p.71). Weens die potensieële sosiale beperkings op skeiding moet vroue skeiding eers in verhoudings legitimeer en sêbaar maak.

Uit die voorafgaande bespreking kan verskillende veranderlikes op individuele, intrapsigiese en sosio-kulturele vlak in die ontwikkeling en manifestasie van skeiding en outonomie geïdentifiseer word. Uit die inhoud en proses blyk dit dat skeiding 'n impak op die betrokkenes se lewens uitoefen en gevolglik ook 'n rol in die ontwikkeling en manifestasie daarvan kan speel. Die tweede fase van die bespreking van skeidingspatrone fokus op die impak of funksies van skeiding, soos wat dit op inhouds- en prosesvlak in die materiaal gemanifesteer het.

6.3 Die impak en beleving van skeiding

Die impak en beleving van skeiding blyk uit Aspoestertjie se verhale. 'n Tweeledigheid kan in haar beleving van skeiding geïdentifiseer word. So sou skeiding sou byvoorbeeld bemagtiging en ontmagtiging, seerkry en genot, vir Aspoestertjie kon inhou. Elk van die potensiële implikasies van skeiding word vervolgens ten opsigte van inhouds- en prosesgegewens bespreek.

6.3.1 Bemagtiging

Binne die Amerikaanse feministiese beweging is die geslagsrolassosiasie tussen man-skeiding-mag en die geïmpliseerde ontmagtiging van vroue, van belang. Volgens Hare-Mustin en Marecek (1989) word die geslagsrol van mans met meer mag as dié van vroue geassosieer.

Binne die feministiese paradigma konseptualiseer Sesan en Katzman (1998) mag as “gesag, die gee van gesag, om in staat te stel of toe te laat” (p.79). Implisiet aan die definisie van mag is die implikasie van vrye keuse en besluitneming. Binne die literatuur word 'n deurdringende assosiasie tussen skeiding en mag aangetref. Vergelyk byvoorbeeld die konseptualiserings van Kagitcibasi (1996) wat uit sy navorsing oor kulturele patrone skeiding as verweef met agensie, die neem van besluite en mag beskou.

In die psigodinamiese tradisie word 'n soortgelyke assosiasie aangetref. Vir Erikson (1982), 'n leidingsfiguur in die veld van identiteitsontwikkeling, bied skeiding

bemagtiging, aangesien dit die geleentheid skep vir die konfrontasie en verwerking van bestaanskwessies, asook die vryheid en verantwoordelikheid van individuele keuses verskaf. Indien sodanige assosiasie tussen skeiding en mag bestaan, sou die negering van skeiding deur die vroulike geslagsrolstereotipe ontmagtiging impliseer.

In die narratiewe van Aspoestertjie en in haar interaksie met Deidré, tree mag soms as gevolg van skeiding na vore. Op inhoudelike vlak sou Aspoestertjie haarself kon bemagtig deur narratiewe te vertel of te weerhou. Vir Foucault (1979) word mag en kennis in vertelling versoen. In die narratiewe wat sy vertel, beklemtoon sy hoe sy as gesegregeerde entiteit besluite vel. Om gesegregeerd te funksioneer, impliseer die neem van selfstandige besluite, om in beheer te wees en gevolglik om mag in 'n gegewe konteks te hê.

In Aspoestertjie se narratiewe kan ook gesien word hoe skeiding die persoon self kan verhef tot die beoordelaar van dit wat reg of verkeerd is. Aspoestertjie vertel hoe sy haar kinders aanspreek as hulle dinge doen wat haar nie aanstaan nie. Sy beskou haarself as die een wat gesegregeerd besluit oor wat sy toelaat.

A:Of bv. ek (.) uhm (.) praat oor dinge wat hulle nou nie vir my reg doen nie (4/34)

Deur Deidré se vrae en nuwe gespreksonderwerpe te blokkeer, ontstaan segregasie tussen die twee sprekers. Aspoestertjie wil nie oor haar stiefpa gesels nie. Sy blokkeer Deidré se pogings om die gesprek te verander en gesels oor die onderwerpe van haar keuse. Sy word dus bemagtig.

A: My ma–hulle was (.) my ma-hulle was (.) uh uh uh (.) kerkmense. Maar ek weet nie, my stiefpa (.). Hy het ook saam kerk toe gegaan (.)
 {nadenkend}
 D: Maar hy't nie eintlik gelewe soos iemand wat =
 A: = Ek kan nie (.) [dink
 D: [uhm =
 A: = nie. (. 2) Nou daar was (.) e e e 'n Kleurlingskool en 'n paar blanke skole.
 (35/16–22)

Die data bied aanduidings dat Aspoestertjie as vrou via linguistiese tegnieke skeiding en mag konstrueer. Dit sou op 'n deurbreking van die tradisionele eksklusiewe assosiasie tussen mans en skeiding en vroue en binding kon dui. Die data bied ook 'n interessante deurbreking van die tradisionele skeiding-mag assosiasie. Getrou aan die postmodernistiese omarming van paradokse kan skeiding nie net bemagtiging nie, maar volgens die data ook soms ontmagtiging inhou. Beide die man-skeiding / vrou-binding assosiasie sowel as die skeiding-mag assosiasie (skeiding impliseer mag of ontmagtiging) word deur die data deurbreek. Die moontlike ontmagtiging wat skeiding kan inhou word vervolgens belig.

6.3.2 *Ontmagtiging*

In sekere omstandighede kan skeiding die individu se mag (die vermoë om met gesag 'n verlangde invloed uit te oefen) beperk.

Aspoestertjie funksioneer gesegregeerd van haar familie – sy het as klein kind haar ouers verlaat en nie weer met hulle kontak gehad nie. As gevolg van haar vroeë skeiding het sy gebrekkige kennis oor haar familiegeskiedenis en hulle huidige omstandighede. Sy kan dus baie vrae oor haar familiegeskiedenis nie beantwoord

nie, en verkeer in 'n ontmagtigde posisie. Daar is gedeeltes van haar storie wat sy nie kan vertel nie, wat slegs deur haar vervreemde gesinslede vertel kan word – iets wat dele van haar outeurskap wegvat. Al is sy outonoom, is sy steeds verbonde aan haar familie. Die ontmagtiging word verder versterk deur die finaliteit van die skeiding: sy sien geen hoop op hereniging nie en sal dus nooit die vrae kan beantwoord nie. Haar mag as bepalende agent word dus beperk.

D: Is daar mense in jou familie wat al moes hospitaal toe gaan vir senuwees? Of sulke probleme?

A: Dit sou ek nooit vir jou kan sê nie.

D: Is dit?

A: So oud soos wat ek is

D: Haai hoe so?

A: Omdat ek is klein van my familie af weg.

(12/2–7)

Indien taal en vertelling die medium is waardeur mag gekonstrueer word (Gergen, 1992; Foucault, 1979) impliseer die onvermoë om te vertel 'n verlies van mag en agensie. Nie alleen sou skeiding tot ontmagtiging kon lei nie, dit mag ook 'n pynlike ervaring vir die subjek inhou – veral indien die ervaring van skeiding nie deur die individu bewillig is nie. Seerkry word as derde potensiële produk van skeiding bespreek.

6.3.3 Seerkry en isolasie

Vir Kristeva (1986) is linguistiek 'n bio-sosiale konstruk. Deur die liggaam by die betekenisgewingsproses te betrek word ervarings wat wyer as Foucault (1979) se konseptualisering van taal lê betrek. Vir Kristeva is die mens reeds voorgeboortelik in 'n ambivalente binding-skeidingverhouding gehul waar die kind nóg volkome subjek, nóg volkome objek is. Kristeva konseptualiseer die ervaring van skeiding in

terme van die geboorteproses – 'n pynlike proses waarin die kind nie 'n keuse uitgeoefen het nie. Uit die data blyk skeiding wat nie bewillig is nie soms pynlik te wees.

'n Teoretiese verklaring van die assosiasie tussen gedwonge skeiding en pyn blyk uit die oord van objek-relasie teoretici. Volgens Fairbairn (1952) en Bowlby (1969) is binding 'n basiese menslike behoefte. Gedwonge skeiding en verlating kan diep seermaak weens die ondertone van verwerping wat dit kan inhou. So belangrik is dié begrip binne objek-relasie teorie dat Fairbairn postuleer dat kinders die idee van die onfeilbare liefde van en binding met hul ouers bewaar deur hulself vir negatiewe ervarings te blameer. So glo die kind dat omdat ma goed is en lief is vir my, dinge wat dui op die teendeel my skuld is. As ma my nie lief het nie is dit omdat ek dit nie verdien nie. Volgens dié konseptualisering van Fairbairn is verwerping diep pynlik omdat die kind (Aspoestertjie) haarself op grond van die gedrag van ander (ma) kan verwerp. 'n Diep verweefdheid tussen self en ander word aangetref. Die pyn wat gedwonge skeiding kan meebring blyk inhoudelik uit die data.

Aspoestertjie is as klein kind van die huis af weggestuur om by Blankes te gaan werk. Haar ma het nooit weer met haar kontak gemaak nie. Ironies genoeg het Aspoestertjie nie 'n keuse gehad in die skeidingsproses nie – sy was nie outonoom in die besluit oor skeiding nie. Tekens van seerkry en onbegrip vir die redes oor haar ma se besluit, blyk uit Aspoestertjie se afgebroke antwoord op Deidré se vraag na die skeiding. In die gesprek oor die redes vir Aspoestertjie se wegstuur is talle pouses. Dit is byna asof Aspoestertjie en Deidré sukkel om dit te verwoord, of die woorde weg is, of dat dit te seer maak.

D: En nou hoe (.) hoe't dit dan=

A: =omdat uh my ma (. 2) het (. 1) my my (.) ek weet nie hoe oud was ek nie(. 2) want ek was nog baie klein. Toe't my ma vir my vir blanke mense gegee om by hulle te gaan (. 1) uhm (.) kind oppas.

D: (. 2) o

A: En wat (. 2) vir my (. 1) so snaaks gewees het (.) vir my't dit gevoel of sy nou nooit meer belanggestel het in my nie. (12/14–19)

Aspoestertjie praat sagter en met baie pouses as sy oor skeiding praat, bv. oor die gebrekkige binding met haar jongste dogter of die skeiding van haar lieflingsdogter ná die dogter se huwelik.

A: Nou nou sy't eintlik daai tyd al het sy vir my (. 1) Ek weet nie hoe om die te noem nie. Of sy my (. 3) Hoe sy nou e e e (. 2) Hoe sal 'n mens dit nou noem?(7/10, 11)

Ook op prosesvlak word die versigtige omgang met skeiding aangetref. Beide Deidré en Aspoestertjie praat sag en met baie pouses oor die dogter se skeiding van haar pa na sy dood.

D: Dis nou 12 jaar terug is dit, né?

A: ja (. 2) Sy's al 22 (. 4)

D: So sy was so (. 1) 10 (. 3) 10

{praat sag}

A: Ja (. 1) sy was amper (.) sy was so oud. (. 1) Nou nou maar ek en die ander meisiekind (. 1)

{ baie sag}

{ harder}

Uit die sagte stemme en die baie pouses blyk 'n sensitiwiteit vir die seerkry en ongemak wat skeiding inhou en word die narratief byna onhoorbaar – asof die vertelling nie die skeiding kan verwoord nie. Die vertelling oor gebrekkige binding en skeiding neem met sy baie pouses, min woorde en sagte stemme 'n versigtige gewydheid aan. Uiteindelik lê die weerklank van skeiding in die dood – vir die dogter is dit die dood van haar pa.

In haar narratief verskuif Aspoestertjie die klem van haar gebrekkige binding met haar jongste dogter na haar goeie verhouding met haar lieflingsdogter – byna asof dié verhouding kompenseer vir die seerkry in die ander.

A: Ja (. 1) sy was amper (.) sy was so oud. (. 1) Nou nou maar ek en die ander meisiekind (. 1)

{ baie sag}

{ harder}

D: wat nou getroud is?

A: Ja. Ons was weer die naaste aanmekaar gewees, want sy't altyd gesê as daai een nie gekom het nie, dan was sy die babatjie gewees.

'n Moontlike verklaring vir die kompenserende fokus op binding en die groter gemak waarmee Aspoestertjie daaroor praat, sou in die vroulike geslagsrol en sosiale kodes vir moeder en kind binding gevind kon word (Hare-Mustin & Marecek, 1989).

'n Ander belangrike gegewe in die narratief is dat Aspoestertjie se verhouding met beide haar dogters deur afstand en skeiding gekenmerk word en moeilik is om te verwoord. Tog maak die skeiding met haar jongste haar meer ongemaklik en dit is oënskynlik veel moeiliker om daaroor te praat as die skeiding met haar lieflingsdogter. Sy verander dus die onderwerp van die skeiding van die jongste na die skeiding van die getroude lieflingsdogter – 'n onderwerp waaroor sy harder, vloeiender en met groter gemak praat. Hoewel die skeiding in beide gevalle pynlik is en moeilik om oor te praat, is die skeiding tussen die twee dogters verskillend. Waar Aspoestertjie oor die jare heen (en steeds) gebonde aan haar lieflingsdogter voel, kenmerk skeiding haar verhouding met haar jongste van vroegs af. Terwyl omgewingsomstandighede ('n huwelik en geografiese skeiding) ooreenkomstig die verwagte beloop van die lewe, skeiding met haar lieflingsdogter meegebring het, soek Aspoestertjie na verklarings vir die gebrek aan binding met haar jongste. Waar die skeiding met die lieflingskind, in die lig van haar huwelik, sosio-kultureel verwag

kon word, is daar die suggestie van die onnoembare, die sosiaal onaanvaarbare, in haar gebrekkige binding met haar jongste. Terwyl die skeiding met haar lieftingskind deur eksterne faktore teweeggebring is, impliseer die narratiewe van Aspoestertjie die moontlikheid dat sy self 'n aandeel in die skeiding van haar jongste dogter gehad het. Uit bogenoemde blyk dat skeiding en die moontlike gepaardgaande pyn veelvuldige vorme kan aanneem; dat ongewenste skeiding seer kan maak, maar dat die persoon se potensiële aandeel in die skeiding selfs nog seerder kan maak.

Terwyl mag en ontmagting paradoksaal potensiële gevolge van skeiding kan wees, kan plesier soos pyn ook 'n moontlike gevolg van skeiding wees. Aanduidings dat skeiding soms 'n aangename ervaring mag wees word vervolgens uit die data geïllustreer.

6.3.4 Plesier

Uit die narratiewe van Aspoestertjie kom dit voor dat skeiding ook plesier kan verskaf. Op inhoudsvlak blyk 'n potensiële assosiasie tussen skeiding en plesier. Na die legitimering van skeiding, begin Aspoestertjie, met Deidré se ondersteuning, beklemtoon dat dit belangrik is om jouself soms eerste te stel. Sy praat met toenemende opgewondenheid, vinniger en harder terwyl sy vertel hoe sy haarself bederf deur mooi aan te trek en alleen uit te eet – met die lekkerste wete: die kos en alles is net vir haar. Ook Deidré neem deel aan die opgewonde vertelling en versnellende tempo, sodat hulle mekaar later sonder pouses begin opvolg en tegelyk begin praat. Inhoud en proses ondersteun mekaar.

Tog is die verhaal oor die plesier van skeiding ingelei deur 'n proses van legitimering en regverdiging. Beide Deidré en Aspoestertjie het saamgestem oor die belangrikheid daarvan, voordat Aspoestertjie begin vertel het hoe sy haarself bederf. Die voorafgaande legitimering en verklaring dat outonomie aanvaarbaar is, sou op 'n sosiale beperking kon dui. Skeiding word dus in verhoudings gelegitimeer (Prosesvlak fasiliteer die inhoudelike vertelling van skeiding). Dit posisioneer binding en skeiding as twee wedersyds moniterende kragte in verhouding tot mekaar. In 'n verhouding word toestemming en regverdiging verkry om gesegregeerd te mag wees.

A: Ek dink nogal (. 2) dis 'n belangrike vraag. 'n Mens moet 'n slag na jouself kyk, hmm?

D: Uh uh

A: Ek voel selfs met iets bederf

D: Uhm

A: Né?

D: Ja

A: Uh of jy moet jouself e iets gee soos 'n (. 2) ietsie nuuts koop (. 1) bederf met iets —of jy moet sommer (.) as jy (.) as jy (.) vir jouself uitneem.

(46/36–41)

A: Ek moes (.) Ek ek ek sê sommer net sommer. Ek gaan mos (.) ek gaan net gou na Kentucky toe. Ek is nou hierso. Nou gaan ek nie omgee nie (.) Nou gaan ek lekker

[harder]

eet by Kentucky.

D: Dit [is net vir jou

A: [ek gee nou nie om nie. Dit is nou net vir my. Nou eet ek alles lekker op. En ek drink daai koeldrank ook alles uit wat ek daar (.) Ek dink 'n mens moet (.) jy moet kyk na jouself=

D: =Ja=

A: =ook né?. Maar maar maar nou sê maar dis belangrik. Soos of jy jou ha:re was en bietjie mooi maak en alleste (. 1). —So (.)'n mens moenie altyd dink aan ander {hoog]

nie. Jy moet aan jouself ook dink.

(47/8–19)

Volgens Josselson (1996) is daar twee basiese temas in menslike ervarings: die een behels selfbeskikking en skeiding en die ander tema is 'n behoefte aan binding en saamwees. Vir Benjamin (1999) behels die ondersoek van binding en skeiding die

ondersoek van 'n paradoks. Vir Kristeva (1986) impliseer binding en skeiding 'n ambivalensie – binding en skeiding funksioneer tegelyk in samehang en in stryd met mekaar. Hierdie stelling dui daarop dat skeiding en binding albei menslike behoeftes is en derhalwe deel vorm van menslike ervarings.

Die postmoderne postulerings van Benjamin (1999), Josselson (1996) en Kristeva (1986; 1989) word getoets in die beligting van die potensiële interaksie tussen temas van binding en skeiding soos dit funksioneer in die data. Weens die tendens om binding óf skeiding te privilegieer en afsonderlik na te vors, of die neiging om slegs binding met vroue en skeiding mans te assosieer, word dié postmoderne hipoteses van die vermelde outeurs dikwels nie ontgin of empiries ondersoek nie. Die volgende hoofstuk word gewy aan die potensiële interaksie tussen die twee konstruksie binding en skeiding.

Hoofstuk 7

GEVOLGTREKKING:

DIE EB EN VLOEI VAN *BINDING* EN *SKEIDING*

En soms het die see sy golwe laat uitswel en ver uitgeloop op die strand. Soms diep in homself getrek. En in die gang van getye het 'n eb en vloed gekom wat soms op stil nagte hoorbaar is of gesien kan word aan die stand van die maan.

Die gevolgtrekking, as slothoofstuk, begin met 'n samevatting van die voorafgaande twee besprekingshoofstukke. 'n Oorsig van die strategieë wat 'n rol speel in die konstruksie van binding en skeiding, die moontlike redes vir hierdie konstruksie en die potensiële gevolge daarvan word gegee.

Tweedens word twee tendense met betrekking tot die verhouding tussen binding en skeiding geïdentifiseer en bespreek, naamlik die gelyktydige teenwoordigheid van en die interaksie tussen die twee konstruksies.

Derdens word die potensiële impak van die tendense bespreek, naamlik kragte wat mekaar voortdryf en wedersydse intensifisering.

Vierdens word geleenthede vir toekomstige navorsing uitgelig.

Die simboliek van die analogie word ter afsluiting by die bespreking betrek.

7.1 Opsomming van vorige besprekingshoofstukke

Die eerste fase van die bespreking is aan die konstruk *binding* gewy. Binding is ten opsigte van drie fasette belig: die konstruksie daarvan, die redes of motivering vir sodanige konstruksie en die impak en beleving van binding. Die drie fasette het uit die data gemanifesteer en is tydens die bespreking geïllustreer en teoreties verklaar.

Die empiriese gesprek oor binding en skeiding word tradisioneel oorheers deur die tendens om geslagsverskille na te speur (Betz & Fitzgerald, 1987; Betz et al., 1990; Blustein et al., 1995; Horner, 1972; Lever, 1976; Pollak & Gilligan, 1982; O'Brien, 1996) of die neiging om die relatiewe belang van binding of skeiding na te speur en teen mekaar op te weeg (Bell et al., 1987; Blustein et al., 1995; Cohan, 1988; Goodman, 1999; Harper & Elliot, 1988; House et al., 1988; Ketterson & Blustein, 1997; Lepore, 1992; Lucas, 1997; Ryan et al., 1996; Windle, 1992). In die proses word die wyse waarop binding en skeiding gekonstrueer word nie belig nie.

Ter aanvulling van 'n geïdentifiseerde empiriese leemte is nie net die teenwoordigheid van binding al dan nie ondersoek nie, maar ook die potensiële strategieë wat die kliënt gebruik om binding te konstrueer is op inhouds- en prosesvlak nagespeur en bespreek.

Insae in die konstruksie van binding is van teoretiese en terapeutiese belang – veral indien die gevolgtrekkings van verskeie empiriese outeurs dat beide binding en skeiding van belang kan wees gehuldig word (Bell et al., 1987; Blustein et al., 1995; Cohan, 1988). Sommige outeurs postuleer dat 'n volgehoue absolute privilegering

van óf binding óf skeiding problematies kan wees en selfs as patologie gekonseptualiseer kan word (Blatt & Zuroff, 1992). Dié beginsel kan gesien word in Beck (1983) se sosiotropie-outonomie formule of Blatt (1990) se binding-selfkritiek skaal. Talle outeurs waarsku teen die negering van binding ter wille van 'n tradisioneel Westerse beklemtoning van skeiding (Geertz, 1978; Gergen, 1991; Gergen & Gergen, 1988; Guisinger & Blatt, 1994).

Insae in die konstruksie van binding verdiep dus nie net die teoretiese verstaan van binding nie, maar bied potensiële strategieë wat tydens die sielkundige hulpverleningsproses gebruik kan word indien die konstruksie van binding aangedui is. Die terapeutiese waarde van dié geïdentifiseerde strategieë word verdiep deur die seleksie van 'n Suid-Afrikaanse respondent uit 'n tradisioneel onbeligte plaaslike populasie. Uit die empiriese gesprek beklemtoon kulturele navorsers dat kultuur binding/skeidingsgedrag kan beïnvloed (Daroowalla, 1998; Dion & Dion, 1993; Gnaulati & Heine, 2001; Stewart et al., 1999), dat Europese of Amerikaanse navorsing nie ongetoets na Suid-Afrikaanse populasies veralgemeen kan word nie (Bersoff & Bersoff, 1999; Kazdin, 1999; Sato, 2001; Scarr, 1989) en die gevolglike noodsaaklikheid van navorsing oor binding en skeidingsgedrag in die Suid-Afrikaanse konteks.

Soos blyk uit die data word binding in die lewe van Aspoestertjie en in haar interaksie met Deidré potensieel deur die volgende strategieë vergestalt:

- Woordkeuse en naamgewing;
- Gemeenskaplikhede;
- Parallele inkleding;

- Die vertel van narratiewe;
- Gedeelde geheime.

Insae in dié strategieë is ook van teoretiese belang. Die linguistiese aard van talle van die strategieë (vergelyk byvoorbeeld woordkeuse, naamgewing, vertelling, geheime en parallelle inkleding) onderskryf die postmoderne beklemtoning van taal en die sosiaal-konstruktivistiese aanname dat die realiteit (ook bindingverhoudings) via taal gekonstrueer word. Die rol van taal in bindingverhoudings word ook deur objek-relasie teoretici geantisipeer. So postuleer Kristeva (1986) dat persone na 'n besef van reële skeiding die subjek-status van die ander persoon erken en dan via taal 'n verhouding met die ander persoon konstrueer. Die geïdentifiseerde linguistiese strategieë brei dié vermelding uit en illustreer sosiaal-konstruktivistiese en objek-relasie teorie.

Die strategie van gemeenskaplikhede herroep teoreties die objek-relasie beginsel van identifikasie en illustreer die diep verweefdheid tussen die self en die ander. So kan mense nader aan dié voel wat soortgelyk as hulself ervaar word: die met wie hul kan identifiseer. Die suggestie van 'n liefde vir die ander gebaseer op 'n liefde vir die self lê hierin opgesluit (Kristeva, 1982). Kristeva se objek-relasie konseptualisering versinnebeeld 'n diep binding met ander gebaseer op 'n binding met dié self. Dié objek-relasie postulering en postmoderne hipotese van 'n vervlegting tussen die self en ander word deur die strategie van gemeenskaplikhede getoets en onderskryf.

Parallelle inkleding, 'n linguistiese strategie wat op die beginsel van gemeenskaplikhede berus, is geïdentifiseer uit die data en behels 'n nuwe teoretiese

toevoeging tot die gesprek. Parallele inkleding bied 'n teoretiese versmelting van sosiaal-konstruktivistiese en objek-relasie aannames. So kan die bindingverhouding gebaseer op 'n beleving van die ander as soortgelyk aan die self (objek-relasie gelyksoortigheidsteorie) uitgebrei word tot 'n bindingverhouding gebaseer op die linguistiese konstruksie van die ander as soortgelyk aan die self deur die ander in parallelle terme in te klee. Die sosiaal-konstruktivistiese aanname van 'n gekonstrueerde realiteit via taal en die objek-relasie meganiek van gemeenskaplikhede word dus versoen. Die meganiek van parallelle inkleding hou bepaalde waardes of implikasies vir die respondent in.

Na aanleiding van die data is die respondent se verklarings vir die redes waarom sy bindingverhoudings konstrueer, sowel as haar beleving van die impak daarvan geëksploreer. Dit dra by tot die fenomenologiese kwaliteit van die bespreking.

Uit vorige empiriese ondersoeke blyk teenstrydige konseptualiserings oor die motivering vir die konstruksie van binding. So tipeer postmoderne en objek-relasie teoretici binding as 'n basiese behoefte wat by alle mense teenwoordig is (Benjamin, 1999; Bowlby, 1969; Ornish, 1998; Ryan & Deci, 2000; Sato, 2001). Binne die teoretiese literatuur word die algemeen menslike behoefte aan binding vernou tot 'n assosiasie met die vroulike geslagsrol. In die teoretiese debat oor geslagsverskille konseptualiseer Gilligan (1993) en Choderow (1978) dat vroue hulself in bindingverhoudings definieer terwyl mans hoofsaaklik skeidingsgerig is. Uit die oord van die postmoderne feminisme waarsku talle outeurs teen dié simplistiese vrou-binding, man-skeiding assosiasie en word 'n komplekse verhouding tussen vroue en binding en skeiding geantisipeer (Benjamin, 1999; Flax, 1990; Hare-Mustin &

Marecek, 1989; Kristeva, 1984; 1986; 1989). Bovermelde feministiese teoretici postuleer dat vroue tegelyk binding- en skeidingsgerig mag wees en dat bindingsgerigtheid nie alleen deur individuele behoeftes nie, maar ook deur kulturele invloede geïmpakteer kan word. Ander teoretici waarsku ook teen individuele en kulturele verskille met betrekking tot bindingsgerigtheid (Sherman, 1993). Die data illustreer dié postmoderne postulering.

Uit inhoud en prosesgegewens blyk die motief vir Aspoestertjie se konstruksie van binding 'n individuele behoefte sowel as die invloed van die samelewing te wees. In navolging van die postmoderne integrasie van Kristeva (1984; 1986; 1989) identifiseer Aspoestertjie tegelyk haar behoefte aan binding (vergelyk die bespreking: invloede vanuit die individu, hoofstuk 5) sowel as die invloed van kulturele verwagtinge (vergelyk die bespreking: impak van die samelewing, hoofstuk 6).

Volgens Rothbaum et al. (2000) is die teoretiese besef van die impak van die samelewing en kultuur op binding- en skeidingsgedrag van sentrale belang. So sou die samelewing, deur voor te skryf wat sêbaar is en wat nie en deur die inkleding en oordrag van die vroulike geslagsrol, die linguistiese konstruksie van skeiding by vroue kon inhibeer. Volgens linguistiese literatuurteoretici soos Foucault (1972) en die sosiaal-konstruktivisme van Ochberg (1996) is taal en alle narratiewe sosiale konstrunkte ingebed in 'n bepaalde kulturele konteks. So verklaar Coats (1986) dat mans en vroue in afsonderlike spraakgemeenskappe gesosialiseer word. Volgens Ruddick (1989) en Coats is die verabsoluttering van bindingsgedrag by vroue, soos die vroulike geslagsrolstereotipe suggereer, 'n sosio-kulturele konstruksie. Volgens

die data impakteer kulturele gegewens Aspoestertjie se konstruksie van binding en 'n tentatiewe ondersteuning van Ruddick en Coats se hipotese word gebied.

In pas met die postmodernistiese beginsel van rekursiwiteit sou 'n verklaring van die redes waarom Aspoestertjie binding konstrueer ook in die gevolge wat binding vir haar inhou kon lê.

In die empiriese tradisie om die belang van binding te ondersoek het verskeie teoretici binding as 'n uiters belangrike motief in die lewens van respondente geïdentifiseer (Blustein et al., 1995; Cohan, 1988; House et al., 1988; Ketterson & Blustein, 1997; Ryan et al., 1996). Die resultate ondersteun die bevindings van bovermelde teoretici en dui daarop dat binding 'n belangrike rol in die lewe van die respondent speel en kan bydra tot haar selfbeeld, ervaring van eie waarde en haar ervaring van haar lewe as sinvol. Die data dui ook op 'n assosiasie tussen binding en die gee en ontvang van hulp en ondersteuning. Dié bevinding word deur die navorsing van Bowlby (1969) en Cohen, House et al. ondersteun. Resultate dui ook op 'n verband tussen binding en die ervaring van geluk en plesier in die respondent se lewe. Volgens Benjamin (1999) word dié assosiasie dikwels nie deur navorsers belig nie.

Die geïdentifiseerde positiewe impak van binding, asook die feit dat die tema van binding herhaaldelik op inhouds- en prosesvlak gemanifesteer het, sou 'n aanduiding kon wees van die belangrikheid van binding vir die respondent. Die teoretiese gevolgtrekking dat binding 'n belangrike konstruk in die lewe van 'n vroulike Suid-Afrikaanse respondent kan wees, word geantisipeer deur die resultate van Cohan

(1988) en House et al. (1988). Die besef sluit aan by 'n kollektiewe kulturele beskouing (Kagitcibasi, 1996) en die feministiese teoretiese konseptualisering van Gilligan (1993), waarvolgens bindingverhoudings 'n sentrale tema is in die lewens van vroue.

Tog was die resultate, in pas met Benjamin (1999), Flax (1990) en Kristeva (1989) se postmoderne feministiese konseptualiserings, nie so simplisties nie. Hoewel binding as uiters belangrike tema in die lewe van die respondent geïdentifiseer kon word, het ook skeiding as belangrike waarde na vore getree.

Die tweede helfte van die bespreking is aan die konsep skeiding gewei. Die rede vir die gelyktydige eksplorاسie berus by die teoretiese antisipasie van postmoderne teoretici dat beide binding en skeiding belangrik in die lewens van vroue mag wees (Benjamin, 1999; Flax, 1990; Kristeva, 1989), die teoretiese voorstel dat die vroulike geslagsrolstereotipe se uitsluiting van skeiding en privilegering van binding 'n kulturele konstruksie mag wees wat ontoereikend is om die totaliteit van vroulike ervaring te verwoord (Coats, 1986; Harding, 1991; Ruddick, 1989; Wood, 2000), die teoretiese verwagting dat daar 'n interaksie tussen binding en skeiding mag wees (Harvey & Hansen, 2000) en die geïdentifiseerde empiriese leemte aan navorsing wat die naasbestaan en interaksie van binding en skeiding ondersoek (Wood).

Soos Benjamin (1999), Flax (1990) en Kristeva (1989) antisipeer het die resultate die naasbestaan van binding- en skeidingstemas in die lewe van die respondent bevestig. Naas binding het Aspoestertjie ook skeiding in haar lewe gekonstrueer.

Strategieë wat in die konstruksie van skeiding benut was, is:

- blokkering van onderwerpe;
- weerhouding van inligting; en
- die gebruik van 'n analogie.

Soos by die konstruksie van binding was dié strategieë hoofsaaklik linguisties – 'n bevestiging van die sosiaal-konstruktivistiese aanname van 'n linguisties gekonstrueerde realiteit.

Soos by binding is die moontlike redes vir die konstruksie van skeiding belig. Op 'n interessante wyse is slegs eksterne invloedsfere (lewensgebeure en sosio-kulturele faktore) geïdentifiseer. Waar Aspoestertjie 'n behoefte aan binding as motief vir die konstruksie daarvan noem, word sodanige motief vir die konstruksie van skeiding potensieel verswyg. Dié hipotese word onderskryf deur die feit dat daar wel baie aanduidings in die data is dat Aspoestertjie skeiding in haar lewe konstrueer (vergelyk die bespreking: strategieë in die konstruksie van skeiding, hoofstuk 6). Die suggestie van 'n potensiele ongemak met skeiding (vergelyk die bespreking: die impak van sosio-kulturele invloede, hoofstuk 6) sou die potensiele verswyging kon motiveer.

Die vermelde suggestie van ongemak sou verklaar kon word aan die hand van die vroulike geslagsrolstereotipe. Volgens Gilligan (1993) bestaan daar 'n kulturele assosiasie tussen vroue en binding, word daar van vroue verwag om bindingsgerig op te tree en rus daar 'n sosiale beperking op skeidingsgerigtheid by vroue (Choderow, 1978; Estés, 1994).

Die teoretiese verklaring van sosiale beperkings op vroue se konstruksie van skeiding sou dus as verklaring vir Aspoestertjie se potensiële verswyging van haar agensie in sodanige konstruksie kon dien. Op 'n interessante wyse erken sy wel 'n behoefte aan skeiding, maar eers nadat dit in haar bindingverhouding met Deidré gelegitimeer is (vergelyk die bespreking: die samelewing se privilegering van binding of skeiding, hoofstuk 6). Dié legitimering van skeiding in 'n bindingverhouding ondersteun die aanname dat Aspoestertjie wel skeidingsgedrag konstrueer, maar potensieel ongemak met haar agensie van skeiding beleef. Die legitimering van skeiding in haar verhouding met Deidré onderskryf ook die hipotese dat kulturele faktore binding- en skeidingsgerigtheid mag impakteer. Dit dui potensieel ook op 'n interaksie tussen binding- en skeidingsgegewens.

Soos geantisipeer deur empiriese teoretici (Mecer & Kane, 1976; Rodin & Langer, 1977; Schultz, 1976) en postmoderne feministiese teoretici (Benjamin, 1999; Flax, 1990; Hare-Mustin & Marecek, 1989; Kristeva, 1989) vervul skeiding soos binding 'n belangrike funksie in die lewe van die vroulike respondent. So blyk bemagtiging en plesier gevolg van skeiding in die lewe van Aspoestertjie te wees. Dié bevinding deurbreek die heersende tendens in tradisioneel feministiese sielkunde om slegs bindingsgerigtheid te privilegieer en aan vrouwees gelyk te stel.

Die naasbestaan van binding- en skeidingsgegewens sou moontlik ook verklaar kon word deur die kliënt se blootstelling aan Afro- en Eurosentryse kulture. Indien dit die geval is, kan die stereotipe vrou-binding, man-skeiding assosiasie nie sonder oorweging in 'n Suid-Afrikaanse konteks, waar persone in 'n mindere of meerdere mate aan verskillende kulture blootgestel word, toegepas word nie. In 'n era van

globalisering en interkulturele kontak via persoonlike interaksie of die media kan “suiwer” kulturele oriëntasies en die gevolglike binding-skeiding assosiasie nie as ‘n eenvoudige som gesien word nie. Dit sou ook ‘n aanduiding kon wees dat die assosiasie tussen vrou-binding, man-skeiding nie ‘n simplistiese gegewe is nie. Dié bevinding is in pas met die postmoderne konseptualisering van Benjamin (1999) waarvolgens tendense van binding en skeiding op ‘n paradoksale wyse gelyktydig by beide mans en vroue teenwoordig is.

Weens die Westerse dualistiese disposisie en die kulturele tendens om óf binding óf skeiding te privilegieer word die potensiële naasbestaan en interaksie tussen die twee konstrunkte dikwels oor die hoof gesien. Vir Benjamin (1999) lê die antwoord van die binding-skeidingsdebat in die vermoë om ‘n paradoks te akkommodeer: “Our psychic makeup is such that we are torn between... the illusion of control...and the wish for contact....The ‘solution’...to this conflict is that... we become dialectitians who can hold such opposites in tension” (p.202).

As eksploratiewe en beskrywende navorsing, wou die studie nie die relatiewe belangrikheid van binding of skeiding teenoor mekaar opweeg nie, maar eerder die potensiële teenwoordigheid van tendense in die narratiewe van die respondent naspur. Hoewel afsonderlik bespreek, is daar op inhoud en prosesvlak indikasies van ‘n naasbestaan, interaksie asook ‘n wedersydse intensivering tussen die prosesse van binding en skeiding. Dié potensiële naasbestaan, interaksie en wedersydse intensivering van bindings- en skeidingskragte word volgens bespreek.

7.2 Tendense in die figurering van binding en skeiding

“...the very root of it all, is that we don't know how to deal with opposites”
(Sharp, 1995, p.10).

Die tradisioneel Westerse tendens om digotomieë te verabsoluteer en as onderling uitsluitend te beskou, sou 'n verklaring kon bied vir die tradisionele negering van 'n naasbestaan van binding en skeiding. Uit die data kan die gelyktydige teenwoordigheid van binding en skeiding bespeur word. Volgens Harvey en Hansen (2000) is 'n volgehoue ineenstrengeling van binding en skeiding deel van die lewe. Dié besef dra by tot insig in die komplekse ervaringswêreld van die kliënt waar teenstrydighede saam kan bestaan. Dié bevinding ondersteun die pleidooi van Benjamin (1999) en Kristeva (1986; 1989) wat die logika van nie-teenstrydighede teenstaan.

Bromberg (1999) beskou die interaksie tussen die self en ander as 'n lewenslange vermenging van selfgerigtheid en empatie, selfbehoud en transformasie, binding en skeiding. Binne objek-relasie konseptualiserings word skeiding, die besef van 'n afsonderlike self, 'n eie subjekstatus, dikwels as voorwaarde vir die behoefte aan en ontstaan van binding gestel (Olivier, 1993).

Die *gelyktydige teenwoordigheid* van bindings- en skeidingskragte kan in die narratiewe van Aspoestertjie bespeur word. So kan 'n ambivalente samehang van binding en skeiding in Aspoestertjie se houding jeens haar ma geïdentifiseer word. Sy vertel die verhaal van skeiding van haar ma: nadat haar ma haar “weggegee” het, het sy alle kontak met haar verbreek. Sy funksioneer al jare lank “sonder ma”. Die

verhale van skeiding word gekenmerk deur 'n diep seerkry as gevolg van haar ervaring van haar ma se dade— sy het haar weggegee en opgehou om in haar belang te stel. Hul skeiding bereik 'n hoogtepunt wanneer hulle mekaar jare later toevallig raakloop en niks vir mekaar kan sê nie.

Al beklemtoon Aspoestertjie die skeiding tussen haar en haar ma, reik sy terselfdertyd uit na haar. Sy verskoon haar gedrag (dat sy haar weggestuur het en dat sy nie met haar kon praat nie). Sy praat met Deidré en haar kinders oor haar en die Breërivier waar hulle gewoon het. Patrone van binding en skeiding bestaan dus tegelyk in Aspoestertjie se vertellings oor haar en haar ma se verhouding.

Ook in haar selfdefinisie is daar momente van binding en skeiding. In antwoord op Deidré se vraag na hoe sy haarself sou beskryf, sê Aspoestertjie dat sy van mense hou, maar nie by hulle wil gaan sit en kuier nie. Sy aksentueer die raadgevende rol wat sy graag in haar interaksie met ander inneem. Sy definieer haarself dus in terme van verhoudings én skeiding.

A: Ek sou vir hulle sê ek is uh uh uh ek hou van mense. Ek sou nie sê ek hou nie van mense nie (. 1). Ek hou van uh uh uh om met mense te kommunikeer. Maar dit voel so (.) as hulle na my toe kom of na plekke toe gaan in groepe. Ek hou net nie daarvan om by mense te gaan sit en vasbrand en so en so nie.

(44/41; 45/1–2)

A: Ek het nog nooit iemand geverstoot of nie (.) Ek sal met enige een praat of so en so. Maar net daai een ding van gaan sit daar.

(45/21–22)

Aspoestertjie hunker soms na skeiding, en streef ander kere weer na binding in haar verhale oor skeiding. So beklemtoon Aspoestertjie haar afhanklikheid (sy kon nie eens haar hare kam nie) en behoefte aan hulp en leiding (haar lewe sou anders

gewees het as haar ma haar oor swangerskap ingelig het) in haar vertelling van hoe sy as kind weggestuur is om te gaan werk.

A: Ek kon nie eens my hare gekam het of wat nie (. 2). En so was (.) ek het toe na die kind gaan kyk.

(12/35, 36)

D: Ja (.) soos 'n ma se leiding [of enige iets vir jou gegee.

A: [Ja soos dit. Daarom sê ek as ek moet geweet het daai tyd (.) dan sou ek seker nie man of kinders gehad het nie. Want ek het mos nie geweet nie. Ek het mos (.) niemand gehad wat na my=

(13/32–34)

In haar vertelling oor haar skeiding van haar getroude liefingsdogter, aksentueer Aspoestertjie haar gemis aan hul bindingverhouding en geselstye.

A: ———Jy mis dit ja. Ek mis dit nogal en en ons kry (.) bv. nooit die kans om met mekaar

{ hard}

alleen te praat nie. Jy sien (.) as sy (.) hulle nou by my kom miskien, dan is daar altyd die ander by (. 1). Sien. Die ander is altyd in die teenwoordigheid (. 1). Daar is mos dinge wat die kind alleen vir die ma wil vra.

D: Ja

A: En die ma vir die kind wil vra en praat.

(8/5–10)

Wanneer sy van die skeiding tussen haar en haar oudste dogter vertel, beklemtoon sy hoe sy na haar gaan soek het. Gedurende haar swangerskap loop sy weg van die blanke mense by wie sy gewoon het. In haar vertelling beklemtoon sy hoe die blanke vrou oor haar gehuil het.

A: Want hulle was nie daar toe ons daar weg is nie en ek het toe vir die kinders gesê, as julle vanaand by die huis kom, (. 2) dan's ek weg. Ek weet nie of hulle vir hulle ma gesê het nie (.) dat hulle ma ook maar bly was om van my ontslae te raak of so nie (.) maar hulle sê vir my agteraf (. 2) Die mense het vir my gesê sy't verskriklik gehuil.

D: Is dit? Die boervrou?

A: Ja. Sy't verskriklik gehuil en tekere gegaan (. 2) want toe's ek weg daarso.

(40/23–27)

Die geïdentifiseerde naasbestaan van binding en skeiding in die narratiewe van Aspoestertjie word op verskillende wyses literatuurteoreties verklaar.

Binne objek-relasie teorie word skeiding as voorwaarde vir die ontwikkeling van binding gestel (Kristeva, 1986). Eers wanneer die kind hom/haarself as geskei van die ma (objek) ervaar kan dié objek ter wille van die objek self die fokus van binding word. Binding word dus deur skeiding moontlik. Postmoderne teoretici soos Kristeva voer die naasbestaan en ineenstrengeling van binding en skeiding verder. Kristeva keer die binding-skeiding volgorde om deur die aandag op die inisiële ma-kind simbiose te vestig. Vir Kristeva (1980; 1982) is die kind reeds in 'n bindingverhouding met die ma voor die opeenvolgende fase van subjek-objek differensiasie, skeiding en die strewe na binding. Vir Kristeva (1982) is die baarmoeder 'n primêre plek: simbool van die ineenstrengeling van self en ander. Binne die primêre ma-kind verhouding kommunikeer die liggame van moeder en kind en stel hul semiotiese verhouding vir Kristeva die grondslae vir die ontwikkeling van taal, kommunikasie en die kind se latere differensiasie van subjekstatus. Vanuit die teoretiese gesprek kan 'n implisiete naasbestaan van binding en skeiding geïdentifiseer word aangesien die een die ander moontlik maak en opvolg. Volgens postmoderne objek-relasie teorie kan voorspel word dat binding en skeiding naas mekaar in die lewe van 'n respondent, man of vrou, sal bestaan.

Die identifikasie van 'n naasbestaan van binding en skeiding in die lewe van Aspoestertjie bevestig Benjamin (1999) se hipotese dat nie alleen binding nie maar ook skeiding 'n belangrike konstruk in die ervaringswêreld van vroue kan wees. 'n Verabsoluttering van óf binding (tradisionele feminisme) óf skeiding (tradisioneel

Westerse sielkunde) dui op 'n gevaarlike verarming en simplistiese verstaan van die ervaringswêreld van vroue.

Die resultate beklemtoon erkenning aan die naasbestaan van teenstrydighede. Die identifikasie van 'n naasbestaan van binding en skeiding in die lewe van die respondent bevestig die antisipasie wat in Kristeva se simboliek van die swanger vrou skuil. Kristeva (1984) voer haar simboliek van die swanger vrou verder sodat die inisiële assosiasie tussen swangerskap en simbiotiese binding (Kristeva, 1980; 1982) uitgebrei word tot 'n komplekse toestand van binding en skeiding. Op 'n ironiese wyse gebruik Kristeva juis 'n biologiese beeld van swangerskap, dieselfde beeld wat die essensiële benadering tevore gebruik het om vroue net aan binding te koppel, naamlik die vermoë van die vroulike liggaam om lewe te verwek (sien teoretiese literatuuroorsig), om die suiwer vrou-binding assosiasie te deurbreek.

Vir Kristeva (1984) versinnebeeld swangerskap 'n ambivalensie van self en ander, binding en skeiding – 'n komplekse toestand wat deur die vroeëre swangerskap-binding assosiasie misken word. Op biologiese vlak impliseer swangerskap verbintenis (die ontwikkeling van 'n nuwe lewe binne die vrou) maar ook onafwendbare skeiding via geboorte. Op bio-linguistiese vlak funksioneer die swangerskap as metafoor vir 'n paradoksale samehang tussen binding en skeiding, self en ander.

In die voorgeboortelike moeder-kind verhouding is die grense tussen binding en skeiding ambivalent (Kristeva, 1982). Met die moeder-nog-nie-objek en die kind-nog-nie-subjek, kan die ma, volgens Kristeva, nog nie sê of die kind in haar sy is of

nie – en beide alternatiewe is ewe onwaarskynlik. Volkome binding en volkome skeiding hang in 'n paradoks. Vir Kristeva begin skeiding en binding reeds in die ambivalente toestand voor geboorte en tydens swangerskap waar binding en skeiding in 'n paradoks saam bestaan.

Gefundeer in die antisipasie van Kristeva (1980; 1982; 1984; 1986; 1989) en Benjamin (1999) sou die vrou-binding konseptualisering met 'n ambivalente vrou-binding/skeiding hipotese vervang kon word.

Indien dié naasbestaan misken word en man-skeiding, vrou-binding stereotipes lukraak op kliënte toegepas word, impliseer dit nie net 'n miskenning van die respondent se ervaringswêreld nie, maar kan dit ook patologiserend of benadelend wees. Dit is belangrik dat terapeute vir die potensiële naasbestaan van binding en skeiding gesensitiseer word.

Die resultate van 'n naasbestaan van binding en skeiding in die lewe van die respondent is 'n belangrike bevinding in die sielkundige gesprek oor en hulpverlening aan vroue. Tog dui die resultate op meer as 'n 'n naasbestaan. Uit die data blyk dat dié geïdentifiseerde naasbestaan besonder funksioneel kan wees, aangesien die twee konstrunkte mekaar kan impakteer.

7.3 Potensiële impak van die tendense

Die interaksie tussen binding en skeiding is veel meer as 'n naasbestaan. Uit die narratiewe van Aspoestertjie blyk dit dat skeiding en binding soms opponerende kragte te wees wat teen mekaar beur en beweging veroorsaak. Volgens Gilligan (1993) is binding en skeiding teenwoordig in die menslike lewensiklus en fasiliteer dit beweging en ontwikkeling.

Vir Benjamin (1999) en is die naasbestaan van binding en skeiding noodsaaklik deurdat die een deur die ander ontstaan: "In relationship to others the child moves toward separation, in realizing its distinct self and others as separate subjects, the child (and others) can embrace experiences of recognition, interaction and connection" (p. 189). Die besef van skeiding dien dus as voorwaarde vir die potensiaal tot binding as afsonderlike subjekte, binding aan die ander kant, bied weer die geleentheid tot skeiding. Die vermelding sou as verklaring kon dien vir die talle aanduidings in die data dat 'n toestand van skeiding tot 'n behoefte aan binding en omgekeerd lei.

In objek-relasie terme stel Aspoestertjie se bindingverhoudings haar oop vir 'n behoefte aan differensiasie en skeiding en impliseer haar skeidingservarings die potensiële behoefte aan binding. Daar is sprake van 'n spanning tussen binding en skeiding sodat die teenwoordigheid van die een 'n behoefte aan die ander kan aanwakker. In die proses word beweging en ontwikkeling gefasiliteer. Hierdie beweging wat uit die spanning tussen binding en skeiding kan ontstaan blyk uit die narratiewe van Aspoestertjie.

In haar narratiewe oor skeiding van haar ma en haar familie, hunker sy na binding. Hoewel haar ma haar bykans 'n leeftyd gelede weggestuur het, nooit weer kontak met haar gemaak het nie en al funksioneer Aspoestertjie gesegregeerd van haar, is daar in die skeiding 'n hunkering na binding te bespeur. Hoewel sy as kind nie kon verstaan waarom haar ma dit gedoen het nie, en oënskynlik die diep verwyte van 'n gebrek aan belangstelling met haar saamdra, is daar in haar narratief gelyktydig 'n uitreiking na haar ma te bespeur. Aspoestertjie noem dat sy as kind redes gesoek het vir haar ma se gedrag. Sy kon só haar hunkering na binding te midde van skeiding bevredig.

D:En nou hoe (.) hoe't dit dan=

A:=omdat uh my ma (. 2) het (. 1) my my (.) ek weet nie hoe oud was ek nie(. 2) want ek was nog baie klein. Toe't my ma vir my vir blanke mense gegee om by hulle te gaan (. 1) uhm (.) kind oppas.

D:(. 2) o

A:En wat (. 2) vir my (. 1) so snaaks gewees het (.) vir my't dit gevoel of sy nou nooit meer belanggestel het in my nie. (12/14–19)

A:Maar (. 1) baie keer het ek al gedink (.) miskien het sy maar omdat (. 1) ons het 'n stiefpa gehad

(12/24)

In tye van binding met ander mense beklemtoon Aspoestertjie haar behoefte aan skeiding; om iets vir haarself te doen, om 'n woonplek van haar eie te hê. In haar vertellings van haar saamwoon met haar skoonouers, beklemtoon Aspoestertjie hoe sy skeiding begeer het. Sy vertel hoe hulle van haar skoonouers weggetrek het om in armoede apart van hulle te woon – 'n prys wat sy met gemak betaal.

A: Laterhant toe sê ek vir hom ek kan nie meer so bly nie. Toe (.) toe's daar 'n huis langsaan leeg.

(41/22-23)

A: ---- Ek en hy het niks gehad nie. Toe't (.) maar ons het net ons se kos en ons se kamer en ons se bed

(41/41)

Tydens haar vertelling van haar intieme verhouding met haar kleinkinders, beklemtoon sy die tye wanneer sy dinge vir haarself doen, soos om alleen te gaan uiteet of te toer.

A: En nou (.) Ek moet maar 'n bietjie na myself ook kyk. En nou kyk ek e na myself, né? Want ek gaan byvoorbeeld (.) e uhm ek het al gaan toer.
(47/34-35)

Op prosesvlak word die interaksie tussen binding en skeiding selfs nouer aangetref: Aspoestertjie bekom validering vir haar behoeftes aan skeiding in haar bindingverhouding met Deidré. Dit is asof Deidré se ondersteuning haar narratief oor die plesier wat skeiding kan inhou, losmaak. Die bindingsproses fasiliteer potensieel haar viering van skeiding.

A: Ek moes (.) Ek ek ek sê sommer net sommer. Ek gaan mos (.) ek gaan net gou na Kentucky toe. Ek is nou hierso. Nou gaan ek nie omgee nie (.) Nou gaan ek lekker
[harder]
eet by Kentucky.
D: Dit [is net vir jou
A: [ek gee nou nie om nie. Dit is nou net vir my. Nou eet ek alles lekker op. En ek drink daai koeldrank ook alles uit wat ek daar (.) Ek dink 'n mens moet (.) jy moet kyk na jouself=
D: =Ja=
A: =ook né?. Maar maar maar nou sê maar dis belangrik. Soos of jy jou ha:re was en bietjie mooi maak en alleste (. 1). —So (.)'n mens moenie altyd dink aan ander
[hoog]
nie. Jy moet aan jouself ook dink.
(47/8-19)

Weens kulturele invloede en geslagsrolsosialisering sou kulture volgens teoretici (Kagitcibasi , 1996) en die bevindinge van dié studie (vergelyk die bespreking: impak van sosio-kulturele invloede, hoofstuk 6) binding- en skeidingsgedrag kon beïnvloed. Uit die literatuur blyk dat kollektiewe kulture en die vroulike geslagsrol binding privilegeer en skeiding negeer. Uit Aspoestertjie se narratiewe blyk ooreenkomstig hiermee 'n potensiele ongemak met haar agensie in die konstruksie van skeiding.

Hoewel sy skeiding konstrueer (vergelyk die verskeie strategieë waardeur sy skeiding bewerkstellig, hoofstuk 6), teenoor Deidré ná die legitimering van skeiding in hul bindingverhouding erken dat sy soms skeiding begeer en vertel van die plesiere wat skeiding vir haar inhou (vergelyk die bespreking: impak en belewing van skeiding, hoofstuk 6), verswyg sy potensieel haarself as skeidingsagent en beklemtoon sy die rol van eksterne invloede (vergelyk die bespreking: motivering vir die konstruksie van skeiding, hoofstuk 6).

Dié potensieële verswyging sou moontlike verband kon hou met die eise van die vroulike geslagsrol of 'n kollektiewe kultuur wat binding privilegeer. Kristeva (1982) beklemtoon dat verbondenheid aan 'n bepaalde kultuur of geslag op uitsluiting berus. Vir Kristeva sou die skeiding of uitsluiting van ander versoen kon word met binding op linguistiese terrein. Sodanige kruis-kulturele binding word in die lewe van Aspoestertjie aangetref wanneer sy as bruin vrou via taal na die wit kinders saam met wie sy groot geword het as haar "sustertjies" verwys. Vir Kristeva is binding en skeiding essensiële kragte wat in die lewe van die vrou in voortdurende spanning en beweeglikheid naas mekaar kan staan. Met haar metafoor van die swanger vrou deurbreek Kristeva (1984) die simplistiese vrou-binding assosiasie en antisipeer sy die bestaan van 'n ambivalente posisie, 'n binding-skeiding paradoks in die lewens van vroue.

Ooreenkomstig hiermee bevestig die resultate dat binding en skeiding saam in die respondent se lewe figureer en dat daar spanning tussen die twee oënskynlik teenstrydige konsepte kan bestaan wat beweging en verandering kan meebring. Die

besef is belangrik ten einde die soms botsende strewe na binding en skeiding te verstaan en te akkommodeer.

Weens die Westerse dualistiese disposisie, die verabsoluttering van man-skeiding, vrou-binding assosiasies en die gebrekkige onderskeid tussen geslag en geslagsrol (Wood, 2000), kan die naasbestaan van binding en skeiding of die stryd wat soms tussen die konstrunkte mag bestaan, as onaanvaarbaar of selfs afwykend ervaar word. Binne dié konteks sou die resultate 'n normaliserende funksie kon verrig. Insaie in die wyse waarop binding en skeiding gekonstrueer word, kan as terapeutiese intervensie-strategieë benut word en terapeute sensitiseer vir die potensieel komplekse en teenstrydige ervarings van binding/skeiding wat vroue mag beleef. Die bevindinge dra ook teoreties by deur die postulerings van postmoderne teoretici van 'n paradoksale naasbestaan tussen binding en skeiding te toets, te verifieer en die tradisionele privilegering van óf binding óf skeiding te deurbreek. As postmoderne teks open die studie ook verdere vrae en kan moontlike geleenthede vir toekomstige navorsing geantisipeer word.

7.4 Moontlike toekomstige navorsingsgeleenthede

Die besef dat die individu en samelewing, interpersoonlike en intra-psige, natuur en kultuur rolspelers in die konstruksie van binding en skeiding kan wees, die wete dat binding- en skeidingskragte potensieel gelyk by persone teenwoordig kan wees en dat dié teenwoordigheid stabiliteit of verandering kan veroorsaak, transendeer die simplistiese man-skeiding, vrou-binding assosiasie. Dit laat ook ruimte vir 'n besef

van individuele (en kulturele) verskille en verskuiwings en noodsaak die opvolg van navorsing. Binne die Suid-Afrikaanse konteks sou toekomstige studies moontlik dié bevindinge kon opvolg met:

- 'n Longitudinale ondersoek na die kulturele sosialisering van binding en skeiding. So sou vasgestel kon word watter patrone dieselfde gebly en watter veranderings plaasgevind het en waarom. Die patrone van stabiliteit en verandering sou 'n interessante toevoeging tot die gesprek bied en die kultureel-versaakte perspektief op binding en skeiding aanvul.
- 'n Suid-Afrikaanse kulturele ondersoek na die mate waarin persone tot “suiwer” individualistiese of kollektiewe groeperings behoort of aan beide blootgestel is en die impak daarvan op binding- en skeidingsgedrag.
- 'n Soortgelyke ondersoek as die huidige studie, maar met respondente wat tot 'n mindere mate aan ander kulture blootgestel is.
- 'n Soortgelyke ondersoek na die binding- en skeidingsoriëntasies van 'n manlike respondent. Benjamin (1999) se hipotese van 'n interaksie tussen binding en skeiding, die bevestiging daarvan deur die huidige studie en die konstruktivistiese aanname van die potensiële impak van kulturele sosialisering en verskuiwings op binding- en/of skeidingsoriëntasies mag nuwe lig op die man-skeiding assosiasie werp.

7.5 Gevolgtrekking en integrasie met die analogie

'n Postmoderne ontrafeling van die binding-skeiding digotomie beklemtoon dat die antwoord op self-ander patrone nie in die opheffing van die paradoks lê nie, maar in die oopstelling daarvoor: “...only by moving beyond complementarity toward

recognition of both sides of a dialectic can we further the development of our understanding" (Mitchell & Aron, 1999, p.182). Die naasbestaan van binding en skeiding verwoord Schlenker as 'n menslike strewe: "Man alone strives to be both in one, a social solitary" (1985, p.29). In die naasbestaan van binding en skeiding, in die saamloop en teenloop, kom daar 'n eb en vloed wat soms in strome teen mekaar stu, soms stil langs mekaar lê en mekaar soms ver uitstoot in hul gang. Patrone van skeiding en van binding vloei uit Aspoestertjie se vertellings. In haar narratief aan Deidré, breek oomblikke van skeiding en binding aan. Deur te luister, word onderhoudvoerder, navorser en leser versoen in die ko-konstruksie van die narratiewe van Aspoestertjie.

Volgens Williams (1995) word die toehoorder geraak deur dit wat hy hoor, omdat aspekte daarvan tot hom spreek en hom aan sy eie verhaal herinner. Vir die sosiaal-konstruktivisme is die toehoorder (die navorser en die leser van hierdie tesis) deel van die proses en besig om saam met die verteller betekenis te konstrueer. Volgens Le Guin (1981) word die leser deel van die verhaal wat hy aanhoor en kies hy dit wat hy wil onthou, wat hy met hom wil saamneem. Daar is dus ook potensiële sprake van binding en skeiding in die leser se interaksie met die narratiewe van Aspoestertjie. Deur haar storie te vertel het Aspoestertjie dit in die hande van Deidré en die navorser, maar ook in die hande van die leser, gelê. Aspoestertjie het gepraat; die sosiaal-konstruktivistiese gesprek duur voort: "But by remembering it he had made the story his; and insofar as I have remembered it, it is mine; and now, if you like it, it's yours" (Le Guin, 1981, p.195).

As stem in die postmoderne gesprek het ook dié studie deel geword van getye van 'n historiese beklemtoning van óf binding, óf skeiding, óf beide. Kristeva (1986) beklemtoon dat die taak van 'n postmoderne analis nie die lewering van 'n finale interpretasie is nie, maar eerder die blootlegging van die krisis van alle interpretasie sisteme: die postmoderne besef van verskuiwende betekenis, perspektiefrykheid, kreatiwiteit en konstruksie wat die status van die analitiese werk vanaf finaliteit tot proses en werk in progressie verskuif. Uiteindelik lê die verskuiwende antwoord in die hande van die volgende leser om ver uit te loop en te luister na dié wat voorafgegaan het, of diep in hom/haarself te kyk na 'n gang van getye wat soms op stil nagte hoorbaar is, of gesien kan word aan die stand van die maan.

NAWOORD

Hoewel hierdie teks aan die narratiewe van Aspoestertjie en haar interaksies met Deidré gewy is, kan hierdie teks Aspoestertjie en haar interaksies nooit volkome verwoord nie; dit is maar slegs soos om in skulpe na die see te luister. Vir Kristeva (1986) behels analise die ondersoek van 'n subjek-in-proses, 'n paradoksale blik op die identifiseerbare (taal) en onpeilbare (subjek). Kristeva bepleit 'n postmoderne respek vir die krisis van analise, naamlik om die finale antwoord uit te stel en om die paradoks van sien en van nie-sien-nie te omarm. Soos Eliot (1994) dit stel:

If we had a keen vision and feeling of all ordinary human life;

It would be like hearing the grass grow and the squirrel's heart beat,

And we should die of that roar which lies on the other side of silence. (p.194)

VERWYSINGSLYS

Aegerter, L. P. (1996). A dialectic of autonomy and community. *Tulsa Studies in Women's Literature*, 15 (2), 231-240.

Allen, K. R., & Walker, A. J. (2000). Qualitative research. In C. Hendrick, & S.S. Hendrick (Reds.), *Close relationships: A sourcebook* (pp.19-30). Thousand Oaks: Sage.

American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4^e uitg.). Washington, DC: Skrywer.

Angless, T. M. (1990). *An exploration into the counseling needs of battered women: A feminist perspective for clinical social work practice*. Ongepubliseerde Meestersverhandeling: Universiteit van Kaapstad.

Aries, E. (1998). Gender differences in interaction: A re-examination. In D. Canary, & K. Dindia (Reds.), *Sex differences and similarities in communication* (pp. 65 – 81). New York: Lawrence Erlbaum.

Aron, L. (1999). The patient's experience of the analyst's subjectivity. In S.A. Mitchell, & L. Aron (Reds.), *Relational Psychoanalysis: The emergence of a tradition* (pp. 243-268). Londen: The Analytic Press.

Bandura, A., & Walters, R. (1963). *Social learning and personality development*. New York: Holt, Rinehart & Winston.

Bauer, J. J., & McAdams, D. P. (2000). Competence, relatedness and autonomy in life stories. *Psychological Inquiry*, 11 (4), 276-279.

Beck, A. T. (1983). Cognitive therapy and depression: New perspectives. In P. J. Clayton, & J. E. Barrett (Eds.), *Treatment of depression: Old controversies and new approaches* (pp. 265 – 290). New York : Raven.

Beck, A. T. (1987). Cognitive models of depression. *Journal of Cognitive Psychology: An International Quarterly*, 1, 5-37.

Bell, R. A., Daly, J. A., & Gonzalez, M. C. (1987). Affinity-maintenance in marriage. *Journal of Marriage and the Family*, 49, 445-454.

Bellah, R. N., Madsen, R., Sullivan, W. H., Swidler, A., & Tipton, S. M. (1985). *Habits of the heart: Individualism and commitment in American life*. Berkeley: California Press.

Benjamin, J. (1999). Recognition and destruction: An outline of intersubjectivity. In S. A. Mitchell, & L. Aron (Eds.), *Relational Psychoanalysis: The emergence of a tradition* (pp.181-2000). London: The Analytic Press.

Ben-Ze'ev, A. (2000). *The subtlety of emotions*. Cambridge: A Bradford Book.

Berlin, S., & Johnson, C. G. (1989). Women and autonomy. *Psychiatry*, 52, 79-95.

Bernstein, B. L. (1991). Central issue importance as a function of gender and ethnicity. *Current Psychology: Research and Reviews*, 10, 241-252.

Bersoff, D. M., & Bersoff, D. N. (1999). Ethical perspectives in clinical research. In P. C. Kendall, J. N. Butcher, & G. N. Holbeck (Eds.), *Handbook of research methods in clinical psychology* (pp.31-53). New York: John Wiley.

Betz, N. E., & Fitzgerald, L. F. (1987). *The career psychology of women*. Orlando: Academic Press.

Betz, N. E., Heesacker, R. S., & Shuttlesworth, C. (1990). Moderators of the congruence and realism of major and occupational plans in college students: A replication and extension. *Journal of Counseling Psychology*, 37, 269-276.

Blackburn, S. (Ed.). (1994). *Oxford dictionary of philosophy*. New York: Oxford University Press.

Blatt, S. J. (1974). Levels of object representation in analytic and introjective depression. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 24, 107-157.

Blatt, S. J. (1990). Interpersonal relatedness and self-definition. In J. L. Singer (Ed.), *Repression and dissociation: Implications for personality theory, psychopathology, and health* (pp. 299-335). New York: Chicago.

Blatt, S. J., & Zuroff, C. (1992). Interpersonal relatedness and self-definition. *Clinical Psychology Review*, 12, 527-562.

Blustein, D. L., Prezioso, M. S., & Schultheiss, D. P. (1995). Attachment theory and career development. *The Counseling Psychologist*, 23, 416-432.

Blustein, D. L., Walbridge, M. M., Friedlander, M. L., & Pallandino, D. E. (1991). Contributions of psychological separation and parental attachment to the career development process. *Journal of Counseling Psychology*, 38, 39-50.

Bochner, A. P., & Ellis, C. (1995). Telling & living: narrative co-construction and practices of interpersonal relationships. In W. Leeds-Hurwitz (Red.), *Social Approaches to Communication* (pp. 201-213). Londen: The Guilford Press.

Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice*. New York: Aronson.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Attachment*. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.

Bray, J. H., & Harvey, D. M. (1992). Intimacy and individuation in young adults. *Journal of Family Psychology*, 6, 152-163.

Bromberg, P. M. (1999). Shadow and substance: A relational perspective on clinical process. In S. A. Mitchell, & L. Aron (Eds.), *Relational psychoanalysis: The emergence of a tradition* (pp.305-335). London: The Analytic Press.

Broverman, I., Vogel, S., Broverman, D., Clarkson, F., & Rosenkranz, P. (1972). Sex-role stereotypes: A current appraisal. *Journal of Social Issues*, 28, 49-78.

Brown, C. W., Harris, T., & Copeland, J. R. (1977). Depression and loss. *British Journal of Psychiatry*, 130, 1-18.

Burton, L. M. (1997). Ethnography and the meaning of adolescence in high-risk neighbourhoods. *Ethos*, 25, 208-217.

Butler, M. (1985). Guidelines for feminist therapy. In L. Rosewater, & L. E. A. Walker (Eds.), *Handbook for feminist therapy: Women's issues in psychopathology* (pp. 32-38). New York: Springer.

Campbell, A. (1993). *Men, women, and aggression*. New York: Basic Books.

Cancian, F. M. (1987). *Love in America: Gender and self-development*. New York: Cambridge.

Carlson, H. M., & Baxter, L. A. (1984). Androgyny, depression, and self-esteem. *Sex Roles*, 10, 457-467.

Chagani, F. (1998). *Postmodernism: Rearranging the furniture of the universe*.
Afgelaai (2001, 17 Junie), van die Wêreld Wye Web
<http://www.geocities.com/athens/agora/9095/postmodernis.html>

Charmaz, K. (1995). Grounded theory. In J.A. Smith, R. Harré, & L. van Langenhove (Eds.), *Rethinking methods in psychology* (pp.27-49). London: Sage.

Choderow, N. (1978). *The reproduction of mothering: Psychoanalysis and the sociology of gender*. London: California.

Choderow, N. (1989). *Feminism and psychoanalytic theory*. New Haven: Yale.

Coats, J. (1986). *Women, men and language: Studies in language and linguistics*. London: Longman.

Cohan, S. (1988). Psychosocial models of the role of social support in the aetiology of physical disease. *Health Psychology*, 7, 269-279.

Cohan, S., Sherrod, D. R., & Clark, M.S. (1986). Social skills and the stress-protective role of social support. *Journal of Personality and Social Support*, 50, 963-973.

Conroy, P. (1987). *The prince of tides*. London: Black Swan.

Cosgrove, L. (2000). Crying out loud: Understanding women's emotional distress as both lived experience and social construction. *Feminism and Psychology*, 10 (2), 247-267.

Cunningham, J. D., & Antill, J. K. (1994). Cohabitation and marriage. *Journal of Social and Personal Relationships*, 11, 77-93.

Daroowalla, A. M. (1998). Negotiating cultural discrepancies in autonomy: A grounded theory of bicultural adjustment in college-age Asian Indian immigrant women. *Dissertation Abstracts International, Section B: The Science and Engineering*, 60 (3B), 1297.

De Broglie, L. (1990). *Heisenberg's uncertainties*. Netherlands: Kluwer Academic.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behaviour*. New York: Aemum.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1991). A motivational approach to self. In R. Dienstbier (Red.), *Nebraska symposium on motivation: Perspectives on emotion* (pp.237-288). Lincoln: Nebraska.

Dion, K. K., & Dion, K. L. (1993). Individualistic and collectivistic perspectives on gender and the cultural context of love and intimacy. *Journal of Social Issues*, 49 (3), 53-69.

- Eliot, G. (1994). *Middlemarch*. Londen: Penguin.
- Erikson, E. H. (1959). *Identity and the life cycle*. New York: Norton.
- Erikson, E. H. (1982). *The life cycle completed*. New York: Norton.
- Estés, C. P. (1994). *Women who run with the wolves*. Londen: Rider.
- Fairbairn, W. R. D. (1952). *Psychoanalytic studies of the personality*. Londen: Routledge.
- Fehr, B. (2000). The life cycle of friendship. In C. Hendrick, & S. S. Hendrick (Reds.), *Close relationships: A sourcebook* (pp.71-82). Thousand Oaks: Sage.
- Fennell, D. L. (1993). Characteristics of long-term first marriages. *Journal of Mental Health Counseling*, 15 (4), 446-460.
- Flax, J. (1990). *Thinking fragments: Psychoanalysis, feminism, and postmodernism in the contemporary West*. Oxford: California.
- Ford, A. B., Haug, M. R., Strange, K. C., Gaines, A. D., Noelker, L. S., & Jones, P. K. (2000). Sustained personal autonomy: a measure of successful aging. *Journal of Aging and Health*, 12 (4), 470-489.
- Foucault, M. (1972). *The Archaeology of knowledge*. Londen: Travistock.

Foucault, M. (1979). *Discipline and punish: The birth of the prison*. Londen: Travistock.

Frank, S. J., Pirsch, L. A., & Wright, V. C. (1990). Late adolescents' perceptions of their relationships with their parents. *Journal of Youth and Adolescence*, 19, 571-588.

Frankl, V. E. (1984). *Man's search for meaning*. New York: Simon & Schuster.

Freud, S. (1949). *The infantile genital organization of the libido*. Londen: Hogarth.

Friedlander, M. L., & Siegal, S. (1990). Separation-individuation difficulties and cognitive-behavioral indicators of eating disorders among college women. *Journal of Counseling Psychology*, 37, 74-78.

Gaines, S. (1995). Relationships between members of cultural minorities. In J. T. Wood, & S. Duck (Eds.), *Understanding relationship processes: Understudied relationships* (pp.51-88). Thousand Oaks: Sage.

Geen, R. G. (1991). Social motivation. *Annual Review of Psychology*, 42, 377-399.

Geertz, C. (1978). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.

Gergen, K. J. (1985). The social constructionist movement in modern psychology. *American Psychologist*, 40, 266-270.

Gergen, K. J. (1991). *The saturated self*. New York: Basic Books.

Gergen, M. (1992). Life stories: pieces of a dream. In G. C. Rosenwald, & R. L. Ochberg (Reds.), *Storied lives: the cultural politics of self-understanding* (pp.127-144). Londen: Yale University Press.

Gergen, K. J., & Gergen, M. M. (1986). Narrative form and the construction of psychological sense. In T. R. Sarbin (Red.), *Narrative Psychology: the storied nature of human conduct* (pp.22-44). New York: Praeger.

Gergen, K. J., & Gergen, M. M. (1988). Narrative and the self as relationship. In L. Berkowitz (Red.), *Advances in experimental social psychology* (pp. 17-56). San Diego: Academic Press.

Gergen, K. J., Gulerce, A., Lock, A., & Misia, G. (1996). Psychological science in cultural context. *American Psychologist*, 51, 496-503.

Gilligan, C. (1993). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Londen: Harvard University Press.

Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine.

Gnaulati, E., & Heine, B. J. (2001). Separation-individuation in late adolescence: An investigation of gender and ethnic differences. *Journal of Psychology, 135* (1), 59-70.

Goodman, C. (1999). Intimacy and autonomy in long term marriage. *Journal of Gerontological Social Work, 32* (1), 83-97.

Gresson, A. D. (1992). African-Americans and the pursuit of wider identities: self and other understandings in black female narratives. In G. C. Rosenwald, & R. L. Ochberg (Eds.), *Storied lives: the cultural politics of self-understanding* (pp. 165-177). London: Yale University Press.

Guisinger, S., & Blatt, S. J. (1994). Individuality and relatedness: Evolution of a fundamental dialectic. *American Psychologist, 49*, 104-111.

Halberstadt, A., & Saitta, M. (1987). Gender, nonverbal behavior, and perceived dominance: A test of the theory. *Journal of Personality and Social Psychology, 53*, 257-272.

Harding, S. (1991). *Whose science? Whose knowledge? Thinking from women's lives*. New York: Cornell.

Hare-Mustin, R. T., & Marecek, J. (1989). *Making a difference: Psychology and the construction of gender*. London: Vale.

Harper, J. M., & Elliot, M. (1988). Can there be too much of a good thing? The relationship between desired level of intimacy and marital adjustment. *The American Journal of Family Therapy*, 16 (4), 351-360.

Hartman, P. V. (1996). *What is "postmodernism"?* Afgelaai (2001, 17 Junie), van die Wêreld Wye Web <http://www.athens.net/~hartman/essay15.htm>

Harvey, J. H., & Hansen, A. M. (2000). Loss and bereavement in close romantic relationships. In C. Hendrick, & S. S. Hendrick (Reds.), *Close relationships: A sourcebook* (pp.359-370). Thousand Oaks: Sage.

Hauser, S. T., & Levine, H. A. (1993). Relatedness and autonomy in adolescence. *Adolescent Psychiatry*, 19, 185-227.

Hazan, C., & Shaver, P. R. (1990). Love and work: An attachment theoretical perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 270-280.

Heenan, M. C. (1998). Feminist object relations: Theory and therapy. In I. B. Seu, & M. C. Heenan (Reds.), *Feminism & psychotherapy* (pp. 96-113). Londen: Sage.

Henderson, S., Byrne, D. G., Duncan-Jones, P., Scott, R., & Adcock, S. (1980). Social relationships, adversity and neurosis: A study of associations in a general population sample. *British Journal of Psychiatry*, 136, 574-583.

Henwood, K., & Pidgeon, N. (1995). Qualitative research and psychological theorizing. *British Journal of Psychology*, 83, 83-111.

Hewitt, P. L., & Flett, G. L. (1990). Perfectionism and depression. *Journal of Social Behavior and Personality*, 5, 423-438.

Hobfoll, S. E., Cameron, R. P., Chapman, H. A., & Gallagher, R. W. (1996). Social support and coping in couples. In G. R. Pierce, B. R. Sarason, & I. G. Sarason (Eds.), *Social support and the family* (pp.413-433).

Hodges, E. V. E., Finnegan, R. A., & Perry, D. C. (1999). Skewed autonomy – relatedness in pre-adolescents' conceptions of their relationship with mother, father, and best friend. *Developmental Psychology*, 25 (3), 737-748.

Hoffman, I. Z. (1983). The patient as interpreter of the analyst's experience. *Contemporary Psychoanalysis*, 19, 389-422.

Hoffman, J. A. (1984). Psychological separation of late adolescents from their parents. *Journal of Counseling Psychology*, 31, 170-178.

Hogg, M. A., & Turner, J. C. (1987). Social identity and conformity: A theory of referent information influence. In W. Doise, & S. Moscovi (Eds.), *Current issues in European social psychology* (pp. 139-182). New York: Cambridge.

Hohr, H. (2000). Dynamic aspects of fairy tales: social and emotional competence through fairy tales. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 44 (1), 89-102.

Holahan, C. K., & Spence, J. T. (1980). Desirable and undesirable masculine and feminine traits in counseling clients and unselected students. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 48, 300-302.

Holdcroft, D. (1991). *Saussure: signs system, and arbitrariness*. England: Cambridge.

Horner, M. S. (1972). Toward an understanding of achievement-related conflicts in women. *Journal of Social Issues*, 28, 157-175.

House, J. S., Umberson, D., & Landis, K. (1988). Structures and process of social support. *Annual Review of Sociology*, 14, 293-318.

Howard, G. S. (1991). Culture tales: a narrative approach to thinking, cross-cultural psychology and psychotherapy. *American Psychologist*, 46 (3), 187-197.

Josselson, R. (Red.). (1996). *Ethics and process in the narrative study of lives*. California: Sage.

Jung, C. G., Von Franz, M. L., Henderson, J. J., & Jaffé, A. (1978). *Man and his symbols: Conceived by Carl Jung*. London: Picador.

Kagitcibasi, C. (1996). The autonomous-relational self: A new synthesis. *European Psychologist*, 1 (3), 180-186.

Kalsched, D. (1996). *The inner world of trauma*. Londen: Routledge.

Kasser, V. G., & Ryan, R. (1999). The relation of psychological needs for autonomy and relatedness to well being and mortality in a nursing home. *Journal of Applied Social Psychology*, 29 (5), 935-954.

Kaye, L., & Applegate, J. (1990). Men as elder caregivers: A response to changing families. *American Journal of Orthopsychiatry*, 60, 86-95.

Kazdin, A. E. (1999). Overview of research design issues in clinical psychology. In P. C. Kendall, J. N. Butcher, & G. N. Holmbeck (Reds.), *Handbook of research methods in clinical psychology* (pp.3-30). New York : John Wiley.

Kenny, A. (1997). *The Oxford illustrated history of Western philosophy*. New York: Oxford University Press.

Ketterson, T. U., & Blustein, D. L. (1997). Attachment relationships and career exploration process. *The Career Development Quarterly*, 46, 167-189.

Kim, U., Triandis, H. C., Kagitcibasi, C., Choi, S. C., & Yoon, G. (Reds.). (1994). *Individualism and collectivism: Theory, method and applications*. Londen: Sage.

Klein, M. (1952). Some theoretical conclusions regarding the emotional life of the infant. In M. Klein, D. Heimann, S. I. Isaacks, & J. Riviere (Eds.), *Developments in psycho-analysis* (pp.198-236). London: Hogarth.

Knudson-Martin, C. (1995). Wild (powerful) women: restorying gender patterns. *Contemporary Family Therapy*, 17 (1), 95-108.

Kristeva, J. (1980). *Desire in language* (L. Roudiez, Vert.). New York: Columbia. (Oorspronklike werk gepubliseer 1980).

Kristeva, J. (1982). *Powers of horror* (L. Roudiez, Vert.). New York: Columbia. (Oorspronklike werk gepubliseer 1980).

Kristeva, J. (1984). *Revolution in poetic language* (M. Waller, Vert.). New York: Columbia. (Oorspronklike werk gepubliseer 1984).

Kristeva, J. (1986). *The Kristeva reader* (L. Roudiez, Vert.). New York: Columbia. (Oorspronklike werk gepubliseer 1986).

Kristeva, J. (1987). *In the beginning was love* (A. Goldhammer, Vert.). New York: Columbia. (Oorspronklike werk gepubliseer 1987).

Kristeva, J. (1989). *Black sun* (L. Roudiez, Vert.). London: Picador. (Oorspronklike werk gepubliseer 1989).

Kruger, L. M. (1998). *SANPAD Voorstel*. Ongepubliseerde navorsingsvoorstel: Universiteit van Stellenbosch.

Kuhn, T. S. (1970). *The structure of scientific revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.

Kunce, L. J., & Shaver, P. R. (1994). An attachment-theoretical approach to care giving in romantic relationships. In D. Perlman, & K. Bartholomew (Eds.), *Advances in personal relationships* (pp. 205-237). London: Jessica Kingsley.

Labov, W. (1972). *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: Pennsylvania Press.

Langellier, K. M. (1989). Personal Narratives: Perspectives on theory and research. *Text and Performance Quarterly*, 9 (4), 247–276.

Langer, E. J., & Rodin, J. (1976). The effects of choice and enhanced personal responsibility for the aged: A field experiment in an institutional setting. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43, 191-198.

Lannamann, J. W. (1995). The politics of voice in interpersonal communication research. In W. Leeds-Hurwitz (Ed.), *Social approaches to communication* (pp. 114-132). London: The Guilford Press.

Le Guin, U. K. (1981). It was a dark and stormy night; or, why are we huddling about the campfire? In W. J. T. Mitchell (Red.), *On narrative* (pp. 187–195). Londen: University of Chicago.

Leira, M., & Krips, M. (1993). Revealing cultural myths on motherhood. In J. van Mens-Verhulst, K. Schreurs, & L. Woertman (Reds.), *Daughtering and mothering: Female subjectivity reanalysed* (pp.83-96). Londen: Routledge.

Lepore, S. J. (1992). Social conflict, social support, and psychological distress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 258-268.

Lever, J. (1976). Sex differences in the games children play. *Social Problems*, 23, 478-487.

Levin, J. D. (1992). *Theories of the self*. Londen: Hemisphere.

Lips, L. M. (2000). College students' visions of power and possibility as moderated by gender. *Psychology of Women Quarterly*, 24, 39-43.

Lucas, M. (1997). Identity development, career development and psychological separation from parents: Similarities and differences between men and women. *Journal of counseling and Psychology*, 44, 123-132.

Lyotard, J. F. (1984). *The postmodern condition: A report on knowledge*. Minneapolis: Minneapolis University Press.

Maltz, D., & Borker, R. (1982). A cultural approach to male-female miscommunication. In J. Grumpertz (Red.), *Language and social identity* (pp. 196-216). Londen: Cambridge.

Markus, H. R., & Kitayama, S. (1994). A collective fear of the collective: Implications for selves and theories of the self. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, 568-579.

Mazor, A., Alfa, A., & Gampel, Y. (1993). On the thin line between connection and separation. *Journal of Youth and Adolescence*, 22 (6), 641-669.

McAdams, D. P. (1993). *The stories we live by: personal myths and the making of the self*. New York: William Morrow.

Mecer, S., & Kane, R. A. (1979). Helplessness and hopelessness among the institutionalised aged: An experiment. *Health and Social Work*, 4, 90-116.

Mies, M. (1991). Women's research or feminist research? In M. M. Fonow, & J. A. Cook (Reds.), *Beyond methodology: Feminist scholarships as lived research*. Bloomington: Indiana.

Mitchell, S. A., & Aron (Reds.). (1999). *Relational psychoanalysis: The emergence of a tradition*. Londen: The Analytic Press.

Mitchell, S. A., & Black, M. S. (1995). *Freud and beyond: a history of modern psychoanalytic thought*. New York: Basic Books.

Moscovici, S. (1984). The phenomena of social representations. In R. M. Fair, & S. Moscovici (Eds.), *Social representations* (pp. 3-69). UK: Cambridge.

Nehring, N. (1997). *Popular music, gender, and postmodernism: Anger is an energy*. London: Sage.

Nezu, A. M., & Nezu, C. M. (1987). Psychological distress, problem solving, and coping reactions: Sex role differences. *Sex Roles*, 16, 205-215.

Nielsen, H. B., & Rudberg, M. (1993). Whatever happened to gender? Female subjectivity and change in a generational context. In J. van Mens-Verhulst, K. Schreurs, & L. Woertman (Eds.), *Daughtering and mothering: Female subjectivity reanalyzed* (pp.44-53). London: Routledge.

Norris, F. M., & Fassinger, R. E. (1993). A causal model of the career orientation and career choice of adolescent women. *Journal of Counseling Psychology*, 40, 456-469.

O'Brien, K. M. (1996). The influence of psychological separation and parental attachment on the career development of adolescent women. *Journal of Vocational Behavior*, 48, 257-274.

O'Brien, K. M., & Fassinger, R. E. (1998). A Causal model of the career orientation and career choice of adolescent women. *Journal of Counseling Psychology, 40*, 456-469.

O'Brien, K. M., Friedman, S. M., Tipton, L. C., & Linn, S. G. (2000). Attachment, separation, and women's vocational development: a longitudinal analysis. *Journal of Counseling Psychology, 47*, 301-315.

Ochberg, R. L. (1996). Interpreting life stories. In R. Josselson (Red.), *Ethics and process in the narrative study of lives* (pp. 97-113). Londen: Sage.

Odendal, F. F., Schooners, P. C., Swanepoel, C. J., Du Toit, S.J., & Booysen, C.M. (Reds.). (1994). *Verklarende handwoordeboek van die Afrikaanse taal*. Midrand: Perskor.

Olivier, K. (1993). *Reading Kristeva: Unravelling the double bind*. Bloomington: Indiana.

Ornish, D. (1998). *Love and survival*. New York: HarperCollins.

Pearce, W. B. (1995). A sailing guide for social constructionists. In W. Leeds-Hurwitz (Red.), *Social approaches to communication* (pp. 88-113). Londen: The Guilford Press.

Planalp, S. (1993). Friends' and acquaintances' conversations: coded differences. *Journal of Social and Personal Relationships, 9*, 483-506.

Plug, C., Meyer, W. F., Louw, D. A., Gouws, L. A., & Meyer, W.J. (1997). *Verklarende sielkundewoordeboek*. Johannesburg: Heinemann.

Pollak, S., & Gilligan, C. (1982). Images of violence in thematic apperception test stories. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42, 159-167.

Poole, M. E., & Gelder, A. J. (1984). Family cohesiveness and adolescent autonomy in decision-making. *Australian Journal of Sex, Marriage and Family*, 5, 65-75.

Rice, K. C. (1992). Separation-individuation and adjustment to college: A longitudinal study. *Journal of Counseling Psychology*, 39, 205-213.

Rice, K. G., Cole, D. A., & Lapsley, D. K. (1990). Separation-individuation, family cohesion, and adjustment to college. *Journal of Counseling Psychology*, 37, 195-202.

Richards, H., & Emslie, C. (2000). The 'doctor' or 'the girl from the university'? Considering the influence of professional roles on qualitative interviewing. *Family Practice*, 17 (1), 71-76.

Riessman, C. (1993). *Narrative Analysis*. Londen: Sage.

Risman, B. J. (1989). Can men mother? Life as a single father. In B. J. Risman, & P. Schwartz (Eds.), *Gender in intimate relationships* (pp.155-164). Belmont: Wadsworth.

Robbins, A. S., Spence, J. T., & Clark, H. (1991). Psychological determinants of health and performance: The entangled web of desirable and undesirable characteristics. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 755- 765.

Rodin, J., & Langer, E. J. (1977). Long-term effects of the sense of control. *Science*, 233, 1271-1276.

Roos, P. E., & Cohen, L. H. (1987). Sex Roles and social support as moderators of life stress adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 576-585.

Rosenwald, G. C., & Ogburn, R. L. (Eds.). (1992). *Storied lives: the cultural politics of self-understanding*. London: Yale University Press.

Rothbaum, F., Weisz, J., Pott, M., Miyake, K., & Morelli, G. (2000). Attachment and culture: Security in the United States and Japan. *American Psychologist*, 55 (10), 1093-1104.

Ruddick, S. (1989). *Maternal thinking*. Boston: Beacon.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well being. *American Psychologist*, 55 (1), 68-78.

Ryan, N. E., Solberg, V. S., & Brown, S. D. (1996). Family dysfunction, parental attachment, and career self-efficacy among community college students. *Journal of Counseling Psychology*, 43, 84-89.

Sampson, E. E. (1985). The decentralization of identity: Toward a revised concept of personal and social order. *American Psychologist*, 40, 1203-1211.

Sampson, E. E. (1989). Foundations for a textual analysis of selfhood – the deconstruction of the self. In J. Shotter, & K. Gergen (Eds.), *Texts of identity* (pp.1-40). London: Sage.

Sato, T. (2001). Autonomy and relatedness in psychopathology and treatment: A cross-cultural formulation. *Genetic, Social and General Psychology Monographs*, 127 (1), 89-122.

Scarr, S. (1989). Race and gender as psychological variables. In S. Chess, & M. E. Hertzog (Eds.), *Annual progress in child psychiatry and child development* (pp. 149-163). New York: Brunner/Mazel.

Schlenker, B. R. (Ed.). (1985). *The self and social life*. New York: McGraw-Hill.

Schulz, R. (1976). Effects of control and predictability on the physical and psychological well being of the institutionalized aged. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 1194-1201.

Schulz, R., & Hanusa, B. H. (1978). Long-term effects of control and predictability – enhancing interventions: findings and ethical issues. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 1201 – 1214.

Sesan, R., & Katzman, M. (1998). Empowerment and the eating-disordered client. In I. B. Seu & M. C. Heenan (Eds.), *Feminism and psychotherapy: Reflections on contemporary theories and practices* (pp. 78-95). London: Sage.

Sharp, D. (1995). *Who am I really? Personality, soul and individuation*. Toronto: Inner City Press.

Shaver, P. R., Hazan, C., & Bradshaw, D. (1988). Love as attachment. In R. J. Sternberg, & M. L. Barnes (Eds.), *The psychology of love* (pp. 68-99). New Haven: Yale.

Sherman, R. (1993). Marital issues of intimacy and techniques for change. *Individual Psychology*, 49 (3/4), 318-329.

Shotter, J. (1993). *Conversational realities: Constructing life through language*. London: Sage.

Shweder, R. A., & Bourne, E. J. (1984). Does the concept of the person vary cross-culturally? In R. A. Shweder, & R. A. Levine (Eds.), *Culture theory: Essays on mind, self and emotion* (pp.158-199). New York: Cambridge.

Simpson, J. A., Rhodes, W. S., & Nelligan, J. S. (1992). Support-seeking and support-giving. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 434-446.

Smith, M. B. (1994). Selfhood at risk: Postmodern perils and the perils of postmodernism. *American Psychologist*, 49, 405-411.

Spence, J. T. (1985). Achievement American style: The rewards and costs of individualism. *American Psychologist*, 40, 1285-1295.

Stanley, S., Kuraski, K. S., & Srinivasan, S. (1999). Ethnicity, gender, and cross-cultural issues in clinical research. In P. C. Kendall, J. N. Butcher, & G. N. Holmbeck (Eds.), *Handbook of research methods in clinical psychology* (pp.54-71). New York: John Wiley.

St. Clair, M. (1996). *Object relations and self-psychology*. London: Brooks/Cole.

Stern, D. (1985). *The interpersonal world of the infant*. New York: Basic Books.

Stewart, S.M., Bond, M.H., Deeds, O., & Chung, S.F. (1999). Intergenerational patterns of values and autonomy expectations in cultures of relatedness and separateness. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30, 575-593.

Strauss, A., & Corbin, J. (1996). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. London: Sage.

Sutherland, S. (1989). *The international dictionary of psychology*. New York: Continuum.

Thompson, L. (1992). Feminist methodology for family studies. *Journal of Marriage and the Family*, 54, 3-8.

Vallerand, R. J. (1997). Toward a hierarchical model of intrinsic and extrinsic motivation. In M. P. Zanna (Red.), *Advances in experimental social psychology* (pp. 271-359). New York: Academic.

Vallerand, R. J. (2000). Deci and Ryan's self-determination theory. *Psychological Inquiry*, 11 (4), 312-318.

Vallerand, R. J., Fortier, M., & Guay, F. (1997). Self-determination and persistence in a real-life setting. *Journal of personality and Social Psychology*, 72, 1161-1176.

Van der Merwe, W. L. (1990). *Metafoor: 'n filosofiese perspektief*. Bloemfontein: VCHO.

Waring, E. M., Schaefer, B., & Fry, R. (1994). The influence of therapeutic self-disclosure on perceived marital intimacy. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 20 (2), 35-46.

Westmaas, J. L., & Silver, R. C. (2001). The role of attachment in responses to victims of life crises. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80 (3), 425-438.

Wetherell, M. (1997). Beyond binaries. *Theory and Psychology*, 9 (3), 399-406.

Whitley, B. E. (1983). Sex role orientation and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 765-778.

Whitley, B. E. (1984). Sex role orientation and psychological well being. *Sex Roles*, 12, 207-255.

Widdershoven, G. A. M. (1994). Identity and development: a narrative perspective. In U. Neisser, & R. Fivush (Eds.), *The remembering self: construction and accuracy in the self narrative* (pp.1-40). Cambridge: Cambridge University Press.

Williams, J. R. (1995). Using story as a metaphor, legacy and therapy. *Contemporary Family Therapy*, 17 (1), 9-17.

Wilson, E. O. (1998). Scientists, scholars, knaves, and fools. *American Scientist*, 86, 6-9.

Windle, M. (1992). Temperament and social support in adolescence: Interrelations with depressive symptoms and delinquent behaviours. *Journal of Youth and Adolescence*, 21, 1-2.

Woertman, L. (1993). Mothering in context: Female subjectivities and interviewing practices. In J. van Mens-Verhulst, K. Schreurs & L. Woertman (Reds.), *Daughtering and mothering: Female subjectivity reanalyzed* (pp.57-61). Londen: Routledge.

Women's Mental health Research Project. (2000). *Vrouegeestesgesondheidsgids*. Stellenbosch: Universiteit van Stellenbosch.

Wood, J. T. (2000). Gender and personal relationships. In C. Hendrick, & S.S. Hendrick (Reds.), *Close relationships: A sourcebook* (pp. 301-313). New York: Lawrence Erlbaum.

Wright, E. (1989). Thoroughly postmodern feminist criticism. In T. Brennan (Red.), *Between feminism and psychoanalysis* (pp. 141-152). Londen: Routledge.

Yolen, J. (1981). *Touch magic: Fantasy, faerie & folklore in the literature of childhood*. New York: Philomel Books.

ADDENDUM A

PROFIEL VAN DIE RESPONDENT

Kodenaam	Aspoestertjie
Ouderdom	56
Huistaal	Afrikaans
Geletterdheid	Geen formele opleiding, kan lees en skryf
Kerkverband	N.G. Kerk
Huishouding	7 persone in huishouding, Aspoestertjie, 3 kinders & 3 kleinkinders
Huwelikstatus	Weduwee
Aantal kinders	5
Ouderdomme van kinders	37, 36, 33, 27, 22
Kinders se geslagte	Vroulik, manlik, manlik, vroulik, vroulik
Werkstatus	Huishoudster vir ongeveer 15 jaar
Tipe plaas	Wingerdplaas, ook sagtevrugte
Verblyf op plaas	25 jaar

ADDENDUM B

OORWOë TOESTEMMINGSVORM**Beste Deelnemer**

Hiermee wil ons u graag versoek om deel te neem aan 'n navorsingstudie wat ondersoek instel na die psigologiese probleme wat plaaswerkervroue in die Wes-Kaapland ervaar. Ons stel daarin belang om nie net meer te verstaan oor wat die probleme en oorsake daarvan is nie, maar ook om meer te verstaan oor wat help om die probleme op te los.

Indien u bereid is om aan hierdie studie deel te neem, sal ons graag vyf onderhoude met u wil voer. Elke onderhoud sal ongeveer twee ure duur. Die onderhoude sal op band opgeneem word. Vroulike navorsers, wat óf geregistreerde kliniese sielkundiges óf magisterstudente in Kliniese Sielkunde is, sal die onderhoude voer. Die onderhoude sal gevoer word by u woonplek of by die Departement Sielkunde aan die Universiteit van Stellenbosch, of by enige ander plek wat vir u geskik is, op 'n tyd wat u pas.

Tydens die onderhoud sal vrae gestel word oor probleme (medies en sielkundig) wat u tans ondervind, maar ons sal ook vrae vra oor u lewensgeskiedenis, lewenstyl (werk, godsdiens, eetgewoontes, seksualiteit, moederskap, verhoudings, ens.) en hoe u gewoonlik te werk gaan om probleme op te los. Met ander woorde, ons wil graag verstaan wat belangrik is in u lewe.

Ons vertrou dat die onderhoud interessant en nuttig sal wees vir elkeen wat aan hierdie studie deelneem. Sommige van die vrae wat gestel word, sal egter hoogs persoonlik wees, en kan onaangename herinneringe oproep. U moet asseblief kennis neem dat u die onderhoud te eniger tyd kan beëindig, en dat u tydens die onderhoud kan weier om spesifieke vrae te beantwoord. Deelnemers het die vryheid om hul deelname te eniger tyd te beëindig. Indien u van die studie onttrek, kan u vra dat al die data wat oor u versamel is, dit sluit die bandopnames en transkripsies van die bande in, vernietig word, en dit sal gedoen word.

Om die vertroulikheid van die navorsingsmateriaal te verseker, sal geen name op die onderhoude of vorms geplaas word nie. Elke deelnemer sal gevra word om 'n kodenaam te kies, en daar sal 'n lys saamgestel word om aan te toon watter deelnemer met watter kodenaam ooreenstem. Die lys sal in 'n toegesluite kas in 'n kantoor by die Departement Sielkunde gebêre word. Slegs lede van die navorsingspan sal toegang hê tot enige van die data, wat die bande en transkripsies insluit. Dit sal ook in die reeds genoemde toegesluite kas bewaar word. Alle inligting sal dus vertroulik gehou word. Verslae oor die studie, dit sluit artikels in, sal nie enige ware name noem nie. Beskrywings van alle persone sal verbloem word sodat hulle nie herkenbaar sal wees vir enige-iemand anders wat die studie lees nie. Daarom sal geen stuk inligting wat deur die studie versamel is, op enige manier met enige spesifieke persoon of familie verbind word nie. Aangesien sodanige inligting oor die lewens van vroue so waardevol is, sal die bande bewaar word so lank as wat die navorser navorsing op die terrein voortsit. Sodra die navorser hierdie studie voltooi, sal die bande vernietig word, tesame met die lys wat die name en kodename bevat.

Indien u vind dat vrae wat tydens die navorsingsonderhoud gestel is, pynlike of onaangename herinneringe oproep, en u sou met iemand oor u gevoelens wou praat, het ons 'n lys hulpdienste wat u kan kontak. Ons kan ook help om hulp te kry indien ons tydens die onderhoud agterkom dat u sielkundige hulp wil hê.

Indien u daarin belangstel om aan hierdie studie deel te neem, lees asseblief die volgende verklaring en teken hieronder.

Ek begryp dat deelname aan hierdie studie vrywillig is, en is bewus van die moontlike risiko's, voordele, en ongerief verbonde aan my deelname. Ek aanvaar dat ek vrylik vrae kan vra, kan weier om vrae te beantwoord, en dat ek 'n sessie te eniger tyd kan beëindig. Ek begryp ook dat indien ek enige vrae of probleme het wat hierdie navorsing betref, ek die hoofnavorser, Dr. Lou-Marie Kruger by 808-3460, kan bel.

.....

Handtekening van deelnemer

.....

Datum

ADDENDUM C

ONDERHOUDSKEDULE EEN

Die volgende gegewens kom tydens die onderhoud ter sprake:

Rapport

Lewenstyl en daaglikse roetine: 'n Tipiese dag

Lekker en slegte dinge

Kliniese evaluasie: huidige funksionering – Hoof klagtes/probleme

Geskiedenis

Hanteringsvaardighede

Psigiatriese geskiedenis

Geweldsgeskiedenis

Mediese geskiedenis

Substansgebruik

Familiegeskiedenis

Kliniese Beeld: Algemene voorkoms

Gemoed en affek

Neurovegetatiewe simptome

Angs

Kognitiewe funksionering

Differensiële diagnose

Tevredenheid-met-lewe-skaal

Beck-vraelys

Algemene gesondheidsvraelys

ADDENDUM D

ONDERHOUDSKEDULE TWEE

Die volgende gegewens kom tydens die onderhoud ter sprake:

Doelstellings met die onderhoud: Die fasilitering van die respondent se lewensverhaal, in eie idoom vertel.

Onderwerpe gedek: Persoonlike geskiedenis

Familie geskiedenis

Selfkonsep (ware en ideale)

Persoonlikheidsfunksionering

Selfpersepsie versus ander se persepsies van die respondent

Verhoudings

Onafhanklikheid

Lewensverhaal en veranderinge

Onderhoudskedule: Oop vrae om stories en insig oor self te ontlok, veral oor persoonlike en familiegeskiedenis.

Oop vrae oor hoe respondent haarself sien, asook hoe sy dink ander haar sien en oor haar verhoudings.

Erkenning aan respondent se bereidwilligheid om haar lewensverhaal te deel. Refleksie oor onderhoud – wil sy iets byvoeg? Hoe voel sy nou?

Semi-gestruktureerde, oop-einde vrae met betrekking tot binding en skeiding:

(volg so ver moontlik die natuurlike gang van die gesprek)

As daar iemand is wat jy baie graag wil hê jou moet ken, wat sou jy hulle van jouself vertel?

Wat sê ander mense van jou?

Hoe laat dit jou voel?

Is verhoudings met ander mense vir jou belangrik?

En om onafhanklik te wees? Is dit vir jou belangrik?

Dink jy jy het verander soos jy ouer geword het?

Is dit vir jou belangrik wat ander mense van jou dink?

En hoe jy oor jouself dink?

ADDENDUM E

TRANSKRIPSIERIGLYNE

Simbool	Verklaring
[	'n Linkerhakie dui daarop dat die huidige spreker se spraak op die oomblik deur dié van die ander spreker oorvleuel word.
=	Word aan die einde van die vorige spreker en aan die begin van die nuwe spreker se spraak gebruik, om aan te dui dat daar geen pouse tussen die opeenvolgende spreekbeurte was nie.
(.)	Dui op 'n kort pouse.
(. 2)	Dui die aantal sekondes van die pouse aan, bv. 2 sekondes.
WANT	Hoofletters, behalwe aan die begin van 'n sin of by eiename, dui op 'n skielike toename in volume in vergelyking met die omringende spraak.
A:::ltyd	'n Dubbelpunt dui op 'n verlenging van die voorafgaande klank. Die aantal dubbelpunte dui op die duur van die verlenging.
----Nou	Die aandagstreep dui op 'n verandering in stemtoon of toonhoogte van die spraak.
( )	Leë hakies dui op die transkribeerder se onvermoë om te hoor wat gesê is.
(woord)	Dui op dit wat die transkribeerder vermoed gesê is.
. hhh	'n Ry h's voorafgegaan deur 'n punt, dui op 'n asem-intrek; sonder 'n punt dui dit op die uitblaas van asem.
{ }	Dui op 'n beskrywing van die transkribeerder.
<	Dui op 'n toename in volume.
>	Dui op 'n afname in volume.
D A	Dui die spreekbeurte van die sprekers, Deidré en Aspoestertjie, aan. Die beginletter van elkeen se naam word as indikasie gebruik.

----- ADDENDUM F -----

VOLLEDIGE TRANSKRIPSIE VAN ONDERHOUDE EEN EN TWEE

Deidré & Aspoestertjie

Kodes: Deidre	D
Aspoestertjie	A
=	Spraak vloei aaneen, sonder 'n pouse
(.)	Kort pouse
(. 2)	2 sek. Pouse
[	
[	praat tegelyk
a:ltyd	uitrek van voorafgaande klank
_____	Verandering in toonhoogte
WANT	praat harder
( )	onhoorbaar
(want)	die woord wat die transkribeerder vermoed gesê is.
{hartseer}	die emosie van die spreker
{ > }	praat sagter
{ < }	praat harder

Onderhoud 1

Spreker	Gesprek
D	Ok, jy't nou die vorige keer toe ons gepraat het (.) dit was mos nou: (. 3) 'n dag gelede (.) Dinsdag, né? Wanneer het ek (.)
A	Maandag
D	Maandag het ons gesels. Toe't ons mos nou gepraat oor 'n kodenaam.
A	Uh
D	En toe't jy gesê Aspoestertjie (. 2) Nou, kan ek jou so noem? Sal dit vir jou snaaks wees as ek vir jou in die onderhoud sê Aspoestertjie? Of moet ons vir jou 'n ander naam [kies
A	[nee, dit gaan nie snaaks wees nie.
D	So, jy voel gemaklik met die naam? (lag) (. 2) In vandag se onderhoud gaan ek so 'n bietjie meer met jou gesels oor jou agtergrond (. 1) Sê maar om jou 'n bietjie beter te leer ken (. 1) Ek gaan vra oor die lewe op die plaas. En ek gaan ook 'n bietjie vra oor moontlike probleme wat jy het.
A	Ja
D	En oor hoe jy daai probleme hanteer (. 1) En dan (.) wanneer ons klaar is, die vraelyste (.) met jou deurlees. Dis maklik (.) net ja of nee antwoord, né?
A	Uh (. 3)
D	So, Aspoestertjie kan jy vir my vertel van jou lewe op die plaas. 'n Tipiese dag nou. As jy nou vir my vertel (.) elke dag(.) Hoe lyk 'n dag as jy nou soggens opstaan en so?
A	Uh

D	Wat gebeur (.) Soos gister of vandag?
A	Uhm (.) 1 van ek nou opstaan (.) 1 Soggens (.) eet {praat sag}
	Op (.) 1 Aantrek (.) 1 Wasgoed was (.) 2 Stasie toe gaan (.) Kleinkinders saamneem skool toe. Trein klim (.) tot by werk (.) Middae van die werk af huis toe (.) 2 Uhm (.) kosmaak (.) Wasgoed (.) 3 en kosmaak en so aan en lees of (hoses) lees of (.) 2 naaldwerk of breiwerk.
D	Ja
A	Of TV kyk en dan Maandae-aande en Woensdagaande skool (.) bywoning.
D	Ja
A	Maandae-aande e of enige ander aande (.) CHB bywoon.
D	Uhm
A	Vergadering van CHB (.) en so.
D	(.) 2 So sommige aande is daar nog vergaderings ook.
A	Sommige aande is daar verga(.) dis net CHB vergaderings=
D	=uhm=
A	=wat in die aande is.
D	In die week nou?
A	In die week, maar die Vrouediensvergaderings is op Saterdag (.) of op Sondag.
D	O, ek sien (.) En nou (.) uh (.) uhm (.) is dit nou (.) as daar nou nie vergaderings is nie, dan (.) en jy't nou gebrei en kosgemaak, gaan jy dan nou (.) 1 bed toe?
A	Ons is (.) ek is (.) ons gesels oor die (.) ek en die kinders. Ons gesels nog eers so oor alledaagse dinge, of (.) 3 so aan (.) 1 Of ek skel vir hulle uit oor iets wat hulle — verkeerd gedoen het. {Hoër}
	Raas met die kleinkinders (.) 1 en (.) 2 so.
D	So julle gesels nog eers rustig en =
A	= ons gesels=
D	= praat maar oor dinge
A	En as ons (.) miskien as daar nou probleme (.) is dan praat ons (.) 1 of (.) partykeer dan kan ons vir mekaar weer kwaad gaan slaap.
D	O ja, mens kan ook nie altyd alles uitpraat nie.
A	Nie eintlik (.) al die kinders nie (.) 1 Sê maar 'n sekere (.) 3 een van die kinders.
D	Ja (.) ja. Sê vir my (.) wat was gister vir jou (.) 1 wat was lekker aan jou dag? Wat was gister lekker?
A	(.) 4 Gister was vir my lekker gewees omdat ek wasgoed gewas het. Omdat ek hou van wasgoed was.
D	Is dit?
A	Ek hou van wasgoed was (.) maar ek hou nie van stryk so baie nie. En dit was vir my lekker gewees om met die kleintjies te (.) met die kleinkinders(.)
D	Ja=
A	= te gesels, want hulle (.) die heel kleintjie het nou weer 'n briefie gebring. Gister nou van (.) die herinnering van (.) 2 wat gedoen moet word met die kinders.
D	O o (.) o:
A	En dan's dit nou weer lekker (.) Dit is eintlik altyd lekker as hulle nou (.) hoe om (.) om te sien, altyd te kyk hoe lyk die gesiggie. Die kleintjies, as ek altyd so belangstel in die briefie wat sy nou bring en so aan (.) Of sy nou vir my sing (.) en vir my vra (.) sê maar "wat is nou weer dit?" (.) of so. "Hoe sing jy nou weer dit?" (.) en "hoe sing jy dat?" En dan moet ek nou sing.
D	Uhm

A	Wat noem mens Christelike lied (.) liedjies?
D	Ja
A	Soos daai (.) en (.) dan moet ek nou weer (.) Dan sing sy nou weer vir my daai (.) en dan sing sy nou weer vir my (.) 2) e e e daai ander ding (.) 1) wat nou so in die mode is. Hoe gaan hy nou? (.) 3)
D	Ken sy dit?
A	Ja (.) So dis lekker. Ek (.) ek maak altyd so dat my dag moet lekker wees.
D	So jy sorg dat daar tye in jou dag is wat vir jou [lekker is
A	[Ja. Daar is vir my lekker dinge (.)
	En gesels met ander mense (.) 1). Nou nie eintlik mense wat (.) by my (.) naby my bly of so nie.
D	Ja
A	Vreemde mense of so. Vriendinne op die trein en ons deel met (.) sê nou maar soos bv. van (.) nou van die (.) swart mense se kinders en die k (.) enetjie van my (.) Sy gaan
A	haal sommer om daar te kom speel en so (.) Ek (.) kan mos nie vir hulle verwilder of lelik wees met hulle nie. Of so nie (.) 1) Of sy sê bv. e e e (.) 1) vir hulle (.) 1) e e "my ouma't TV gekoop (.) 1). Julle weet toggie. My ouma't 'n nuwe TV"(.) 1) Nou stry hulle miskien (.) Dan sê sy (.) 1) "Kom kyk. Kom kyk. Daarso staan my ouma se nuwe TV".
D	Uhm
A	Dan sê sy nou weer vir die ander 2, die oudste, wat ouer as sy is,: "Dis julle se ouma, maar dis my ma:"
D	O is die jongste [enetjie baie (.) sy
A	[Dis die kleintjie. Dis sy ja. Sy sê: "Dis julle se ouma, maar dis my ma. (.) Dis tog julle ouma, maar dis my ma".
D	Wat probeer sy daarmee sê? (.) 1) Amper sy (.) sy (.) sy's die naaste enetjie aan jou, of=
A	=seker maar. Ek weet nie hoe't sy dit bedoel nie, maar (.) 1) dan is dit weer haar maniere en so en so maar (.) 1)
D	En stry hulle oor ouma?
A	(.) 2) Ja, partykeer stry hulle, maar dan sê ek weer: "Nee (.) Julle is almal my (.) e e e (.) 1) my kinders"(.) 1) Hulle sê nie ouma nie, maar ma (.) 1)
D	Sê hulle vir jou ma?
A	Ja. Hulle sê almal ma.
D	Sê vir my (.) Dit was vir jou (.) lekker goed. Is dit nou die algemene dinge waarvan jy hou in jou dag?
A	Ja
D	En wat van jou werk? Om op te staan, is dit vir jou moeite? (.) Is dit iets wat jy geniet? Werk jy al lank daar?
A	Ek werk al lank daar. Dit is vir my lekker om daar te werk, soos bv. (.) 1) vandag het ek nou net (.) e e hier en daar gewerk. En die meerderheid gesit en boeklees (.) 1).
D	Is dit 'n rustige werk? Is dit=
A	=ja. Dis huiswerk. Gewone huiswerk soos Maandae wes, Dinsdae stryk, Woensdae dit doen en Donderdae (.) Woensdae maak ek nou (.) skoon. Plekke waar ek nou nie Vrydae kan uitkom nie. Of [so nie
D	[ja
A	En dan nou, soos vandag, dit reent, ons kan nou niks doen nie. Ek het hier en daar skoongemaak en toe't ek nou die hele oggend gesit en lees.
D	Dan lees jy nou (.) 1) Wat lees jy?
A	Ek het die boek (.) so 'n dik boek hier (.) by my.
D	Is dit 'n bib. boek?
A	Ja (.) dis wat die meisiekind (.) e e e uitneem.

D	O:
A	Hulle dogter neem boeke uit en dan vra sy nou of ek van die boeke wil hê om te lees. Dan lees ek nou van die boeke.
D	O
A	Of ek sit en lees die koerant (.) of so.
D	So jou lees is eintlik goed op dreef.
A	Dit is (.) lekker vir my om te lees. Ja, ek hou van lees (. 1). En ek hou van Bybelstudie (.) Ek hou daarvan om dit te doen. Om maar nou (.) wat vir my eintlik die meerderheid pla (. 1)
D	Uhm?
A	Ek (. 1) is mos (.) nie goed in spel nie.
D	O ja, jy sê mos jy [sukkel met die spel. Daarom is daar die aandstudie.
A	[ek sukkel met die spel. Daarom wat ek aandskool toe gegaan het. Nou (.) nou (.) Ek is nou ongeduldig, want dit vat nou vir my (. 1)
D	te lank.
A	(lag)Ek wil=
D	Laas, toe het jy mos gesê jy wil al aanbeweeg=
A	=ja=
D	=maar dit gebeur nie [gou genoeg nie.
A	[Dit dit dit gaan nie vir my gou genoeg nie.
D	Ja ja
A	Kyk, soos bv. as ek 'n ding aanpak, dan moet hy (.) dan moet ek dit klaarmaak. Of reg of weg (.) So.
D	Ja. Is dit so? (.) Behalwe nou vir die skool met jou leer spel, voel jy so met baie ander dinge in jou lewe ook? 'n Ding moet of reg of weg wees.
A	Ja(.) Nee. Vir my so (. 1) Nou e e e die kinders (.) hulle praat baie met my daaroor. Of bv. ek (.) uhm (.) praat oor dinge wat hulle nou nie vir my reg doen nie. Of dinge wat hulle doen wat nou nie weer vir my erg is nie.
D	Ja ja (.) En nou wat sê jy nou vir hulle? Sê jy nou maar nee? Of hoe sal hulle nou daarop reageer as jy nou vir hulle sê maar die ding staan nou nie vir my aan nie. Of die ding doen jy darem nie reg nie.
A	Nee: (.) Dan sê hulle: "Ma kerm oor als". Dis so en so. Of bv. as ek nou innie innie huis kom (.) of by (. 1) iemand se kamer en dan sê ek hierso is iets wat nie lekker ruik nie
D	Uhm uhm
A	"Hier ———ruik iets nie lekker nie", of (. 1) Nou nou die jongste ene sê vir my altyd my neus staan oop vir alles.
D	Is dit nou D* wat so sê?
A	Ja. Dan sê ek, maar ek kan nie help as my neus oopstaan vir alles nie. 'n Reuk is 'n reuk, want as hy nie vir jou lekker ruik nie, dan ruik hy nie vir jou lekker nie.
D	Uhm, ja
A	Nou, sy hou nie eintlik daarvan nie.
D	Dan vererg sy haar vir jou?
A	Uhm
D	Ma' (. 1) so (. 1). Partykeer is daar nou dinge wat julle oor str (. 1) wat julle nie altyd oor saamstem oor alles nie.
A	Uhm
D	Wat julle 'n bietjie dit moet uitstry of (. 1) Is daar dan ander goed aan jou dag (.) in jou daaglikse lewe (.) goed wat gebeur wat vir jou sleg is? Wat nie vir jou lekker is nie?
A	(. 3) [Nee

D	[Wat moeilik of swaar is?
A	Nee, ek glo nie daar is iets wat vir my moeilik of swaar is nie (. 3) My lewe is (.) lekker vir my (. 2) soos dit nou (. 1) is.
D	Ja
A	Kyk, soos wat jy in die huis is (. 1)
D	Ja
A	Al probleem wat hulle vir my gee is die drink.
D	O: [Ja
A	[Sien, dis die probleem. Laat laat (. 1) dis daar waar die (.) e (.) stryery inkom.
D	So nou werk jy mos nou (.) vir die CHB, né?
A	Ja
D	So dis seker vir jou baie moeilik as hulle ook nou=
A	= dis moeilik. Dis moeilik. Jy moet bv. nou die mense inroep (.). Nou e vra baie mense vir jou (.) jy rook dan nie (.) of jy drink dan nie (.) Wat soek jy daar? Nou kan jy mos antwoord, né? Ek kan daar wees vir my kind.
D	Ja ja
A	Ek kan daar wees vir 'n vriendin. Ek kan wees vir 'n suster of 'n broer van my. Of 'n vriend van myself. Kyky jy gaan mos nou nie by die CHB aansluit omdat (. 1) e e e
D	Jy die probleem het nie=
A	=jy die probleem het nie. Jy't mos nou leiding gekry. Jy's geroep om ander te help.
D	Ja=
A	=Wat wat wat (.) hulp nodig het en so.
D	So sal jy sê (.) Jy's ook by die CHB baie vir jou kinders se onthalwe.
A	Ja en vir ander (.). Vir ander wat ek kan help.
D	Ja
A	So ver as ek nou (.) daai persone kan help (.) help om op die regte paaie te kom en so.
D	Ja. Dis dis D* (.) en van wie praat ons nog? Nog 'n seun en 'n dogter?
A	Ja. Ons is daar. Die ander een bly mos in (.) in die Dal in. En die oudste (.) en die ander meisie is getroud nou.
D	Nou die 3 wat by die huis is (.) is dit al 3 wat vir jou moeite gee met die drinkery?
A	Hulle (. 1) Die seun drink ook. Hy't nie gedrink nie. Hy was e e e in die Kerk gewees.
D	Uhuh
A	Hy't nie gedrink nie.
D	Uhuh
A	Sommer skielik e e e (. 3) het daar 'n meisie gekom wat gesê het sy's swanger van hom.
D	O
A	Sien (. 1) toe kom daar nou (.). Nou ek wou gehad het hy moet openlik met my praat oor (. 1) Maar hy het nie.
D	Ja
A	Toe ek nou maar nou net my oë uitvee, toe sien ek hier (. 3) is hierdie (.) Drink en so (.) Toe't sy mos nou gesê sy is swanger en hy's op die Kerkraad. Hy't nie die probleem oop (.) gemaak en gepraat nie.
D	Uh. [Hy
A	[Die Kerkraad het na hom toe gekom, maar toe wou hy nie gepraat het nie. Toe wil ek nou nie spesifiek met die Kerkraad oor daai probleem praat nie. Want hulle kom (. 1) kom mos nou nie na my toe nie=
D	=uhm=
A	=Dis sy probleem. Hy moes dit self openbaar aan hulle (.) geopenbaar het aan hulle. Waaroer dit nou eintlik gaan.
D	Ja ja

A	Nou, hy is nie dat hy vir my antwoord gee of lelik met my is of (.) wat nie. Of of soos die ander e e oudste meisie of die jongste ene.
D	Is sy nou (.) Is dit as sy drink dat sy nou [dwars is met 'n mens?
A	[al is sy ook nie gedrink nie. Sy (. 1) sy het maniere wat nou nie (. 2) vir my aanstaan=
D	=uhm=
A	=Of so
D	Ja ja. So dit gee nogal=
A	=dit is 'n (.) probleem, maar ek (.)
D	So wat doen jy as sy (.) nou (.) Wat (.) Hoe hanteer jy die probleme? Nou aan die eenkant sê jy dis (. 1) darem nou maar 'n baie goeie ding om by die CHB te wees, om=
A	=uhuh=
D	=te e te kan [kyk
A	[uh=
D	=hoe kan jy die drinkery hanteer en hoe kan jy vir hulle help=
A	=uh
D	Maar nou is jou dogter (.) jongste dogter nou, wat nou (. 1) maar haar gang gaan. En wat nou maar partykeer dwars is teenoor jou [en wat
A	[Nee ek los (.) Ek los haar net so (.1) as ek nou met haar bv. gepraat het.
D	Uh
A	Dan was sy mos nou gedrink gewees (. 1). Nou wag ek tot môre-oggend toe. Sy moet nog nie regtig weet wat haar tref nie. Dan vertel ek (.) Was ek nou vir haar af.
D	O. Voor sy (.) Sy't nog nie eens reg herstel van die vorige aand nie, dan sê jy nou sommer al vir haar wat=
A	=ek vertel dan vir haar waarop staan jy? Wat was jou optrede gisteraand. —Wil jy maar so opgetree het (. 1) of, weet jy nie dat jy so opgetree het nie? Partykeer dan sê ek vir haar (.) dit lyk my dat jy wil maar so opgetree het.
D	Uh
A	Want sy is mos altyd iemand wat (. 1) sit en broei en broei. Kyk sy (. 1) Ek en sy (. 1) Sy was haar pa se kind.
D	Uh
A	Sy was haar pa se [kind
D	[baie nader aan haar pa gewees?
A	Sy was nader aan haar pa as wat sy aan my was. (. 1) Nou e e e bv. sy was nou so klein, sy't saam met haar pa, daai tyd toe werk ek nou nog op die plaas op die lande en so
D	so
A	O. Ja.
D	So sy't nou saam met haar pa op die trekker grootgeraak en allester. So. Saam met haar pa in die nagte rondgery.
A	Alles saam met haar pa=
D	=saam met haar pa gedoen. Nou nou sy't eintlik daai tyd al het sy vir my (. 1) Ek weet nie hoe om dit te noem nie. Of sy my (. 3) Hoe sy nou e e e (. 2) Hoe kan 'n mens dit nou noem?
D	Amper asof sy nie regtig gebind het met [jou nie. Meer met haar pa.
A	[met my nie. Meer met haar [pa as
D	[en jy was
A	[met my. En toe's haar pa mos nou so 'n kort tydjie (.) Hoe lank is dit nou?
D	[meer op die buitekant gewees.

D	Dis nou 12 jaar terug is dit, né?
A	Ja (. 2) Sy's al 22 (. 4).
D	So sy was so (. 1) 10 (. 3) 10 {praat sag}
A	Ja (. 1) Sy was amper (.) Sy was so oud (. 1) Nou nou maar ek en die ander meisiekind(.1) {sag} {harder}
D	Wat nou getroud is?
A	Ja
A	Ons was weer die naaste aan mekaar gewees, want sy't altyd gesê as daai een nie gekom het nie, dan was sy die babatjie gewees.
D	[O, sy wou die jongste wees?
A	[Maar nou is sy getroud. Sy is nou getroud en nou het sy haar eie lewe. Nou die dag toe sê ek vir haar (.) weet jy e e e dit lyk my ons 2 beweeg nou weg van mekaar.
D	Is haar naam ook *A
A	Ja, haar naam is ook *A. Toe sê ek , maar dit lyk my (.) ons 2 (.) beweeg nou (.) weg van mekaar af. Toe sê sy dit voel nogal vir haar ook so (. 1). Daar is nie meer soos wat dit was toe sy nou nog jonk en in die [huis was [en in die huis nie.
D	
A	Toe sê ek maar jy's mos nou op jou eie, daarom voel dit nou vir ons 2 so. Ons kry nooit geleentheid om met mekaar te gesels nie.
D	Soos voorheen toe sy [nog in die huis was
A	[en en en ja en soos die kleintjie was (. 1)
D	D*?
A	Uhm. Die jaloesie is mos nou (. 1) daar by haar kant.
D	So hulle het (.) hulle 2 (.) Was D* nou jaloers op E* en die aandag wat sy kry van [jou af, of?
A	[Nee. Maar ek probeer mos nou om almal gelyk te (.) maar sy en die ander suster wat nou nog in die huis is. Hulle 2 kan nou nog (.) Hulle 2 kan ook nie lekker vir mekaar (.) e e e
D	Ja (.) ja. Ons gaan nog baie (.) nog weer gesels oor jou gesin. Ek wil net kyk (. 2) uhm (. 2) jy't nou vir my gevertel van hoe jy met dinge cope. Met *A klink dit vir my sy't nou haar eie gesin.
A	Uhm
D	Maar 'n mens mis daai naby (.) mekaar
A	——Jy mis dit ja. Ek mis dit nogal en en ons kry (.) bv. nooit die kans om met mekaar {hard} alleen te praat nie. Jy sien (.) as sy (.) hulle nou by my kom miskien, dan is daar altyd die ander by (. 1). Sien. Die ander is altyd in die teenwoordigheid (. 1). Daar is mos dinge wat die kind alleen vir die ma wil vra.
D	Ja
A	En die ma vir die kind wil vra en praat.
D	Ja
A	Dan en ons kry vir mekaar Saterdag hier in Stellenbosch om nou te kom shopping doen. Nou kan jy mos nie= =in die shopping regtig praat nie.
D	
A	Ons het nou eendag het sy vir my in die shopping kom opsoek in Pick & Pay. En toe het sy (.) vir my (.) ook nou iets vertel en so (.). Maar toe sê sy ook vir my e e e ons

	kry nooit (.) Ek en my ma kry nooit meer kans om alleen met mekaar te praat nie.
D	Uhm
A	Toe sê ek vir haar, ja, dit is so.
D	Ja:
A	(. 1) En daar's bv. dinge e ek het gaan kuier by haar (.). Daar's bv. dinge wat sy oor wil praat, maar wat sy nou ook nie weer voor die man wil praat nie. Sien. Want kyk, die man se mense bly ook mos daar waar hulle bly.
D	O. Haar skoonmense bly daar.
A	Haar skoonmense bly daar. As sy nou iets vir my wil vra of sê dan kan ons nie. Ek moet daar kyk waar die man is.
D	Dis 'n frustrasie, want julle soek eintlik 'n ruimte waar julle 2 [privaat kan gesels.
A	[maar ons kry nou nie 'n plek nie.
D	Ja
A	En ons kom ook nie bymekaar uit waar ons alleen bymekaar uitkom nie.
D	Ja (.) ja. Ons moet nog daarvoor gesels. Ek moet nou vir jou iets anders vra.
A	Uh
D	Dit gaan nou meer oor (.) of jy nou al (.) Dis nou weer 'n ander saak. Maar ons gaan terugkom weer na *A toe en na jou toe. Dis nogal vir my interessant dat julle dieselfde is. Ons kan nog daarvoor ook gesels. Sê vir my (.) uh (.) was jy al in 'n hospitaal gewees? (. 1) Soos in 'n hospitaal behandel (.) vir senuweeprobleme?
A	Nee nee
D	Nog nooit nie?
A	Al wat ek in 'n hospitaal was, is toe ek uhm (. 1) babatjies gekry het.
D	Uhm
A	En en en (.) babatjies gekry het ja (.) en een keer toe ek geskraap geword het.
D	O: so dit was nog net sulke probleme gewees? (. 1) maar niks met kopgoed probleme nie?
A	Niks nie
D	OK (. 1) Uhm (.) en jou gesondheid (.) Hoe sal jy sê, is jy oor die algemeen gesond? (.1) Is daar medies (.) doktersprobleme. Ek het e (.)
A	Uhm ek gebruik pille.
D	Wat se pille is dit?
A	Bloeddrukpille en dan hartpille.
D	So, jy het hartprobleme?
A	Vergrote hart.
D	O ek sien (.) ek sien (. 2) Uhm enige ander (.) ander (.) Is dit net met bloeddruk en jou hart?
A	Uhm
D	Ander probleme soos maagprobleme?
A	Uh uh
D	Allergies vir enige iets?
A	Ek het (.) e e (.) nou eens op 'n tyd het ek sulke knoppe uitgeslaan, (.) dat die dokter gesê het dit is iets wat ek geëet het (. 1) Maar ons het toe nooit uitgevind (.)
D	Wat dit was=
A	= wat dit was nie. Maar ek het nou maar net voortgegaan soos hy nou vir my gesê het. Ek moet nou (.) alles wat ek eet moet ek afskryf. Maat ek het dit nou nie gedoen nie. Ek het maar net voortgegaan=
D	= en dit het nog nie weer gebeur=
A	=dit het nog nie weet gekom nie (.) e e Ek het nog nie weer probleme gekry nie.

D	Uhm (.) Jy't vir my gesê jy was in die hospitaal gewees, behalwe nou vir jou (.) toe jy nou jou kinders gehad het (.) met met met skraap. Was dit jou enigste operasie wat jy gehad het?
A	Ja.
D	Is dit (.) dit was seker 'n moeilike operasie gewees? (. 2) Het dit goed afgeloop?
A	Nee dit (.) Ek kan nie dink dat dit moeilik gewees het nie.
D	Is dit lank terug gewees?
A	Dis —la:nk terug gewees. Daar (.) e (.) Hoeveel jaar gaan ek nou sê? (. 1) Dis nog voor (.) e (.) A* se geboorte.
D	O (.) O
A	Dis nog voor haar geboorte , ja. En sy's nou 27.
D	Sjoe, maar dan is dit darem nou=
A	= ja dit is=
D	= 'n tyd terug gewees (lag) En was jy al in 'n ongeluk gewees? Soos 'n kar ongeluk of jouself seergemaak, soos jou been gebreek?
A	Uh uh
D	Niks nie
A	Uh uh
D	Nog nooit nog niks nog niks sulke dinge nie
A	Nog niks nie
D	Ook nie toe jy klein was nie. Ek praat nou van lank terug.
A	Nee. Dan moet dit wees seker van voordat ek kan onthou.
D	O. Want daar's niks wat jy nou kan onthou=
A	=uh uh daar's niks wat ek kan onthou dat ek (. 1) Ek het wel baie ongelukke gesien gebeur
D	o ja
A	Maar ek het nog nie daarin betrokke gewees nie.
D	O. Jy't ook nog nooit op jou kop geval of 'n harde stamp teen jou kop gekry nie?
A	Nee. Nie wat ek van weet nie. Miskien toe ek nog nie (.) toe ek klein was.
D	OK. Pyne. Kry jy hoofpyne?
A	So nou en dan.
D	Maar dit is nie dat jy nou lank (.) verskriklike [erg kopseer het nie
A	[uh uh
D	en (. 1) jy (.) rook nie?
A	Ek het gerook, maaar ek het jare terug rook gelos.
D	( )Het jy dit net gelos toe hou jy op?
A	Want (.) die dokter het mos gesê dit vernou my are.
D	O (.) so dis nie goed vir jou hart nie, né?
A	Uh
D	Ja
A	Dis lank terug wat ek opgehou het met rook.
D	Uhm En koffie? Drink jy baie koffie?
A	Ek drink nie koffie nie. Ek drink net tee.
D	Wat? Gewone tee of Rooibos?
A	Ek drink gewone Glen-tee
D	Uhm
A	Ek hou van swart tee en ek hou van Rooibos tee. Maar koffie drink ek nie.
D	En baie tee, soos 'n klomp koppies net so agter=
A	=nee. Ek drink soggens as ek opstaan 'n koppie tee (. 2) sê maar ek drink net so 4 koppies op 'n dag. As dit 4 is. Partykeer net 3 of 2, so. Ek drink nie (.) wat ek eintlik

	baie voor lief is, is aanmaak koeldrank.
D	O ja
A	Maar nou kan ek ook (.) daai is mos (.) daar is mos suurlemoen (.) of 'n groene (.) so 'n groene.
D	Ja ja
A	Maar hy's nou so duur. Hy's nou al oor die R5. R5 amper R6 'n bottel. Dit is 'n liter.
D	Dis so groen. Hy smaak so lekker. Ek gebruik min van hom.
A	O ja, hy's lekker sterk.
D	Uhm
	En hy hou lank en nou's hy duur.
A	Hy's nou te duur. Ek kan dit nie meer bekostig nie.
D	Ok (. 1) En uhm: (.) wat ek nou nog by jou wil hoor, is (. 2) jy het nou vir my vertel van bloeddruk en hartprobleme,
A	Uhm
D	Moet jy baie dokter toe gaan?
A	(lag) Ek gaan nie baie dokter toe nie.
D	Issit?
A	Ek hou nie van dokters nie.
D	Hoekom nie? (. 1) Nie dat 'n mens hou van dokters nie. Ek het min mense nog gehoor wat hou van dokters, maar [hoekom hou jy nie van dokters nie?
A	[Nee maar maar maar ek dink net (. 1) ek moet gaan as dit nodig is.
D	Wanneer sal jy (.) wanneer is dit nodig?
A	Ek gaan nou weer (. 1) e e vir die bloed se laat toets. ( ) Ek moet nou weer volgende (.) volgende maand gaan.
D	O ja. So kyk hulle net om jou bloeddruk te neem?
A	Ja wat.
D	So jy is (.) jy gaan nie vir enige pyn dokter toe nie.
A	Uh uh
D	Dokter jy jouself?
A	Ek weet nie (.) Dit gaat somer maar net weer weg. Partykeer het ek nou (.) miskien as ek nou 'n pil vat of so (. 2) 'n penado.
D	Uhm
A	Maar ek hou ook nie van pille nie. Ek drink baie swaar pille.
D	Is dit? Gaan dit nie maklik af nie, of is dit dat jy net nie daarvan hou nie.
A	Dit gaan nie maklik af nie en ek hou ook nie eintlik daarvan nie, maar omdat ek dit nou maar net moet drink, nou drink ek dit maar.
D	Ek sien. Is daar een spesifieke dokter toe wat jy na toe gaan as jy gaan? Of Kliniek?
A	Kyk by die kliniek is mos verskillendes.
D	So jy gaan kliniek toe.
A	Uhm. Ek was mos hier by (. 2) die dokters. Na Adendorf-hulle, maar hulle is so (. 2) kyk ek is mos onder die (. 3) die dokters, wat noem hulle dit nou, dit is ook nou tot niet. Die verniet dokters.
D	O ja ja, ek weet waarvan jy praat, maar ek kan dit nou nie kry nie.
A	Maar hulle is mos nou tot niet. Nou gaan ons na die kliniek.
D	O ja ek sien. Ek verstaan. (. 2) OK so op die oomblik is dit net jou bloeddruk en jou hartpille.
A	Uhm
D	En help dit vir jou. (. 2) Of is daar wat hulle noem newe-effekte? Soos die pille laat jou slegter voel in plaas van beter?

A	Nee.
D	Dit werk
A	Dit werk met my.
D	Ok. Jy't nou vir my gesê jy rook nie. (. 2) Drink jy?
A	Uh uh
D	Ook nie drink nie. Het jy ooit gedrink?
A	Uh uh
D	Nog nooit in jou lewe nie?
A	Uh uh
D	Miskien soos by 'n partytjie?
A	Soos e e nee e e soos e e champagne?
D	Ja:
A	Soos 'n glas of so, ja. Ek weet nie. Dit kan nie waar wees soos dat 'n mens kan drink nie. Dit smaak dan so sleg.
D	(lag) Waar. Dit proe nie so lekker soos die groen koeldrank nie.
A	Ek hou van die koeldrank.
D	(lag)(. 2) OK(. 2) Nou wil ek net by jou hoor (.) in jou familie, (. 2) is daar van jou familie (.) ek praat nou nie net van jou kinders nie, maar ook van jou kinders. Ek praat nou van oupas, oumas, neefs, niggies, aunties, uncles, almal. Is daar mense in jou familie wat al moes hospitaal toe gaan vir senuwees? Of sulke probleme?
A	Dit sou ek nooit vir jou kan sê nie.
D	Is dit.
A	So oud soos wat ek is
D	Haai hoe so?
A	Omdat ek is klein van my familie af weg.
D	(. 2) Haai hene.
A	En ek het nog nooit weer met hulle in aanraking gekom nie.
D	My hene.
A	Ek het net my kinders (. 1)
D	Met ander woorde jy
A	en my man, wat dood is. Dis al.
D	En nou hoe (.) hoe't dit dan=
A	=omdat uh my ma (. 2) het (. 1) my my (.) ek weet nie hoe oud was ek nie(. 2) want ek was nog baie klein. Toe't my ma vir my vir blanke mense gegee om by hulle te gaan (.1) uhm (.) kind oppas.
D	(. 2) o
A	En wat (. 2) vir my (. 1) so snaaks gewees het (.) , vir my't dit gevoel of sy nou nooit meer belanggestel het in my nie.
D	So (.) hoe kom sy nou vir jou by hulle gelos het en hulle moet nou na jou kyk?
A	Ja sy't (.) Sy was daar gewees.
D	Ja
A	Kyk (.) e e soos 'n ouer. Ek weet nou nie (.) die vrou het nou seker vir haar elke maand geld gestuur of so en so en so. Maar (. 1) baie keer het ek al gedink (.) miskien het sy maar omdat (. 1) ons het 'n stiefpa gehad.
D	Ok ja
A	Miskien het sy maar dat ons maar (.) sien (.). En ek is toe uit my familie uit. Ek weet nie waar my susters is nie. Kyk hulle het ook nie belanggestel in my nie.
	{harder}
	(. 1) Om op te soek waar is ek, of so en en en toe het 'n (.) die mense wat ek by gegaan het (.) die blanke mense

D	uh
A	hulle het mos getrek van daai (.) ons was mos in in in (.) Vredenburg.
D	O jy was [van Vredenburg
A	[Daar anderkant Stompneusbaai het hulle gebly. En ons was van (. 1) Breërivier gewees.
D	O ja
A	En en hulle het daar gebly (.) die blanke mense (.) Ek is toe saam met hulle. Ek kon nie eens my hare gekam het of wat nie. (. 2) En so was (.) ek toe na die kind gaan kyk. En ons het daarvandaan af getrek na (. 3) Malmesbury toe, die blanke mense. En toe't die vrou nou net eendag vir my gesê, (. 2) ek weet nie of sy geld gestuur het of wat sy gestuur het na die plek wat my ma-hulle gebly het, toe't sy vir my gesê sy (.) kry nie meer my ouers nie.
	Toe't hulle nou (.) sy kan nie meer vir hulle bereik nie.
	Of dit is iets van die (.) ons is uitmekaar uit, maar ek weet nie. Is (.) uh (.) sy kon belanggestel het in my, né?
D	Jou ma nou?
A	My ma. Kyk sy kon mos e e
D	So jy weet nie wat van jou ma-hulle geword het van daai dag af nie?
A	Ek weet nie(. 1)
D	Haai
A	Ek het maar later gehoor hulle is daar. Dan het ek gehoor hulle is daar. A:g.
D	So jy hoor maar soos die stories loop.
A	Trek rond. Getrek en so aan. Verder het ek nou maar gedink (.) ek het my kinders, né? (. 2) Want ek weet nie (.) as dit nou ek gewees het (.) en dit is my kind (.) my meisiekind (.) daai oudste een. Sy't weggeraak. Sy't in die innie innie innie (. 1) Kaap êrens gewerk (. 2) Toe, eendag toe sê hulle vir my sy's weg.
D	Haai
A	En ek het moeite gedoen.
D	(. 2) Hoe hoe't dit gebeur?
A	Sy't laat gewerk (.) en toe gaan sy bly (.) sy't mos ingeslaap. Sy't nooit omtrent huis toe gekom nie
D	Ja
A	En toe's sy nou [net weg daar.
D	[en toe laat weet hulle jou sy's weg.
A	En toe ek nou weer verneem, toe sê hulle my sy's weg. Sy werk by ander mense.
D	O
	Mense wat in Kleinmond is.
D	O
A	En ek het uitgevind en uitgevind (.) en en en e iemand het vir my gesê van (.) sy is in Kleinmond. En toe is sy weer uit Kleinmond uit (.) en toe het sy 'n man gevat. (. 3) Toe't iemand vir my gesê wat is die plek waar sy bly. En toe hoor ek eendag oor die radio van die plek. Dit was 'n blomme plek anderkant Kleinmond. Toe hoor ek eendag op die radio van die plek.
D	O
A	En toe (. 1) bel ek na die plek toe (. 1) Op so 'n manier kom ek by haar uit.
D	O ek sien=
A	=Nou kyk, ek weet my ma kon ook. Sy't maar nou net vir my by die blanke mense gelos. Ek het my lewe lank by hulle gebly. (. 2) Né! Ek het my lewe lank by hulle gebly
D	ja
A	

	Ek (.) e e daar was nie (.) iemand wat (.) vir my bv. gesê het wat is die lewe bv. vir jou beteken nie.
D	Ja (.) soos 'n ma se leiding [of enige iets vie jou gegee.
A	[Ja soos dit.
A	Daarom sê ek as ek moet geweet het daai tyd (.) dan sou ek seker nie man of kinders gehad het nie. Want ek het mos nie geweet nie. Ek het mos (.) niemand gehad wat na my=
D	=nou wie't dan na jou gekyk (.) toe jy (.) jy was nog jonk toe jy na daai mense toe was.
A	Hulle het. Ek het daar by hulle gebly tot ek hoe oud geraak het. Tot ek swanger geraak het. En toe loop ek weg.
D	En is dit toe jou man?
A	Nee (.) daai is toe my eerste man.
D	O ek het nie dit geweet nie.
A	Het ek nie gesê nie?
D	Ek weet ook nie of dit uit my kop uitgegaan het nie.
A	En en en (.) 1) hy's dood.
D	Haai hete dis erg.
A	Nou ek weet nie. Sy kon maar moeite gedoen het. Ek het my lewe lank by die blanke mense gebly.
D	(.) 2) En (.) en jou (.) Het jy ander broers en susters gehad?
A	Ons was baie susters gewees, maar ons het nie broers gehad nie.
D	Hoe (.) Min of meer hoe oud was jy dan daai tyd gewees?
A	Ek weet nie.
D	Maar soos (.) as jy nou moet raai (.) soos van dag. Dan is dit nou so=
A	=nee seker ses sewe so. Want ek het dan nog so (.) op 'n dingetjie moes gestaan het om die skottelgoed te was. (.) 2) In die wasbak. Nou die =
D	= so jy was nog son klein toe moes jy al werk daar!
A	Die wit vrou het maar vir my e e (.) 1) so (.) 2) dingese gehelp. Dis mos nou by haar kinders. Wat so elke naweek huis toe gekom het. Dan moet ons nou skooltjie speel. So dis waar jy (.) wat jy vir my vertel het waar jy leer lees het. Skooltjie gespeel elke naweek.
D	Ja (.) En toe jy net weer hoor, toe hoor jy niks meer van jou ma-hulle nie. Het jy gehoor of hulle nog lewe of waar =
A	=niks.
D	Nooit ooit weer nie? (.) 1) Haai hene tog.
A	Kyk hier ek meen nou ek het tog ouer susters gehad wat ouer is as wat ek was. Ek was die jongste van my ma se kinders by by haar vorige man. (.) 3) By my pa. Ek was die jongste=
D	=Het jy jou eie pa geken?
A	Ek kon nie onthou nie.
D	O So jy kan nie eintlik (.) jy was nog baie klein.
A	Ek kon nie onthou nie. Ek kon net onthou (.) ek kon net onthou dat hy siek gelê het. Dit kon ek onthou.
D	O
A	Want hoekom ekke dit onthou is omdat hy vir my geslat het met die sweep. My ma het e e e kalkoene grootgemaak vir die boere. Toe wil ek ook mos nou daar wees, by die kalkoene. Toe lê hy mos nou daar binne. Seker siek of so. Dis so 'n lang swepie dan piets hy nou vir my daar weg van die goed af, want ek wil mos nou hier mors. Ek wil mos nou hier by die goete mors.
D	O so hy't nou daar gelê en jy was nou nog klein en dis wat vir jou laat onthou dat hy (.)

	O (.) Haai maar dis darem maar (. 2) baie (.) stories. Haai weet jy soos jy nou vir my vertel (. 2) as ek darem (.) dit voel vir my asof jou lewe al (.) asof daar al so baie dinge gebeur het in jou lewe. Haai dis soos 'n boek wat ek nou (. 1) wat ek nou kan (.) sien.
A	Voel jy so.
D	Ja (.) en (.) maar jy sê as (.) soos in die geval van jou dogter (.) vir hat het jy gaan soek. Jy stel belang in wat [van haar geword het.
A	[Ja. Want sy het mos nou net weggeraak. Nou waar kan sy wees? Ek kan nou net nie dink waar het ek aan die (.) Hulle het vir my gesê sy is in Kleinmond. Iemand het geweet waar.
D	Ja
D	Sê vir my (.) van jou kinders nou (.) ek praat nou van probleme (.) met (.) behalwe die drinkery, het hulle ander probleme, soos gesondheidsprobleme (. 1) goed waarvoor hulle moet dokter toe gaan (.) of behandel word? (. 1) Jou kinders (.) jou eie kinders.
A	My (.) niks.
D	Niks sulke probleme nie? En jou mans? Jou eerste man (.) het hy drinkprobleme gehad?
A	Nee. Hy't gedrink, maar nie eintlik nie. (.) Soos die 2de een nie. (. 3) uh (. 1) Nee hulle (.) Lyk nie vir my hulle (.) Lyk vir my die drank maak vir hulle vet. Dit blaas hulle op of wat ook al.
D	Is dit?
A	Want hulle is dan so gesond en springlewendig.
D	Die drank gee vir hulle 'n ekstra hup!
A	(lag)
D	(lag) Haai genugtig!
A	Ag ek weet nie (.) ek weet (.) ek weet (.) ek weet nie hulle kla nooit en gaan dokter toe nie.
D	Ja. So hulle het nie probleme nie.
A	Hulle kry verkoue (.) verkoues en so aan, maar sien hulle (.) ons is nie mens wat by die dokterse bly nie.
	Ja. Maar wat dink jy (.) Jy't nou gesê jou seun het so baie begin drink (.) toe hy die probleem gehad het met die meisiekind.
D	Uh
A	Maar jou dogters, drink hulle baie? Drink hulle elke dag of is dit naweke?
D	Nee naweke. Nie elke dag nie, naweke.
A	Dan, maar nie deur die week nie.
D	Nee
A	Ek sien.
D	Net op naweke. Hulle het mos nou nie geld om deur die week te drink nie. Hulle het mos nou net geld op die naweke.
A	Hulle gee nie die geld vir jou nie. Gee hulle dit uit?
D	Hulle gee vir my.
A	O. Hulle gee vir jou.
D	Hulle gee vir my.
A	O ek sien ek sien.
D	Hulle werk vir my. Sien, hulle werk vir my.
A	So as daar nou goed gekoop of betaal moet word, dan is dit nou
D	Ek.
A	So die geld kom na jou toe.
D	Die geld kom almal na my toe Vrydae-aande.
A	O
D	Kom die geld na my toe. Kyk, nou soos byvoorbeeld, by die een word alles afgetrek

A	sommer. Die krag word afgetrek en sê nou maar sy ( ) word afgetrek en sy polisgeld word afgetrek. En dan ( ) kry hy mos nou maar nie veel uit nie. Nou kan ek mos nie sê gee al daai geld vir my nie. Ja ja
D	Soos bv. ek laat toe, hy gee vir my, soos wat hy nou dink wat hy nou vir my gee.
A	<i>Onderbreking op kasset</i>
	Wat ek nou vir jou wil vra ( ) die afgelope tyd, sê nou maar die afgelope 2 weke, hoe slaap jy in die aand? Slaap jy saans, of slaap jy deur die dag ook?
D	Ek slaap net saans=
A	=ok =
D	= miskien op 'n Sondagmiddag as ek nie besigheid het nie, soos uitgaan of so.
A	En saans, slaap jy dwarsdeur, of sal jy bv. wakkerlê of rondrol?
D	As ek slaap dan slaap ek. As ek wakker is dan is ek wakker.
A	Is dit. Raak jy vroeg aan die slaap? As jy jou kop op die kussing neersit, dan slaap jy?
D	Partykeer dan lees ek nog so 'n tydjie en dan sal ek slaap.
A	Sal jy sê jy het probleme met jou slaap?
D	Ek glo nie.
A	Nare drome partykeer? (1) Nagmerries?
D	Moenie van nagmerries praat nie. Partykeer het ek nagmerries, partykeer nie.
A	Ok
D	Soos ek gedroom e het e e ek bestuur 'n kar.
A	Uh
D	Maar ek kan nie vorentoe ry nie, ek ry net agtertoe. (1) Net agtertoe. En toe ek nou die kar ry, toe kan ek nie agtertoe ry nie, toe ry ek net vorentoe.
A	So eers in jou droom, jy ry, maar die kar gaan nie waantoe jy wil ry nie, dit gaan agtertoe.
D	(lag)
A	Mens! En toe weer net vorentoe.
D	Nee toe ek nou die kar kan bestuur.
A	In die=
D	= toe bestuur ek net vorentoe. Toe kon ek nie reverse of so nie. Ek vertel vir (2) Pia of wat is dit?
A	Pia
D	Ek sê vir haar ( ) Ek het altyd gedroom ek kan 'n kar bestuur, maar ek bestuur net agtertoe.
A	Maar jy kan die kar
D	Ek kan 'n kar bestuur, maar ek het nie 'n liksens of niks nie. Ek kan ook nie eintlik goed ( ) nou weet ek ook nie eens eintlik meer hoe moet 'n mens bestuur nie.
A	Destyds, toe jy nou kan bestuur, in die regte lewe, toe kan jy nou weer nie reverse nie.
D	(lag)
A	Maar in jou droom reverse jy.
D	(lag)
A	Ek sien ek sien.
D	Is daar drome wat jy meer as een keer droom? Jy weet, wat oor en oor dieselfde droom?
A	Uh uh
D	Gebeur dit nooit nie?
A	Uh uh
D	En Ok ( ) Dis nou slaap. Nou wil ek hoor oor eet. (2) en jou gewig en so. Is ( ) die afgelope tyd ( ) hoe baie of hoe eet jy? Sê nou so op 'n dag ( ) wat is ( ) wat sal jy elke dag eet.

A	Ek eet in die oggende as ek (.) by die huis eet ek niks.
D	Uh uhm
A	En dan eet ek nou (.) hier by die werk eet ons omtrent so 12:00. Die meerderheid net 2 snytjies brood. So vanoggend het sy nou vir ons gemaak eier en bacon, maar nou so op die toast.
D	Uhm
A	Maar verder is dit nou net, soggens by die huis eet ek niks. Ek drink 'n koppie tee. Dan kom ek mos nou hier, dan drink ek weer 'n koppie tee en dan moet ek eet. Net 'n koppie tee en e e as ek nou vanmiddag by die huis kom dan eet ek nou weer. Sê maar nou so by 4:00 se kant, dan sal ek nou 'n snytjie brood vat, want ons kook mos in die aand.
D	O ja
A	Ek kook in die aand
D	Ja. In die aand nou gekookte kos. Is daar tye wat jy nou nie lus kry vir eet nie? (. 1) of nie (.) jy weet jy voel nie vir eet nie?
A	Ek kry dan net lus vir eet.
D	O, jy wil net eet. Maar soos in is dit lekker vir jou? Eet jy partykeer van niks het om te doen nie? Of sou jy sê jy het 'n gesonde eetlus?
A	Nee ek kry lus vir eet.
D	En is daar tye wat jy baie eet?
A	Nee, ek kry lus vir eet en daar is tye wat ek baie eet. En dan is daar nou weer party tye wat ek dink nee ek wil nou nie weer so baie eet nie.
D	Ja
A	Of partykeer as ek lekker goed het vir slaai.
D	Uhm
A	Dan maak ek vir my 'n bak slaai. En (.) dan eet ek nou net die slaai. (. 1) Of ek sny 'n stukkie polonie so in of wat ook al. Dan eet ek dit. Een keer het ek vir my sop gemaak. Toe't ek gebesluit ek gaan nou (.) toe kyk ek in 'n boek toe sien ek dit is 'n dieëtsop. Ek gaan vir my 'n dieëtsop maak. Jy rasper pampoen en alles in soos in 'n groot pot sop en elke keer as jy nou honger is, dan eet jy nou net die sop.
D	O in plaas van enige-iets anders, dan eet [jy nou net die sop
A	[ja
D	En dan drink jy nou net die sop
D	O ja
A	En (.) die kinders het 'n voorliefde vir die sop en toe eet die kinders die sop op. Want ek moet nou die hele pot sop maak, nou vir die heel week. Dan haal ek nou 'n bietjie uit en dan maak ek nou=
D	=ja=
A	=nee toe't die kinders, nou hoeka die seun, toe't hy nou 'n voorliefde vir die sop en toe eet hy nou die sop op en toe maak ek nou nie weer die sop nie. Toe dink ek aa::g=
	=ag my hene nou hoe werk die dieëtsop. Die kinders dieet dan nou al die sop op. Maar daar's niks in nie. Dis net e e groente wat daar in gewees het, wat jy net alles inrasper.
D	O
A	En jy gooi nie eens iets in nie. Soos sobene of soos vleis wat dit na iets laat smaak nie. Dis net groente wat hom na iets laat smaak.
D	Maar hy moes darem maar [lekker gesmaak het.
A	[Ek weet nie, maar ek dink maar ek los dit.
D	Jy't skaars dit klaargekry, toe's jou dieëtsop op.
A	Toe's hulle darem so lief vir die sop.

D	(lag) Is daar nou (.) van dieët gepraat (.) het jy die (.) het jy die afgelope tyd baie gewig verloor, of dalk opgetel?
A	Ek weet nie =
D	=wat jy kan agterkom jou klere sit nie meer dieselfde nie?
A	Ek weet nie (.) dit dit dit (.) nou op die oomblik nie. Dit voel nou nie vir my of ek afkom en of ek opgaan nie. Dit staan eerder nou stil.
D	Uhm, hy bly maar so.
A	Uhm
D	(. 3) Op die oomblik, is jy nou seksueel aktief? (. 2) Soos dat jy nou nog, (.) slaap met iemand?
A	(lag) Ek het eendag e e (. 1) Lank terug was ek siek gewees. E e Toe was dit ook nou iets wat (.) hier onder nou seer gewees het.
D	Ja
A	En toe't die dokter vir my gevra (. 3): "dink jy nie jy verwag nie?"
D	Ja
A	Toe vra ek vir die (.) toe sê ek vir die dokter: "dokter kyk, hoe lank gelede was daar 'n man by jou?"(. 2)
D	Wat is die kanse dat jy kan verwag. (lag)
A	Toe't die dokter toe skaam gewees. Toe dink ek haai maar ek is nou lelik om vir die dokter te vra. Ek het nog nooit weer seks gehad na my man en my man is 12 jaar dood.
D	Haai hene
A	Ek het nog nooit weer seks nie.
D	Ja. Nog nooit sedert (.) sedert jou man dood is nie.
A	Sedert sy dood, ja. Want (.) ek weet nie (.) hoe kom ek sê (.) ek was nie 'n mens (. 1) vir seks nie. Noem 'n mens dit so? Hy't [altyd vir my gesê hy't altyd vir my gesê
D	[jy noem dit soos jy dit wil noem=
A	= ek is 'n koue vro(.) wat ? (.) 'n koue vrou.
D	Bedoel hy nou daarmee omdat jy nou nie altyd wou seks gehad het nie.
A	Seker (.) Seker so.
D	En toe hy nou nie meer daar is nie=
A	= toe's ek dan nou so bly (dis nie meer dit nie) Haai, is dit sonde?
	{ baie sag en vinnig}
D	(lag) gaan jy nou baie (sleg voel) as ek nou verskriklik lag (lag). So jy voel verlig dat dit nou van jou af is.
A	Ja
D	Maar ons gaan nog weer hieroor praat. Oor so 'n paar onderhoude is daar vrae wat ek jou meer hieroor sal vra. (Maar is dit vir jou snaaks dat hy so sê?)
A	As ek geweet het wat maak seks, dan het ek nooit geseks nie.
D	As jy geweet het dit beteken jy gaan kinders hê.
A	Dit gaan (.) jy gaan kinders kry (.) en dis 'n —vieslike besigheid
	{ lig stemtoon}
A	Ek ek hou (.) weet jy miskien is ek (.) ek kan nie bind nie.
	{sag}
A	(. 2) Hoekom het ek altyd probleme met bind.
D	Dit is nooit iets wat jy geniet het nie. Dis kan net wees (.) jy't nooit eens (.) niemand het eers vir jou daarvan vertel nie.
A	Uh uh. Kyk ek het mos nou niks geweet van daai goed af nie
D	Ja
A	En toe kom daai e e e (.) oudste meisiekind, die meisie, die oudste se pa nou.
D	Ja

A	En hy't toe (.) maar ek het ook nie eens (.) ek weet ook nie hoe om te sê nie. Ek het mos nie inligting gehad [daaroor
D	[Ja, dat jy kan verstaan [hoe dit werk nie
A	[waarom dit gaan en wat dit is nie.
D	Ja
A	Ek het nie eens geweet toe ek verwag het ek verwag nie.
D	(. 2) My hene. Daar was niks niks wat vir jou voorberei het nie.
A	Weet jy wat het ek gemaak? In my kamer was 'n groot spieël, dan het ek voor die spieël gestaan (. 2) —kaa:l. Net so.
D	Ja
A	En dan't ek nou dit ingetrek.
D	Jou maag probeer intrek.
A	En dan sien ek maar dit bly net daar.
D	Want jy kan nie verstaan hoekom jou maag nou groot [is nie
A	[Ja, want niemand sê dan vir my wat dit is. Ek is siek en ek voel sleg en ek weet nie vir wat nie. Gedurigwaar.
D	Haai hene.
A	En dan staan ek voor die spieël. Dan staan ek die kant toe en dan staan ek weer daai kant toe om my maag in te trek. Dan wil ek nie my maag sien nie, dan draai ek my rug na die spieël toe.
D	Want jy verstaan nie wat dit is nie. Jy het nie 'n idee nie.
A	En toe het 'n ander vrou: wat daar in die kombuis gewerk het (.) Was dit sy gewees? (.) Sy't toe ( ) Sy't vir my gesê (. 1) ek het 'n (.) daar's 'n babatjie. Sy't nie gesê daar's { onhoorbaar sag} 'n babatjie in jou nie, sy't gesê —: "Weet jy dat daar 'n kind in jou pens is?" { hard}
D	Hhh:: Sommer so net so reguit en kras!
A	Sommer so. (. 1) Ek weet nie wie't vir haar so gesê om vir my so te sê nie. Toe vra sy (.) toe vra sy vir my: "weet jy dat daar 'n kind in jou pens is?". Toe skrik ek darem vir my yskoud. (. 1) Ek weet nie (.) ek kan nie dink nie (.) { baie sag}
D	Maar dis (.) Dit maak nogal sin. As 'n mens nie van iets weet nie en wat die gevolge gaan wees nie. Jy verstaan nie iets nie.
A	Wel ek (.) praat met die kinders. Ek sê dan vir die kinders ek verstaan nie (.) e hoe het julle (.) soos die oudste dogter sy (.) sy't nou nie 'n kêrel nie. Sy't nou nie iemand nie, maar die jongste ene het 'n kêrel. ( ) Dan sê sy nou Vrydae-aande en Saterdag-aande is haar uitslaap aande.
D	O dan slaap sy nou by haar kêrel of iewers. En dis nou vir jou moeilik om te verstaan.
A	Ek weet nie (.) dis dan jou kêrel. Dis nog nie jou man nie.
D	Ja
A	Né! So 'n slapery by 'n kêrel (.) Hulle kan mos nie nou by my in die huis slaap met kêrels of=
D	= laat jy dit nie toe nie?
A	—Nooit! (. 1) Oor my dooie liggaam! (. 1) En nou nou (.) dan gaan sy (. 1) Sy slaap buitekant. Nou kyk die seun kom laat in die nag in die huis in. {sag} {<}
D	ja
A	Hy kom natuurlik nou seker van buite af (.) van 'n meisie of so en so (.), maar (. 2) ek wil nie dat sy in die huis kom slaap met 'n kêrel nie.
D	Dan sit jy jou voet neer. Daar moet darem seker grense wees.

A	Ja (. 1) Ja en hulle weet.
D	Hulle weet.
A	Nou ek ek kan nie verstaan nou vra ek moet jy dan al jou mans (.) { baie sag}
D	Ja en dan kan hulle seker nie vir jou verstaan dat jy so vra nie.
A	Nee dan vra hulle altyd: "wat makeer Ma?"
D	Uhm
A	Dan sê ek nee maar ek weet nie. Ek het nie so graag met mans geslaap nie, sê ek.
D	Uh uh (. 1) Nou ons gaan baie gesels. Ek is baie bly dat jy so openlik lekker met my gesels daaroor, want ons gaan (.) nou die derde keer, ons derde onderhoud, presies daaroor praat. Dan gaan ons bietjie meer daaroor praat. Verstaan?
A	Uhm
D	Maar vir nou (.) ons is nou amper klaar. Ek wil net gou kyk. Ek gaan nou (. 2) uhm lees vir jou 'n klomp goed van hierdie vraelys. Dis nou anders as net dat ons nou lekker kon gesels. Uhm (.) dan gaan ek vir jou vra (.) Ek gaan vir jou lees, dan moet jy nou vir my sê watter een stem jy mee saam. (. 1) Ok? Dit gaan meer sin maak as ons dit nou eers gedoen het. Ok. Ek gaan sê ek, maar ek bedoel eintlik jy. Asof jy dit nou vir jouself gesê het.
A	Uh
D	Ok? Dis nou hoe jy vandag en die afgelope week gevoel het.
A	Uh
D	En vandag ingesluit, né? OK. Hier kom die eerste groepie vrae. Is dit reg met jou as ons nou dit doen?
A	Uh
D	Nou ek (.) hou nie eintlik daarvan om die vraelys so in te bring so in die middel terwyl ons nou nog gesels nie, maar dis nou dit. Die eerste een is: "ek"(.) dis nou die eerste vraag, né?
A	Uh
D	Ek voel nie swaarmoedig of teneergedruk nie. Ek voel swaarmoedig of teneergedruk. Ek is —gedurig swaarmoedig of teneergedruk en kan die gevoel nie afskud nie. Ek is só swaarmoedig of teneergedruk dat ek dit nie kan verduur nie. Watter een van daai sou jy sê? (. 2) Die eerste van die 4 wat ek nou gelees het?
A	Uh uh.
D	So jy sê jy voel nie swaarmoedig of teneergedruk nie.
A	Uh uh
D	Nie?
A	—Nee!
D	Ok. Nou die ander een. Ek is nie pessimisties of ontmoedig oor die toekoms nie. Ek voel ontmoedig oor die toekoms. Ek voel ek het niks om na uit te sien nie. (. 1) Ek voel die toekoms is hopeloos en dat dinge nie kan verbeter nie. (. 1) Watter een sou jy sê? (. 1) Stem jy mee saam vir jouself. (. 2)
A	Ek weet nie.
D	Sou jy sê jy voel nie besonder ontmoedig oor die toekoms nie? Of jy voel (.) jy voel ontmoedig oor die toekoms?
A	Nee, ek voel nie ontmoedig nie, want (.) 'n mens moet dit mos vat soos dit kom, of hoe?
D	So jy sê 'n mens moet dinge vat wat kom.
A	Ek vat maat 'n ding net soos hy kom. (. 2) Want jy kan mos nou nie verander nie. Jy kan nie sê wat in die toekoms gaan gebeur nie.

D	Jy kan nie sê nie. Sien hoe waar weet ek of ek môre nog regop staan.
A	Uh Sien. Jy moet 'n ding vat (. 2) soos hy na jou toe kom.
D	Die volgende een is (.) ek voel nie soos 'n mislukking nie. Ek voel ek het meet as die gewone mens misluk. (. 2) As ek op my lewe terugkyk, sien ek net mislukkings. Ek voel ek is 'n algehele mislukking. Wat sê jy?
A	Nee
D	Nie een van die wat sê jy is 'n mislukking nie?
A	Nee. (. 3)
D	Hoe voel dit nou vir jou om nog te bly terwyl ons nog deur die goed gaan?
A	Dit voel vir my lekker. Ons is dan nou besig met die goed.
D	(lag) O ! Ok. Dit laat 'n mens dink , né? OK. Die een is: ek kry soveel bevrediging as voorheen uit dinge. Die eerste een.
A	Uh
D	Ek geniet dinge nie soos gewoonlik nie. (. 1) Ek kry nie werklike bevrediging uit enige- iets nie. Ek is ontevrede of verveeld met alles. (. 1) Watter een van daai?
A	Nee. Met my is daardie eerste een.
D	Ek voel nie besonder skuldig nie. (. 1) Ek voel 'n groot deel van die tyd skuldig. (. 1) Ek voel die meeste van die tyd taamlik skuldig. Ek voel altyd skuldig.
A	Waaroor kan ek skuldig voel? (. 2) Ek het niks wat ek oor skuldig hoef te voel nie. Daar is nie iets wat=
D	=uhm uhm
D	Nog 'n een. Ek voel nie ek word gestraf nie. (. 1) Ek voel ek mag gestraf word. (. 1) Ek verwag om gestraf te word. (. 1) Ek voel ek word gestraf.
A	Nee.
D	Jy voel nie (.) voel jy jy word nie?
A	Miskien oor oor oor ding wat nou nie (.) soos nou my kinders en die dinge wat ek oor pak gekry het. Maar dis nou so ver. Nee ( ) wat het ek verkeerd gedoen? Dan moes ek iets gedoen het wat ek nie van weet nie. Maar ek voel nie dat 'n mens gestraf word nie.
D	Ek voel nie teleurgesteld in myself nie. Ek is teleurgesteld in myself. (. 1) Ek het 'n teen sin in myself. (. 1) Ek haat myself. (. 4)
A	Hoe kan 'n mens jouself haat? (. 2) Nee ek weet nie.
D	Sou jy sê jy is (.) dat jy teleurgesteld voel in jouself? Sal jy sê die eerste een?
A	Ek weet nie. Ek voel nie teleurgesteld nie.
D	Is dit vir jou vreemd om hierdie goed te doen?
A	Nee is nie.
D	Nie vreemd nie.
D	Is dit dat jy (.) dink jy het al so gevoel of dat jy weet mens kan so voel.
A	Mens kan so voel
D	Uhm
A	Mens kan so voel. Maar ek voel nie so nie. Mens kan so voel, maar ek voel nie so nie.
D	Uhm. Nou die ander een. Ek voel nie ek is slegter as iemand anders nie. (. 1) Ek is krities teenoor myself en my swakhede en foute. Ek blameer myself altyd vir my foute. (. 1) Ek blameer myself vir alle slegte dinge wat gebeur.

A	Ek dink nie 'n mens kan jouself dink jy's slegter as iemand anders nie. (.) Of hoe? Jy kan nie.
D	Uhm
A	Kyk 'n mens kan mos nie daai indruk kry jy's beter as iemand anders nie.
D	En slegter as iemand anders? (. 2) Voel jy partykeer jy is slegter as enige iemand anders?
A	Nee, ek glo nie jy kan so (.) Kyk dit hang mos van jouself af of jy wil slegter wees as iemand anders en of jy nie wil slegter wees as iemand anders nie. Jy maak altyd dat jy darem nie (. 1) slegter te wees as iemand anders nie. JY wil mos mos nou nie (. 1) so sleg wees nie.
D	Ja ja
A	Praat ek verkeerd?
D	Nee. (lag) Dis nie van reg of verkeerd praat nie. Jy praat (.) Maar OK jy praat nie verkeerd nie. Uhm (. 1) nou die volgende een.
D	Ek het geen gedagtes aan selfmoord nie. Ek dink aan selfmoord (.) maar ek sal dit nie uitvoer nie. Ek wil myself graag om die lewe bring. Ek sal selfmoord pleeg as ek die kans kry.
A	(. 1) Nie een van daai goed nie.
D	OK.
A	Dis darem te erg.
D	Ek het ook gemeen dis baie erg. En dis hartseer.
A	Ja
D	Die volgende een=
A	=wat van my kinders?
D	Ja. Is dit wat (.) wat jy altyd aan dink? As jy dink aan jou lewe?
A	Ja ek dink aan my kinders.
D	Uhm
A	Hulle is altyd eerste.
D	Uhm
A	Ek weet nie. Moet ek so wees. Moet 'n mens se kinders altyd eerste kom? Of moet jy 'n slag self ook eerste kom?
D	Dis 'n goeie vraag wat jy daar vra. (. 2) Wat ek nie nou sommer vir jou kan antwoord nie, maar dis 'n baie goeie vraag.
A	Ek sou graag wou weet. Vir my kom my kinders altyd eerste.
D	Uhm Ten koste van jouself partykeer.
A	Ja.
D	Uhm.
D	Ek huil (.) Dis nou die volgende een, maar ek sal daai vraag onthou. Ek huil nie meer as gewoonlik nie. (. 1) Ek huil nou meer as gewoonlik. (. 1) Ek huil nou gedurig. Ek kon vroeër huil, maar nou kan ek nie huil nie al wil ek ook.
A	Nee, ek is nie huilerig nie.
D	So jy huil nie deesdae meer as wat jy gewoonlik huil nie.
A	Nee
D	Dankie. Nou die een.
D	Ek is nie nou meer geïrriteerd as gewoonlik nie. Ek word maklik ergerlik of geïrriteerd (.) makliker ergerlik of geïrriteerd as voorheen. Ek voel nou gedurig geïrriteerd.

	Ek word glad nie geïrriteer deur dinge wat my gewoonlik geïrriteer het nie.
A	Uhm. Ek is nie eintlik 'n irriterende mens nie.
D	Ja ja ja
A	Miskien dink die kinders ek is pruttelrig, maar ek weet nie.
D	Mens voel nie self jy is pruttelrig nie, maar hulle dink partykeer jy kerm te veel.
A	Uhm uhm
D	Maar dit is nie meer as gewoonlik, (.) as enige ander tyd, deesdae nie?
A	Dis lyk vir my dis hulle wat kerm om my kop.
D	O (lag). Ek het nie belangstelling in ander mense verloor nie. Ek stel minder belang in ander mense as voorheen. Ek het die meeste van my belangstelling in ander mense verloor. Ek het al my belangstelling in ander mense verloor.
A	Nee ek stel dan so belang in hulle. Ek wil dan so besig wees met ander mense.
D	So jy sê jy het (.) jy stel redelik belang in ander mense=
A	=ja ek stel sommer baie belang. (. 2) Ek is (. 1) ek kan iemand help in sy nood, of (.) en leiding gee
D	ja
A	Sê maar net by hom wees en hom vertroos en so.
D	Ja
A	Vir iemand iets gaan doen. So. Bv. daai een kan nie dit vir homself doen nie, dan kan jy mos nou=
D	= wys jy gee om vir die ander persoon. =
A	=Dareem belangstel. Ek hou baie daarvan.
D	Is dit? (.) Ok die volgende een is nou nie oor dit nie. Dis nou iets anders.
D	Ek —neem besluite net so goed soos gewoonlik.
A	Uhm
D	Ek stel meer uit om besluite te neem as voorheen. Ek neem besluite moeiliker as voorheen. Ek kan glad nie meer besluite neem nie.
A	(. 3) nee ek neem nogal my besluite.
D	Nog al die tyd?
A	Nog al die tyd is ek die man wat die besluite moet neem.
D	(. 3) Ek voel nie dat ek slegter as gewoonlik lyk nie. Ek is bekommerd daaroor dat ek oud of onaantreklik lyk. Ek voel daar is blywende veranderinge in my voorkoms wat my onaantreklik laat lyk. Ek voel ek lyk —lelik.
A	(. 2) Ek lyk goed vir my self, maar vir ander? Ek weet nie vir ander nie. Maar ek wil nie oud (.) ek wil nie (.) Dis mos wat jy daarvan maak.
D	Hulle sê mos jy's so oud =
A	=soos wat jy voel.
D	Uhm
A	Ek voel nou ek is so oud soos wat ek voel. . Né? Ek voel glad nie oud nie. Ek is nie onaantreklik nie. Ek wil nog aantreklik wees.
D	(lag) Maar dit lyk ook omtrent so.
A	(lag) O!
D	(lag) Dis seker die dat jy jou ouderdom so goed dra, né? (lag) OK
A	Haai ons moenie so sit en spot nie.
D	Ok. Nee ons is (.) Ons praat eintlik oor ernstige goed.
A	Ja. Nou gaan ek ernstig wees. Ek gaan nou nie weer lag nie.
D	Agge nee (.) Ons wag vir die volgende ene.

D	Ek kan byna net so goed soos tevore werk. Dit vereis meer om te begin om iets te doen.
A	Uhm.
D	Ek moet myself forseer om enige-iets te doen. Ek kan geen werk doen nie.
A	Ja. Ek sal nou nie sê ek moet myself forseer om enige werk te doen nie. Ek gaan ook nou nie sê ek moet myself inspan om iets te doen nie. Al wat ek kan nou sê (.) kyk met die jare neem dit mos nou af. Jy kan mos nou nie so fluks en vinnig en allester wees soos reg aan die begin toe jy nou nog (. 1) alles gehad het nie. Ek meen met die (.) dingese (.) jou kragte gaan mos af of hoe?
D	Met die ouderdom saam
A	Ja. Ek voel glad nie oud of so nie. Ek is so oud soos ek voel.
D	Dit klink my daai oud soos jy voel is omtrent asof jy nou-net 21 geword het. Of jonger.
A	Nee miskien kan ek nog jonger wees. {klop aan deur}
D	Dis seker nou Marian. Ek wil net gou vir haar sê ons het nog 'n klein stukkies om te gaan.
D	Die laaste een is: ek slaap so goed soos gewoonlik. Ek slaap nie so goed soos gewoonlik nie. Ek word 1 – 2 ure vroeër as gewoonlik wakker en sukkel om weer aan die slaap te raak. Ek word etlike ure vroeër as gewoonlik wakker en kan nie weer slaap nie.
A	Nee. Ek slaap net aanmekaar.
D	Ek word nie moeër as gewoonlik nie. Ek word makliker moeg as gewoonlik. Ek word moeg van omtrent enige-iets wat ek doen. Ek is te moeg om enige-iets te doen.
A	Nee. Ek word e e e moeg. Soos aan die begin. Dit is nie soos altyd meer nie.
D	Ja
A	Jy moet nou moeg begin word.
D	Ja.
D	My eetlus is nie slegter as gewoonlik nie. My eetlus is nie so goed as wat dit was nie. My eetlus is nou baie slegter. Ek het glad geen eetlus meer nie.
A	Ek eet te veel.
D	(lag)behalwe vir die dieet soms.
A	(lag) die kinders het dit opgedrink.
D	(lag) OK. Nou die laaste een. Net seker maak. Haai nee, daar is nog. Daar's nog 2. Ek het nie onlangs veel indien enige gewig verloor nie. Ek het meer as 2 en 'n half kg. verloor. Ek het meer as 5 kg. verloor. Ek het meer as 7 en 'n 1/2 kg. verloor.
A	Nee.
D	Niks van verloor nie.
D	Amper klaar. Ek is nie meer bekommerd oor my gesondheid as gewoonlik nie. Ek is bekommerd oor liggaamlike probleme, soos pyne of 'n omgekrapte maag of hardlywigheid. Ek is baie bekommerd oor liggaamlike probleme en dit is moeilik om aan iets anders te dink. Ek is so bekommerd oor my liggaamlike probleme dat ek aan niks anders kan dink nie.
A	(. 1) Die laaste een.
D	Ek het nie onlangs enige verandering in my belangstelling in seks opgemerk nie. Ek stel minder in seks belang as gewoonlik. Ek stel nou baie minder in seks belang. Ek het

A	heeltemal belangstelling in seks verloor.
D	Ek stel nie meer belang nie.
A	Ok.
D	Ek is al te oud.
D	Ok
D	Nou is ons klaar (.) vir eers.
a	Ons is klaar.

Onderhoud twee

<u>Spreker</u>	<u>Gesprek</u>
Deidré (D)	Ons gaan net vandag verder gesels na (.) na laasweek se onderhoud. En toe't ons mos nog daai een lang vraelys gedoen. Ons het nou nog twee kortetjies om te doen. Ek gaan net vinnig hierdeur gaan en dan gaan ons begin met die volgende onderhoud. Uhm (. 2) ek wil nou vir jou vra en jy sê net ja of nee na elke ding wat ek lees.
Aspoestertjie	In die laaste tyd kon jy konsentreer op wat jy ook al doen?
D	Ja
A	In die laaste tyd het jy baie slaap verloor weens bekommernis?
D	Nee
A	In die laaste tyd het jy gevoel dat jy 'n nuttige rol in dinge speel?
D	Ja
A	In die laaste tyd het jy (.) het jy in staat gevoel om besluite te neem?
D	Ja
A	In die laaste tyd het jy die heelyd gevoel dat jy onder druk is?
D	Nee
A	In die laaste tyd het jy gevoel dat jy nie jou moeilikhede te bowe kon kom nie?
D	Uhm nee
A	In die laaste tyd kon jy jou normale dag vir dag aktiwiteite geniet?
D	Ja:
A	In die laaste tyd kon jy jou probleme in die gesig kyk?
D	Ja:
A	In die laaste tyd het jy ongelukkig en depressief gevoel?
D	(. 3) Net so 'n bietjie.
A	In die laaste tyd het jy vertroue in jouself verloor?
D	Nee
A	In die laaste tyd het jy aan jouself gedink as 'n waardelose persoon?
D	Nee
A	In die laaste tyd het jy redelik gelukkig gevoel, as alles nou in aanmerking geneem word?
D	Ja
A	In die laaste tyd het jy dit reggekry om jouself besig en bedrywig te hou?
D	(lag) ja
A	In die laaste tyd het jy so veel as gewoonlk 'n bietjie uit die huis gekom?

A	Ek het nogal nie nou nie.
D	Die laaste tyd meer binne die huis gebly?
A	Meer in die huis gewees.
D	In die laaste tyd het jy oor die algemeen gevoel dat dinge goed gaan?
A	Ja
D	In die laaste tyd was jy tevrede oor die manier waarop jy jou take uitgevoer het?
A	Ja
D	In die laaste tyd het jy dinge swaar opgeneem?
A	Nee
D	In die laaste tyd het jy gevoel dat dinge te veel word vir jou?
A	Uh uh
D	In die laaste tyd het jy die heeltyd senuwee-agtig en gespanne gevoel?
A	Nee
D	In die laaste tyd het jy gevoel dat jy soms niks kon doen nie omdat jou senuwees te sleg was?
A	Nee
D	Nou gaan ek 5 (.) sinne lees.
A	Uhum
D	Jy kan daarmee saamstem of jy kan daarmee verskil. Nou (.) die (.) elke keer gaan ek vir jou (.) 'n getal gee van 1–7. 1 beteken verskil sterk. 2 beteken net verskil. 3 verskil effens. En 4 stem nie saam nie, maar verskil ook nie. Of jy kan net vir my sê daai wat ek nou gesê het. Dan 5 is stem effens saam. 6 is stem saam en 7 stem sterk saam. So van 1–3 is dit verskil. Verskil in grade. En van 5–7 stem saam. En 4 is in die middel (.).
D	My lewe is wat die meeste dinge betref na aan my ideaal
A	(. 2) Ja
D	Sal jy sê jy stem sterk saam of jy stem saam of net effens saam
A	Nee, ek stem saam.
D	Ok. My lewensomstandighede is uitstekend.
A	(. 2) Alles nou ingesluit.
D	Alles
A	Nie altyd na wense nie.
D	So sal jy nou sê verskil effens?
A	Ja
D	Ek is tevrede met my lewe
A	Ja
D	Is dit stem sterk saam of stem saam?
A	Ek stem saam ek is tevrede met my lewe.
D	Tot dusver het ek die belangrike dinge gekry wat ek in die lewe wil hê.
A	Ja
D	As ek weer my lewe kon oorleef, (.) sal ek amper niks verander nie
A	Nee, ek sal nie. Ek sal dit weer so sou wou oorgehad het soos wat dit was.
D	Ok
A	Met alles.
D	Met alles?
A	Behalwe jy weet wat ek gesê het
D	Uhm

	(lag)
D	Vandag gaan ons 'n bietjie meer praat oor(.) jou en jou geskiedenis. Nou eintlik het jy al baie gedeel laaskeer oor toe jy grootgeword het.
A	Uhum
D	Maar ons gaan nou 'n bietjie meer gesels daaroor (.) hierdie keer So ons gaan 'n bietjie praat oor jou familie (.) en oor jou persoonlike geskiedenis (. 2) en (. 5). Jy het gesê jy kan nie eintlik baie onthou van jou gesin waar jy nou grootgeword het (.) jou ma en jou pa nie. Wat is die eerste ding wat jy onthou? Sommige goed het jy al klaar vir my vertel, maar sommige sal jy soos 'n storie weer van die begin af vir my moet vertel. Wat is die eerste ding wat jy onthou?
A	Ummm
D	Waar's jy gebore.
A	Uhm in die Breërivier
D	(. 1)Waar't julle gewoon? Was dit op 'n plaas?
A	Ons het op 'n plaas gebly.
D	Is lank terug né?
A	Dis baie lank terug, ja. Ons het op 'n plaas gebly. Ek kan nou nie presie sê (. 1) uh(.)of dit op die plaas was wat ek gebore is wat ons gebly het nie en (. 2) of ons maar daarnatoe getrek het nie, maar die, wat ek nou kan aan dink, toe (. 1) ek nou bygekom het, toe is ons daar in die Breërivier. Toe het ons daar gebly
A	Uhm. Kan jy onthou hoeveel kinders was julle?
A	(. 3) Ons is 10 kinders
D	10 kinders?
A	Ons was 10 kinders, ons was 10 meisiekinders.
D	Almal meisiekinders
A	Is meisiekinders. Kyk ek het mos gesê vir jou ek het 'n 'n eie pa en 'n
D	Stiefpa
A	Stiefpa gehad
D	Stiefpa gehad, ja
A	Nou ons is ek dink 5 of 6 en die ander van hom is ook (.) almal meisiekinders. Ek weet nie , ek kan onthou my ma't gesê sy het 'n seun gehad. Ek (.) die heel oudste, maar hy's dood. Ek weet nou nie of hy by geboorte dood is en of hy (.) hoe oud hy was nie. Ek kan nie onthou nie.
D	Uhm En die tyd toe jy nou...kan jy min of meer onthou die hoeveelste van die 10 kinders was jy? Toe jy nou gebore word, toe is jou ma nou al by jou stiefpa of is sy toe nog=
A	=Nee, ek het(.)uh (.) uh van my pa (.) ek is die jongste.
D	Is jy die jongste?
A	Ek is die jongste kind van my pa en my ma se kinders.
D	Uhm. So jy't omtrent 5 ouer susters gehad?
A	Ek weet nou nie of dit (.) of dit 5 is nie.
D	4
A	4 of 5 of so, maar ek weet nou nie. Ek weet net ons is 10. (. 1) 10 meisies
D	Was jou susters baie ouer as jy?
A	(. 3) Ja. Die oudste suster, sy was baie ouer as wat ek is. Ek kan onthou (. 1)die oudste3 was baie ouer. (. 1)Ons is 5 ja. Ons is 5 susters van my ma en my pa en nou weer 5 meisies van my ma en my stiefpa
D	Uhm

A	3 van my susters is baie ouer as wat ek is
D	En die tyd toe jy daar gebly het, wat onthou jy van jou ma (.) jou eie ma en jou eie pa ?
A	Van my eie pa kan ek nie veel onthou nie. Ek kan net onthou, daai wat ek vir jou gesê het, dat hy siek gelê het wat ek so gekwaad doen het dat hy by die hok gepiets het.
D	Gepiets het.
A	Dis omtrent al wat ek van hom kan onthou. Ek kan nie onthou (. 2) van die miskien sy begrafnis of so iets.
D	Is hy. . is hy oorlede van die siekte wat hy gehad het?
A	Ja, hy's daar waar hy gelê het, hy het nie (. 2) hy het blykbaar nie weer daar opgegestaan nie
D	Die goed wat jy weet van jou ma-hulle en jou susters, ek het half laaskeer die indruk gekry jy was nog baie klein toe jy weg is van die huis af. Jy was 7 jaar oud né?
A	Dit moet daar rond wees. Ek kan nie (. 3) ek kan nie eintlik veel van hulle onthou nie. Met die gevolg hulle was al uit die huis uit. Hulle het al gewerk. Nou daai tyd het jy mos nie naby die huis gewerk nie. Jy word mos (. 1) uhm (. 1) sê nou as die Blankes e iemand kom soek, dan gaan jy mos maar saam. Ek kan onthou van my suster het in Riversdal (. 1). Ek kan nou nie onthou al die plekke waar hulle (.) En Paarl. Ek kan nie onthou al die plekke waar hulle=
D	=So hulle wat nou ouer as=
A	=hulle het [gaan werk , ja
D	[Hulle het gaan werk
D	So was dit net jy en dan nou jou ander, die ander=
A	=Dit was ek en nog ene en dan was dit nou die (. 2) ander kinders van my ma.
D	Uhm, kan jy onthou of hulle ooit vir jou stories vertel het van toe jy nog klein was en toe jy gebore is.
A	My ma?
D	Uhm
A	Hulle het mos nie met ons sulke goed gepraat nie. Ek kan onthou toe my ma se babatjie gekom het. Kan ek dit maar praat?
D	Ja , dis wat (.) dit is nou juis wat=
A	=Ek kan onthou my ma (.) ek het in die nag wakker geword, toe brand daar 'n vuur in die huis. Ons het mos nie stowe daai tyd en so nie. Dit was 'n vuurhert, wat jy 'n vuur in maak
D	Ja
A	Ek kan onthou ek het in die nag wakker geword. Ek weet nou nie met watter kind van haar se geboorte dit was nie, was dit die jonge gewees of was dit nie. Ek het wakker geword, toe's daar 'n vuur in die huis. Maar toe het ek mos nou nie laat hulle agterkom ek is wakker nie, toe lê ek mos maar nou. Met die gevolg, toe het sy 'n baba gekry.
D	In die huis?
A	In die huis 'n baba gekry. Ek het gehoor hy sê vir haar alles is nou klaar, hy gaan nou loop. Of sy kan die deur kom toemaak, toe sê sy nee, hy moet net die deur toetrek. Enne (.) toe't ek maar, die lampies brand. Hoekom is hulle dan? (.), maar ek hoor sy steun en sy kreun,
D	Uhm
A	Sy roep in die huis. En toe het ek, ek wou nog vir haar gevra het, toe sien ek daar gaan sy na die vloer toe. Toe sien ek sy kry 'n baba.

D	Toe sién jy hoe kry sy die baba
A	Ek het gesien sy kry 'n baba, maar sy't gesit op die vloer. En toe sê ek vir haar (lag)Wag ek wil nie lag nie. Maar toe sê ek vir vir vir die kinders, toe ons nou die oggend vroeg speel, toe sê ek vir die kinders, hulle weet nie wat ek weet nie. Ek weet my ma't 'n baba uitge-aa (.). My ma't 'n baba uitge-aa (.). En toe ...
D	Jy sien net hier kom die baba onder uit.
A	Ek het gesien daar kom 'n baba uit. Ons is toe mos nou (.) op die vloer moes ons geslaap het. Ons is toe afgehaal van die (.) van sekere van die beddens af (.) laat hulle vir ons toe nou op die vloer (.). Dis seker daar waar ek toe nou wakker geword het.
D	Ja
A	En toe sê ek vir die kinders ek het gesien uh uh (. 1) Hulle het gesê oe die bobbejaan het vir julle 'n babatjie gebring. Toe sê ek: "Issie, issie, my ma het die babatjie uitge-aa".
D	Sê jy toe vir die kinders dit?
A	Ek sê vir die kinders en die kinders het toe vir hulle ma gaat sê. En toe't hulle natuurlik, die kinders se ma nou, vir my ma gaan sê. Enne (. 1), toe't sy vir my geroep. En toe slaat die een vrou eerste vir my - hoekom praat ek sulke dinge?
D	Haai
A	Dis mos nie soos nou nie. Destyds kon enige ouer mos vir jou 'n pak slae gegee het
D	Kon vir jou straf al is dit nie jou ma nie?
A	En (.) ja. En toe roep sy vir my. My ma. Ek kan onthou die mense (.) en toe sê ek vir haar (.) En toe sê sy vir my hoekom praat ek met die kinders? En toe sê ek: "maar ek hét gesien ma het die babatjie uitge-aa". En sê: "ek was wakker, ek het gesien ma't die babatjie uitge-aa." Maar ek en sy's alleen.
D	Uhm uhm
A	Toe sê sy vir my ja, sy het, maar ek moenie vir die ander vertel nie. Dis ons 2 se geheim.
D	Uhm
A	Toe's ek darem so trots op daai geheim wat ek
D	Dis iets wat julle 2 deel
A	Dis ons2 se geheim. Toe sê sy nou vir my ek moenie vir die ander gaan sê nie, want dit is ons2 se geheim.
D	Uhm
A	En uh uh toe's ek so trots toe gaan sê ek ook vir hulle (.) ek en my ma't 'n geheim wat julle nie weet nie. Maar ek het mos al klaar die geheim uitgelap.
D	(lag) Ja
A	Toe kom dit nou (.) toe vra ek nou vir haar, is dit nou die klere wat ons so in gekrap het. Is dit nou (.) wie se klere is daai daai nou? uh uh(.) Want ek sien toe nou die babatjie het die goedjies aan, maar ons het mos nou gedink dis ons s'nne. Toe vra ek nou is dit nou die (.) babatjie. Toe sê ek ma ma uh die bobbejaan het mos nie vir daai babatjie gebring nie. Ek het gesien ma't die babatjie uitge-aa. Ek het dan gesien. Toe sê sy ja maar ek moes nie vir die ander gesê het nie, dis ons twee se geheim. Toe's ek darem trots op daai geheim wat ek en sy deel! Maar ek gaan sê ook daar buitekant ek en my ma het 'n geheim. Hulle het nie 'n geheim nie.
D	So eintlik, dink jy hulle kon toe raai wat die geheim is?
A	Ek glo nie. Ek weet nie. Hulle het nie. Ons was mos nie (.) slim gewees nie, soos vandag is nie. Ons was mos dom.

D	Julle het nie eintlik geweet=
A	=Kyk jy het mos nooit (.) jy het nie geweet is dit uh uh (.) Jy't mos nie gesien vrouens is swanger of so nie.
D	Ja
A	As jy maar net sien, daar't die vrou 'n babatjie, maar jy't mos nie geweet [waar kom die baba vandaan nie.
	[Kom
D	hulle vandaan nie.
A	Ja.
	Maar toe sê sy vir my dit was ons 2 se geheim en so. Dit het vir my baie bly gemaak.
D	Wat het vir jou blygemaak? Was dit iets wat julle deel?
A	Ja, vir my e e omdat ek en sy nou 'n geheim het. Dit was vir my lekker gewees, want ons het mos nou niks aanmekaar nie, nou't ons darem 'n geheim by mekaar.
D	Ai, hene
A	Toe het dit nou net by my gekom, maar dit is nie waar dat dat bobbejane babatjies bring nie. Ek het dan gesien (.) 1) waar die babatjie e e
D	Van(.) daan=
A	=Vandaan kom.
D	Eintlik het jy toe iets geleer wat die ander toe mos [nie geweet het nie
A	[nie geweet het nie. Ja, want sy
D	het toe mos nou vir my gesê, 'n mens aa die babatjies uit.
A	Sy het ook nie vir my gesê waar kom die babatjies uit nie, sy het mos vir my gesê dis 'n geheim, maar toe weet ek mos nou waarvan af kom babatjies.
D	Uh
A	Maar ek het nie weer (.) uh uh (.) hoe sal ek sê(.) Miskien het sy gemeen om vir
D	ander nog te(.) kan sê waarvanaf babatjies =
A	=Ja=
D	=kom
	Was dit jou eerste stiefsuster gewees?
A	Ek (.) ek kan nie dink nie. Nee, ek dink nie dit was die eerste een gewees nie.
D	Vertel my van jou stiefpa.
A	Oe:: (.) ek wil nie (.) ek wil nie oor hom praat nie.
D	Kan jy nie van hom onthou nie?
A	Hy was (.) met ander woorde, hoe kan 'n mens sê? (.) Hy was e e (.) 1)Hy was 'n vieslike mens.
D	Uh
A	Kyk, hy't baie met my ma gebaklei. (.) 1)Hy't verskriklik baie met my ma gebaklei. Ek dink ook dit het vir my (.) dit is die rede wat ons so uit die huis uit is. Dat sy ma' gebesluit het (.) dit is die beste so vir ons.
D	Uhm
A	Om om om uit die huis uit te gaan. Want, kyk, die groot kinders kon hy nou nie iets mee gemaak het nie en so. Die meisies wat nou groot is nie, maar soos nou vir my en my ander suster, wat nou miskien klein was (.) ek weet nie of hy soos 'n pa teenoor ons opgetree het nie, maar ek weet net hy't verskriklik met haar gebaklei.
D	Uhm. (.) 2) So hy't eintlik, (.) 1)Dit was baie seermaakgoed wat hy gedoen het.
A	Uhm
D	Aan jou en aan jou ma.
A	Ag, soos bv. nou nie aan my nie, maar wat ek gesien het wat hy gedoen het met

	met my suster (. 1) wat nou voor my is.
D	Ja
A	Daarom ek kon nie (. 2) Ek kon nie vir hom vat nie.
D	Jy kon nie vir hom verdra nie, jy wou wegkom van hom?
A	Dit is nie dat ek wou (.) weggekom het van hom af nie. Ek wou (. 1) bly het by die huis dat ek kan sien wat (.) wat (.)
D	Wat doen hy.
A	Wat doen hy met my ma of, soos met die (. 2)
D	met die meisiekinders
A	Hy't nou nie met my, (.) dit was amper asof hy soort van versigtig gewees het vir my.
D	Uhm
A	So (.) e (.) altyd, want ek was altyd die ene gewees (.) hy kan maar wat doen, ek bly sit daarso. Die ander kinders hardloop( ) weg of so, maar ek het nooit gehardloop nie.
D	So hy't amper half, dink jy hy't vir jou gesien as iemand wat amper waghou oor goed? [wat
A	[Was seker so.
D	dinge uitkyk?
A	Ja, want altyd ook sê hy (.) sê hy vir my (.) Hy't altyd nou vir my ma gaan sê die kleinmeid sy bly daar sit. Nou ek het 'n plek gemaak vir my in die vuurherd. Dit is 'n groot vuurherd. So, die kant maak jy nou vuur en dan maak jy kosse en so, maar nou't ek altyd vir my 'n plek gemaak daar, dan sit ek daar binne-in. Dis amper nou soos 'n kaggel, maar groot nou. Dan sit ek in die vuurherd in.
D	Was dit amper soos jou wegsteekplekkie?
A	Nee, hy (.) hulle weet ek sit daar.
D	O!
A	Ek sit daar. Hulle weet ek sit daar. Hulle sien my daar sit.
D	Maar dis jou plekkie.
A	Dis my plek daai gewees. Ek was nou klein dan sit ek daar. Ek kan mos nou lekker daarin sit. Ek was mos nou klein.
D	En dan sal hy nou iets sê?
A	Dan sal hy nou altyd sê: "Hoekom sit sy daar?" e e soos "hoekom slaat jy nie vir haar nie" so: (. 1) Maar ek weet nie. Ek kon nie vir hom gevat het nie
D	Uhm (. 2) Dit was seker moeilike tye ook gewees toe.
A	Uh (. 2) dit was gewees, maar (. 1) my ma't gewerk. Dit was nou nie gewees dat ons gebrek gelei het aan iets nie.
D	Uhm
A	Kyk, daai tyd was dit mos nou (. 2) Alles was e (. 2) e e goedkoop gewees en so. Die vrouens het ook gewerk – meer met die droë vrugte (. 2) gewerk.
D	Ja ja
A	So ek kan nie sê ons het gebrek gelei aan iets of wat nie, maar (.) Ek weet nie, ons is net uit die huis uit.
D	So dit was nie dat julle nie kon (. 1) soos dat jou ma nie vir julle kon sorg oor kos en goeters dat julle uit die huis uit was nie. Dit was meer ander probleme gewees dat julle (. 1)
A	Nee, ek=
D	=Vroeg, amper almal vroeg uit die huis uit gewees het ?
A	almal is uit e (.) Ek sê altyd dan vir die kinders (.) e e (.) Weet julle e e (.) ek het uh uh uh ek het altyd met met (. 3) sjielings in my hand gehardloop e e plaas toe.

	Dan gaan vra ek botter, sê ek vir hulle. En dan kom ek met 'n pond botter. Ek kan onthou hulle het botter gemaak van die plaas af. Dan kan jy, e (. 1) sê nou maar met 2 sjelings, en en en (. 2) wat was dit gewees, 'n sikspens
D	Uhm
A	Dan gaan koop jy nou 'n botter. Dan kry jy nou 'n pond botter. Ek het altyd met sjelings gehardloop plaas toe, dan gaan koop ek botter. Dan vra hulle ook vir my daar: "Wat kos dit dan? Wat is sjelings "Dan sê ek sjelings is 10c, sê maar twee 10 sente en 'n 5c. Dan's dit maklik. Dans dit mos 'n sikspens. Wat is 'n sikspens? (.) Sê maar 6 pennies.
D	Ses pennies maak 'n sikspens.
A	Ja, die sikspens was 6 pennies gewees. Dan gaan ek daarmee nou e (. 1) dan sê ek altyd ek het plaas toe gehardloop, dan gaan koop ek botter
D	Vir wie vertel jy dit?
A	Vir die kinders van my by die huis. Vir die kleinkinders. Dan sê die kleinkinders vir my, ek kan nie nou dink aan daai tyd nie. Dit is nou daai tyd gewees. Daai tyd? Bedoel hulle nou daai tyd toe dinge nie so duur gewees het nie? Nee, as ek bv. nou sê, ons het nooit e e (. 1) Ons het gevat wat ons gekry het. Ek sê ons het 'n pennie gekry, maar nou wil julle nie 'n pennie hê nie, julle wil nou 'n rand hê. Maar dan sê die grootes altyd, maar daai was daai tyd gewees. Nou se tyd is dit nie meer 'n rand werd nie, dis nou R5 of so iets.
D	'n Rand is nou niks nie.
A	Hy's nou niks
D	Maar destyds, toe jy nog grootgeword het, het jy aanvaar wat jy kry.
A	Ja. Dit was nie nou se tyd nie
D	Is dit hoe jou ma vir jou grootgemaak het? (. 1) Of is dit maar hoe dit was?
	Toe was ek nog e e in die huis gewees.
A	Uhm
	Toe was ek nou nog in die huis gewees, dat sy nou nog vir my gesê het. En as ek e e saam met haar winkel toe was, of sê nou maar ons vat die kinders, dan kry ons mos nou pennie. Elkeen kry 'n pennie vir die winkel. Dat jy kan lekkers koop en so.
D	Jou ma, as jy nou aan haar dink, wat jy van haar kan onthou, jy het nou al eintlik baie vir my van haar vertel, maar hoe soort mens was sy?
A	Sy was (. 1) ek (. 1) 'n stil mens.
D	Uhm
A	Jy't haar nooit gehoor nie.
D	Is dit?
A	Sy was 'n stil mens gewees. Sy was e e , soos ek haar kan onthou, was sy nou net in haar huis gekeer. Ek weet nie of sy nou nie (.) e e (.) Sy het nooit by ander bv. by ander vrouens se huise gaat sit nie. Miskien het die vrouens na haar toe gekom.
D	Uhm
A	Dan het hulle so bymekaar gesit, maar ek het nooit gesien sy loop na ander se huise toe om daar so te sit. Ek weet nou nie of dit nou maar oor my stiefpa was of wat nie. Maar kyk soos nou in my pa se tyd kan ek nie onthou nie. In my pa se tyd weet ek hy't sy baie e e vir Blankes gewerk. En die blanke mense was baie lief vir haar gewees.
D	Uhm
A	Ek kan onthou, as hy altyd so gebaklei het met haar, dan loop ons nou vooruit. Dan gaan ons nou (.) na die blanke mense toe, dan bly ons nou vir 'n la::ng tyd

	daar.
D	Is dit by die boer of hoe?
A	Ja, by die boere op die plase. Nou so daar by die een boer. So op die plase nou in die omgewings, was hulle baie oor haar gewees. Dan help hulle vir ons. Gee vir ons 'n kamer of so, ons kan bly so lank soos ons wil. Maar dan kom hy altyd weer (. 2) dan gaan sy maar net weer.
D	Uhm (. 1). Dan gaan sy maar net weer terug na hom?
A	Dan gaan sy maar net weer terug.
D	Sjoe
A	Nou ek weet van een keer wat ek (. 2) so e op 'n Sondagoggend gesoebat het, sy moenie weer teruggaan nie. Ons gaan nie weer terug na hom toe nie, maar ons het gegaan.
D	So jy het vir haar gesmeek, kan julle nie nou maar bly nie.
A	Ons wou daar bly, maar dan (.) toe gaan sy nou maaar weer terug.
D	Toe wat sê jy vir jouself? Hoe't jy nou dit verstaan?
A	Ek ek weetie hoekom (.) Ek weet nie of ek dit verstaan het of wat nie.
D	En dan gaan julle maar net weer saam.
A	Ja, ons gaan maar net weer saam.
D	En hoe't dit dan toe gekom dat jy nou nie meer langer by die huis bly toe nie?
A	Toe ek uh uh uh (. 1) my (.) suster was by die mense wat ek na toe gegaan het
<hr/>	
	Sy het by die vrou se broer gewerk. Hy was 'n Laerskoolonderwyser daar by Wellington se skool.
D	Uh
A	Daar waar (.) my suster het by hulle gewerk en toe het (.) mos die man wat sy by gewerk het, se suster mos iemand gesoek om daar te werk. En toe het sy mos natuurlik my ma gesê. En my ma't maar vir my gesê.
D	Jy was toe (. 2) toe seker so (.) sewe jaar (.) ag jaar oud?
A	Ja. Want ek was mos al een van die (.), ek weet nou nie die ander agter my nie, e e e van my susters voor my (.) Daar was mos kinders wat skool bygewoon het (.) e e (.) Dan was daar weer van ons kinders wat nie skool bygewoon het nie. Soos ek. Ek het nie skool bygewoon nie.
D	Ma' het jy dan nie skool bygewoon nie? Hoekom nie? Hoe't hulle besluit wie woon skool by en wie nie? =
A	=Ek weet nie. Maar ek weet van ons kinders het skool bygewoon (. 2) en dan was daar kinders van ons wat nie skool bygewoon het nie. Daar is altyd wat by die huis kleintjies na moes gekyk het, wat in die huis is. [Ander
D	[O! =
A	
	= wat gewerk het =
D	= Voordat nos nou meer daaroor praat. Toe jy klein was, het jy ooit baie siek geword?
A	Ek kan nie onthou nie.
D	Het jy onthou dat jou ma vir jou dokter toe mos vat of om by 'n hospitaal uit te kom?
A	Uh uh. Ek kan nie onthou nie.
D	Glad nie onthou nie. So jy't toe nie skool toe gegaan nie. Jy't na die kinders gekyk by die huis? =

A	=Ja. Ons was (.) e (.) Ek en my ander susters { > }
	Maar daar was wat skool gegaan het. Ek weet nou nie van daai kinders bv. nie. Van sy kinders bv. nie.
D	Waar't hulle dan skoolgegaan? In die plaas of in die Breërivier?
A	In die Breërivier. Daar was mos (.) uhm (.) uhm (.) hoe sal ek nou sê. Die treinspoor loop mos daardeur (.) Nou (.) die (.) die (.) die sê maar ons bruin skool onderkant daar waar ons kerk toe gegaan het. Ek kan nog onthou ons het kerk toe gegaan.
D	Uhm
A	My ma-hulle was (.) my ma-hulle was (.) uh uh uh (.) kerkmense. Maar ek weet nie, my stiefpa (.) Hy het ook saam kerk toe gegaan (.) {nadenkend}
D	Maar hy't nie eintlik gelewe soos iemand wat =
A	= Ek kan nie (.) [dink
D	[uhm =
A	= nie. (2) Nou daar was (.) e e e 'n Kleurlingskool en 'n paar Blanke skole. (.)
D	En die wat nou natuurlik verder geleer het (.) gaan natuurlik Woolsley Worcester toe (.) of so =
A	=Uh. Ja ek sien. En toe jy nou gaan werk, het jy (.) het jy nog (.) het jy naweke of so teruggegaan? Of was dit nou weg van die werk? =
D	= DIS TE VER. Ek het (.) uhm =
A	= Nou waar was (.) Was dit nie [vir jou
D	[ek was (.) ek was (.) uh uh uh (.) anderkant
A	Stompneusbaai (2) was ek gewees =
D	= O!
A	Vredenburg, né?
D	Lyk my=
A	=Vredenburg [en dan Vredenburg
D	[Ja, jy't my [gesê.
A	[Stompneusbaai. Daar anderkant by Paternoster en daai plekke. Daar was ek gewees op 'n plaas. [Die
D	[Haai, [ja
A	[plaas het teen die see gelê.
D	Is dit?
A	Ja
D	Vertel bietjie vir my van daai tyd van jou lewe. Toe jy nou gekom het van die Breërivier. Hier gaan jy nou weg van jou ma-hulle af en alles wat jy geken het. En hier is jy nou op 'n ander plek. Vertel my [daarvan
A	[Uh uhm (2) Kyk dit was (.) dit was lekker gewees vir my eintlik. Want want (.) dis die (.) uh uh (.) kinders was daar gewees. (.) Die blanke kinders (2). Hulle was (.) ons was nie so Hoe kan ek sê? (.) ons was (.) e amper soos sustertjies. Hulle was (2) Ek het na die kleintjie gaan kyk. Hulle was [vier gewees
D	[uhm=
A	= gewees. Daar rond. (2) Tweetjies was in die skool gewees. En tweetjies was by die huis gewees. Die babatjie wat ek na gekyk het (.), hy's ook nou al groot en [alles
D	[uhm. Sien jy nog vir hulle.
A	Ons uh uh (.) kom nie meer bymekaar uit nie, want hulle is te ver. Ons =

D	=O =
A	= is te ver uitmekaaaar uit.
D	Ja
A	En (.) uh (.) 2) dit was lekker gewees (.) 2). Dit was vir my lekker gewees. (.) En uh (.) om na die kind te kyk. —Partykeer het die vrou my geslaat as ek nou dinge verkeerd gedoen het en so aan en so. Maar (.)
D	Soos wat? (.) Soos waarom? Ek (.) kan jy onthou?
A	Soos maar (.) ek sou nou miskien reggekyk het na die kleintjie (.) of (.) ek weetie meer of wat nie.
D	Maar (.) toe jy nou na die kind moes kyk, het jy gedink (.) het jy (.) was dit dalk moeilik om na die kinders te kyk?
A	Kyk (.) hulle doen hulle doen alles mos nou vir die kind. En ek kyk mos maar net na die [kind
D	[jy moet net saam [kyk
A	[uhm. Daar waar die kind kruip nou kyk dat die kind nie geslaan word op sy kop nie. (.) 2) So. En nou saam gaan as hulle die vat as ons êrens na toe ry of so.
D	O! Het jy binne in die huis gebly?
A	Ja
D	So dit was soos (.) was daar nog ander bruin vrouens wat ook daar [gebly
A	[wat (.) nee wat gewerk het. Daar was uh uh uh ander man gewees. Hy was ook so 'n opgeskote seun. Maar hy was baie ouer as wat ons was. Wat het hy gemaak? { sag, by self}
	Hy het nou weer na die seun gekyk. Kyk, want soms (.) Daar was 'n seun en 'n meisie by die huis. En die ander was in die koshuis gewees. Was (.) nie in die koshuis nie. Hulle het by ander mense gebly. (.) In diedorp in.
D	O ja.
A	Die vrouens het (.) die kinders (.) uh uh uh ingevat vir loseer. Dan gaan haal ons hulle Vrydae. En dan gaan hulle pa nou weer Maandae vir hulle wegvat. Maar dit was lekker gewees by hulle, nogal. (.) 2) En en en die vrou het mos toe nou my geld altyd huis toe gestuur. En uh dan het ons altyd by die blanke vrou se broer gaan kuier. Waar my suster werk. En dan het ek mos altyd vir haar gevra: "Waar is my ma?".
D	Ja
A	Dan sê sy mos nou "Nee, hulle is nie daar nie". Dan sê ek "maar het julle nie vir haar gesê ek kom nie?". Dan sê hulle maar hulle het gesê. Nou ons het mos net vir die Sondag gegaan en so. En dan kom ons weer terug. Dan sien ek haar nooit. En toe het die blanke vrou altyd die geld gestuur van my. Ek weet nie eens hoeveel geld dit was nie. Maar vir my ma, vir my ma (.) Net eendag, toe sê sy vir my (.) e e (.) die geld het nou teruggekom.
D	Teruggekom?
A	Ja. Die geld het nou teruggekom, want die (.) uh uh poskantoor of wat ook al (.) het nou (.) gesê my ma't ge (.) hulle't getrek. Hulle is nie meer=
D	=in die Breërivier [nie
A	[daar in die Breërivier nie. Hulle was nie meer daar gewees nie { sag, by self}
	Toe't ek uh uh (.) —La:nkal nie ma (.) 2). Toe het ons weer soontoe gegaan. Toe's ek nou al groter. Ek is toe mos al jonk al. Toe kom daar so 'n vroutjie, maar die vroutjie het daar agter gewag. Toe sê ek vir

	die vroutjie: "Middag". En toe sê die vroutjie vir my, so effens, "ma". Maar die vroutjie staan so kop onderstebo. Maar toe dink ek: "maar dis mos my ma!"
D	Haai! [Maar
A	[Maar hoekom praat sy nie met my nie? Ek weet nie. Ek weet mos nie (.) nie wat om vir haar (.) om met haar te praat nie. Maar dit is my ma wat hierso staan. En ek sê toe vir haar "Middag".
D	Het jy toe vir haar herken?
A	Ja, want want (.) maar toe's sy klein en sy's maer, so inmekaar getrek. {vinnig}
A	En sy staan en wasgoed hier (.) witmense se wasgoed was. Toe (.) ek het my voete gaan laat afwas. Ons was in die man se boord gewees. Daar was groot tuine en goeters daar. Toe was ons daar gewees e e en toe (.) het ek het my voete gaan laat afwas. Toe dink ek maar (.) Ek ek het so (.) Ek word so bly toe ek nou daar staan. Toe kyk ek, maar die vrou staan onderstebo. Toe sê ek nou vir die vrou middag. En die vrou sê nie middag nie.
D	Asof sy nie wil hê jy moet vir haar ken nie=
A	=en toe (.) e toe dink ek maar (.) maar dis mos my ma. Maar my suster is toe nie meer daar nie, dat ek vir my suster kan gaan vra is dit my ma of wat nie. Maar sy praat toe ook (.) niks meer verder met my of so nie. En toe dink ek, ag as die vrou ook nie wil, as my ma nou nie wil met my praat nie, dan (.) dan gaan ek mos nou nie (.) (.)
D	Jy dink as sy nou nie met jou wil praat nie, jy kan dan nou ook nie.
A	=Ja. En kyk toe toe toe ek (.) daai tyd het jy mos nie somer met die [grootmense
D	[grootmense=
A	=gepraat nie. (.) Soos die kinders van ons nou vandag (.) se kinders met jou praat nie.
D	Nou is dit maar net wat (.) wat grootmense doen mag =
A	=Ja=
D	=gedoen word. Jy vra nie nog uit nie.
A	Jy vra nie uit en in nie. As hulle sê doen dit, dan moet jy dit doen en dat, dan moet jy dat doen. Kyk, jy moet stilbly, al is dit seker ook belangrike goed wat jy wou geweet het, maar (.) hulle antwoord jou seker nie daarop nie.
D	So (.) wat maak jy toe met al die vrae? Jy weet nie "is dit my ma? Waar is my ma"
A	—Oe:: =
D	=Het jy baie daarvoor gedink? =
A	=Ek het daarvoor gedink, maar ek het nie eintlik mense uitgevra of so nie. Ek kan mos nie vir (.) die wit vrou al die dinge uitvra nie.
D	So het jy dit maar met jou =
A	=as=
D	=alleen saamgedra? =
A	=Ja en en en ek praat met die vrouens wat nou weer by haar werk in die huis en so aan. Toe't ek vir (.) ander (.) e e (.) auntie (.) (.) Ek was nogal (.) ons was na aanmekaar gewees. Ek het (.) (.) aan die begin toe't ons nou daar gaan (.) e e e Toe ek nou daar gekom het (.) (.) toe't ek by hulle gebly het (.) (.) En toe ek met haar

	gepraat het, het ek vir haar gesê. (2) Toe sê ek maar(.) Toe sê sy vir my maar sy gaan vir die vrou vra (1) was dit my ma gewees wat daar gewees het by die witvrou?.
	Toe sê die witvrou die witvrou het haar nie gesien nie. En sy het ook nie eers {vinnig}
D	eintlik vir die witvrou kom groet nie. Hulle ken tog mekaar=
A	=uh (.). So hulle kon nie vir jou antwoorde gee nie.
D	Ook nie. Maar ek sê [vir jou
A	[of dit jou ma is=
	= Ek sê toe vir die auntie maar dit die (.) ek het vir die vrou gesê 'middag', maar sy het toe net so onderlangs vir my middag gesê. Maar ek sê vir haar maar ek het gevoel (2) dit moet my ma wees, maar sy praat dan nie met my nie. Ek het (1) nou gekyk hoekom praat die vrou dan nie. Miskien was sy ook hartseer om vir my te sien en so. Ek weet ook nie wat om te sê nie.
D	(2) Daai onsekerheid om nou te weet of dit sy was. En as dit sy was (2), hoekom wou sy (1). Sy wou seker maar nie sê nie. Sy het seker maar gedink dis beter so (2). Van daai dag af, het jy toe nog nooit weer van haar gehoor nie [of
A	[nee=
D	=of by jou suster nie?
A	Ek het nie (.) uh (2) Toe het ons uit uit uit (.) daar uit uit (.) Vredenburg uit (.) sê maar daarvan af uit getrek na Malmesbury toe. (3) En (.) ek het toe nie weer nie. Ek het e e (2) eenkeer het ek gebel na die plek toe. (2) Toe was (.) e e (3) ek en
	{vinnig}
	die oudste meisie van die vrou, maar ons het nou gebel om te hoor daar waar my suster gebly het. (1) Maar toe sê hulle (.) vir my (.) my suster bly daar(1). Maar toe sê ek of hulle vir haar 'n boodskap kan gee. Toe sê hulle: "ja". Toe sê (.) e ons nou vir hulle die e nommer. Maar ons doen dit toe nou sonder (.) die witvrou se e
D	wete. Hulle was nie by die huis gewees nie, maar toe bel ekke en die meisiekind=
A	=uh=
	=enne (.). Maar ons het nooit 'n antwoord gekry nie. Ons het die nommer gesê en gesê hulle moet bel. Maar ek weet nou nie of hulle gebel het, dat die witvrou die oproep gekry het of=
D	= en nooit vir jou gesê het nie, of =
A	=nie gesê het of=
D	= en jy't ook nie die vrymoedigheid gehad=
A	= om vir haar te vra nie, want ons (.) ons het kwaad gedoen, want sien, sy weet mos nou nie van die bellery af nie. Ons het mos alleen gebel.
D	O ja.
A	Ek en die meisiekind van haar (3), ja, en en en ons het nog (.) e e foto's gestuur van my. Toe ek nou al groot en jonk is en by Malmesbury gebly het.
D	Het julle dan getrek?
A	Ons is uit Vredenburg uit en toe't ons Malmesbury toe getrek. Die boer het e e e 'n ander plaas gekoop. —Toe het ons e e foto's eenkeer weggestuur (2) van my. [sag] [hard, neem beheer van storie]
	Kyk sy het toe mos al geleef (.) gelewe en allester. Toe't sy geskrywe en ons het 7 foto's gekry. En ons het koeverte en ons het die foto's in die brief gesit en

	ons het dit weggestuur, maar daar't nie antwoord of niks teruggekom nie.
D	So jy weet nie eers of hulle dit ooit gekry =
A	=het nie. Ek weet nie of hulle dit gekry het nie. Hulle het nie gelaatweet of hulle dit gekry het nie. (. 2). Maar toe het hulle weer eens op 'n tyd het hulle in De Doorns gebly. Ek weet nie. Hulle het gesê die man het so rondgetrek na al die uithoeke van die aarde. Toe dink ek (.) a:g (.) as sy nie belangstel om met my in aanraking te kom nie(.) of een van hulle nie(.), hoekom moet ek (. 1). Ek het dan nou my bes geprobeer.
D	Jy het alles geprobeer om uit te reik na haar.
A	Ek het my beste probeer, maar (. 1) of miskien het sy gedink dit is die beste vir ons (. 1) dat ons maar so=
D	=Het jy dit maar so aanvaar? Het jy berus daarby? =
A	=Ja, ek het vir my kinders gesê(. 1)"Oe:: "(.) My kinders was eenkeer met mense bevriend wat in die Breërivier gebly het Toe sê ek: "Oe:: (.) moet net nie verlief raak of vrou vat daar nie, want dit kan miskien jou bloedniggie wees of so=
D	= en jy weet nie wie's [jou familie nie
A	[Wie's hulle en waar is hulle. En wie is hulle nie. Dit kan miskien julle bloedniggies wees wat daar in in (.) in daai plek in die Breërivier is. "My kinders het baie Breërivier toe geëgaan. Toe ons nou in Malmesbury bly. Ag, hier in Stellenbosch=
D	=in Stellenbosch? =
A	=uhm. In Stellenbosch gebly. Toe het hulle hoeka ook met mense wat in Simonsig, in Simonsig gebly het, het hulle met daai mense (. 1) e Breërivier toe gegaan. Dan sê ek (.)"Oe: (.) Moet tog nie vir die Breërivier vrouens kyk of so nie. Verlief raak nie, want as julle uitvind jhulle is familie (.)
D	Ja
A	Want ons familie bly daar.
D	Jy is van die Breërivier.
A	Ja
D	Hoe't jy toe(.) Jy't nou laas vertel, toe't jy gebly by die mense. Toe jy nou swanger geraak het =
A	=uh=
D	=Hoe't dit gebeur? (. 2) Wat het (.) Wat het(.) Toe jy nou groot word(.) Hoe oud was jy toe jy (.) toe jy (.) toe jy die pa van jou kinders ontmoet het?
A	Ek was al (. 1) Hoe oud is my (. 1) my oudste (.) e e meisiekind? (.) Sy't Sondag verjaar=
D	=Haai baie geluk
A	Baie dankie. Ek verjaar vandag. Ek is vandag 30. [Ek
D	[Haai
A	is vandag 30. Ek was 20. Hoe oud was ek? 20? (. 3)daar rond
D	Nou hoe het dit gebeur? Het jy nou (. 2) Jy het vir my vertel jy't (. 2) daai (.) dit was mos jou eerste man.
A	Uhm
D	Hoe het julle ontmoet?
A	Ag ek weet nie (. 1). Hy was maar net daar (.). Ek weet nie. (. 2). Hy was maar net daar (. 1). Hy't daar gewerk. Ek weet nie.
D	Was hy baie ouer of was hy min of meer so oud soos jy?
A	Ons was (. 1) ek weet nie (.) Ek dink hy was baie ouer as wat ek was, maar nou nie te verskriklik dat jy dit nou sal agterkom nie.
D	Uhm (. 1). En hy't ook op die plaas gewerk?

A	Ja. Hy't maar net daar gewerk en toe't ek swanger geraak. Ek het so hel gekry omdat ek nou swanger was=
D	=watter mense het jou raas gegee?
A	Die boer.
D	(. 2) Hoe so?
A	Seker maar omdat ek nou swanger was. Maar ek het dan vir hulle gevra. Ek het mos nou nie geweet wat dit is (. 3)
D	Jy't mos nou vertel jy't nie geweet hoe dit gebeur het nie of verstaan wat dit was nie =
A	=verstaan wat dit is nie en net die vrou wat ek gevra het of ek 'n kind in my pens het. Ja en toe kom vra die vrou vir my (.) e ook nou (. 2) dat ons nou na 'n plek toe gaan dat ons nou die kind kan laat aanneem of iets. Ek weet nie meer nie (. 2) Toe (. 1) het ek toe nou vir die man gesê (. 4), na hy toe een (.) keer daar gekom het (.). Toe sê hy nee maar hy gaan vir my na sy ma toe neem (. 3). En so het ons (.) het hy vir my geneem na sy ma toe en ons het mekaar gevat. Want hulle was nie daar toe ons daar weg is nie en ek het toe vir die kinders gesê, as julle vanaand by die huis kom, (. 2) dan's ek weg. Ek weet nie of hulle vir hulle ma gesê het nie, dat hulle ma maar ook bly was om van my ontslae te raak of so nie, maar hulle sê vir my agteraf (. 2) Die mense het vir my gesê sy't verskriklik gehuil.
D	Is dit? Die boervrou?
A	Ja. Sy't verskriklik gehuil en tekere gegaan (. 2), want toe's ek weg daarso. Toe't ek die man gevat (. 2) en ons het saamgebly. Ons het toe huis opgesit, maar hy wou=
D	=Waar't julle gebly?
A	Ons het by sy ma-hulle gebly wat by 'n (.) ook by (.) plaas daar by Malmesbury=
D	=Malmesbury
A	(. 2) en uhm (.) ons het by (. 1) Ons kon nie toe gevat het nie. Hulle kon nie vir my gevat het nie.
D	Sy ma-hulle nie?
A	Sy ma-hulle kon nie vir my gevat het nie. Ek en sy ma het goed oor die weg gekom, maar sy pa:: Hulle't my altyd so uitgecheck omdat ek nie wou gehad het my hande moet vuil word nie (. 2).
D	Is dit wat hulle gesê het?
A	Ek wou nie gehad het nie (.). Ek wou nie gehad het my hande moet vuil geword het nie. Toe e toe kom ek mos nou daar by die ou swart potte wat op die e e vuurhert staan.
D	Jy't gesê jy wil nie hê jou hande moet vuil word nie. En toe jy nou daar kom toe moes jy nou met swart potte werk.
A	En hulle was slorderig gewees. Hulle was slorderig gewees.
D	Nie netjiese mense nie.
A	En hulle was dronk gewees(.). Dronk mense (. 2).
D	En jy't nie daarvan seker ge[h]ou nie
A	[nee en die ou pa (.) Die pa het gesê wat bring jy 'n mol hier in my huis in
D	Uh
A	Ek weet nie hoe nie, maar ek het maar so aangegaan en aangegaan=
D	=hulle was lelik met [jou. Hoe't jy dit uigehou?
A	[en aangegaan. Ek het maar so aangegaan en aangegaan.
	Enne (. 2). Ja, hulle was nou nie lelik nie, toe ek nou nog nie die babatjie gehad

	het nie. Maar toe ek nou eers die babatjie gehad het, toe (. 2) (maar)
	[sag]
	(.) En nou soggens (.) Ons is so 'n klomp in die huis in. Sy broer (.), sy ma, sy
D	pa (. 1) sy oom en sy an:tie=
A	=en en kinders
D	Nou sy broers. Daar was nou nie kleinkinders nie. Die oudste meisiekind van my,
A	sy was nou al=
D	=groot=
A	=al kleintjie wat daar gewees het (. 2). Uh uh uh uhm (.) Sy suster se seuntjie was
	nog in die (.) e daar in die huis (. 2). Enne (. 3) toe ek nou eers die baba het, toe (.
	2) En soggens as hulle opgevreet en hulle is almal weg werk toe, dan los hulle mos
	(. 2) die huis vir jou net so (. 2). En dan moet jy dit skoonmaak (. 2). e Alles
	doen, want ek moet elke dag brood knie en brood bak. e Sy ma't gewerk in die
	plaas en die ander (.) vrou (.) sy e antie het ook daar gewerk (. 2). Ek moes brood
	knie (.) en moes brood bak (.). Ek moes die huis skoonmaak. Sy't nou net die
	wasgoed gewas en (.) ek moet my wasgoed was (.) so (. 2). Laterhand toe sê ek
	vir hom ek kan nie meer so bly nie. Toe (.) toe's daar 'n huis langsaan leeg.
D	Ja
A	Toe trek ons in die huis langsaan (.). Sonder niks (. 3).
D	Net dat julle eindelijk julle eie huis kan hê?
A	Toe trek ons in die huis langsaan in. En ons het 'n bed gehad, 'n dubbelbed. Ek
	weet nie was dit sy oom wat dit vir ons gegee het nie. Hoeka die oom wat ook ine
	die huis gebly het. Hy het dit vir ons gegee. Ons e e daai tyd was dit mos nog
	strooiatrasse. Maar ons het 'n matras gemaak en ek het my beddegoed wat ek
	(.2) e (.) e gebring het van nou van daar van die werk af. Daar waar ek was. My
	beddegoed het ek darem gehad. Nou (. 2) ons het ook nie eintlik huisgoed gehad
	nie, maar ons het 'n tafel daar in die kombuis. e e (.) die groot blikke wat jy die
	konfyt in kry (.)
D	Ja
A	Die grootes (. 2)
D	Ja
A	Daai was my huispotjie. My huispot en dan my koffiekan en=
D	=Alles van die werk.
A	Ek het so gemaak: een vir my huis en een vir my koffie. En dan het ek 'n
	kastrolletjie gehad vir die ander kosse. Net sulke (. 1) so drietjies (. 2) [enne
D	[so julle het
	met min oor die weg gekom?
A	—Ek en hy het niks gehad nie. Toe't (.) maar ons het mos net ons se kos en ons
	se kamer en dan ons se bed en ons se klere en dis al. (. 3) Maar ons het aangegaan
	en aangegaan en aangegaan om te sit en te sit en ons het bygekoop en bygekry by
	mense af en so.
D	Uh hoe (.) hoe e lank was dit voor jy jou volgende baba gehad het?
A	Dit was nie lank nie (. 2). Dit was glad nie lank nie. (. 1) Ek het sommer sulke
	babatjie agtermekaar gekry.
D	Hoeveel kinders was dit (.) dit by jou eerste man gewees?
A	4 (. 2)
D	So, net een by jou (. 3)
A	Kyk hier, ek het uhm (. 3) die uh (. 3) e e (. 1) oudste (.)die een is mos dood.
D	O!
A	Ek het mos 2 kinders wat dood is.

D	O
A	Ek het (.) e (.) 7 kinders.
D	So, jy't 7 kinders.
A	Ja, dis mos (. 1) nou net die ander 5 wat lewe. [Twee
D	[Ja=
A	=is mos dood. Die een meisietjie (.) uhm, wat agter my oudste kind staan, (.)
D	Ja?
A	Sy is e e e mos verongeluk. En die ander (.) e (.) seuntjie was siek. Die tweede man se oudste.
D	O ek sien, [die seuntjie
A	[Ja. Hy's (.) ja. Hy's dood. En e ja, die eerste man se tweede meisie. (. 2) So. (.) Toe't die mos nou net die 3tjies oor (. 4). Sjoë, dis moeilike dinge wat al oor jou pad gekom het. {Praat baie sag}
	(. 2) En hy's ook mos dood. Die kar het mos vir hom doodgestamp.
D	(. 1) Was dit toe julle nog al die tyd daar gebly het?
A	Nee, toe's ons al weg daarso. Getrek.
D	Ja=
A	=Op 'n ander (.) Toe bly ons op 'n ander plek (. 2). En hy't gegaan , omdat daar by daai plek was meer verdienste. Hy't meer daar geverdien (. 3).
D	O, ek sien.
A	Nee, hy wou nooit getrou het nie (. 1). Kyk, hulle was mos nie kerkmense wat kerk toe gegaan het nie.
D	O, so dit was nie vir hulle belangrik [gewees nie?
A	[Uh Uh. Vir hulle was dit nie belangrik om kerk toe te gaan nie (.) Sy ma-hulle was (.) Toe sy ma-hulle jonger gewees het, sy pa-hulle, (.) toe't hulle seker gegaan. Maar die kerk was mos ver en hulle het mos nie moeite gedoen soos ons nou vandagdoen (.) al is die kerk ver om by 'n kerk uit te kom nie.
D	Ja(.) Ja.
A	En toe't ons op 'n ander plek gaan bly (. 4). Enne (.) hy's nou al baie lank dood al 30 jaar.
D	Jy was (.) in jou laat 20's gewees toe jou eerste man oorlede is?
A	Ja, ek was nog jonk, maar ek het aangegaan met die kinders.
D	Hoe't jy dit reggekry?
A	Ek het maar. En toe gaan ek toe weer vinnig na sy mense toe (. 2) daar van daai plek af. Ek kan mos nie toe daar bly nie.
D	Ja
A	Toe was ek mos(.) e (.) weer terug na sy mense toe. En toe is hulle so:(. 2) ek weet nou nie hoe om te sê nie, die kinders mag hui:l in die huis en die kinders mag raa::s. Toe was dit nou ook nie lank nie, toe vat ek nou maar sommer die tweede man. Toe dink ek ek sal (.) ek moet 'n sorg hê. Ek sit met 'n klomp kinders.
D	Uh
A	(. 1) Enne (.) toe het ons e (. 3) weggegaan. Toe vat die man ons en gaan bly weer op 'n ander plek.
D	[Het julle gaan
A	[Net aan die ander kant van hulle. Net aan die ander kant van hulle.
D	Hoe het dit dan nou gebeur dat jy hiet op Stellenbosch is. Bly jy nog nie lank op Stellenbosch nie?

A	Ekke?
D	Ja
A	Ek bly lank in Stellenbosch (. 2). Ek bly nou (. 2) sê maar 27 jaar hier in Stellenbosch.
D	O, so julle het daarvandaan ook weer getrek.
A	Daarvandaan het ons mos Stellenbosch toe getrek.
D	Gedurende al die dinge wat met jou gebeur het, was daar vriende wat na aan jou was, wat jy sal sê wat vir jou bygestaan het?
A	Ek kan nie dink nie (.) Daar was nie(. 2)
D	Was dit nou net jy en jou kinders?
A	Was mos ek en my kinders en jy man. Ek en my kinders is nou nog (. 2) ons is (.1) bymekaar nog altyd. Dan, ek ken nie van my familie of so en die e e dingese nie. Ek bly maar so (.) by die kinders. En vriende wat ek nou=
D	=wat jy nou gemaak het=
A	=wat ek nou het. Vriende wat ek nou gemaak het, wat saam op die kerkraad dien. Ons is saam in vrouediens. Ons is (.) ek is by die CHB , so.
D	So, deur die organisasies, mense wat jy nou daar leer ken=
A	=Ja. Ek het nie eintlik vriende op die plaas wat ek daar van weet nie. Hoekom (.) Ek gaan nie by mense se huise sit nie (. 1). Sien. Ek het eenvoudig net nie tyd om van huis tot huis te loop en nou by die mense te loop sit nie. Uh uh, as jy so baie hoor, dan hoor jy daar't nou weer so 'n storie uitgebroei. Jy weet, met die gevolg, ek bly by my huis. En ek doen my werk en ek hoor en ek sien niks. Ek (. 2) praat met hulle as ek sien hulle is verkeerd (. 1). Hulle vloek en hulle skel en hulle is dronk en dan praat ek met hulle en ek sê dis verkeerd, moenie so wees nie (. 1). Of jy gaan nou hier (.) saam met jou man hier af (.) As ek sê jy moet nou (.) Sondag, toe ek nou met 'n ander vrou gepraat het, toe sê ek vir haar (. 1): "Hier gaan ek nou kerk toe. Jy moes nou kerk toe gegaan het saam met my. Kyk hoe mooi is jy nou." Ek sê: "Maar jy gaan nou saam met jou man hier op. Jy't nog nie vir jou man Sondagkos gemaak nie (. 2). Jy gaan nou saam met jou man hier op. Ek sê vir haar : "Maar onthou, as ek vir jou sien kom van die (smokkelhuis)af en jy kom so dronk. Dan sien jy hoe slat ek vir jou af huis toe". Sy la:g
D	[(lag)
A	[net. Sy lag net. Ek praat met hulle baie en ek help hulle. As hulle vra, dan gee ek vir hulle. Of sa hulle vir my iets vra wat ek vir hulle moet verduidelik of regmaak, so.
D	Uh
A	Maar ek gaan nie net by die huis sit en sit =
D	=dis meer dat jy vir hulle sal bystaan en ondersteun en raad gee.
A	Ja
D	Jy sal nie gaaan kuier en rondsit=
A	=nee [uh uh
D	[Is dit oor jy eerder dinge in jou eie huis vir jouself hou?
A	(. 2) Nee, dis nie so nie, want dis omdat jy nie kan (. 2) Jy kan mos nie met hulle kommunikeer nie. Hulle is nie mense wat (.) met jou kan (.) dinges nie. Jy kan nou vir hulle môre en so.
D	Partykeer dan kom hulle na my toe en dan sit ons daar. Hulle kom e (.) eerder na my toe (.)
D	Uh
A	Om te kom sit en gesels oor so en so en so. Maar as ek kan (.) so gaan sit by die mense (. 1) Kyk bv. as ek (.) nou (. 1) by die huis kom, dan moet ek kos gaan

	kook (. 2). Sê nou maar bv. vir vanaand. Ek het nou nog nie kos gekook nie. Ek moet dit kook. Ek moet wasgoed was (. 1) Ek moet (.). So (.). Jy't jou alle (.) jy't jou takies wat jy moet verrig. [Nou Saterdag, dan=
D	[Jy kry nie tyd nie
A	=is daar gereëld nie alweer kans nie. Saterdag, dan wil jy nie. Dan is dit 'n gedrink.
D	Uh [dan kan jy
A	[en en soos Saterdag-agtermiddag, dan gaan ek na die vrouediens toe (.) om na 'n vergadering toe te gaan of na daai plekke toe. En Sondag is dit kerk en Sondag-agtermiddag moet jy weer dit gaan doen. Jy moet dit doen. Jy kry eintlik nie kans nie. Maar (.) oor die algemeen hou ek nie daarvan om by mense se huise te gaan vasbrand nie. Kyk, baie vrouens, hulle sit van vanmôre af bymekaar is groepies. En dan praat hulle kwaad van ander mense of so=
D	=skinder [net
A	[skinder. En ek hou nie daarvan nie. Ek sit en (.) ek sit in my huis. Ek hoor ook maar as die kinders vir my kom sê daai ene het dit gesê van dinge en so.
D	So. Dan sê ek sorg jy maar net dat jy daar uit is.
A	Uh. Hou maar vir jou eenkant=
D	=Hou vir jou daaruit.
A	Ja, dis so.
	So, ek kan nie, maar ek is mos maar (. 1) van daai tyd af so. Ek gaan sit nie by mense se huise nie.
	Jy sê nou vir my jy's nie eintlik een wt by mense se huise gaan sit en praatjies maak nie.
D	Uh
	As jy nou vir my moet vertel van jouself=
A	=uh=
D	=ek is mos nou eintlik nog vreemd. Nou as jy nou vir iemand moet vertel (. 2) wie jy is=
A	=uh
D	Jy wil nou graag aan hulle oordra, maar dis nou wie ek is
A	Uh
D	Wat sou jy nou vir hulle vertel?
A	=ek sou=
D	=jou beskryf.
A	Ek sou vir hulle sê ek is uh uh uh ek hou van mense. Ek sou nie sê ek hou nie van mense nie (. 1). Ek hou van uh uh uh om met mense te kommunikeer. Maar dit voel so (.) as hulle na my toe kom of na plekke toe gaan in groepe. Ek hou net nie daarvan om by mense te gaan sit en vasbrand en so en so nie. Uh (. 1) by ons (.) ek dink as 'n mens kan beter dinge (.) as ek bv. kan gaan en vir hulle kan gaan sê kom ons gaan bv. dit doen. Kom ek gaan vir julle help. Ons gaan miskien uh uh naaldwerk doen. Of ons gaan miskien in 'n groepie sit, dan gaan ons soos biduurtjies hou. Ek gaan vir julle leer. Ons gaan k (.) koor hou of so. Ek hou van sing. Ja, ons gaan so iets doen. Dan, as hulle sê vir my (.) Maar as 'n mens met hulle gaan praat, dan vertel hulle vir my: "Ja, ek gaan" of so" Ag, 'n ou antie moenie vir ons kom preek of so nie".
D	Ag nee. Wat dink jy sê ander mense van jou? As ek nou vir ie(.) as ek nou vir iemand anders moet vra? Maar dit hang natuurlik af van wie. Wat dink jy, hoe sal hulle nou vir jou beskryf?

A	Ag [ek
D	[watter soort mens is jy?= =Ag, ek weet nie wat gaan hulle sê nie. Miskien gaan hulle slegte goed praat.
A	Miskien gaan hulle goeie goed praat.
D	Wat sal dit wees. Wat sal die goeie goed wees?
A	Ek weet nie. Hulle sal miskien sê: "Jou ma (.)" Ek weet nie. Ek sê altyd vir die kinders: "Hoor hierso, ek wil elke dag dieselfde wees. Ek wil nie eendag as ek ses voet ses het en jy's in die nood en jy gaan klop aan daai een se deur, dan gaa daai een jou verstoot en sê jou ma was dit en jou ma was dat nie.
D	Uhm
A	Dan sê ek: "sien julle, julle kan nie lewe soos ek lewe nie. Ek lewe elke dag dieselfde
D	Uhm
A	Ek het nog nooit iemand geverstoot of nie (.) Ek sal met enige een praat of so en so. Maar net daai een ding van gaan sit daar.
D	Ja=
A	= by hulle huise. En soos goeters praat waarom hulle praat. Baie van die vrouens, hulle vloek of so of sê lelike woorde. Hulle praat vna goed wat jy nie van hou om oor te praat nie. Baie van die vrouens kry jy wat praat uit hulle e slaapkamers uit en so =
D	=uh=
A	= nou ek kan nie.
D	Dis nie iets wat jou aanstaan nie.
A	Ek kan nie daarmee saampraat nie. Nou dien, as jy nou miskien nou nie oor sulke goeters kan praat nie (.) dan pas jy mos nou nie in nie.
D	Nou is daar nie mense of groepe vroue of so wat jy voel jy pas in nie? Soos by die vrouediens of so? Met hulle kan jy oor goeters praat.
A	Vir my is dit lekker om daar te wees (.) Soos uh by die by die by die CHB. Daars mos nie net vroue nie. Daar is mans en vroue. Dit is lekker vir my om iets te (.) om iets te doen,
D	Ja
A	En ek is (.) uh uhm ongeduldig. Ek wil hê 'n ding moet gou gebeur. Maar (.) Kyk, soos nou met die met die met die skoolganery. Dit voel my ek vorder niks.
D	So treetjie vir treetjie, maar dit is te stadig na jou sin.
A	(lag) (2) Dit voel my ek vorder nie. ek het al vir die studente gesê dit voel my ek vorder nie.
D	En wat sê hulle vir jou?
A	Hulle sê nee 'n mens moet (.) geduld gebuik. Jy moet nie (.) alles gaan nie nou rekom nie. Hulle sê vir my almal het geleer van sub A af tot by st. 10 en dan sal jy weet. Ek sê nee ek wil nie van sub A af tot st 10 leer en dan kan ek nie skryf nie. Ek sê ek kan skryf, mar ek kan nie spel nie.
D	Uh
A	Ek wil weet waar kom 2"o's" in en waar kom een "o" en 'n "T" en 'n "u" en 'n "ê" en so.
D	Maar hulle het al 'n bietjie vir jou, met jou gesels oor wat dit vir jou swaar maak (.) 4). Miskien moet jy 'n bietjie uitvra vir die studente of vir die mense daar.
A	Kyk [ek het
D	[Baie mense het spelprobleme wat baie moeiliker opgelos word as gewone spelprobleme.

A	Is dit. Nee hulle sê vir my ek is te ongeduldig. Ek moet geduld gebruik (. 2). Ek moet geduldig wees. Alles kom reg
D	Maar partykeer is dit meer as net om geduldig te wees.
A	Ja, want hulle sê vir my (.) Kyk, gisteraand was ons hier (lag) in die skool gewees. Maar nou, daar's 'n ander vrou. Nou wat is haar naam? (. 2) Dis 'n kleurlingvroujie (.). Nou die een man (.) sê (.) hy wil nie die studente hê nie. Hy wil daai vrou (.) wil hy hê Die vrou moet vir ons (lag) (. 2), want as daai vrou vir ons aanmekaar leer, sê hy, dan gaan ons nog reg kom. Toe sê sy nou weer vir my, toe ons ry, hy kan nie lank konsentreer nie.
D	O
A	Sien, hy kan nie lank konsentreer nie. Hy kan nou nog nie lank nie. Hy gaan nog seker, maar hy kan nie nou (.) al so lank konsentreer nie.
D	(. 1) Konsentrasie is ook 'n moeilike ding. Dit is nie vir jou 'n probleem om te konsentreer nie?
A	Uh uh
D	Ek wil nou vir jou gou vra, dis nog nie heeltemal 'n laaste vragie nie, maar dit is net een oor ander mense en verhoudings met ander mense. Laas het jy iets baie interessant gesê. Jy het vir my gesê (. 1) is dit dat (.) partykeer (.) meeste van die tyd dan (. 2) dan (. 2) Wag ek het dit neergeskryf (. 1) Dan gaan dit vir jou oor (. 1) jy weet (.) om na ander mense om te sien. Hulle behoeftes=
A	=uh=
D	= eerste te stel. Of na hulle te kyk. Maar partykeer moet 'n mense ook na jouself kyk.
A	Uh
D	Vertel vir my bietjie hoe voel jy daaroor. Is ek reg of is ek nie reg nie?
A	Om na wat (.) om om
D	Kyk=
A	=ander om te sien?
D	Dink jy daar is tye waar jy voel, maar ek moet nou 'n bietjie na myself ook 'n slag kyk. Ek kan nie net (.) ek wil nie net (.) vir ander mense gee en wat van myself nie?
A	Ek dink nogal (. 2) dis 'n belangrike vraag. 'n Mens moet 'n slag na jouself kyk, hmm?
D	Uh uh
A	Ek voel selfs met iets bederf
D	Uhm
A	Ne?
D	Ja
A	Uh of jy moet jouself e iets gee soos 'n (. 2) ietsie nuuts koop (. 1) bederf met iets —of jy moet sommer (.) as jy (.) as jy (.) vir jouself uitneem.
	[opgewonde]
D	Doen jy dit——ooit? (. 2)
	[stem lig, verbaas?]
A	ek (.) moes (.) ek
D	Het jy dit al gedoen vir jouself?
A	Ek moes (.) Ek ek ek sê sommer net sommer. Ek gaan mos (.) ek gaan net gou na Kentucky toe. Ek is nou hierso. Nou gaan ek nie omgee nie (.) Nou gaan ek lekker
	[harder]
	eet by Kentucky.

D	Dit [is net vir jou
A	[ek gee nou nie om nie. Dit is nou net vir my. Nou eet ek alles lekker op. En ek drink daai koeldrank ook alles uit wat ek daar (.) Ek dink 'n mens moet (.) jy moet kyk na jouself=
D	=Ja=
A	=ook né?. Maar maar maar nou sê maar dis belangrik. Soos of jy jou ha:re was en bietjie mooi maak en alleste (. 1). —So (.)'n mens moenie altyd dink aan ander {hoog} nie. Jy moet aan jouself ook dink.
D	As dit wat jy nou vir my sê, as jy 'n bietjie aan jou woorde ook dink, het jy altyd so daaraan gedink? Toe jy jonger was? Het jy nog altyd gevoel 'n mens moet 'n bietjie na jouself ook kyk? (. 1) Dit is ook nodig? (.) 'n mens kyk na jouself? (.) 'n mens kyk na ander mense, maar dit is nodig om na [jouself
A	[haai weet jy, ek het altyd so daaraan gedink (.) Ek moet na myself ook kyk (. 1). Maar toe (. 1) het ek altyd my kinders eerste gesit (.) uh uh uh (.) my kinders eerste gesit.
D	Uh
A	En my man. Maar hy was altyd so gewees soos nou. Hy was min (.) hy was nou nie 'n mens wat gekoop en gedoen het nie.
D	Uh uh
A	Maar as hy nou ietsie moois gesien het (.) dan sê hy altyd vir my (.) koop dit vir jou (.) Ek dink nogal jy sal mooi lyk daarin. So
D	Ja
A	Maar ek (.) net soos nou, né? Ek, net soos nou. Kyk, ek het mos nou al vir hulle grootgemaak en alles
D	Ja
A	Hulle is grootmense. En nou (.) Ek moet maar 'n bietjie na myself ook kyk. En nou kyk ek e na myself, né? Want ek gaan byvoorbeeld (.) e uhm ek het al gaan toer=
D	=waantoe? =
A	= as ek nou (. 2) Novembermaand, as ek nog lewe daai tyd, dan gaan ek weer toer. Dan gaan ons Fish River Sun toe=
D	= o lekker wanneer was dit? =
A	=Ek was al daar. [ek was al=
D	[wanneer was jy
A	= daar gewees. Ons was =
D	= wie's ons nou? =
A	= dis 'n groep. Soos in e e ek en my my (.) sê maar my beste vriendin. [Ons
D	[o
A	gaan (.) Ons was 3 vriendinne wat gegaan het. En een vriendin se e e sê maar dogter wat sy grootgemaak het. Ons gaan (.) Ons was saam met die CHB en en en dit was 1 jaar (.) dit is nou 2jaar (.) nee, dis meer as 2 jaar (. 2) En waar't ons dan? Nou? Ons het dan nog daar die oggend gesien van Lady Di. [Toe sy
D	[Dis die=
A	=dood is.
D	Dis 2 jaar, ne?
A	Dis 2 jaar. Sy is nou 2 jaar dood en en en toe was ons in Knysna gewees.
D	Uh
A	Dit was lekker. Toe't ons saam emt die CHB gegaan (. 2). En toe was ons in Fish River Sun gewees. . Toe was ons saam met die (.) e e e susters (. 2) groepe. Ons

	gaan nou weer as ek nog lewe (.) Novembermaand.
D	Ja
A	Jy kry 'n jaar tyd om te gaan.
D	O so jy spaar. Jy spaar dan met daai kaartjie van jou.
A	Ja (.) Jy kry 'n jaar tyd om jou kaartjie af te betaal. En jy kan dan nou vir jou spaar (.) Daai ander vriendin het vir my 'n blikkie gegee (.) e e (.) Ek moet elke week vir my 'n R5 daarin gooi. Nou ja, nou het ek die R5'e ingegooi, maar toe't ek weer dit nodig gekry. Toe haal ek weer die R5'e uit. (. 1) Met die gevolg
	[dat wat ek gespaar
D	[Ai, dis maar altyd (lag)
A	My blikkie staan nou leeg daarso. Nou ek was in in in Knysna gewees. Dit was baie lekker gewees. Ons het die Vrydagoggend vertrek en ons het weer die Sondag teruggekom. En toe was ek weer gewees (.) e e (.) verlede jaar was ons weer daar. Toe het ons die kosse en als ingesit.
A	O! Dis mooi daar.
D	Toe verlede jaar was ons in Knysna en ons het in die hotel gebly. En en (. 2) daar onder het ons in die dingese gebly. Dis (.) Port Alfred.
D	O! Dis verskriklik mooi.
A	En e e (. 1) [ons
D	[dis seker een van die mooiste plekke
A	Ons was in die casino's gewees in die Fish River Sun.
D	En toe?
A	Toe't ons gaan ge:ld speel en ge:ld gewen en geld geverloor
D	(lag) geverloor (lag)
A	Dit was so lekker (lag). Dit was 'n hele sports gewees.
D	(lag) Ja::
A	Kyk hier, ons vat nou net so 'n R5'tjie en dan gaan ons nou speel en dan kyk ons hoeveel ons kry (.) Nee, ek het darem gekry (.) Ek het gewen. Nou nie 'n paar honderd rand nie. 'n Honderd en iets, so (.) [sewentig (.) sestig so
D	[. hhh Dis darem iets vir 'n R5
A	Dis lekker=
D	En toe, het jy dit gehou?
A	Nee, ons ons (.) ons het alles daar uitgekoop. Ek het (.) ons het gegaan van Donderdagaand af. Ons het gegaan (.) Ons was in Port Alfred. Ons was in al die plekke. Ons was in daai, wat is dit, daai visplekke.
D	Die e soos die aquarium?
A	Ja, na daai plekke en orals was ons. Ons was [na al die plekke hier af gewees.
D	[dis darem maar lekker
A	Nou gaan ons 'n naweek nou maar weer. Dan gaan ons nou weer hier af. My kaartjie is al amper klaar gebetaal. So nou maak ek my koepons bymekaar. Daai week wat ek nou nie geld het nie, dan gaan ek nou maar my kaartjie klaar betaal. Dan gaan ek nou maar my koepons vat.
D	Van van die spaarbussie se geld.
A	Die spaarbussie se geld is uitgehaal (.) Ek het nog nie weer ingegooi nie. Ek moet seker maar nou weer beginne ingooi.
D	Hoe=
A	———Maar ek het dit nodig gehad
	[vinnig, hard]
D	ja
A	Ek het dit nodig gehad vir my treinkaartjie (. 1) Toe ek dit uitgehaal het. En toe,

	waarvoor het ek dit weer nodig gehad? (.) Ek weet nie (. 1)
D	Maar jy gebruik dit net as jy dit regtig nodig het.
A	Ek gebruik dit net as ek dit nodig het. Ek dink (.) as ek dit op 'n ander plek sit en ek sien dit nie raak nie, dan sal dit (.) dan sal ek dit seker nie uithaal nie. Maar dan, as dit nou daar staan (.) dan's dit (.) jy't geld en jy kan mos daai geld gebruik, want dis mos min.
A	Ja: dis mos nou net so. Jy kan dit uithaal.
D	Maar hierdie trip (.) soos die toer (.) dis ook nou vir jou soos na jouself kyk?
A	Ja ja=
D	= dis goed om vir jouself=
A	= ja dis lekker om uit te kom. Pynappellande het ons besoek. En ek het nooit geweet nie. Pynappels in die lug. Dis net pynappels, pynappels. Haai! Ek was nie by so 'n plek gewees nie
D	Pynappels Pluk julle daar in die bome?
A	Nee, e pynappels is dan net so groot (lag). Dit was lekker gewees
D	En daai tye wat julle weg is (.) uhm wie's dan in beheer van die huishouding?
A	Die kinders is mos daar. Hulle is mos al groot. En hulle kan mos mooi na hulle self=
D	=Ja (. 1). Dit is mos nou D en M (.) M is mos nou die een wat die kos maak. Sy
A	maak kos. Sy kook al. En ek sê vir hulle (.) onthou (. 1) ek gaan nou hier weg en as ek nou hier terugkom wil ek nou weer hierso kom bly.
D	Ja, ek verstaan.
A	Hy moet nou net hier staan soos ek hom nou hier los.
D	Wat maak jou kleinkinders as jy weggaan en jy kom terug?
A	Hulle sê ek moenie weggaan nie. Hulle wil nie hê ek moet weggaa nie. Dit is nie vir hulle lekker nie. Die heel kleintjie sê ek het vir ma geverla::ng.
D	Verlang
A	Dan sê ek, maar kyk hierso, ek het vir julle mooi goetertjies gebring. Dis mooi armbandjies wat jy daar kry.
D	O ja
A	En en en (.) Nee, ek hou daarvan om na myself te kyk (. 1) En ek hou van mooi aantrek
D	Uhm, al die jare nog? Of is dit iets wat jy nou onlangs=
A	=nee, ek het nog al die jare gehou van (.) van daai (.) Die eerste ding wat ek kan sê (.) daai vrou wat ek by grootgeword het, daai blank vrou=
D	=uh
A	Sy het vir my mooi aangestrek (. 2) Sy't vir my (.) Sy't klere gemaak (. 1) Sy't alles vir ons gemaak.
D	O
A	Bv. broekies, rompies rokkies(. 1) het sy gemaak ge e e (.) e en jackets. Die cord jackets wat die mense nou so dra. Dan maak sy vir my en die meisiekind rooies en swartes (.) en dan maak sy vir die seuns bruin.
D	O
A	Nee, sy was (.) sy't mooi e e e ek kan nou nie sê dat ek korte of so en so nie. Sy't vir my mooi klere gemaak. Ek hou van jongstyd af van mooi aantrek.
D	Ja
A	Ek is lief vir mooi aantrek.
D	Nou oor die mooi aantrek gaan ons nou juis volgende week ook gesels.
A	O, oor mooi aantrek?

D	Ja, oor mooi aantrek, maar dit is volgende week se beurt (. 2) Is daar nog iets wat jy vir my wou vra oor vandag se onderhoud?
A	Nee ek wil vra of ek darem reg is.
D	Nee, jy's reg. Jy vertel vir my so baie van jouself. En jy kan enige tyd luister na die goed wat jy vertel en na die tyd praat daaroor. Of nog iets bysê as jy wil.
A	Uhh (. 1) Ek is bly ek kan vir jou help (. 1) Né? Miskien is dit (.) miskien praat ek te veel.
D	O, nee nee nee (.) ek vra mos vrae en jy antwoord die vrae.
A	Ek is bly ek kan van hulp wees.
	So, volgende week sien ons mekaar dan Donderdag, né?
D	Ja
	So, dan praat ons nou weer Donderdag. So tussen half een en 1 uur sal ons mekaar sien.
A	So ons maak dit nou nie meer Dinsdae nie, maar Donderdae?
D	Ja (.) miskien (. 1)Ek sal altyd vir jou laat weet hoor. En jy't mos gesê jy sal vir my ook laat weet=
A	=As ek nie kan kom nie, dan (.) Volgende Donderdag (. 1) is die 5e. Dan't ek kliniek
D	O, jy't dan 'n kliniekafspraak?
A	Ja
D	Weet jy, ek het nog nie volgende Dinsdag (.) my student nie (. 1), so, ons kan dit die Dinsdag maar hou.
A	Laar weet my.
D	Ek sal vir jou net bevestig by Maandag.
A	Maandag (.) nou vir as ek reg is vir Dinsdag. Want ek dink mos nou daaraan (.) ek kan so kom (.) Ek kan omtrent mos nou so 10:00. Daar is mos verskriklik baie mense. Jy kom (.) jy kom so
D	Maar jy wag. Jy wag [in 'n lang
A	[altyd verskriklik lank
D	Maar as ek nog (.) ons maak (.) Ons sê maar voorlopig die Dinsdag.
A	Dinsdag.
D	En as (. 1) Tensy iets voorval.
A	Voorval? (. 1) kyk as (.) as=
D	=dan kyk ons of ons iets kan reël.
A	Nee:: Ek sal bel by Donderdag (.) soos volgende week Dinsdag nie reg is nie. Dan sal ek nou Donderdag , as ek by die werk kom, dan sal ek nou bel, dan sal ek nou sê.
D	Goed, afgespreek.

ADDENDUM G

KODERINGSVOORBEELD**Deidré & Aspoestertjie****Onderhoud Een**

Spreker	Reël nr.	Gesprek	Reëlkodering	Temas
D	1/1	Ok, jy't nou die vorige keer toe ons gepraat het (.) dit was mos nou: (.3) 'n dag gelede (.) Dinsdag, né? Wanneer het	<i>Binding; oriënteer mbt Tyd en vorige ontmoet</i>	<i>Binding</i>
A	2	ek (.)	<i>Regstelling (mag)</i>	<i>Mag</i>
D	3	Maandag	<i>Aanvaarding, erkenning</i>	<i>Naam</i>
A	4	Maandag het ons gesels. Toe't ons mos nou gepraat oor 'n kodenaam.	<i>Kodenaam</i>	<i>Naam, mag</i>
D	5	Uh	<i>D. ongemak met naam</i>	
A	6	En toe't jy gesê Aspoestertjie (.2) Nou, kan ek jou so noem? Sal dit vir jou snaaks wees as ek vir jou in die	<i>Suggereer ander naam</i>	
D	7	onderhou sê Aspoestertjie? Of moet ons vir jou 'n ander naam [kies		
A	8	[nee, dit gaan nie snaaks wees	<i>A. Regstelling, assertief</i>	<i>Mag</i>
D	9	nie.		
A	10	So, jy voel gemaklik met die naam? (lag) (.2) In vandag se onderhoud gaan ek so 'n bietjie meer met jou gesels oor	<i>D ongemak met naam</i>	<i>Naam, Mag</i>
D	11	jou agtergrond (.1) Sê maar om jou 'n bietjie beter te leer ken (.1) Ek gaan vra oor die lewe op die plaas. En ek	<i>D Sosialiseer A met onderhoud (mag)</i>	<i>Sosialiseer</i>
A	12	gaan ook 'n bietjie vra oor moontlike probleme wat jy het.	<i>A Instemmend</i>	<i>Mag</i>
D	13	Ja	<i>Sosialisering</i>	<i>Bemoedig, mag</i>
A	14	En oor hoe jy daai probleme hanteer (.1) En dan (.) wanneer ons klaar is die vraelyste (.) met jou deurlees. Dis	<i>Bemoedig (mag)</i>	
D	15	maklik (.) net ja of nee antwoord, né?		
A	2/1	Uh (.3)	<i>staccato, 1 woord instem</i>	<i>Instemmende rol</i>
D	2	So, Aspoestertjie kan jy vir my vertel van jou lewe op die plaas. 'n Tipiese dag nou. As jy nou vir my vertel (.) elke	<i>D. Vraagstelling:</i>	<i>Vraagstelling, mag</i>
A	3	dag(.) Hoe lyk 'n dag as jy nou soggens opstaan en so?	<i>daaglikse roetine</i>	
D	4	Uh	<i>staccato instemming,</i>	<i>A Ontwykend</i>
A	5	Wat gebeur (.) Soos gister of vandag?	<i>(A. antw nie vraag nie)</i>	<i>Mag</i>
D	6	Uhm (.1) van ek nou opstaan (.1) soggens (.1) eet	<i>D verskerp vraag</i>	<i>Rol omruiling,</i>
A	7	{praat sag}	<i>A verskerp vraag</i>	<i>mag</i>
	8	Op (.1) Aantrek (.1) Wasgoed was (.2) Stasie toe gaan (.) Kleinkinders saamneem skool toe. Trein klim (.) tot by	<i>A antw (staccato) x sinne</i>	<i>Staccato verslag</i>

D	9	werk (.) Middae van die werk af huis toe (.) Uhm (.) kosmaak (.) Wasgoed (.) en kosmaak en so aan en lees of	<i>Verslag van roetine</i>	<i>X vloeiend x</i>
A	10	(hoes) lees of (.) naaldwerk of breiwerk.	<i>Beklemtoon pligte, nie</i>	<i>Kripties</i>
D	11	Ja	<i>sosiale aktiviteite nie</i>	<i>pligte, x sosiaal</i>
A	12	Of TV kyk en dan Maandae-aande en Woensdagaande skool (.) bywoning.	<i>Roetine</i>	
D	13	Ja		<i>Roetine:ontspanning</i>
A	14	Maandae-aande e of enige ander aande (.) CHB bywoon.	<i>A Herhaal vergaderings</i>	<i>Beklemtoon vergaderings</i>
D	15	Uhm		
A	16	Vergadering van CHB (.) en so.	<i>D Bevestig vergaderings</i>	<i>Bevestig.erkennig</i>
D	17	(.) So sommige aande is daar nog vergaderings ook.	<i>A bevestig verg.,relativering</i>	<i>A Neem beheer</i>
A	18	Sommige aande is daar verga(.) dis net CHB vergaderings=	<i>D instemmend, 1 woord R</i>	<i>van storie, langer</i>
D	19	=uhm=	<i>A spesifiseer verg.tye</i>	<i>vol sin response</i>
A	20	=wat in die aande is.	<i>D eksplorieer ty, volg A se</i>	
D	21	In die week nou?	<i>stelling op</i>	
A	22	In die week, maar die Vrouediensvergaderings is op Saterdag (.) of op Sondag.	<i>A antw. beklemtoon vol</i>	<i>Vol program</i>
D	23	O, ek sien (.) En nou (.) uh (.) uhm (.) is dit nou (.) as daar nou nie vergaderings is nie, dan (.) en jy't nou gebrei en	<i>D erkenning,Eksporeer</i>	
A	24	kosgemaak, gaan jy dan nou (.) bed toe?	<i>roetine afgesien van verg.</i>	<i>RoetineOngemak?</i>
D	25	Ons is (.) ek is (.) ons gesels oor die (.) ek en die kinders. Ons gesels nog eers so oor alledaagse dinge, of (.) so aan	<i>A Noem sosiale,sit klem op</i>	<i>(baie pouses)</i>
A	26	(.) Of ek skel vir hulle uit oor iets wat hulle —verkeerd gedoen het.	<i>plig & gesag</i>	<i>Sosiaal,gesagsposisie beklemtoon</i>
D	27	{Hoër}		
A	28	Raas met die kleinkinders (.) en (.) so.	<i>A Herhaal / beklemtoon</i>	<i>A Beklemtoon</i>
D	29	So julle gesels nog eers rustig en =	<i>gesag Versag skel met raas</i>	<i>haargesag/mag</i>
A	30	= ons gesels=	<i>D beklemtoon gesels,ipv</i>	
D	31	= praat maar oor dinge	<i>gesag</i>	<i>D bevestig sosiale</i>
A	32	En as ons (.) miskien as daar nou probleme (.) is dan praat ons (.) of (.) partykeer dan kan ons vir mekaar weer	<i>A volg D, bevestig sosiale</i>	<i>A volg taal,sosiale</i>
D	33	kwaad gaan slaap.	<i>D beklemtoon sosiale</i>	<i>D/A mag</i>
A	34	O ja, mens kan ook nie altyd alles uitpraat nie.	<i>A volg D, versag raas na</i>	<i>D/A mag</i>
D	35	Nie eintlik (.) al die kinders nie (.) Sê maar 'n sekere (.) een van die kinders	<i>praat.Betrek tog gesag,</i>	
A	36	Ja (.) ja. Sê vir my (.) wat was gister vir jou (.) wat was lekker aan jou dag? Wat was gister lekker?	<i>relatief (werk nie altyd nie)</i>	<i>Gesag, D/A mag</i>
D	37	(.) Gister was vir my lekker gewees omdat ek wasgoed gewas het. Omdat ek hou van wasgoed was.	<i>D erken geskille/ mislukking</i>	
A	38	Is dit?	<i>Arelativeer gesagsprobleme</i>	
D	39	Ek hou van wasgoed was (.) maar ek hou nie van stryk so baie nie. En dit was vir my lekker gewees om met die	<i>D verander onderwerp</i>	<i>D mag, verander</i>
A	40	kleintjies te (.) met die kleinkinders(.)	<i>A lang pouse, lei gesprek</i>	<i>onderwerp</i>
D	41	Ja=	<i>weg van sosiale na werk</i>	<i>Werk as lekker</i>
A	3/1	= te gesels, want hulle (.) die heel kleintjie het nou weer 'n briefie gebring. Gister nou van (.) die herinnering van	<i>D erkennig, bevraagteken</i>	
D	2	(.) wat gedoen moet word met die kinders.	<i>A spesifiseer lekkertes &</i>	<i>Kleinkinders as</i>
A	3	O o (.) o:	<i>betrek interpersoonlike</i>	<i>lekker</i>
D	4	En dan's dit nou weer lekker (.) Dit is eintlik altyd lekker as hulle nou (.) hoe om (.) om te sien, altyd te kyk hoe	<i>D erkenning, 1 woordsin</i>	<i>Erken aanmoedig</i>
A	5	lyk die gesiggie. Die kleintjies, as ek altyd so belangstel in die briefie wat sy nou bring en so aan (.) Of sy nou vir	<i>A Beklemtoon Ouerpligte as</i>	
D	6	my sing (.) en vir my vra (.) sê maar " wat is nou weer dit?" (.) of so. " Hoe sing jy nou weer dit?" (.) en " hoe sing	<i>lekker</i>	<i>Weg van sosiaal</i>
A	7	jy dat?" En dan moet ek nou sing.	<i>Beklemtoon/ herhaal begrip</i>	<i>na pligte. Pligte as</i>
			<i>Kinders as lekker.</i>	<i>lekker</i>
			<i>Saamdoendinge.</i>	<i>Erkennig</i>
			<i>Klem op kind wat raad vra</i>	
			<i>Voorsing</i>	<i>Sosiaal, kinders</i>
				<i>Raad gee as lekker</i>